

— Разумем, рече Захар.

Обломову одиста беше готово мило. Он седе с ногама на диван, па чак упита: нема ли што да до- ручкује. Изеде два јајца и запали цигару. И срце и глава беху му пуни; оживео је. Он је замишљао, како ће Олга добити писмо, како ће се изненадити, како ће начинити лице кад прочита. А шта ће бити после?...

Он се наслађавао перспективом тога дана, но- вином ситуације... Он је, са зебњом у срцу, ослушкивао хоће ли дупнути врата, да није долазио слуга, да Олга већ не чита писмо... Нема ништа, у предсобљу тишина.

„Шта ће то да значи?“ мислио је он узнемирен: „нико није долазио, како то?“

А већ му је тајни глас шаптао: „Зашто се узне- мирујеш? Та теби то баш и треба, да нико не дође, да прекинеш везе.“ Али он је заглушивао тај глас.

После по сахата дозвоао је Захара из дворишта, где овај сеђаше с кочијашем.

— Није био нико? упита Обломов. — Није нико долазио?

— Долазили су, одговори Захар.

— А ти?

— Казао сам да нисте код куће: отишао је, рекох, у град.

Обломов исколачи на њ очи.

— А зашто си то казао? упита. — Шта сам ја теби рекао да чиниш, кад дође слуга?

— Па није долазио слуга, него слушкиња, одго- вори Захар с непомућеном хладнокрвношћу.

— А јеси ли дао писмо?

— Нисам; па ви сте ми најпре заповедили да кажем, да нисте код куће, а после да дам писмо. Чим дође слуга, даћу.

— Не, не, ти си... права крвопија! Где је то писмо? Дај овамо! рече Обломов.

Захар донесе писмо, већ доста упрљано.

— Пери ти руке, чујеш! рече Обломов пакосно, показујући му прљотину.

— У мене су руке чисте, одговори Захар, гле- дајући у страну.

— Аниса, Аниса! викну Обломов.

Аниса се помоли до половине из предсобља.

— Погле шта чини Захар! пожали јој се он. — Ево ти ово писмо, па га подај слуги или слушкињи, ко већ дође од Илинских, да преда госпођици — чујеш?

— Чујем, баћушка. Не брините ви, даћу ја.

Али чим је изишла у предсобље, Захар јој оте писмо.

— Одлази, одлази, викну на њу: — гледај свој женски посао!

У брзо опет допаде слушкиња. Захар јој поче отворати врата, а Аниса беше јој пришла, али је Захар љутито погледа.

— Шта ћеш ти ту? упита је промукло.

— Дошла сам да чујем само, како ћеш...

— Де, де, де! загрме он, замахујући на њу лактом: — Одлази!

Она се насмеја па оде, али је из друге собе вирила кроз пукотину, хоће ли Захар учинити што му је заповедио господин.

Илија Илић чу разговор, па изиде сам.

— Шта ћеш, Като? упита слушкињу.

— Госпођица ми заповедила да упитам, куд сте отишли. А ви нисте отишли, код куће сте! Трчим ја да јој кажем, рече она и потрча.

— Код куће сам ја. То све лаже ево овај, рече Обломов. — На, подај госпођици ово писмо!

— Добро, даћу јој.

— Где је госпођица сад?

— Отишла у село, а заповедила ми да вам кажем, ако сте прочитали ону књижицу, онда да изволите доћи у врт око два сахата.

Слушкиња оде.

„Не, нећу отићи... зашто бих дражио осећање, кад свему мора бити крај?...“ мислио је Обломов, полазећи у село.

Он је издалека видео, како је Олга ишла по брду, како је Ката стигла и предала јој писмо; видео је, како је Олга за часак стала, погледала писмо,

помислила, па климнула главом Кати да иде, а она зашла у једну стазу у парку.

Обломов је отишао у наоколо, поред брда, па истом стазом с другог краја, и кад је дошао до средине, сео је у траву међу жбуновима и чекао.

„Она ће проћи овуд,“ мислио је он: „само ћу погледати кришом да видим како изгледа, па ћу се уклонити за навек.“

Он је са зебњом у срцу чекао, кад ће чути њене кораке. Нема је, тишина. Природа је живела бујним животом; наоколо је кипео невидљив, ситан рад, а све, рекао би, лежи у свечаном миру.

Међутим се у трави све кретало, гмизало, журило. Ено мрави на разне стране тако брижљиво и журно сукобљавају се, разлазе се, хитају, исто онако као кад би човек погледао с виса на какав људски трг: исте онаке гомилице, иста тишма, исто онако врви народ.

Овде бумбар зуји око цвета и завлачи се у његову чашицу; овамо гомила мува пала око једне капи сока што је избила кроз распуклу кору на једној липи; тамо негде у чести једна птица одавно понавља један исти цвркнут, може бити, зове другу.

Онде два лептира облећу око дебала дрветима, обрћући се један око другог у ваздуху, у највећој брзини, као да играју вале. Трава јако мирише; из ње се чује неумукла треска...

„Ала је ту трка!“ рече Обломов у себи, гледајући ту журбу и слушајући ситну вреву природину: „а овамо изгледа све тако тихо, мирно!...“

А кораке још никако да чује. Најзад, ето их... „Ох!“ уздахну он, размичући лагано гране. „Она, она... Шта је то? Плаче! Боже мој!“

Олга је ишла полако и брисала марамом сузе; али тек их убрише, а ударе опет. Она се стиди, угушује их, хоће да их сакрије чак и од дрвећа, а не може. Обломов није никад видео сузе Олгине; није их очекивао, и оне су га као опариле, али тако да га то није пекло, него му било топло.

Он брзо пође за њом.

— Олга, Олга! зовну је нежно, идући за њом. Она се трже, осврте се, погледа га зачуђено, па окрете главу и пође даље.

Он иђаше упоредо с њом.

— Ви плачете? упита је.

Њој грунуше сузе. Она их већ није могла задржати, притиште мараму на лице, удари у гласан плач и седе на прву клупу.

— Шта сам учинио! прошанута Обломов с ужасом, узевши њену руку и трудећи се да је одвоји од лица.

— Оставите ме! проговори Олга. — Идите! Шта ћете овде? Знам ја, да не треба да плачем: за чим да плачем? Имате право: јест, све се може десити.

— Шта да радим, да не буде тих суза? питао је он, паднувши пред њом на колена. — Говорите, заповедајте, ја сам готов на све...

— Ви сте учинили, да буде суза; али уставити их, то није у вашој власти... Ви нисте тако моћни! Оставите ме! рече она, машући марамом себи у лице.

Он је погледа и проклињаше се сам у себи.

— Несрећно писмо! изговори покајнички.

Она отвори котарчицу за рад, извади писмо и даде му.

— Узмите га, рече: — и носите, да не плачем више, гледећи га.

Он га ћутећи стрпа у џеп и седе поред ње, оборивши главу.

— Ви ћете, Олга, бар увидети да су моје намере биле добре? рече полако. — То је доказ, колико ми је драга ваша срећа.

— Да, драга! рече она, уздахнувши. — Не, Илија Илићу, мора бити да сте почели завидети што сам била тако мирно срећна, па сте похитали да ми срећу помутите.

— Да помутим! Па ви нисте прочитали моје писмо? Ја вам и опет кажем...

— Нисам прочитала до краја, јер су ми очи биле пуне суза: ја сам још луда! Али сам погодила и оно остало: не понављајте ми, да не плачем више...

Сузе јој опет линуше.

— Па зар се ја не одричем вас зато, поче он: — што предвиђам вашу срећу која вас чека, што зарад ње себе жртвујем?... Зар ја ово чиним хладнокрвно? Зар не плаче све у мени? И зашто ја ово чиним?

— Зашто? понови она, на један мах преставши плакати и обрнувши се њему. — Зато зашто сте се и сад сакрили у жбунове, да гледате хоћу ли плакати и како ћу плакати — ето зашто! Да сте ви искрено хтели то што је написано у писму, да сте били уверени да се треба растати, ви бисте отишли у иностранство, не видевши се са мном.

— Каква помисао!... поче он прекорно, а не доврши. Њега порази та претпоставка, јер му на једанпут би јасно, да је то истина.

— Јест, потврди она: — јуче вам је требало моје „волим“, данас су вам затребале сузе, а сутра ћете, можда, хтети да видите, како умирем.

— Олга, зар ме можете тако вређати! Зар ви не верујете да бих ја дао сад пола живота, да чујем ваш смех, а да не гледам ваше сузе...

— Јест, сад, може бити, кад сте већ видели, како плаче због вас једна женска... Не, додаде она, — ви немате срца. Велите, да нисте хтели мојих суза, та ви их не бисте изазивали, да их нисте хтели...

— А зар сам ја знао?!... рече он, међући оба длана на груди, а у гласу му беше и питање и узвик.

— Кад срце воли, оно има своју памет, рече Олга: — оно зна шта хоће, и зна унапред шта ће бити. Ја јуче нисам могла доћи овамо: дошли су нам изненада гости, али сам знала да бисте се ви намучили, чекајући мене, може бити ружно бисте и спавали: ја сам дошла, јер нисам хтела да се мучите... А ви... вама је мило, што плачем. Гледајте, гледајте, наслађавајте се!...

И опет заплака.

— Ја сам, Олга, и онако рђаво спавао; сву ноћ сам се мучио...

— Па вам је било жао, што сам ја спавала добро, што се ја не мучим — је ли? прекиде га она. Да нисам сад заплакала, ви бисте и данас рђаво спавали.

— Па шта да чиним сад: да вас молим да ми опростите? рече он покорно и нежно.

— Деца моле да им се опрости, или кад ко у гомили очепи кога, а овде извињење неће помоћи, говорила је она, хладећи опет лице марамом.

— Али ако је то истина, Олга. Ако је моја мисао правилна, а ваша љубав — заблуда? Ако ви заволите другога, па кад мене тад погледате, ви поцрвените...

— Па шта је с тим? упита она, гледећи га таким иронично дубоким, оштрим погледом, да се он збунује.

„Хоће нешта да докучи из мене!“ помисли он: „држи се, Илија Илићу!“

— Како „шта је“! понови он машинално, гледајући узнемирено у њу и не слутећи, каква се мисао формира у њеној глави, и како ће она оправдати своје „па шта је с тим“, кад се очевидно не могу оправдати резултати ове љубави, ако је она заблуда.

Она га је гледала тако свесно, с таким поуздањем, толико је, како се видало, владала својом мишљу.

— Ви се бојите, поче она заједљиво: — да не „паднете на дно бездана“; вас плаши познија увреда, што ћу престати да вас волим!... „Мени ће бити зло“ пишете ви...

Он још једнако није могао да је добро разуме.

— Та мени ће тек онда бити добро, ако заволим другога: то јест, бићу срећна! А ви велите, да „предвиђате моју срећу која ме чека и готови сте жртвовати за мене све, чак и живот?“

Он је гледао у њу укочено и трептао ретко и крупно.

— Ето какву ви логику изведосте! прошапута он. — Морам признати, да се нисам надао...

А она га је мерила очима тако јетко од пете до главе.

— А срећа од које ви хоћете да полудите? настави она. — А она јутра и вечери, овај парк, па

моје „волим“ — то све ништа не вреди, никакве цене, никакве жртве, каквог бола?

„Ах, да ми је у земљу пропасти!“ мислио је он, мучећи се у себи све више, према томе како му се Олгина мисао показивала јасније.

— А ако сустанете од ове љубави, упита га она, планувши: — као што сте сустали од књига, од службе, од света; ако, временом, без супарнице, без друге љубави, заспите на једанпут поред мене, као код своје куће на дивану, и глас мој не могне вас разбудити; ако оток крај срца прође, ако вам не само друга женска, него чак ваш халат буде дражи?

— Олга, то није могућно! прекиде је он зловољан, одмичући се од ње.

— Зашто није могућно? упита она. — Ви велите, да се „варам, да ћу завоleti другог“, а ја кашто помишљам, да ћете ви мене просто престати воleti. И шта ће онда бити? Како ћу ја оправдати себе за ово што сад чиним? Ако не рекну људи, свет, шта ћу ја сама себи рећи?... И ја по некад не спавам због тог, али не узнемирујем вас нагађањем шта ће бити у будућности, јер верујем да ће бити боље. Код мене срећа осваја страховање. Ја штогод ценим, кад због мене засветле у вас очи, кад ме тражите, пен-трајући се по хумовима, кад заборавите леност па хитате мене ради по врућини у град да ми донесете букет, књигу; кад видим, да вас нагнам да се насмејете, да пожелите живота... Ја чекам, тражим једно — тражим срећу, и верујем, да сам је нашла. Ако се варам, ако је истина, да ћу плакати због своје заблуде, ја бар осећам овде (рече метнувши руку на срце), да нисам крива што сам се преварила; то јест, судбина није хтела да тако буде, није дао Бог. Не бојим се ја што ће после доћи сузе; нећу ја плакати узалуд: знаћу да сам тим сузама ипак купила нешто... Знаћу, да ми је тако добро... било!... додаде она.

— Па нека опет буде добро! мољаше Обломов.

— А ви видите у будућности само оно што је мрачно; вама срећа ништа не вреди... То је незахвалност, настави она: — то није љубав, то је...

— Егоизам! доврши Обломов и не смеде погледати у Олгу, не смеде говорити, не смеде молити за опроштај.

— Идите, рече она тихо: — куд сте хтели ићи. Он је погледа. Очи јој беху суве. Она је замишљено гледала у земљу и шарала сунцобраном по песку.

— Легните опет налеђице, додаде затим: — нећете погрешити, „нећете пасти у бездан“.

— Ја сам отровао себе и отровао вас, место да будем просто и чисто срећан... мрмљао је он, кајући се.

— Пијте квас, нећете се отровати, пецну га она.

— Олга! То је бездушно! рече он. — После онога дана кад сам казнио себе признањем...

— Јест, ви на речима кажњавате себе, скачете у провалију, дајете пола живота, а чим дође сумња, несана ноћ: како ви постанете нежни према себи, опрезни, брижљиви, како ли далеко видите унапред!...

„Каква истина, па како је обична!“ помисли Обломов, али га би стид да каже гласно. И зашто он сам да је не растумачи себи, него да му је растумачи женска глава, која је тек почела живети? И како то она одмах! А до скоро је изгледала као дете.

— Ми више немамо шта говорити, заврши она устајући. — С Богом, Илија Илићу, и будите... спокојни; та у том и јест ваша срећа.

— Олга! Не, за име Бога, не! Сад кад је све опет јасно, немојте ме терати... говорио је он, узевши је за руку.

— А шта тражите ви од мене? Ви сумњате, да моја љубав према вама није заблуда; ја не могу умирити вашу сумњу; може бити да је и заблуда — ја не знам...

Он испусти њену руку. Опет је наднет нож над њим.

— Како не знате? Зар ви не осећате? упита он, а на лицу му се опет огледаше сумња. — Зар ви не сумњате?

— Ја ништа не сумњам; јуче сам вам казала шта осећам, а шта ће бити после годину дана — не

знам. А зар после једне среће долази друга, па трећа, така иста? упита она, гледајући га право у очи. — Говорите; ви сте искуснији од мене.

Али њему се већ није хтело да је утврђује у тој мисли, па је ћутао, љуљајући једном руком багрен.

— Не, човек воли само једанпут! понови он, као ђак научену реченицу.

— Ето видите, и ја у то верујем, додаде она. — А ако то није тако, онда ћу, може бити, и ја престати да вас волим, може бити, да ће ме болети што сам се преварила, а болеће и вас; може бити, да ћемо се растати!... Волети двапут, трипут... не, не... Ја нећу да верујем у то!

Он уздахну. То „може бити“ обртало је његову душу и он је замишљено батргао за њом. Али му је са сваки корак бивало лакше; „заблуда“ коју је те ноћи измислио беше тако далека будућност... „Та то није сама љубав, сав је живот такав“... на једанпут му дође у памет: „и ако се стане отурати сваки случај, као заблуда, кад неће бити — заблуде? Шта је мени? Као да сам ослепио...“

— Олга, рече он, дотакнувши с два прста њен струк (она стаде) — ви сте паметнији од мене.

Она махну главом.

— Нисам, него искренија и одважнија. Чега се ви бојите? Зар ви, без све шале, мислите, да се може престати волети? упита она с поноситим поуздањем.

— Сад се и ја не бојим! рече он храбро. — Судбина ми није страшна, кад сам с вама!

— Те речи читала сам негде скоро... чини ми се, код Сиа¹, рече она иронично, окренувши се њему: — само тамо их говори женска мушкарцу...

Обломову удари румен у лице.

— Олга! Нек буде све као што је до јуче било, молио је он: — ја се нећу плашити „заблуда“.

Она је ћутала.

— Пристајете? упита он плашљиво.

Она је ћутала.

¹ Ежен Си (Eugène Sue) — француски књижевник, писао романе (1804—1857).

— Па ако нећете да кажете, а ви дајте какав знак... гранчицу јергована...

— Јергован је... прошао, нестало га! одговори она. — Ено погледајте, какав је сад: увео!

— Прошао, увео! понови он, гледајући јергован.

— И писмо је прошло! рече на један мах.

Она махну главом да није. Он је ишао за њом и мислио у себи о писму, о јучерашњој срећи, о увелом јерговану.

„Доиста, јергован вене!“ мислио је у себи. „Зашто ће ово писмо? Због чега ја нисам сву ноћ спавао, и зашто сам писао у јутру? Ето сад, како ми је опет душа мирна... (он зевну) страшно ми се спава. А да није било писма, не би ничега овог било: она не би плакала, било би све по старом; седели бисмо мирно овде, у алеји, гледали једно у друго, разговарали о срећи. И данас бисмо тако исто, и сутра...“ Он зевну што игда може.

Даље му дође од једном на памет, шта би било да је то писмо постигло свој циљ, да је и она мислила као и он, да се и она поплашила заблудâ и далеких бурâ што ће доћи у будућности, да је послушала његово тако звано искуство, мудрост, па пристала да се растану, да забораве једно друго?

Сачувај, Боже! Зар да се опрости с њом, да оде у град, у нови стан! После тога отегла би се дуга ноћ, досадно сутра, несносно прекосутра и поворка дана све блећих и блећих...

Како би то могло бити? Та то је смрт! А ето тако би било! Он би се разболео. Он није ни желео растанка, он га не би поднео, дошао би да је моли да се виђају. „Па зашто сам јој писао писмо?“ упита сам себе.

— Олга Сергијевна! рече он.

— Шта ћете?

— Свима својим признањима морам додати још једно...

— Какво?

— Па то је писмо било сасвим непотребно...

— Није истина, било је потребно, осече она.

Она се осврте и прсну у смех, кад виде какво је лице начинио, како га је на једанпут прошла савивост, како су му се отвориле очи од чуда.

— Потребно? понови он полако, упирући зачуђен поглед у њена леђа. Али ту беху само две кићанке од мантила.

„Ама шта значе ове сузе, прекори? Да ли је то лукавство?“ Али Олга није лукава: то је он јасно видео.

Лукаве су и провлаче се лукавством само више или мање ограничене женске. Оне, у недостатку истинског разума, покрећу помоћу лукавства скакавице свакодневног обичног живота, плету своју домаћу политику као чипку, не онажајући, како се око њих распоређују главне линије живота, по којима ће се оне упутити и на којима ће се састати.

Лукавство је исто, као и ситна пара, за коју не можеш много купити. Као год што се са ситнином може проживети сахат, два, тако се исто може лукавством онамо штогод прикрити, онде ко преварити, или нешто изменити, али оно није довољно да се прегледа далеки хоризонт, да се сложи почетак и свршетак крупног, главног догађаја.

Лукавство је кратковидо: добро види само пред носом, а не види на даљину, и због тог често само пада у исту замку, коју је запело другима.

Олга је просто паметна: ето узмите ово садашње питање, како је лако и јасно разрешила, па и свако друго! Она одмах увиди прави значај догађаја, па му прилази правим путем.

А лукавство, као миш, оптрчи у наоколо, крије се... Па и карактер Олгин није такав. Па шта је то онда? Каква је то ствар?

— А зашто је писмо било потребно? упита он.

— Зашто? понови она и брзо се окрете њему, весела лица, сладећи се тим, што га сваки час уме збунити. — Па зато, рече, отежући: — што нисте спавали сву ноћ, што сте писали све мене ради; ја сам такође себична! Прво је то...

— Па што сте ме прекоравали мало час, кад се и ви сад слажете са мном? прекиде је Обломов.

— Зато, што сте ви измислили муке. Ја их нисам измислила, оне су биле, и ја се наслађавам тим што су већ прошле, а ви сте их спремали и наслађавали сте се раније. Ви сте — пакосни! због тога сам вас и прекоравала. Па онда... у писму вашем киши мисао, осећање... дакле проживели сте ове ноћи и јутра не на свој начин, него онако како је хтео да живите ваш пријатељ и како сам хтела ја — то је друго; најзад треће...

Она му приђе тако близу, да му крв јурну у срце и у главу; он поче дисати тешко, узбуђено. А она му гледа право у очи.

— Треће зато, што се у том писму, као у огледалу, види ваша нежност, ваша опрезност, ваша брига о мени, страховање за моју срећу, ваша чиста савест... све што ми је показао у вама Андреја Иванић и што сам ја заволеда, и због чега заборављам вашу лениност... апатију... Ви сте се тамо изrekli нехотице: ви нисте егоист, Илија Илићу, ви нисте никако писали зато, да се растанете са мном — то ви нисте хтели, него зато што сте се бојали да ме не преварите... то је говорило ваше поштење, иначе би писмо мене увредило и ја не бих заплакала — од поноса! Видите, ја знам због чега вас волим, и не бојим се заблуде: ја се у вама не варам...

Она се показа Обломову у блеску, у сијању, док је то говорила. Очи су јој сијале таком љубавном победом, таком свешћу о својој јачини; на образима су се руменеле две ружичасте пегице. И он, он беше узрок тога! Покретом својега поштенога срца бацио је он у њену душу тај огањ, ту живост, тај блесак.

— Олга! Ви сте... бољи од свих женских, ви сте прва женска на свету! рече он усхићен, и не знајући шта чини, рашири руке и наже се према њој. — Тако вам Бога... један пољубац у залогу неисказане среће! прошала пута као у бунилу.

Она се на једанпут трже један корак назад; победничко сијање и румен одлете с лица; кротке очи сенише буром.

— Никад! Никад! Не прилазите! рече поплашено, готово с ужасом, пруживши обе руке и сунцобран измеђ њега и себе, и стаде, као укопана, као окамењена, не дишући, у страшној пози, са страшним погледом преко рамена.

Он се на један мах смири: пред њим не беше кротка Олга, него увређена божица поноса и гнева, са скупљеним уснама, с муњом у очима.

— Опростите!... промрмља он збуњен, уништен. Она се лагано окрете и пође, погледујући бојажљиво преко рамена да види шта ће он. А он ништа: иде мирно, рекао би вуче за собом реп, као псето, на које су лупнули ногом.

Она беше пошла брже, али кад виде његово лице, угуши осмех, па иђаше спокојније, само се овда онда тргне. Ружичаста пегица јављала јој се час на једном, час на другом образу.

Што је даље одмицала, лице јој се све више ведрило, дисање јој бивало ређе и мирније, и она је опет ишла обичним кораком. Видела је, како је њено „никад“ свето Обломову, па се наступ гнева мало по мало стишавао и уступао место сажаљевању. Она је ишла све лакше и лакше...

Хтела је да ублажи своју плахост; она се домишљала како би почела разговор.

„Све сам покварио! Ето то је права погрешка! „Никад!“ Боже! Јергован увенуо!“ мишљаше он, гледајући клонуду гранчицу: „јучерашњица увенула, и писмо увенуло, и овај тренутак, најлепши у мом животу, кад ми је женска, као глас небески, први пут казала шта има добро у мени, и он је увенуо!“...

Он погледа Олгу — она стоји и чека га, оборивши очи.

— Дајте ми писмо!... рече му тихо.

— Увело је! одговори он тужно, дајући јој писмо.

Она му опет приступи близу и још наже главу; трепавице јој беху сасвим оборене... Готово је дрхтала. Он јој даде писмо, она не подиже главе, не оступи.

— Ви сте ме поплашили, додаде благо.

— Опростите, Олга, промрмља он.

Она је ћутала.

— То страшно „никад“!... рече он тужно и уздахну.

— Увенуће! прошапутала она да се једва чуло, и порумене. Погледа га стидљиво, умиљато, узе му обе руке, снажно их стеже у својим рукама, па их притиште на своје срце.

— Чујете ли, како куца! рече му. — Поплашили сте ме! Пустите ме!

Па и не погледавши га, окрете се и похита стазом, уздигнувши мало хаљину спреда.

— Куд се журите? вели он. — Ја сам сустао, не могу за вама...

— Оставите ме. Трчим да певам, певам, певам!... понављала је она, а лице јој је горело. — Стеже ме у грудима, готово ме боли!

Он остаде и дуго је гледао за њом, као за анђелом који одлете.

„Да ли ће и овај тренутак увенути?“ мислио је готово тужно, па ни сам није осећао, да ли иде, да ли стоји на једноме месту.

„Јергован је прошао“, опет је мислио: „јуче-рашњица прошла, и ноћ с привиђењима, с мором, такође је прошла.... Да! и овај ће тренутак проћи, као и јергован! Али кад је пролазила ноћашња ноћ, тад се већ расцвало јутрошње јутро...“

— Па шта је то? рече он гласно, заборавивши се. — И љубав зар... љубав? А ја сам мислио, да ће она, као вредо подне, стати над заљубљенима и да се у њеној атмосфери неће ништа кренути ни дахнути: и у љубави нема мира, и она се једнако креће некуд напред, напред... „као и сав живот“, вели Штолц. И још се није родио Исус Навин¹ који би јој рекао: „Стани и не мичи се!“ А шта ће бити сутра? упита се он узнемирено и замишљено, па пође лено кући.

¹ Тако је Исус Навин рекао сунцу, кад је под Гаваоном побио војску петорице царева аморејских, и сунце је стало на-сред неба и није нагло к западу скоро за цео дан. Пр.

Пролазећи поред Олгиних прозора, чу, како се њене загушене груди олакшавају у Шубертовим¹ звуцима, као год да је јецала од среће.

Боже мој! Ала је лепо живети на свету!

XI.

Обломов нађе код куће још једно писмо од Штолца, које се почињало и свршавало речима: „сад или никад!“ затим је било пуно прекора што се не миче, па позив да дође свакојако у Швајцарску, куд се спремао Штолц, и на послетку у Италију.

Ако то неће, он је онда позивао Обломова да иде у село, да разгледа своје послове, да протресе запуштени живот својих мужика, да извиди и утврди колики му је доходак и да сам лично надгледа грађење нове куће.

„Сети се наше погодбе: сад или никад“, завршио је Штолц.

„Сад, сад, сад!“ понови Обломов. „Андреја не зна, каква се поема одиграва у мом животу. Какве би још послове он хтео? Зар ја могу икад и ичим бити овако заузет? Нека он покуша! Ето читаш о Французима, о Енглезима: као тобоже они увек раде, увек им посао на уму! А овамо иду по свој Европи, неки одлазе чак у Азију и у Африку, онако без икака посла: неко црта албум или ископава старине, неко туче лавове или лови змије. А кад то не чине, онда седе код куће у кавалерском беспосличењу; доручкују, ручају с пријатељима, са женскињем — то им је сав посао! А зар сам ја робијаш? Андреја само зна: „ради, и ради, као коњ!“ Што ће ми то? Сит сам, одевен сам. Али при свем том Олга је опет питала, да ли намеравам отићи у Обломовку...“

Он приону писати, рачунати, ишао је и неимару. Брзо је на његовом сточићу био раширен план за кућу, за врт. Кућа за породицу, пространа, с два балкона.

¹ Франц Шуберт, немачки композитор (1797—1828).

„Овде ја, овде Олга, овде спаваћа соба, овде за децу...“ мислио је, смешећи се. „Али мужици, мужици...“ паде му на ум, и неста осмеха, а чело му се брижно набра. „Сусед пише, улази у појединости, говори о орби, о вршидби... Ала је то досадно! И још предлаже да се на општи трошак просече пут до великог трговачког села, с мостом преко речице, иште три хиљаде рубаља, хоће, да зложим Обломовку... А откуд ја знам, треба ли то? И да ли ће бити отуд какве користи? Да ме сусед не вара?... Рецимо, човек је поштен: Штолц га зна, али се и он може преварити, а ја ћу овамо страћити паре! Три хиљаде — толика гомила! Где да нађем? Та то је страшно! Још пише како би требало населити неке мужике на празну земљу, и тражи што пре одговор — све што пре. Он се подухвата да пошље у суд све документе за залог имања. „Да му пошљем пуномоћије, да идем у суд да потврдим“ — ето ти шта је запео! А ја и не знам, где је суд, ни на која се врата у њ улази.“

Већ је друга недеља, а Обломов му не одговара, међутим га чак и Олга пита, је ли био у суду. Недавно је Штолц опет послао писмо и њему и њој, пита: „шта он ради?“

У осталом Олга је могла само површно пратити радљивост својега пријатеља. и то у сфери која је њој приступачна. Да ли гледа весело, иде ли радо свуд, долази ли у гај у заказани сахат, колико га занима градска новост, општи разговор. А од свега ревностије мотри она, да ли он не губи из вида главни циљ живота. Што га је питала за суд, то је само зато да би одговорила штогод Штолцу о пословима његова пријатеља.

Лето је у највећи јек; пролази јул; време изврсно. Обломов се готово не раздваја од Олге. Кад је ведар дан, он је у парку, кад упече жега у подне, он се изгуби с њом у гају, међу борсвима, седи крај њених ногу, чита јој: она већ везе друго парче канве — њему.

И у њих царује жарко лето: навуку се кашто облаци, па прођу.

Ако и снева тешке снове, ако му и закуцају на срце сумње, Олга, као анђео, стоји на стражи; она га погледа у очи својим светлим очима, дозна шта му је на срцу — и све опет буде мирно, и опет осећање тече тихо, као река, у којој се огледају нови украси неба.

Олгин поглед на живот, на љубав, на све, постао је још јаснији, одређенији. Она сад поузданије гледа око себе, не збуњује је будућност; у њој су се развиле нове умне стране, нове црте карактера. Он се показује, час поетски разнолико, дубоко, час правилно, јасно, поступно и природно...

У ње је неко тврдоглавство, које савлађује не само све буре судбине, него чак и лениност и апатију Обломовљеву. Чим се у ње појави каква била намера, одмах настаје жив рад. Само о том и слушаш. А ако и не слушаш, ти видиш, да јој је на уму непрестано једно те једно, да неће заборавити, ни одустати, ни забунити се, да ће све узети у рачун и постићи, што је тражила.

Обломов није могао схватити, откуд у ње та моћ, тај такт — да зна како треба и да уме шта треба радити, па ма какав се догађај догодио.

„То је отуд“, мислио је он: „што јој једна обрва никад не стоји право, него увек малко уздигнуто, и што је над њом онако танушна, једва видна борица... Онда, у оној борици, настава у ње тврдоглавство.“

Нека јој је на лицу ма како миран, ведар израз, та се борица неће изгладити нити обрва спустити да стоји право. Али нема у ње спољашне снаге, оштрих манира и наклоности. Сталност у намерама и тврдоглавство не извлаче њу ни за један корак из женске сфере.

Она неће да буде лавица, неће осути оштру беседу на неумешног поклоника, неће хитрином умном изненадити сву гостинску собу, те да когод из угла повиче: браво! браво!

Она је чак и плашљива, што је особина у многог женскиња: истина, она неће задрхтати кад види мишића, неће пасти у несвест кад падне столица, али

се боји да оде мало даље од куће, сврати с пута кад види мужика који јој се учини сумњив, затвори ноћу прозор да не уђу допови — све женски.

Па онда она је тако приступачна осећању болеливости, жалости! Није тешко измамити јој сузе; приступ к њеном срцу лак је. Она је у љубави врло нежна; у свим њеним везама према свима толико је благиости, пријатељске пажње — једном речи, она је женско!

По неки пут у њеном говору сене и варница сарказма, али у њему блиста така грација, тако кротак, мио ум, да ће свако радо примити ту зврчку!

Она се не боји промахе, иде лако обучена у сумрак — ништа не мари! У ње буја здравље; једе слатко; има своја омиљена јела; зна и како се готове.

Па то све знају многе, али многе не знају, шта ће радити у овом или у оном случају, а ако и знају, то је само оно што су научиле на памет или чуле, а не знају зашто раде тако а не друкчије, и позивају се одмах на ауторитет своје тетке, рођаке...

Многе не знају чак ни саме шта би хтеле, а ако се одлуче да што захеле, оне то чине млако, тако као и да би и да не би хтеле. То је, мора бити, отуда што у њих обрве стоје право, као дуга, прочупкане прстима и што им нема борице на челу.

Међу Обломовом и Олгом увеле су се тајне везе, невидљиве другима: сваки поглед, свака незнатна реч, изречена пред другима, имали су за њих свој значај. Они су у свем видели напомену на љубав.

И Олга, поред свег поуздања у себе, узбуди се кашто, кад за столом приповеде догађај чије љубави, налик на њен догађај; а почем су сви љубавни догађаји врло слични, она је често морала црвенити.

И Обломов, кад се напомене љубавни догађај, докопа за чајем у забуни на једанпут толику гомилу суварака, да се ма ко неминовно насмеје.

Они су постали осетљиви и опрезни. Кашто Олга не каже тетци да је видеда Обломова; он код куће рекне да ће ићи у град, а међутим оде у парк.

Али опет, ма како да је био бистар ум Олгин, ма колико да је свесно гледала око себе, и ма како

да је била свежа и здрава, у ње су се почели јављати некаки нови болеснички симптоми. Њу је по кашто освајао немир, због кога би се она замислила и није знала како да га себи протумачи.

Неки пут, кад у подне по жези иде под руку с Обломовом, она се лено ослања на његово раме и иде машинално, обузме је некака малаксалост, ћути упорно. Губи се у ње живост; поглед јој уморан, без живости, постане непомичан, управи се кудгод у једну тачку, па је мрзи окренути га на други предмет.

Њој буде тешко, нешто је гуши у грудима, узнемирује. Она скине мантил, мараму с врата, али ни то не помаже — једнако је гуши, непрестано стеже. Да јој је да легне под дрво, па да лежи тако читаве сахате.

Обломов се толико збуну да већ изгуби памет, хлади јој лице гранчицом, али она знаком нестрпљивости отклони његову помоћ, па мучи своју муку.

Затим на једанпут уздахне, обазре се свесно око себе, погледа у њега, стисне му руку, осмехне се, па се опет појави живост, смех, и она већ влада собом.

Једном у вече она је особито пала у то узнемирено стање, у неки лунатизам љубавни, и показала се Обломову у новој светлости.

Беше оморина, врућина; из шуме хуји потмуло топал ветар; небом се навлаче густе облаци. Поче бивати све тамније и тамније.

— Биће кише, рече барон и оде кући.

Тетка оде у своју собу. Олга је дуго, замишљено, свирала у клавир, па га остави.

— Не могу, прсти ми дршћу, као да ме нешто гуши, рече Обломову. — Хајдемо да ходамо мало по врту.

Дуго су ходили по стазама, ћутећи, држећи се за руке. Руке јој беху влажне и меке. Уђоше у парк.

Дрвета и жбунови смешали се у мрачну масу; на два корака није се видело ништа; само пешчане стазе вијугале су се као беличаста пруга.

Олга је укочено гледала у мрак и превијала се уз Обломова. Лутали су ћутећи.

— Мене је страх! рече она на једанпут, задрх-тавши, кад су се готово пипајући провлачили узаном алејом, између два црна, непробојна зида шуме.

— Чега? упита он. — Не бој се, Олга, ја сам с тобом.

— Страх ме је и од тебе! прошапутала она. — Али ми је страх некако пријатан! Срце ми стрепи. Дај руку, види, како куца.

А међутим је дрхтала и обзирала се у наоколо.

— Видиш ли, видиш ли? шапну задрхтавши, хватајући га чврсто обема рукама за раме. — Зар не видиш, неко се миче у тамници?...

Она се ближе приби уз њега.

— Нема никога... вели јој он; али и њему по-ђоше мравци уз леђа.

— Заклони ми брзо чим очи... јаче! говораше му она шапалом... Е, сад није ништа... Ово су живци, додаде узрујана. — Ено опет! Види, ко је оно? Да седнемо где на клупу...

Он напипа клупу и посади је.

— Хајдемо кући, Олга, вели јој он: — теби није добро.

Она му наслони главу на раме, и рече:

— Нећу, овде је ваздух свежији; мене стеже ту, крај срца.

Дисала му је врело у образ.

Он дотаче руком њену главу — и глава јој врела. Груды јој се тешко надимају и олакшавају честим уздасима.

— Зар није боље да идемо кући? наваљивао је Обломов узнемирен. — Треба да легнеш...

— Не, не; остави ме, не дирај... рече она ма-лаквало, да се једва чуло. — Мени овде гори... додаде показујући на груди.

— Збиља, хајдемо кући... жури је Обломов.

— Не, причекај, проћи ће ово...

Она му је стезала руку и овда онда загледала би му се у очи и дуго ћутала. Потом поче плакати, нај-пре тихо, па онда гласно. Он не знађаше шта да ради.

— За име Бога, Олга, хајдемо брже кући! говорио је узнемирен.

— Није ништа, одговори му она, јецајући: — не сметај ми, пусти ме да се исплачем... ватра ће изићи у сузама, биће ми лакше; ово све живци раде...

Он је чуо у мраку, како она тешко дише, осећао је како му капљу на руку њене вреле сузе, како му грчевито стеже руку.

Он није прстом макнуо, није дисао. А њена глава лежи му наслоњена на раме, њено дисање бије му у образ врелином... И он је уздрхтавао, али није смео додирнути уснама њен образ.

Потом се она поче све више и више стишавати, дисање јој постаде умереније... Ућута се. Он мишљаше да је заспала, и није смео да се макне.

— Олга! зовну је шапатам.

— Шта је? одазва се она шапатам и уздахну гласно. — Ето сад је... прошло... рече уморно: — лакше ми је, дишем слободно.

— Хајдемо, рече он.

— Хајдемо! понови она нехотице. — Драги мој! прошапта затим нежно, стиснувши му руку, па, основивши се на његово раме, дође до куће непоузданим корацима.

Кад бише у сали, он је погледа: она беше изнемогла, али се смешила неким чудним, несвесним осмехом, као да је под утицајем неког бунила.

Он је посади на диван, клече поред ње и неколико пута, с дубоком усрдношћу, пољуби јој руку.

Она је једнако и с истим смешењем гледала у њега, пустивши му обе руке, и пратила га до врата очима.

Он се на вратима осврте: она још једнако гледи за њим, на лицу јој још једнако иста малаксалост, исти жарки осмех, као год да не може никако да га савлада.

Он оде у недоумици. Негде је видео тај осмех; сети се некакe слике на којој је насликана женска с таким осмехом... само то није била Корделија...

Сутрадан послао је слугу да пита за њено здравље. Наредила је слуги да одговори: — Хвала Богу, добро јој је, и молила је да данас дођете на

ручак, а до вече ће сви изволети ићи на ватромет, око пет врста далеко.

Он није слузи веровао и отишао је сам да је види. Олга беше свежа као цветак: у очима блесак, живост, на образима руде две ружичасте пегице; глас јој тако звучан! Али се она на један мах збуни, умало није вриснула, кад јој је Обломов пришао, и сва се запламила, кад је он упитао: Како се осећа после синоћнице?

— Оно је била мала узбуна живаца, рече она брзо. — Тетка вели, да треба рано лећи. Ово ме тек од скора...

Она не исказа све и окрете се од њега, као да је молила да је поштеди. А зашто се збунила — ни сама не зна. Зашто је њу гризло и пекло сећање на синоћно вече, на ту узбуну живаца?

Њу је било и стид од нечега и криво на некога, да рекне на себе — није на себе, да рекне на Обломова — није на Обломова. А у неки тренут чинило јој се, да јој је Обломов постао милији, ближи, да осећа према њему наклоност која је доводи до суза, као год да је од синоћнога вечера ступила с њим у неко тајанствено сродство...

Она дуго није спавала, ујутру је дуго ходила сама, узбуђена, алејом, од парка до куће и натраг, све је мислила, мислила, губила се у нагађању, час се мргодила, час се на једанпут заруменела и осмешкивала нечему, а још није могла ништа решити. „Ах, Соњичка!“ мислила је у себи зловољна: „Ала је срећна! Она би овај час решила!“

А Обломов? Зашто је он био нем и непомичан синоћ с њом, при свем том, што је њено дисање жегло вредином његов образ, што су њене вреле сузе капале на његову руку, што ју је носио до куће готово у наручју и слушао нескроман шапат њеног срца?... А други?... Други гледају тако дрско...

И ако је Обломов провео младост у кругу младежи, која све зна, која је одавно решила сва животна питања, која ни у што не верује и све хладно и мудро анализира, ипак се у души његовој загревала вера у пријатељство, у љубав, у људску част и ма колико да се варао у људима, и ма колико да се још

вара, патило је његово срце, али се ни једанпут није поколебало начело добра и вере у њега. Он се потајно клањао женској чистоти, признавао женскињу власт и права и приносио му жртве.

Али у њега није било довољно карактера да јавно призна науку добра и поштовања невиности. Он се у потаји опијао њеним ароматом, али је јавно пристајао по некад уз кор циника, који су чак сумњали у чедност или у поштовање чедности, па је њихову бујном кору додавао и своју лакоумну реч.

Он никад није јасно схватио то, како је реч добра, истине, чистоте, бачена у поток људских беседа много тешка, и како она дубоку окуку прорије; није помишљао да реч казана храбро и гласно, без боје лажнога стида, већ с јунаштвом, неће потонути у гадној вици светских лакрдијаша, него се загњурити, као бисер, у пучину јавнога живота, и да ће се за њу увек наћи шкољка.

Многи запну на доброј речи, руменећи од стида, па смело, гласно изговарају лакоумну реч, не слутећи, да ни она, по несрећи, не пропада узалуд, него остави дуг траг зла, које се по некад ни истребити не може.

Зато је Обломов у ствари био поштен: на његовој савести није било ни једне пеге, ни једног прекора за хладан, бездушан цинизам, без заноса и борбе. Он није могао слушати свакодневне приче о том, како је овај променио коња, кућни намештај, а онај — женску... и колике су трошкове донеле те промене...

Њему је на једанпут било тешко што је мушкарац изгубио достојанство и част, жалио је што је пала у блато женска њему туђа, али је ћутао, јер се бојао света.

То је требало погодити, и Олга је погодила.

Мушкарци се смеју таким особењацима, а женске их на мах познаду; чисте, чедне женске воле их — из саучешћа; искварене траже да се зближе с њима — да би се опоравиле од кварежа.

Лето је измицало, пролазило. Јутра и вечери постала су тамна и влажна. Није само јергован, него су и липе прецвале, и јагоде прошле. Обломов и Олга виђали су се сваки дан.

Он је стигао живот, то јест опет усвојио све оно од чега је давно заостао; знао је, зашто је француски посланик отишао из Рима, зашто Енглези шаљу брод с војском на Исток; интересовао се, кад просеку нов пут у Германији или у Француској. Али што се тиче пута преко Обломовке до села, о том није помишљао, у суду није пуномоћство потврдио ни Штолцу на писма одговорио.

Он је усвојио само оно што се врзло у кругу свакодневнoг разговора у кући Олгиној и што се читало у новинама које су тамо примане, и, нек је хвала Олгином наваљивању, пратио је доста марљиво дневну инострану литературу. Све остало утопило се у сферу чисте љубави.

И ако су се у тој ружичастој атмосфери често мењали изгледи, главни јој основ беше ведрина на хоризонту. Кад Олги дође по некад да се размисли о Обломову, о својој љубави према њему, кад од те љубави остане празнога времена и празнога места у срцу, кад њена питања не нађу сва тачан и вазда спреман одговор у његовој глави и воља његова не одзове се звању воље њене, и кад на њену будност и трепетање живота одговори он само непомичним страсним погледом — тад је она падала у мучну замишљеност: нешто хладно као змија упузило би јој у срце, отрезнило је од маште, и топал, баснословни свет љубави претварао се у некакав јесенски дан, кад сви предмети изгледају сури.

Она је тражила, откуд долази та непотпуност, оскудност среће? Шта њој не достаје? Шта још треба? Зар то није судбина — наређење да воли Обломова? Та се љубав правда његовом кротошћу, чистом вером у добро, а највише од свега нежноћу, нежношћу какву она није никад видеала у очима једнога мушкарца.

А шта мари, ако он на сваки њен поглед не одговори разумљивим погледом, ако у његовом гласу не звони по некад оно, што јој је када звонило једанпут, да ли у сну, да ли на јави... То је уображење, живци: зашто да их слуша и да мудрује?

Па на послетку, кад би хтела побећи од ове љубави — како да побегне? Ствар је свршена: она

је већ њега заволела, а љубав се не може скинути, као хаљина са себе, кад ти се прохте. „Два пут се у животу не љуби“, мислила је она: „то је, кажу, неморално...“

Тако се она учила љубави, окушала је, и сваки нов корак сретала сузом или осмехом и дубоко мислила о њему. После се већ јављао онај концентрисан израз, под којим су се крили и сузе и осмех, и који је толико плашио Обломова.

Него о овим мислима, о овој борби није она ни спомињала Обломову.

Обломов се није учио љубави, он се успављивао у свом слатком дремежу, о ком је некад маштао гласно пред Штолцом. По неки пут он је почињао веровати у сталну ведрину живота, и опет је сневао Обломовку, насељену добрим, пријатељским и безбрижним особама, седење на тераси, занос од обиља задовољене среће.

Он се и сад кашто подаје томе заносу и чак је, кришом од Олге, заспао двапут у шуми, чекајући њен задоцнели долазак... док се на једанпут неочекивано навуче облак.

Једном враћали су се њих двоје однекуд тромо, ћутећи, и тек сташе прелазити велики пут, а у сусрет им јури облак прашине и у облаку се мичу каруце, у каруцама је седела Соњичка с мужем, и неки господин, и нека госпођа...

— Олга! Олга! Олга Сергијевна! разлегаху се узвици.

Каруце стадоше. Сва та господа и госпође сиђоше с кола, окружише Олгу, почеше се здравити, цмакати, сви стадоше у један глас говорити, задуго не видећи Обломова. Потом га на један мах сви погледаше, један господин на лорњет.

— Ко је ово? упита полако Соњичка.

— Илија Илић Обломов! приказа га Олга.

Сви пођоше кући пешке. Обломов се нашао у неприлици; он изостаде од друштва и хтеде преко-рачити преко плота, да умакне кроз раж кући. Олга га врати погледом.

Оно не би марило, али сва та господа и госпође гледали су га тако необично; па ни то, најпоследне, не

мари. Нек је хвала његовом буновном, чамотињском погледу и немарности у одећу, ни пре га нису другчије гледали.

Али су господа и госпође тај исти необичан поглед преносили с њега и на Олгу. Од тог сумњивог погледа, на њу баченог, њега је на једанпут леднуло у срце; почело га је нешто грести тако јако, љуто, да није могао поднети него је отишао кући, и био замишљен, туробан.

Сутрадан га није могло развеселити ни слатко ћеретање ни умиљата несташност Олгина. На њена непрестана питања морао је одговорити да га боли глава и стрпљиво је допустио да му се излије на главу за седамдесет и пет копјејака одеколоња.

Потом, у трећи дан, после онога, кад су се доцкан врагли кући, тетка је некако одвише умно погледала на њих, особито на њ, па је онда оборила своје велике, мало подбухнуле капке, а очи су јој канда једнако гледале и кроз трепавице, и од прилике читав минут мирисала је спирит замишљено.

Обломову је било тешко, али је ћутао. Он није смео поверити Олги своје сумње, јер се бојао да је не узнемири и не поплаши, а, треба рећи истину, бојао се такође и за себе, бојао се да тако врло важним питањем не помути овај непомућени, ведри мир.

Сад већ није питање о том, да ли је она погрешила што је заволела њега, Обломова, или није, него да ли није заблуда сва њихова љубав, ови састанци у шуми, на само, кашто доцкан у вече?

„Ја сам посегао на пољубац“, мислио је у себи с ужасом: и то је кривица у кодексу моралности, и то још не прва, не ситна кривица! До ње има још много стуба: стискивање руке, признање, писмо... Све смо ми то прешли. Али опет“, мислио је даље, дижући главу: „моје су намере поштене, ја...“

И на једанпут нестане облака, пред њим пуче Обломовка светла, као празник, сва у блеску, у сунчаним зрацима, са зеленим хумовима, са сребрном речицом; он иде с Олгом замишљено по дугачкој алеји, држећи је око струка, седи под сеницом, на тераси...

Сви око ње обарају главу с обожавањем — једном речи, све оно што је говорио Штолцу.

„Да, да; али ето тим је требало почети!“ мислио је он опет у страху. „Оно трипут волим, гранчица јергована, признање — све то треба да буде у чисте женске залога среће за сав живот и да се не понавља. А шта сам ја? Ко сам ја?“ куцкало му је у главу као чекић.

„Ја сам заводник, развратник! Треба још само, да сам, као онај гадни мотори селадон, с масленим очима и црвеним носом, заденуо у рупицу украдену од женске ружу и да сам шаптао на уво пријатељу о својој победи, да би... да би... Ох, Боже мој, куд сам ја отишао! Ето, где је провалија! И Олга не лети високо изнад ње, она је на дну у њој... зашто, зашто...“

Он је малаксао, плакао као дете за то, што су на једанпут побледеле дугине боје његова живота, за то, што ће Олга бити жртва. Сва његова љубав беше преступ, пега на савести.

Затим се тренутно узнемирени ум разведравао, кад Обломов виде, да свему тому има законити излаз: пружити Олги руку с прстеном...

„Јест, јест“, говорио је он у радосном трепету: „и одговор ће бити поглед-стидљивог пристанка... Она неће рећи ни речи, запламиће се, осмехнувши се до дна душе, потом ће јој се поглед напунити сузама...“

Сузе и осмех, ћутке пружена рука, па онда жива, несташна радост, срећна журба у покретима, потом дуг, дуг разговор, шапутање на само, тај поверљиви шепат душа, тајанствени договор да се два живота слију у један!

У ситницама, у разговорима о обичним стварима провлачиће се љубав, коју нико, осем њих, не види. И нико неће смети да их увреди погледом...

На једанпут лице његово постаде врло строго, озбиљно.

„Да“, говораше он сам са собом: „ето где је свет праве, племените и постојане среће! Стид ме је што сам до сад крио то цвеће, пливао у аромату љубави, као дечко, тражио састанке, шетао по месечини,

Она одмахну главом.

— Писала?

— Нисам.

— Певала?

— Нисам. Гатала сам! рече она. — Јуче долазила грофичина економка; она уме гатати у карте, и ја сам је замолила.

— Па шта је изишло?

— Ништа. Изишао пут, па онда нека гомила света и увек плав момак, увек... Ја сам сва поцрвенила, кад она пред Катом на једанпут рече, да о мени мисли црвени краљ. Кад је хтела да говори о ком ја мислим, ја сам помешала карте и побегла. Ти мислиш о мени? упита она изнебуха.

— Ах! рече он. — Кад би било могућно мислити мало мање!

— А тек ја! рече она замишљено. — Ја сам већ и заборавила како се живи друкчије. Кад си се ти, оне недеље, надуо и ниси долазио два дана — сећаш се, расрдио си се! — ја сам се на једанпут променила, постала сам пакосна. Свађам се с Катом, као ти са Захаром; видим, како она кришом плаче, и ни мало ми није жао. Не одговарам тетки, не чујем шта говори, ништа не радим, никуд ми се не иде. А чим си ти дошао, одмах сам постала сасвим друкчија. Кати сам поклонила љубичасту хаљину...

— То је љубав! рече он патетички.

— Шта? љубичаста хаљина?

— Све! Из твојих речи себе познајем: ни мени без тебе нема ни дана ни живота, ноћу сањам све некакве цветне долине. Кад те видим добар сам, вредан; кад те не видим — досадно ми је, лен сам, да ми је да лежим и да ни о чем не мислим... Љуби, не стиди се своје љубави...

Он на један мах ућута. „Шта ја ово говорим? Та ја нисам за то дошао!“ помисли у себи и стаде се искашљивати; обрве беше набрао.

— А ако ја изненадно умрем? упита она.

— Каква мисао! рече он немарно.

— Да, настави она: — прозебем, добијем врућицу; ти дођеш овде — мене нема, одеш нашој кући

— Кажу ти „болесна је“, сутра тако исто; капци на прозорима мојим затворени; доктор маше главом; Ката изиде преда те уплакана, на прстима, и шапуће ти: болесна је, умире...

— Ах!... рече на једанпут Обломов.

Она се насмеја.

— Шта ће тад бити с тобом? упита га, гледећи му право у очи.

— Шта? Полудећу или се убити, а ти онда на једанпут оздравиш!

— Не, не, престани! повика она бојажљиво. — Куд ми окретосмо разговор! Само немој ми долазити мртав: ја се бојим покојника...

Он се насмеја, и она такође.

— Боже мој, ала смо деца! рече она, повраћајући се из тог брбљања.

Он се опет накашља.

— Чујеш... хтео сам ти рећи.

— Шта? упита она, окренувши се живо њему.

Он је бојажљиво ћутао.

— Шта је, говори, упита га она, тржући га лагано за рукав.

— Ништа, онако... рече он, изгубивши сасвим храброст.

— Не, не; ти нешта намераваш?

Он је ћутао.

— Ако је што страшно, боље не говори, рече она. — Не, не, кажи! додаде на један мах.

— Та није ништа, лудорија.

— Не, не, има нешта, говори! навали она, држећи га јако за оба скута горње хаљине, а држала га је тако близу, да је морао окретати лице, а десно, а лево, да је не пољуби.

Он се не би окретао, али му је у ушима грмело њено страшно „пикад“.

— Та кажи!... салете она.

— Не могу, није потребно... изговарао се он.

— А како си ти проповедао, да је „поверење основа узајамне среће“ и да „не сме бити ни једне боре у срцу, где не би читало око пријатељево“. Чије су ово речи?

— Хтео сам само казати, поче он полагаано: — да те толико волим, толико волим, да ако би...

Он застаде.

— Шта? упита она нестрпљиво.

— Да ако би ти сад заволела другога и ако би он био подобнији да те учини срећном, ја бих... ћутећи прогутао свој јад и њему уступио место.

Она на један мах пусти из руку његов капут.

— Зашто? упита га, чудећи се. — Ја то не разумем. Ја тебе не бих уступила никому; ја нећу да ти будеш срећан с другом. То је нешта загонетно, ја то не разумем.

Њен је поглед замишљено лутао по дрветима.

— Дакле, ти мене не волиш? упита га потом.

— Напротив, волим те толико да бих за те прегорео самога себе, да сам готов себе жртвовати.

— Али зашто? Ко те за то моли?

— Ја велим, у том случају кад би ти заволела другога.

— Другога! Ти си сишао с ума? Зашто бих заволела другога, кад волим тебе? Зар ћеш ти завоleti другу?

— Што ме слушаш? Ја говорим Бог би га знао шта, а ти верујеш! Ја то нисам ни хтео казати...

— А шта си хтео казати?

— Хтео сам казати да сам се огрешио пред тобом, одавно огрешио...

— У чем? Како? упита она. — Не волиш ме? Може бити, нашалио си се! Говори брже!

— Не, не, није то! рече он жалостиво. — Ето видиш шта је... поче он неодлучно: — ми се виђамо... кришом...

— Кришом? Откуд кришом? Ја готово сваки пут кажем тетки, да сам те видеала...

— Зар сваки пут? упита он узнемирено.

— А шта је ту ружно?

— Ја сам крив, требало је да сам ти давно казао да се то... не чини...

— Ти си то говорио, рече она.

— Говорио сам? А! Па доиста ја сам ти... на-помињао. Дакле, учинио сам своје.

Он се охрабри и би му мило, што је Олга тако лако скидала с њега терет одговорности.

— Шта још има? упита она.

— Још... па то је све, одговори он.

— Није истина, рече Олга поуздано: — има нешто; ти ниси казао све.

— Па ја сам мислио... поче он, желећи дати речима немаран тон: — да...

Он застаде; она је чекала.

— Да треба да се виђамо ређе... рече он и погледа је плашљиво.

Она је ћутала.

— Зашто? упита га потом, промисливши се.

— Мене гризе змија, то је — савест... Ми остајемо тако дуго на само: ја се узбуђујем, срце стрепи у мени; ти си такође неспокојна... ја се бојим... једва доврши он.

— Чега?

— Ти си, Олга, млада и не познајеш све опасности. Неки пут човек не влада собом; у њега уђе нека паклена сила, на срце падне мрак, а у очима севају муње. Ведрина умна помркне: поштовање чистоте, невиности — све односи вихор; човек не зна за се; на њега дува страст, он престаје владати собом и тад се под ногама отвара бездан.

Он чак задрхта.

— Па шта је с тим? Нек се отвара! рече она, гледећи га право у очи.

Он је ћутао; даље се или није имало што или није било потребно говорити.

Она га је дуго гледала, као да је читала у његовим борама на челу, као у писаним редовима, и сећала се сваке његове речи и погледа, прешла је у памети сву историју своје љубави, дошла до оног мрачног вечера у врту и на један мах поцрвенела.

— Ти све лудости говориш! рече она брзо, гледећи у страну. — Нисам ја видеда никаких муња у твојим очима... ти ме гледаш већином као... моја дадиља Кузмињична! додаде она и насмеја се.

— Ти се шалиш, Олга, а ја озбиљно говорим... и нисам још све ни казао.

— Шта има још? упита она. — Ваљда какав бездан?

Он уздахну.

— Па то да не треба да се виђамо... на само...

— Зашто?

— Ружно је...

Она се замисли.

— Јест, кажу да је то ружно, рече у недоумици: — али зашто?

— Шта ће рећи, кад дознају, кад се разгласи...

— А ко ће рећи? Ја немам мајке: само она могла би ме упитати, зашто се виђам с тобом, и само пред њом ја бих заплакала место одговора, и рекла бих, да не чиним ништа рђаво, а ни ти такође. Она би поверовала. А ко други? упита она.

— Тетка, рече Обломов.

— Тетка?

Олга махну главом жалостиво и одречно.

— Она неће никад запитати. Кад бих сасвим отишла, она не би пошла да ме тражи и да пита, а ја не бих више дошла да јој кажем где сам била и шта сам радила. А ко још?

— Остали, сви... Ономадне је Соњичка гледала и тебе и мене и смешила се, а и сва она господа и госпође што су били с њом.

Он исприча сав свој немир, у ком живи од онога дана.

— Док је гледала само мене, додаде он: — нисам марио; али кад је тај исти поглед пао на тебе, мени се охладише и ноге и руке...

— Па?... упита она хладно.

— Па, ето од онда се мучим и дан и ноћ, лунам главу, како да се стане на пут пакосном брбљању; бринуо сам се, да те не поплашим... Одавно сам хтео да говорим с тобом...

— Узалудна брига! рече она. — Ја сам знала и без тебе...

— Како си знала? упита он зачуђено.

— Тако. Соњичка је говорила са мном, приморавала ме да јој признам, заједала ме, чак ме учила, како да се држим...

— И ти мени ни речи, Олга! прекоре је он.

— Ни ти мени ниси до сад ништа казивао о својој бризи!

— А шта си јој ти одговорила? упита он.

— Ништа! Шта сам могла одговорити на то? Само сам поцрвенела.

— Боже мој! До чега је дошло: да ти црвениш! рече он с ужасом. — Како смо непажљиви! Шта ће бити од свега тога?

Он је гледаше упитно.

— Не знам, рече она кратко.

Обломов је мислио да ће се умирити, кад подели бригу с Олгом, да ће поцрпсти из њених очију и јасног говора силу воље, па на једанпут, кад не нађе живог и одсудног одговора, клону духом.

На лицу његову показа се неодлучност, поглед му је снуждено лутао у наоколо. У њему се већ развијала лака грозница. Он је готово заборавио Олгу; пред њим су се гомилали: Соњичка с мужем и гости; чуло се њихово оговарање, смех.

Олга, место обичне своје досетљивости, ћути, гледа га хладно и још хладније изговара своје „не знам“. А он се није потрудио или није умео да разуме сакривено значење тога „не знам“.

И он је ћутао: без туђе помоћи не би у њега сазрела мисао или намера нити би икад опала, као зрела јабука, него се мора одабрати.

Олга га је гледала неколико минута, па огрте мантил, дохвати мараму с гране, пребаци је лагано преко главе и узе сунцобран.

— Куда ћеш? Тако рано! упита он, пренувши се на једанпут.

— Не, доцкан је. Право си рекао, проговори она замишљено и снуждено: — ми смо далеко отишли, а изласка нема; треба се растати што пре и замести траг прошлости. С Богом! додаде суво и с горчином, па оборивши главу, пође стазом.

— Олга, Бог с тобом! Како да се не виђамо! Та ја ћу... Олга!

Она га не слушаше и пође брже; песак је суво руштао под њеним ципелицама.

— Олга Сергијевна! викну он.

Не слуша га, иде.

— За име Бога, врати се! викну он не гласом него плачем. — Та и кривца треба саслушати... Боже мој! Има ли срца у ње?... Ето какве су женске!

Он седе и покри очи обема рукама. Кораци се нису чули.

— Отишла је! рече он готово ужаснут и подиже главу.

Олга пред њим.

Он радосно ухвати њену руку...

— Ти ниси отишла, нећеш отићи?... рече јој. — Не иди; помисли, ако ти одеш — ја сам мртав.

— А ако не одем, ја сам преступница; и ти такође; помисли то, Илија.

— Ах, није...

— Како није? Ако нас још једном затече заједно Соњичка с мужем — ја сам пропала.

Он задрхта.

— Чуј ме, поче брзо и запињући: — ја нисам казао све... па стаде.

Оно што му се код куће чинило тако обично, природно, потребно, што му се тако смешило, што је било његова срећа, постало је на једанпут некакав бездан. Њему дисање стаде, кад хтеде прекорачити преко њега. Требало је да буде корак одсудан, смео.

— Неко иде! рече Олга.

На споредној стази чуше се кораци.

— Да није Соњичка? упита Обломов, и очи му стадоше од ужаса.

Прођоше два мушкарца с неком дамом, непознате личности. Обломову лакну на срцу.

— Олга, рече брзо и узе је за руку: — хајдемо одавде ено онде где никога нема. Да седнемо ту.

И посади је на клупу, а он седе на траву, поред ње.

— Ти си планула, отишла, а ја ти нисам све казао, Олга, проговори он.

— И опет ћу отићи и више се нећу вратити, ако се ти станеш титрати мноме, рече она. — Теби се једном допале моје сузе, сад би, може бити, хтео

да ме видиш пред својим ногама, и тако, мало по мало, да ме начиниш својом робињом, да се ћудаш, да ми читаш морал, па онда да плачеш, да плашиш себе, да плашиш мене, а после да питаш: шта да радимо? Имајте на уму, Илија Илићу, додаде она на једанпут поносито, уставши с клуне: — да сам много одрасла од онда, кад сам вас познала, и да знам како се зове та игра коју ви играте... али суза мојих нећете више видети...

— Ох, тако ми Бога, ја не играм никаку игру! рече он, уверавајући је.

— Тим горе по вас, рече она суво. — На све ваше зебње, опомене и загонетке казаћу само то: до овог састанка водела сам вас и нисам знала шта да радим; сад знам, заврши она одлучно, спремајући се да иде: — и с вама се нећу саветовати.

— И ја знам, рече он, задржавајући је за руку и посађујући на клупу, па за часак ућута, прибирајући храброст. — Помисли, поче он: — срце ми је препуњено једном жељом, глава — једном мишљу, али воља, језик не покоравалу ми се: хоћу да кажем, а реч не иде с језика. А то је тако обично, тако... Помози ми, Олга.

— Ја не знам шта је вама на уму...

— О, за Бога, без тога „ви“! Твој поносити поглед убија ме, свака реч леди ме, као мраз...

Она се насмеја.

— Ти си луд! рече, метнувши му руку на главу.

— Ето тако, ето сад сам добио дар и мисли и речи! Олга, рече он клекнувши пред њом: — буди ми жена!

Она је ћутала и окрете се од њега на другу страну.

— Олга, дај ми руку! настави он.

Она је не даде. Он је узе сам и притиште на усне. Она је није отимала. Рука беше топла, мека и врло мало влажна. Он се трудио да јој загледа у лице — она је све више окретала главу од њега.

— Ћутање? рече он, узнемирено и упитно, љубећи јој руку.

— Знак пристанка! доврши она тихо, не гледећи још никако у њега.

— Шта сад осећаш? Шта мислиш? упита је он, сећајући се својега маштања о стидљивом пристанку, о сузама.

— То исто што и ти, одговори она, гледајући и даље некуд у шуму; само је надимање њених груди показивало да се уздржава.

„Има ли суза у њеним очима?“ мислио је Обломов, а она је упорно гледала преда се.

— Ти си равнодушна, мирна? рече он, трудећи се да је привуче за руку к себи.

— Нисам равнодушна, али сам мирна.

— А зашто?

— Зато, што сам одавно предвиђала ово и навикла се на помисао.

— Одавно! понови он зачуђено.

— Да, од оног часа, кад сам ти дала гранчицу јергована, ја сам те у себи назвала...

Она не доврши.

— Од оног часа!

Он рашири руке на широко и хтеде је загрлити.

— Бездан се отвара, муње севају... буди опрезнији! рече она лукаво, измичући вешто испред загрљаја и отклањајући сунцобраном његову руку.

Он се сети страшнога „никад“ и умири се.

— Али ти никад ниси говорила, шта више ничим се ниси изразила... рече он.

— Ти мислиш, да бих ја, да те нисам разумела, била овде с тобом на само, да бих седела у вече под сеницом, да бих те слушала и поверавала ти се? рече она поносито.

— И тако то је... поче он, мењајући се у лицу и пуштајући њену руку.

Њему сену чудновата помисао. Она га је гледала са спокојним поносом и стално чекала; а он у том часу не би желео ни поноса ни сталности, него суза, страсти, среће што опија, макар за један часак, а после већ нек тече живот непомућенога мира!

И на једанпут ни бурних суза од изненадне среће, ни стидљивог пристанка! Како да разуме то!

У срцу његовом пробуди се и загмиза змија сумње... Љуби ли она, или се само удаје?

— Али има други пут к срећи, рече он.

— Какав? упита она.

— По некад љубав не чека, не трпи, не рачуна... Женска сва у ватри, у трепету, у један исти мах осећа и муку и таке радости, какве...

— Ја не знам какав је то пут.

— Пут, на ком женска жртвује све: спокојство, добар глас, поштовање, па налази награду у љубави... замењује њом све.

— Зар је нама потребан тај пут?

— Није.

— Зар би ти хтео тим путем тражити среће, на рачун мога спокојства, губитка поштовања?

— О, не, не! Богом се кунем, ни по што! рече он ватрено.

— Па зашто си почео говорити о том?

— Доиста, ни сам не знам...

— Али ја знам. Ти би хтео да дознаш, бих ли ја жртвовала теби своје спокојство, бих ли пошла с тобом тим путем? Је ли истина?

— Да, чини ми се, погодила си... Па би ли?

— Никад, ни за што на свету! рече она одсечно.

Он се замисли, потом уздахну.

— Да, то је ужасан пут, и много љубави треба, те да женско пође њим за мушкарцем, да пропада, а да све једнако љуби.

Он јој погледа у лице упитно, а она ништа; само јој се маче борица над обрвом, а лице јој мирно.

— Помисли, рече он: — да би се Соњичка, која не вреди ни за твој мали прст, на једанпут учинила да те не познаје кад би се срела с тобом!

Олга се осмехну, и поглед јој беше тако исто јасан. А Обломова је вукло самољубље, да измами жртве од срца Олгина и да се тим опије.

— Помисли, да мушкарци, кад би ти приступали, не би са скромним поштовањем обарали очи, него би те гледали са дрским и лукавим смешењем...

Он је погледа, а она марљиво гурка сунцобраном један камичак по песку.

— Кад би дошла у салу, неколико старих жена узбунило би се од негодовања; нека би од њих устала и села даље од тебе... а у теби би понос био све тај исти, и ти би јасно знала, да си узвишенија и боља од њих.

— Зашто ти мени говориш те ужасе? рече она мирно. — Ја нећу никад поћи тим путем.

— Никад? упита Обломов снуждено.

— Никад! понови она.

— Да, рече он замишљено: — ти не би била кадра погледати стида у очи. Може бити, ти се не би поплашила од смрти: казна није страшна, али припреме за њу, мучење свакога сахата, ти не би издржала и осушила би се — је ли?

Он јој је једнако загледао у очи да види шта ће.

Она гледа весело: слика ужаса није је забринула; на њеним уснама треперио је лак осмех.

— Нећу ја ни да се сушим, ни да мрем! рече она. — Може се и не ићи тим путем па волети још јаче...

— А зашто ти не би пошла тим путем, упита он неоступно, готово зловољно: — кад ти није страшно?...

— Зато што се на њему... позније увек... растављају, рече она: — а ја... да се раставим с тобом!...

Ту она застаде, спусти му руку на раме, дуго га гледа, па на једанпут баци сунцобран на страну, брзо и ватрено обави му руке око врата, пољуби га, затим се сва заплами, наслони лице на његове груди и додаде тихо:

— Никад!

Он узвикну радостан и паде на траву пред њене ноге.

ОБЛОМОВ

ЗАБАВНИК

СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

—♦♦♦—
КЊИГА ПРВА

—♦♦♦—
И. А. ГОНЧАРОВ

ОБЛОМОВ

БЕОГРАД

ИШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1898

ОБЛОМОВ

РОМАН У ЧЕТИРИ ДЕЛА

НАПИСАО

ИВАН А. ГОНЧАРОВ

ПРЕВЕО С РУСКОГА

МИЛОВАН Ђ. ГЛИШИЋ

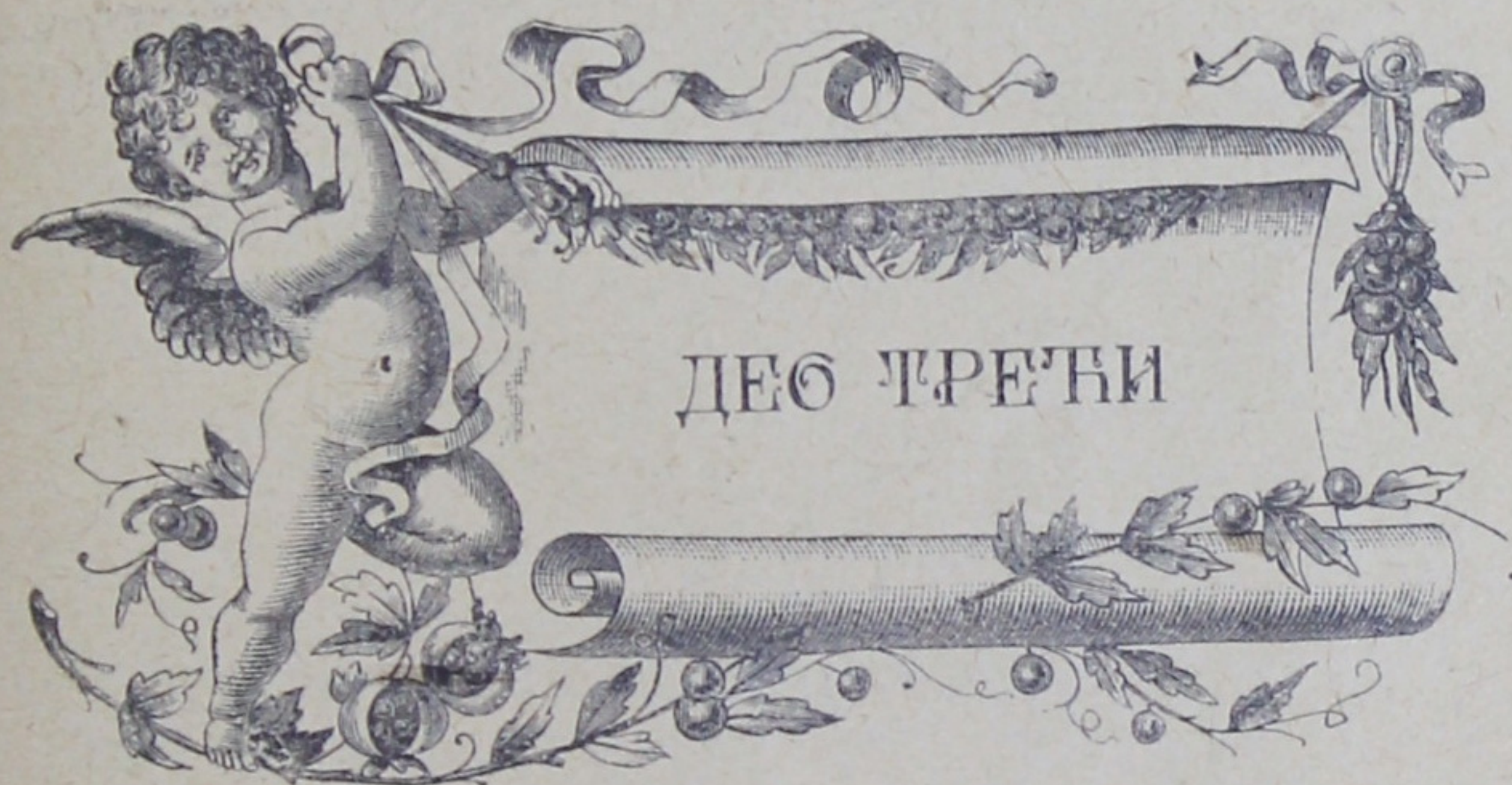
КЊИГА ДРУГА

БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

1898

I.

Обломов је пун радости ишао кући. У њему је крв кипела, очи се блистале. Чинило му се, да му чак и коса гори. Тако је ушао у своју собу и — на једанпут нестале му с лица радосне ведрине и његове очи у непријатном изненађењу засташе укочено на једном месту: у његовој наслоњачи сеђаше Таранћев.

— Шта је то, не може човек да те дочека? Где тумараш? упита оштро Таранћев, пружајући му своју рутаву руку. — И овај твој матори ђаво постао непослушан: иштем да се заложим мало — нема, иштем ракије — ни ракије ми није дао.

— Шетао сам овде по гају, рече Обломов немарно, а још не може да се поврати од муке коју му нанесе појава његовог земљака, и то још у неком часу!

Он беше заборавио ону мрачну сферу, где је дуго живео, и беше се одвикао од њеног загушљивог ваздуха. Њега је Таранћев за један тренут свукао, као с неба, опет у блато. Обломов се јетко питао: зашто је дошао Таранћев? хоће ли се дуго бавити? Њега је узнемиравала помисао, да ће он, бој се, остати и да руча и тад се неће моћи отићи до Илинских. И сад је Обломова занимала једна мисао: како би га испратио из куће, па макар га то стало и нешто трошка. Он је ћутећи и туробно чекао, шта ће рећи Таранћев.

— А што се ти, земљаче, не сетиш да завириш у свој стан? упита Таранћев.

— То сад није потребно, рече Обломов, трудећи се да не гледа у Таранћева. — Ја се нећу... тамо селити.

— Шта-а? Како нећеш се селити? узвикну прећећи Таранћев. — Погодио, а нећеш да се селиш? А уговор?

— Какав уговор?

— Већ си и то заборавио? Потписао си уговор за годину дана. Дај ти осам стотина рубаља у новчаницама, па иди куд ти драго. Четири кирајџије гледали су онај стан, хтели су узети: свима смо отказали. Један је искао за три године.

Обломов се тек сад сети, да му је Таранћев, баш у онај дан кад се селио на летњак, донео некаку хартију, а он, у хитњи, потписао и не прочитавши.

„Ох, Боже мој, шта сам учинио!“ помисли у себи, па затим рече:

— Али мени не треба стан, ја путујем у иностранство...

— У иностранство! прекиде га Таранћев. — Ваљда с оним Швабом? Та откуд ти, ти нећеш отићи!

— Зашто нећу отићи? Извадио сам и пасош, ево показашу ти. И путничку торбу купио сам.

— Нећеш отићи! понови Таранћев равнодушно. — Него боље ће бити да ти унапред даш кирију за по године.

— У мене нема новаца.

— Набави где ти драго; кумин брат, Иван Матвејић, не воли да се шали. Одмах ће поднети тужбу власти: нећеш се ласно опростити. Па ја сам своје паре дао, дај ми.

— Где си нашао толико новаца? упита Обломов.

— А шта се то тебе тиче? Наплатио сам неки стари дуг. Дај паре! Ја сам за то дошао.

— Добро, доћи ћу ових дана и предати стан другому, а сад се журим...

Он поче закопчавати капут.

— Па какав теби стан треба? Бољег од овога нећеш наћи у свем граду. Та ти га ниси ни видео! рече Таранћев.

— И нећу да га видим, одговори Обломов. —
Зашто да се селим тамо? Далеко ми је...

— Од чега? упита Таранћев грубо.

Али Обломов не рече, од чега.

— Од центра, додаде затим.

— Од каквог то центра? Што ти треба центар?

Да лежиш?

— Не, ја сад више не лежим.

— Како?

— Тако. Ја данас... поче Обломов.

— Шта? прекиде га Таранћев.

— Нећу ручати код куће...

— Дај ти паре, па нека те носи ђаво!

— Какве паре? рече нестрпљиво Обломов. —

Ја ћу ово дана свратити у стан, говорићу с газдарицом.

— Каква газдарица? Зар кума? Шта зна она?

Жена! Говори ти с њеним братом, па ћеш видети!

— Па добро; свратићу и говорићу.

— Та ко ће тебе дочекати! Дај ти новце, па иди.

— Немам; треба наћи.

— А ти ми барем сад плати за кочијаша, салете

Таранћев: — три рубље у сребру.

— А где ти је кочијаш? И за што три рубље у сребру?

— Отпустио сам га. — Како за што? Ни за толико није хтео возити; „зар по песку“? вели. И одавде три рубље у сребру — ето двадесет и две рубље!

— Одавде вози дилижанс за пола рубље, рече Обломов: — на, ево!

Он му даде четири рубље у сребру. Таранћев их стрпа у џеп.

— Остајеш ми дужан седам рубаља у новчаницама, додаде он. — И дај за ручак!

— Какав ручак?

— Сад нећу стићи у град, мораћу ручати где ус-пут у гостионици; тамо је све скупо: одераће пет рубаља.

Обломов ћутке извади једну рубљу у сребру и баци му. Он није сео од нестрпљења, да би Таранћев отишао што пре; али овај неће да оде.

— Па нареди да ми се да штогод да се прихватим, рече он.

— Па ти си хтео да ручаш у гостионици? рече Обломов.

— То је ручак! А сад је тек други сахат.

Обломов заповеди Захару да му да штогод.

— Нема ништа, нисмо готовили, одговори Захар суво, гледећи мрачно Таранћева. — А шта би, Михеју Андрејићу, кад ћете донети господинову кошуљу и прсник?

— Какву кошуљу и прсник? одговори Таранћев.

— Давно сам ја то вратио.

— Кад то? упита Захар.

— Та зар нисам теби у руке дао, кад сте се седели? А ти стрпао некуд у завежљај, па још иштеш... Захар се запањи.

— Јао, Господе! Какво је ово грдило, Илија Илићу! повика он, обративши се Обломову.

— Певај ти, певај стару песму! рече Таранћев.

— Можда си те ствари попио, па сад иштеш...

— Не, ја од како сам се родио нисам ни једне господарске ствари попио! зашишта Захар. — Него ви...

— Престани, Захаре! прекиде га Обломов оштро.

— Јесте ли ви однели од нас једну четку за прање пода и две шоље? упита опет Захар.

— Какве четке? загрме Таранћев. — Ах, ти лупежу матори! Боље дај закуску!

— Чујете ли, Илија Илићу, како псује? рече Захар. — Нема закуске, чак ни хлеба нема у кући, и Аниса је отишла од куће, доврши он и оде.

— А где ћеш ти ручати? упита Таранћев. — Доиста чудновато: Обломов хода по гају, не ручава код куће... А кад ћеш ти у твој стан? Та јесен је већ пред вратима. Дођи да видиш.

— Добро, добро, ових дана...

— И не заборави донети новце!

— Да, да, да... убрза Обломов нестрпљиво.

— А треба ли ти што у стану? Тамо су ти, брате, обојили подове и таван, прозоре, врата — све, вреди више од сто рубаља.

— Добро, добро... Ах, ево шта сам ти хтео рећи, сети се Обломов на једанпут: — отиди, молим те, у суд, треба да потврдим пуномоћство...

— Зар сам ја постао твој посредник? одговори Таранћев.

— Додаћу ти још и за ручак, рече Обломов.

— Ја ћу до тамо више ципела подерати, него што ћеш ти додати.

— Отиди ти, платићу.

— Ја не могу ићи у суд, рече Таранћев мрачно.

— Зашто?

— Има тамо непријатеља, мрзе ме, кују замке, како би ме упропастили.

— Па добро, отићи ћу ја сам, рече Обломов и узне капу.

— Ето, кад дођеш у стан, теби ће све свршавати Иван Матвејић. То је, брате, златан човек, није ни налик на каквог скоројевића Швабу! Коленовић је то, руски службеник, тридесет година ради на једном месту, окреће целим судом, има и новаца, али кочијаша не узима; фрак му није бољи од мога; па човек мек као восак, једва се чује кад разговара, не скита се по туђини, као тај твој...

— Таранћеве! викну Обломов, дупивши песницом по столу. — Ђути, кад не разумеш!

Таранћев избечи очи на тај испад Обломовљев, који се још никад није десио, и чак заборави да се нађе увређен, што га он сматра ниже од Штолца.

— Гле, како си ти сад, брате... промрмља он, узевши шешир: — како букнеш!

Он поглади свој шешир рукавом, потом погледа на њ и на шешир Обломовљев, који је стојао на полици.

— Ти не носиш шешир, ето ти капе, рече он, узевши шешир Обломовљев и огледајући да ли му је таман: — дај ми га, брате, за лето.

Обломов ћутећи скиде свој шешир с његове главе и остави га где је био, потом скрсти руке и чекаше, да Таранћев оде.

— Па иди до ђавола! рече Таранћев, излазећи збуњено на врата. — Ти си, брате, сад некако... онако... Па хајде, разговори се с Иваном Матвејићем, и покушај да не донесеш новце.

II.

Таранћев оде, а Обломов седе у наслоњачу зловољан и дуго, дуго није могао да се отресе грубога упечатка. На послетку сети се тог јутра, и одвратна појава Таранћевљева одлете му из главе; на лицу се опет појави осмех.

Он је стојао пред огледалом, дуго је поправљао вратну мараму, дуго се осмешкивао, огледао образ, да ли се познаје траг ватреног пољупца Олгина.

— Двоје „никад“, рече он тихо, радосно узбуђен: — па каква разлика међу њима: једно већ увело, а друго се тако дивно расцвало...

Затим се све више давао у мисли. Он је осећао, да је прошао светли, ведри празник љубави, да је љубав у ствари постала дужност, да се преплеће са целим животом, улази у склоп обичних животних функција и да је почела бледити, губити дугине боје.

Јутрос је, може бити, сенуо њен последњи ружичасти зрак, па већ више неће светлити јасно, него невидљиво загревати живот; живот ће је прождрети и она ће бити његов, истина, снажан, али сакривен покретач. И од сад ће њени појави бити тако прости, обични.

Пролази поема и настаје озбиљна историја: суд, па онда одлазак у Обломовку, грађење куће, залагање баштине, просецање пута, расправљање ствари с мужицима коме краја нема, ред у радовима, жетва, вршидба, свођење рачуна, забринуто лице настојниково, племићски избори, заседавање у општинском суду.

Тек по гдешто, ретко, заблиста поглед Олгин, зазвучи *Casta diva*, чује се журан пољубац, па онда опет хајде на рад, хајде у град, и опет настојник, опет свођење рачуна.

Дошли гости — па ни у том радости: окупе казивати, колико који испече ракије у фабрици, колико је који аршина сукна оставио на страну... Па шта је то? Је ли то он себи обећавао? Зар је то живот?... А међутим тако живе, као да је у том сав живот. И Андреји се тај живот допада!

Али женидба, свадба — то је ипак поезија у животу, то је готов, расцветан цветак. Он је замишљао у памети, како води Олгу пред олтар: она с неранцином гранчицом на глави, с дугим велом. У гомили шапат, диве јој се. Грудн јој се тихо надимају, она стидљиво, са својом поносито и грациозно погнутом главом, даје му руку и не зна, како да гледа сав онај свет. Час блесне осмех на њеним уснама, час се појаве сузе, час борица над обрвом заигра од неке мисли.

А код куће, кад гости оду, она још у свечаном одећу пада му на груди, као данас...

„Аја, трчим Олги, не могу сам мислити и осећати“, маштао је он. „Казаћу свима, целом свету... не, најпре тетци, па онда барону, писаћу Штолцу — ала ће се изненадити! Потом ћу казати Захару: он ће се поклонити до земље и заруљати од радости, даћу му двадесет и пет рубаља. Доћи ће Аниса, полетеће к руци да ме пољуби: њој ћу дати десет рубаља; после... после ћу од радости подвикнути да ме чује сав свет, тако ћу подвикнути, да ће свет рећи: „Обломов је срећан, Обломов се жени!“ А сад трчим Олги: тамо ме чека дуг шапат, тајанствени договор да се два живота слију у један!...“

И он отрча Олги. Она је с осмехом саслушала његове маште; али чим је скочио, да отрчи да каже тетци, у ње се тако набраше обрве, да га страх подиђе.

— Никоју ни речи! рече она, метнувши прст на уста и претећи му, да тише говори, да не би чула тетка из друге собе. — Још није време!

— А кад ће бити време, та међу нама је све свршено? упита он нестрпљиво. — Шта да радимо сад? Чим да почнемо? настави питати. — Не можемо седети скрштених руку. Почине обавеза, озбиљан живот...

- Да, почиње, понови она, гледећи га пажљиво.
- Па, ето ја сам хтео учинити први корак, отићи тетки...
- То је последњи корак.
- А који је први?
- Први је... отићи у суд: та ваљда треба начинити какво писмено?
- Да... ја ћу сутра....
- А зашто не данас?
- Данас... данас оваки дан, па да одем од тебе, Олга!
- Е, добро, сутра. А после?
- После... казати тетки, писати Штолцу.
- Не; после отићи у Обломовку... Та Андреја Иванић писао је, да треба радити у селу, ја не знам, какви су тамо послови, грађење, шта ли? упита она, гледећи му у очи.
- Боже мој! рече Обломов. — Ако ћемо слушати Штолца, онда неће ствар до тетке ни доћи! Он каже, да треба почети градити кућу, па пут, отварају школе... То све не можеш урадити док си жив. Ми ћемо, Олга, отићи заједно, па онда...
- А куд ћемо доћи? Има ли тамо кућа?
- Нема; стара је рђава, мислим, да су се стубе сасвим распале...
- Па куд ћемо доћи? упита она.
- Треба наћи стан овде.
- И за то треба такође ићи у град, рече она:
- то је други корак...
- После... поче он.
- Та корачи ти најпре два пут, а после ћемо видети.

„Шта је ово?“ мислио је Обломов невесео: „ни дугог шапутања, ни тајанственог договора да се два живота слију у један! Све је ово некако друкчије, на други начин. Како је чудна ова Олга! Не зауставља се на једном месту, неће да се слатко замисли над поетским тренутком, као год да нема никакве маште, да нема потребе да утоне у размишљање! Иди одмах

у суд, у стан — прави Андреја! Као год да су се договорили да живе у журби!“

Сутрадан је он пошао с табаком жиговане хартије у град, најпре у суд, и ишао је преко воље, зевајући и зверајући на све стране. Он није добро знао, где је суд, и свратио је Ивану Герасимовићу да упита у ком одељењу треба потврдити писмено.

Овај се обрадовао Обломову и није га хтео пустити без доручка. Потом је послао да зовне и пријатеља, да разбере од њега како се то ради, јер је он одавно оставио службу.

Доручак и већање сврши се у три сахата, доцкан беше да се иде у суд, а сутра беше субота — канцеларија не ради, морало се одгодити до понедељника.

Обломов оде у Выборски Крај, у свој нови стан. Дуго је ишао узаним улицицама између дугих плотова. На послетку нађе позорника; овај рече, да је то у другом кварту, упоредо, ето с том улицом — и показа још и улицу без кућа, с плотовима, с травом и сувим колосеком од блата.

Опет иђаше Обломов, гледећи коприву крај плотова и смрдљиковину што извирује иза плотова. Најзад му позорник показа стару кућицу у дворишту, додавши: — Ето то је.

Обломов прочита на вратима: „Кућа удовице колешкога секретара Пшењицина“ и рече кочијашу да утера кола у двориште.

Двориште беше од прилике колико добра соба, те кола ударише рудом у угао и растераше гомилу кокошака, које се распршташе, какоћући, на све стране, а неке чак и прхнуше да лете; а велико црно псето на ланцу поче скакати лево и десно, дајући очајно, и трудећи се да докопа коње за губицу.

Обломов је седео у колима на равно с прозорима и мучио се да сиђе. На прозорима, на којима беше засађено резеде, кадивице и невена, устумараше се неке главе. Обломов којекако сиђе с кола; псето још жешће залаја.

Он уђе на врата и сукоби се с неком намрштеном старицом, у сарафану, са заденутим за појас скутом.

— Кога тражите? упита она.

— Газдарицу ове куће, госпођу Пшењицину.

Старица обори главу у недоумици.

— Да вам што не треба Иван Матвејић? упита она. — Он није код куће; још није дошао из канцеларије.

— Мени треба домаћица, рече Обломов.

Међутим је у кући трајала једнако узбуна. Сад на један, сад на други прозор извири која глава; иза бабе се врата тек ошкрину, па затворе: отуд су провиривала разна лица.

Обломов се осврте: у дворишту два детета, мушкарчић и девојчица, гледају га радознано.

Однекуд се помоли бунован мужик у кожуху и, наткривши руком од сунца очи, лено је гледао Обломова и каруце.

Псето је непрестано лајало крупно и испрекидано, чим се Обломов макне или коњ дупне копитом, одмах се почињало скакање на ланцу и непрекидно лајање.

Преко плота, десно, виде Обломов бескрајну градину с купусом, лево, преко плота, видело се неколико дрвета и зелена дрвена сеница.

— Вама треба Агафија Матвејевна? упита баба. — Што ће вам?

— Кажи газдарици кућној, рече Обломов: — да желим видети се с њом; ја сам узео овде стан...

— Ви сте, ваљда, нови кирајџија, познаник Михеја Андрејића? Причекните, казаћу.

Она отвори врата, и од врата одскочи неколико глава и разбеже се у собе. Он угледа некаку женску, с голим вратом и лактовима, без капице, белу, доста пуну, која се насмехну што је виде туђ човек, па и она побеже даље од врата.

— Изволите у собу, рече старица, вративши се, па уведе Обломова, кроз мало предсобље, у доста пространу собу и замоли га да причека. — Сад ће газдарица изићи, додаде она.

„И псето још непрестано лаје“, помисли Обломов, разгледајући собу.

Одмах му се очи зауставише на познатим стварима: сва соба беше набијена његовим добром. Столови у прабини; столице стрпане у гомилу на кревет; душеци, посуђе у нереду, ормани.

— Шта је ово? Ни намештено, ни успремљено? рече он. — Какав неред!

На једанпут иза њега шкрипнуше врата и уђе у собу она иста жена, коју је видео с голим вратом и лактовима.

Било јој је тридесет година. Беше врло бела и пуна у лицу тако да румен, рекао би, није могао пробити кроз образе. Обрва у ње готово никако није ни било, него место њих беху две малко као набубреле, глатке пруге, с ретком сјајном длаком. Очи грахорасте, простодушне, као и сав израз на лицу; руке беле, али снажне, и по њима избили крупни сплетови плавих жила.

Хаљине на њој као припијене: види се, да није прибегавала никакој вештини, чак ни сувишној сукњи, да би увећала обим бедрица а умањила струк. Зато би чак и покривена биста њезина, док је била без мараме, могла послужити сликару или скултору као модел снажних, здравих груди, а да не повреди њену смерност. Према стајаћем шалу и парадној капици, њена је хаљина изгледала стара и изношена.

Она се није надала гостима, и кад је Обломов зажелео да је види, она је на домаћу хаљину, коју носи радним даном, огрнула свој свечани шал, а на главу метнула капицу. Ушла је бојажљиво и стала, гледећи збуњено у Обломова.

Он се подиже и поклони се, па упита:

— Имам ли задовољство видети госпођу Пшењицину?

— Да, одговори она. — Вама је, може бити, потребно да говорите с брацом? упита неодлучно. — Он је у канцеларији, пре пет сахата не долази.

— Не, ја сам хтео да се видим с вама, поче Обломов, кад она седе на диван, што је могла даље од њега, и стаде гледати у крајеве својега шала, који

је беше покрио до пода, као покров. И руке је крила под шал.

— Ја сам узео код вас стан; али сад сам у таким приликама да морам тражити стан у другом крају града, па сам дошао да говорим с вама...

Она га је тупо саслушала и тупо се замислила.

— Сад браце нема, рече она потом.

— Та ово је ваљда ваша кућа? упита Обломов.

— Моја, одговори она кратко.

— И ја сам мислио, да ви сами можете одлучити...

— Али ето нема браце; он се стара о свем, рече она монотонно, погледавши први пут Обломова право, па опет обори очи на шал.

„Лице јој просто, али пријатно“, пресуди Обломов наклоњено: „мора бити, да је нека добра жена!“ У том извири на врата глава оне девојчице. Агафија Матвејевна кришом махну на њу главом претећи, и она се сакри.

— А где служи ваш браца?

— У канцеларији.

— У какој?

— Где уписују мужике... ја не знам како се зове.

Она се осмехну простодушно, и у исти час лице јој доби опет свој обичан израз.

— Ви овде не боравите сами с брацом? упита је Обломов.

— Не; са мном је двоје деце, од покојнога мужа: мушкарчић у осмој години и девојчица у шестој, поче газдарица доста разговорно и лице јој мало оживе: — и наша бака, болесна, једва иде, и то само у цркву; пре је одлазила с Акулином на пијац, а сад од Светога Николе не одлази: почеле јој ноге отицати. И у цркви увек седи, већином на ступњићу. То је сва чељад. По неки пут дође ми заова у госте, и Михеј Андрејић.

— А често вам долази Михеј Андрејић? упита Обломов.

— Кашто проведе код нас по месец дана; он и браца пријатељи су, увек заједно...

И ућута, јер беше потрошила сву готовину мисли и речи.

— Ала је тишина овде у вас! рече Обломов. — Да не лаје псето, мислио би човек, да нема ни једне живе душе.

Она се осмехну место одговора.

— Идете ли често куд од куће? упита Обломов.

— Кашто се деси лети те идемо. Ето ономадне, у петак по Илину-дне, ишли смо на Барутане.

— Шта, зар тамо одлази много света? упита Обломов, гледећи, кроз размакнуту мараму, високе, снажне, као подглавље на дивану, груди које се никад не надимају.

— Не, ове године било је мало; из јутра удари киша, па се после свет разиђе. Иначе буде много.

— А где још одлазите?

— Слабо куд одлазимо. Браца и Михеј Андрејић иду те хватају рибу, тамо готове и чорбу, а ми смо увек код куће.

— Зар увек код куће?

— Јест, Бога ми. Лане смо ишли у Колпин, и ево овде излазимо кашто у гај. Браци је 24 јуна имендан, па правимо ручак, сви чиновници из канцеларије ручају.

— А идете ли у госте?

— Браца иде, а ја с децом само на Васкрс и на Божић ручам код мужевљеве родбине.

Више се већ није имало о чем говорити.

— Ви имате цвећа, волите ли га? упита он.

Она се насмеши, па рече:

— Не; немамо се кад забављати око цвећа. То су деца с Акулином ишла у грофов врт, па им дао вртар, а здравац и алое имамо одавно, док је још муж био жив.

У тај мах упаде Акулина на једанпут у собу; у њеним рукама лепршао се и очајно кречао велики петао.

— Хоћу ли, Агафија Матвејевна, дати овога петла пиљару? упита она.

— Шта ћеш, шта ћеш! Иди! рече газдарица стидљиво. — Видиш, гост!

— Хтедох само упитати, рече Акулина узевши петла за ноге, те му глава дође на ниже: — даје седамдесет копјејака.

— Иди, иди у кухину! рече јој Агафија Матвејевна. — Подај оног пиргавог, а немој тог, додаде брзо па се застиде, сакри руке под шал и стаде гледати преда се.

— Газдовање! рече Обломов.

— Да, имамо много кокошију; продајемо јајца и пилиће. Овде, пошав оном улицом, с летњака и из грофове куће све узимају од нас, одговори она, погледавши много слободније Обломова.

И њено лице доби послени и старатељски израз; чак се губила тупост, кад стане говорити о предмету који она познаје. А на свако питање, које се није тичало каквог год позитивног, њој познатог циља, одговарала је осмехом и ћутањем.

— Требало би ово распремити, напомену Обломов, показујући руком гомилу својих ствари...

— Ми смо хтели, али браца не даде, прекиде она живо и већ сасвим слободно погледа у Обломова.

— „Бог зна, вели, шта му је у тим столовима и по орманима: може се позније изгубити — па ће нас за врат...“ Она застаде и осмехну се.

— Ала је ваш браца опрезан! додаде Обломов.

Она се опет малко осмехну и лице јој доби опет свој обичан израз.

У ње је осмех био више усвојена форма, којом се прикривало незнање, шта треба у овом или оном случају рећи или учинити.

— Мени је дуго чекати док он дође, рече Обломов: — можете му и ви испоручити, да сам ја сад у таким приликама да ми стан не треба и да молим да се уступи другом укућанину, а и ја ћу, од своје стране, потражити кога ко би га узео.

Она је тупо слушала, трепћући одмерено.

— Што се тиче уговора будите добри те кажите...

— Ама није сад код куће, рече она: — боље ће бити да ви изволите сутра опет доћи: сутра је субота, он не иде у канцеларију...

— Ја сам у великом послу, немам ни тренутка слободна, изговарао се Обломов. — Будите добри те само кажите, да, пошто капара остаје вама, и пошто ћу ја наћи укућанина...

— Нема браце, рече она монотно: — нешто не долази... И погледа на улицу. — Ево туда пролази, поред прозора: види се кад иде, а ето га нема!

— Дакле ја идем... рече Обломов.

— А кад дође браца, шта ћу му казати: кад ћете се преселити? упита она, уставши с дивана.

— Испоручите му, да сам молио, рече Обломов, почем сам сад у таким приликама...

— Боље ће бити да ви сутра сами изволите доћи и да се разговорите с њим... понови она.

— Сутра не могу.

— А ви прекосутра, у недељу: код нас се после службе служи ракија и даје закуска. И Михеј Андрејић долази.

— Зар и Михеј Андрејић долази? упита Обломов.

— Долази, да боме, додаде она.

— Ни прекосутра немам кад, изговара се нестрпљиво Обломов.

— Онда у другу недељу... напомену она. А кад ћете се доселити? Ја бих рекла да се подови оперу и прашина обрише, упита она.

— Ја се нећу досељавати, рече он.

— Шта? А куд ћемо ствари?

— Имајте ви доброту казати брату, поче Обломов испрекидано, упирући очи право у њене груди: — да сам сад у таким приликама...

— Ама ето нешто га нема, не видим га, рече она монотно, гледећи преко ограде, која раздвајаше улицу од дворишта. — Познајем ја његов ход; а по дрвеној калдрми чује се, кад ко иде. Овуд слабо ко пролази...

— Дакле, ви ћете му казати што сам вас молио? рече Обломов клањајући се и одлазећи.

— Али ето за по сахата доћи ће он... рече газдарица необично узнемирена, трудећи се као да гласом задржи Обломова.

— Ја више не могу чекати, осече он, отварајући врата.

Кад га псето угледа на вратима, залаја и стаде се опет трзати на ланцу. Кочијаш, који спаваше, ослоивши се на лакат, поче потезати коње назад; кокоши опет, поплашене, разбегоше се на разне стране; на прозор извири неколико глава.

— Дакле ја ћу казати браци, да сте долазили, додаде газдарица узнемирено, кад Обломов седе у каруце.

— Да, и кажите, да сам сад у таким приликама да не могу задржати стан за себе, него ћу га уступити другому, или нека он... потражи...

— Он свакад долази у ово доба... рече она, слушајући га расејано. — Казаћу му, да сте рекли да ћете доћи.

— Јест, свратићу ово дана, рече Обломов.

Уз страшан лавез псећи, каруце изидоше из дворишта и одоше труцкати се по сувом чагљу некадрмисане улицице.

На крају улице појави се неки човек у изношеном капуту, средњих година, с великим свежњем хартија под пазухом, с дебелим штапом и у каљачама, ма да је дан био сув и топал.

Ишао је брзо, зверео на све стране и корачао тако, као да је хтео згњечити онај дрвени тротоар. Обломов погледа за њим и виде, да скрете на врата код Пшењичине.

„Ено, дође јамачно и браца!“ рече у себи. „Нека га носи ђаво! Заговорићу се и с њим можда сахат, а овамо сам и гладан, и врућина ми! Па и Олга ме чека... Нек остане за други пут!“

— Терај брже! рече кочијашу.

„Али треба потражити други стан?“ сети се на један мах, гледајући тамо амо, по оградама. „Морам опет натраг у Морску или Коњушничку Улицу... Нек остане за други пут!“ одлучи он и викну кочијашу:

— Терај брже!

III.

На крају августа окупише кише и на летњацима, где је било пећѝ, задимише се димњаци, а где их није било, ту су становници ходили с повезаним образима, и на послетку летњаци мало по мало опустеше.

Обломов није никако одлазио у град, и једно јутро провезоше и пронеше поред његових прозора намештај Илинских. И ако му се сад није чинило да је тежак посао иселити се из стана, ручати гдегод узгред и цео дан не прилећи, ипак није знао, где ће ноћу склонити главу.

Да остане на летњаку сам, кад је парк и гај опустео, кад су се затворили капци на прозорима Ольгиним, чинило му се сасвим немогућно.

Он прође по њеним празним собама, обиђе парк, сиђе с брда, и туга му се сави на срцу.

Заповеди Захару и Аниси да иду у Выборски Крај, где науми да остане док не нађе нов стан, а он оде у град, руча на брзу руку у гостионици и проведе вече код Олге.

Али јесенске вечери у граду нису наличиле на дуге, ведре дане и вечери у парку и гају. Он овде већ није могао виђати Олгу по трипут на дан; овде му неће дотрчати Ката нити ће он послати Захара пет врста далеко да однесе писамце. И сва та летња, бујна песма љубави као да беше застала, постала тромија, као да не беше у њој садржине.

Они су неки пут ћутали по пола сахата. Олга се удубе у рад, броји у себи иглом овца на шари с које прегледа, а он се удубе у хаос мисли и живи унапредак, много даље од садашњег момента.

Само кашто, кад се загледа у њу, задршће страшно, или га она мимогред погледа и насмеши се, спазивши у његовим очима зрак нежне покорности и неме среће.

Три дана узастоп одлазио је он у град к Олги и ручавао код њих, изговарајући се, како код њега тамо није још намештено, како ће се преселити оне

друге недеље, и како због тога нема у новом стану оне угодности, као код куће.

Али већ четврти дан учини му се незгодно да им оде; лутао је мало око куће Илинских, па је с уздахом отишао кући.

Петога дана они нису ручали код куће.

Шести дан рече му Олга, да дође у неки дућан, она ће бити тамо, па је после може пратити до куће пешке, а екипаж ће ићи за њима.

Све је то било незгодно; и њега и њу сретали су познаници, јављали им се, а неки су застајали да мало говоре с њима.

— Ох, Боже мој, ала је ово беда! говорио је он, знојећи се сав од страха и незгодног положаја.

Па и тетка га гледа својим уморним крупним очима и замишљено мирише свој спирит, као да је због њега боли глава. И како му је далеко ићи! Иди, иди од Выборског Краја и увече натраг — три сахата хода.

— Да кажемо тетци, наваљује Обломов: — па онда могу остајати код вас по цео дан, и нико неће говорити...

— А јеси ли био у суду? упита га Олга.

Њега је све нешто вукло да каже: „био сам и све свршио“, али зна, да ће га Олга погледати тако, да ће одмах прочитати лаж на његову лицу. Место одговора он уздахну.

— Ох, кад би ти знала, како је то тешко! рече јој.

— А јеси ли говорио с братом газдаричиним? Јеси ли нашао стан? упита она затим, не дижући очију.

— Њега никад изјутра нема код куће, а ја сам у вече све овде, рече Обломов, обрадовавши се што има довољан изговор.

Сад Олга уздахну, а не рече ништа.

— Сутра ћу неминуовно говорити с газдаричиним братом, умириваше је Обломов: — сутра је недеља, он неће ићи у канцеларију.

— Док се то све не уреди, рече Олга замишљено: — дотле не можемо говорити тетци, и морамо се ређе виђати...

— Да, да... то је истина, додаде Обломов, поплашен.

— Ти дођи код нас на ручак у недељу, тад нам долазе гости, па онда бар у среду, дођи сам, рече она. — А после можемо се виђати у позоришту: знаћеш кад ћемо ићи, па и ти дођи.

— Да, право велиш, рече он, обрадован што је Олга узела на се старање како ће се њих двоје виђати.

— А ако буде леп дан, заврши она: — ја ћу изићи у Летњи Сад у шетњу, и ти можеш тамо доћи; то ће нас подсетити на парк... парк! понови она с осећањем.

Он ћутећи пољуби јој руку и опрости се с њом до недеље. Она га снуждено испрати очима, па седе за клавир и сва се загњури у звуке. Њено срце плакало је за нечим, плакали су и звуци. Хтела је певати — не пева јој се!

Сутрадан Обломов устаде и обуче свој груби капутић, који је носио на летњаку. С халатом се одавно опростио и заповедио да га стрпају у орман.

Захар, накрећући по обичају послужовник, прилазио је к столу с кафом и перецима. Иза Захара извиривала је, по обичају, на врата Аниса, мотрећи, хоће ли Захар донети шоље до стола, па се одмах, не шушнувши, склањала, ако је Захар срећно метнуо послужовник на сто, или му је живо притрчавала, ако је с послужовника пала једна ствар, да задржи остале. А Захар у тој прилици стане цовати најпре ствари, па онда жену, и замахне лактом да је груне у груди.

— Ала је ово дивна кафа! Ко је кува? упита Обломов.

— Сама газдарица, рече Захар: — шести је дан, како увек она кува. „Ви, вели, мећете много цигуре, и не укувате добро. Дајте, ја ћу!“

— Дивна кафа! понови Обломов, насипајући шољу. — Реци јој: хвала.

— Па ено ње, рече Захар, показујући полуотворена врата од споредне собе. — То им је буфет, шта

ли; она ту ради, и ту им стоји чај, шећер, кафа и посуђе.

Обломов угледа само леђа у газдарице, потиљак и један део бела врата, и голе лактове.

— А што ли то она миче онако брзо лактовима? упита Захара.

— Ко ће је знати! Пегла чипке, шта ли.

Обломов је гледао, како се у газдарице мичу лактови, како се леђа нагибају и исправљају.

Кад се нагне, виђаше се доле чиста сукња, чисте чарапе и обле, пуне ноге.

„Чиновничка жена, а лактови као у какве грофице; па чак с рупицама!“ помисли Обломов.

У подне дође Захар да упита, је ли по вољи огледати њиховог пирога: газдарица је заповедила да га понуди.

— Данас је недеља, пеку пирог.

— Та, могу мислити, какав им је пирог! рече Обломов немарно. — С луком и с мрквом...

— Пирог није лошији од наших обломовских, рече Захар: — с пилећим месом и са свежим печуркама.

— Аха, то је зацело добро, донеси! А ко им то пече? Је ли она прљава жена?

— Откуд она! рече Захар презриво. — Да нема газдарице, она ни тесто замесити не уме. Газдарица ради у кухини све сама. Она и Аниса пекле су пирог.

После пет минута пружи се из споредне собе пред Обломова гола рука, тек мало прикривена оним шалом који је већ видео, с тањиром, на ком се пушило, пуштајући вреду нару, огромно парче пирога.

— Велика вам хвала, рече Обломов љубазно, примајући пирог и, завиревши на врата, упре поглед у обле груди и гола рамена. Врата се брзо затворише.

— Је ли по вољи ракије? упита глас изнутра.

— Не пијем; велика вам хвала, рече Обломов још љубазније. — А каква вам је ракија?

— Наша, домаћа, мећемо у њу рибизлова лишћа, одговори глас.

— Никад нисам пио с рибизловим лишћем, допустите да огледам!

Опет се промоли гола рука с тањиром и чашицом ракије. Обломов попи: допаде му се веома.

— Много вам захваљујем, рече трудећи се да завири на врата, али се врата залупише.

— Зашто не дате да вас човек види, да вам рекне: добро јутро? прекоре је Обломов.

Газдарица се насмеја унутра.

— Још сам у посленој хаљини, непрестано сам била у кухини. Сад ћу се обући; браца ће скоро доћи из цркве, одговори она.

— Ха, кад је реч о браци, рече Обломов: — треба да говорим с њим. Замолите га нек сврати к мени.

— Лепо, казаћу му, чим дође.

— А ко вам то кашље? Чији је то тако сув кашаљ? упита Обломов.

— То је бака; ово је већ осма година како кашље. И врата се залупише.

„Како је... проста“, помисли Обломов, „а има ипак нешто онако... И држи се чисто!“

Он се још не беше познао с „брацом“ газдарициним. Виђао је само, и то ретко, с постеље, како рано изјутра промиче поред плота човек, с великим свежњем хартија под пазухом, и нестане га у улици, а после, у пет сахата, промицао је поред прозорâ тај исти човек, враћајући се, с тим истим свежњем, и не стајало га је на вратима. Он се у кући није чуо.

А међутим се опајало, особито изјутра, да има у кући људи: у кухини лупкају ножеви, чује се кроз прозор како жена пирка нешто у углу, како покућар сече дрва или догони на двоколицама буренце с водом; чује се кроза зид како плачу дечица, или се разлеже непрекидан, сув кашаљ старичин.

У Обломова беху четири собе, то јест цела, парадна анфилада. Газдарица с породицом становала је у двама непарадним собама, а браца је боравио горе, у тако званој светлици.¹

¹ Светлица — соба на тавану.

Кабинет и спаваћа соба Обломовљева беху окренути прозорима у двориште, трпезарија у вртић, а сала у велику градину, с купусом и кромпиром. Прозори у трпезарији били су завешени цицаним избледелим завесима.

Поред зидова беху поређане обичне столице, израђене тако да изгледају као од орахова дрвета; под огледалом је стојао сто за картање; на прозорима беху сабијене једна до друге саксије са здравцем и кадивицом и висила су четири кавеза с иваљичарима и канаринкама.

Браца уђе на прстима и на поздрав Обломовљев поклони се трипут. Вицмундир на њему беше сасвим закопчан, те се није могло дознати, има ли на њему кошуље или нема; поша везана просто на чвор и крајеви увучени под хаљину.

Њему је било око четрдесет година, над челом му беше кика усправо и две такве исте кике немарно разбарушене на слепим очима, које су личиле на осредње псеће уши. Његове грахорасте очи нису од једанпут погледале на предмет, него су прво погледале крадом, а други пут већ су се заустављале на предмету.

Он се као стидео својих руку, и кад је говорио, трудио се да сакрије или обе иза леђа, или једну у недра а другу иза леђа. Кад даје старешини акт и објашњава се с њим, он је једну руку држао иза леђа, а средњим прстом друге руке, окренувши нокат доле, опрезно је показивао какав ред или реч, па чим покаже одмах је крио руку остраг, може бити због тога, што су му прсти били подебели, црвенкасти и што су малко дрхтали, па му се, пе без разлога, чинило да није сасвим пристојно показивати их често.

— Ви сте изволели, поче он бацивши свој двојни поглед на Обломова: — заповедити ми да дођем к вама.

— Да, хтео сам говорити с вама о стану. Молим седите! одговори уљудно Обломов.

Тек кад му двапут рече, Иван Матвејевић одважи се да седне, нагнувши се напред и сакривши руке у рукаве.

— Ја сам сад у таким приликама, да морам наћи себи други стан, рече Обломов: — зато бих желео овај уступити.

— Сад је тешко уступити, рече Иван Матвејевић, накашљавши се у прсте и сакривши их брзо у рукав. — Да сте изволели доћи на измаку лета, тад су многи долазили да гледају.

— Долазио сам ја, али ви нисте били код куће, прекиде га Обломов.

— Каживала ми је сестра, додаде чиновник. — Него немојте се ви бринути што се тиче стана: овде ће вам бити угодно. Можда вас птица узнемирује?

— Каква птица?

— Кокоши.

Истина, Обломов је сваки дан од раног јутра слушао испод прозора непријатно квоцање квочке и пијук пилића, али зар је њему било до тога? Пред њим је лебдила слика Олгина и он је једва и опажао оно што је око њега.

— Не, то ми не смета, рече он: — ја мишљах, ви велите за канаринке, оне почињу цвркutati чим јутро.

— Изнећемо их, одговори Иван Матвејевић.

— Ни то ми не смета, рече Обломов: — него сам у таким приликама, да не могу остати.

— Како вам је год по вољи, одговори Иван Матвејевић. — А ако не нађете укућанина, шта ћемо што се тиче уговора? Даћете накнаду?... Биће штетно за вас.

— А колико износи та накнада? упита Обломов.

— Ево донећу рачун.

Он донесе и уговор и рачун.

— Ево, стан стаје осам стотина рубаља у новчаницама, сто рубаља капаре примљено, остало је седам стотина рубаља, рече он.

— Ама зар ћете ви наплатити од мене за читаву годину, а ја нисам седео код вас ни две недеље? прекиде га Обломов.

— Није друкчије! рече Иван Матвејевић, кротко и снебивајући се. Неће бити право да сестра ште-

тује. Она је сирота удовица, живи само од тог, што добије од куће; и ако још добије што од пилића и јајца дечици за хаљиницу.

— Али молим вас, ја не могу то платити, убрза Обломов: — помислите сами, нисам становао ни две недеље. Што да платим, за што?

— Ево, речено је у уговору, рече Иван Матвејевић, показавши средњим прстом две врсте и сакривши га брзо у рукав. — Изволите прочитати: „А ако ја, Обломов, хтеднем пре времена селити се из стана, обвезујем се предати га другому лицу, под истим погодбама, или, у противном случају, накнадити њој, Пшењицини, пуну кирију за целу годину, до првога јуна идуће године“, прочита Обломов.

— Како то може бити? рече он. — То није право.

— Тако је по закону, напомену Иван Матвејевић. — Сами сте изводели потписати: ево потписа!

Опет се појави прст ниже потписа и опет се сакри.

— Па колико свега? упита Обломов.

— Седам стотина рубаља, поче Иван Матвејевић зврцкати истим прстом, савијајући га сваки пут брзо у песницу: — и за коњушницу и стају сто и педесет рубаља.

И опет зврцну.

— Али молим вас, ја немам коња, не држим их: што ће ми коњушница и стаја? рече живо Обломов.

— Има у уговору, напомену Иван Матвејевић, показујући прстом тачку. — Михеј Андрејић рекао је да ћете имати коња.

— Лаже Михеј Андрејић! рече Обломов јетко. — Дајте ми тај уговор!

— Ево изволите узети копију, а уговор припада сестри, одговори благо Иван Матвејевић, узевши уговор у руку. — Осем тога, за градину и снабдевање из исте купусом, репом и осталим поврћем, рачунећи на једно лице, прочита Иван Матвејевић: — од прилике, двеста и педесет рубаља...

И хтеде зврцнути у рачун.

— Каква градина? Какав купус? Нећу ни да чујем за то, шта ви ту говорите! викну Обломов готово страшно.

— Ево, у уговору: Михеј Андрејић рекао је, да узимате стан заједно с тим...

— Шта ће то рећи, зар ви без мене располажете мојом трпезом? Ја нећу ни купуса, ни репе... рече Обломов, уставши.

И Иван Матвејевић диже се са столице.

— Молим вас, како би могло бити без вас: ево потписа! рече он.

И опет се дебели прст тресао над потписом и сва се хартија тресла у његовој руци.

— Колико свега рачунате? упита Обломов нестрпљиво.

— Још за бојење таванице и врата, за преправку прозорâ у кухини, за нове шарке на вратима — сто педесет и четири рубље и двадесет и осам копјејака у новчаницама.

— Шта, зар и то на мој рачун? упита Обломов пренеражен. — То се свакад оправља о газдином трошку. Ко се сели у неоправљен стан?...

— Ево, у уговору је речено, да то иде на ваш рачун, рече Иван Матвејевић, показујући издалека прстом у уговору где је то казано. — Свега хиљаду триста педесет и четири рубље и двадесет и осам копјејака у новчаницама! заврши кротко, сакривши остраг обе руке с уговором.

— Али где ћу наћи? Ја немам новаца! узвикну Обломов, ходајући по себи. — Марим ја много за вашу репу и купус!

— Како вам год воља, додаде тихо Иван Матвејевић. — Али не брините се: вама ће овде бити угодно, додаде он. — А за новце... сестра ће причекати.

— Не могу, у таким сам приликама да не могу! Разумете ли?

— Разумем. Како вам је воља, одговори послушно Иван Матвејевић, оступивши за један корак.

— Лено, ја ћу се промислити и постарати се да стан предам другому! рече Обломов, климнувши главом чиновнику.

— Мучно ћете моћи; у осталом, ваша воља! заврши Иван Матвејевић и поклонивши се трипут изиде напоље.

Обломов извади новчаник и преброја новце: свега триста и пет рубаља. Он се пренерази.

„Куд сам то део паре?“ упита сам себе запрепашћено и готово с ужасом. „У почетку лета послали су ми из села хиљаду и двеста рубаља, а сад имам свега триста!“

Стаде рачунати, сећати се свих трошкова, и само се сети у што је потрошио двеста и педесет рубаља.

— Та куд су то отишле паре? рече гласно и зовну: — Захаре, Захаре!

— Шта заповедате?

— А куд су нам паре отишле? Знаш ли да немамо новаца! упита он.

Захар се поче пипати по џеповима, извади једно пола рубље и један двогрошак и метну на сто, рекавши:

— Ево, заборавио сам дати, остало од сеобе.

— Што ми дајеш ту ситнину? Кажи ти, куд се дело осам стотина рубаља?

— Откуд ја знам? Зар ја знам, на што ви трошите? Знам ли ја колико ви плаћате кочијашима за кола?

— Јест, ето много је отишло за кола, сети се Обломов, гледећи у Захара. — Да ли ти памтиш, колико смо на летњаку издали кочијашу?

— Куд ћу памтити? одговори Захар. — Једанпут сте ми заповедили да му издам тридесет рубаља, то памтим.

— Да си знао записивати! прекоре га Обломов. — Зло је то кад је човек неписмен!

— Провео сам ја век и неписмен, и хвала Богу нисам био гори од осталог света! одговори Захар, гледећи у страву.

„Право вели Штолц, треба отворити школу у селу!“ помисли Обломов.

— Ено, казивали су ми људи, у Илинских је био писмен слуга, па је дигао сребро из буфета.

„Хвала лепо!“ помисли Обломов поплашено. Доста су ти писмени послужитељи — све неки неморалан свет: иду по механама, свирају у хармонику, одлазе на чај... Не, не, рано је отварати школе!...“

— А на што су још отишле паре? упита Захара.

— Откуд ја знам? Дали сте на летњаку Михеју Андрејићу...

— Јест одиста, обрадова се Обломов, сетивши се тих новаца. — Дакле, кочијашу тридесет, и, чини ми се, двадесет и пет рубаља Таранћеву... Кому још?

Он је замишљено и упитно гледао у Захара. Захар је мрачно гледао у њега.

— Да ли се сећа Аниса? упита Обломов.

— Где би се луда сетила? Шта зна жена? рече Захар презриво.

— Не опомињем се! заврши Обломов невесело.

— Да нису допови долазили?

— Да су допови, они би све узели, рече Захар, одлазећи.

Обломов седе у наслоњачу и замисли се. „Где да нађем новаца?“ мислио је докле га не проби хладан зној. „Кад ће послати из села и колико?“

Он погледа у сахат: два сахата, време да се иде к Олги. Данас је одређени дан за ручак. Он се мало по мало разведри, заповеди да му се доведу кола и одвезе се у Морску Улицу.

IV.

Обломов каза Олги, да је разговарао с братом газдаричиним и брзо додаде како има наде да ће тамо оне недеље предати стан.

Олга оде с тетком у неку походу до ручка, а он пође гледати станове у близини. Сврати у две куће; у једној нађе стан са четири собе за четири хиљаде у новчаницама, у другој су му тражили за пет соба шест хиљада рубаља.

— Ужас! ужас! узвикну он, заштивајући уши и бежећи од зачуђених покућара. Кад је тим сумама додао још оних хиљаду и више рубаља, што се морало платити Пшењицини, он од страха није умео свести суму, него је само убрзао кораке и похитао к Олги.

Тамо је било друштво. Олга је била одушевљена, говорила је, певала и направила фурор. Само је Обломов слушао расејано, а она је говорила и певала њега ради, да не би седео, окућен и дремајући, него да би све говорило и певало непрестано у њему самом.

— Дођи сутра у позориште, имамо ложу, рече она „У вече, по блату, тако далеко!“ помисли Обломов, али кад јој погледа у очи, он одговори на њен осмех осмехом пристанка.

— Претплати се на фотељу, додаде она: — оне недеље доћи ће Мајевски; тетка их је позвала у нашу ложу.

И она му погледа у очи, да види како ће се обрадовати.

„Господе!“ помисли он у ужасу. „А у мене свега триста рубаља.“

— Ето, замоли барона; он је тамо познат са свима, сутра ће послати по фотеље.

И она се опет насмехну, и он се насмехну гледећи у њу, и с осмехом замоли барона, а овај, такође с осмехом, прими на се да пошље по билет.

— Сад у фотељи, а после, кад посвршујеш послове, додаде Олга: — заузећеш већ с правом место у нашој ложи.

И последњи се пут насмеја, као што се смејала, кад је била потпуно срећна.

Јао, каква га срећа на једанпут запахну, кад Олга подиже малко завес с примамљиве даљине, покривене осмејцима, као цветовима!

Обломов заборави и новце; тек кад је сутрадан изјутра видео како промаче поред прозорâ свежањ брацин, он се сети пуномоћства и замоли Ивана Матвејевића да га потврди у суду. Овај прочита пуномоћство, рече да је у њему једна тачка нејасна и узе да је објасни.

Писмено је било изнова преписано, па потврђено и послано на пошту. Обломов је свечано известио о том Олгу и за дуго се смирио.

Он се радовао, што неће требати да се тражи стан док не добије одговор и што му новаца по мало траје.

„Оно, могло би се и ту становати“, мислио је у себи, „него је далеко од свега, а у кући им је ред строг и домаћи посао иде дивно.“

Одиста је домаћи посао ишао одлично. И ако је Обломов засебито кувао, око газдаричино пазило је будно и на његову кухину.

Једанпут је Илија Илић ушао у кухину и затекао Агафију Матвејевну и Анису готово загрљене.

Ако има симпатије душа, ако сродна срца осећају издалека једно друго, онда се то није никад испољило тако очевидно, као у симпатији Агафије Матвејевне и Анисе. На први поглед, реч и миг оне су појмиле и оцениле једна другу.

По Анисиним манирима, по том, како је, са засуканим рукавима, држећи у рукама ђубровник и крпицу, за пет минута довела у ред кухину у којој по године није горела ватра; како је од једанпут смахнула четком прашину с полица, са зидова и са стола; како је својски брисала метлом по поду и по клупама; како је за тренут изгрнула пепео из пећи, — Агафија Матвејевна оценила је, шта је Аниса и како би она велика помоћница била у њеним домаћим пословима. Она је од тада отворила њој место у свом срцу.

Исто тако и Аниса, чим је само једанпут погледала како Агафија Матвејевна влада у кухини, како соколовим оком, без обрва, види сваки невешт покрет неокретне Акулине; како грми наређујући да се ово извади, оно пристави, ово подгреје, оно посоли; како на пијаци једним погледом, а камо ли додиром прста, тачно погоди, колико је пилету месеца, јер ли риба давно скапала, кад је набран из градине першун или салата — гледала је у њу с дивљењем и бојажљивошћу пуном поштовања и закључила, да је она, Аниса, промашила свој циљ и да њено поље није кухина Обло-

мовљева, где је њена журба и вечита, нервна грозничавост покретâ управљена само на то, да ухвати у лету тањир или чашу што упусти Захар, и где њену умешност и финоћу домишљања угушује мрачна завист и груба охолост њена мужа. Обе жене разумеле су једна другу и постале нераздвојне.

Кад Обломов није ручавао код куће, Аниса се налазила у газдаричиној кухини и, из љубави према послу, трчкарала из угла у угао, пристављала и истављала лонце, готово у један и исти тренут отварала орман, узимала што треба и затварала, пре него Акулина и појми шта се хоће.

За то је Аниси била награда — ручак, шест шоља кафе изјутра и толико у вече, и искрен, дуг разговор, а по кашто поверљиво шапутање са самом газдарицом.

Кад је Обломов ручавао код куће, газдарица је помагала Аниси, то јест, показивала јој, речју или прстом, је ли време или рано извадити пржено месо, треба ли у сос додати малко црнога вина или скорупа, или треба ли рибу кувати не онако, него овако...

И Бог зна каквим знањем нису оне помагале једна другој у домаћем раду, не само у струци кулинарној, него и што се тиче платна, конаца, шивења, прања рубља, марама, чишћења блондâ, чипака, рукавица, вађења мрља из разних материја, а и што се тиче употребе разних домаћих лекарија, травâ — свега што је у извесну сферу живота унео посматрачки ум и вековни огледи!

Илија Илић устане изјутра у девет сахата, по неки пут смотри кроз плот како промиче свежањ актова под пазухом газдаричина браце који одлази на дужност, потом узме пити кафу. А кафа увек онако дивна, скоруп густ, кифле с маслом, топе се.

Потом узме цигару и слуша пажљиво, како непријатно квоче квочка, како пијучу пилићи, како цвркућу канаринке и иваљари. Није заповедио да се уклоне. — Подсећају ме на село, на Обломовку, рекао им је.

Потом седне и настави читати књиге почете на летњаку, по неки пут прилегне немарно с књигом на диван и чита.

Идеална тишина; тек ако прође какав војник улицом, или гомила мужика, са секиром за појасом. Ретко кад залута у ту пустињу какав пиљар па стане пред плотом, и по пола сахата зија: — Јабукe, лубенице астраханске! тако да и нехотице купиш што било.

Неки пут дође му Маша, газдаричина девојчица, пошље је мамица да каже, како су донели на продају млечницâ и рудњачâ, па да ли он заповеда да се узме и за њега једна меричица, или он зовне к себи Вању, њена сина, па га пита шта је научио, нагна га да чита или пише, па гледа, да ли добро пише и чита.

Кад деца не затворе врата за собом, он види го врат, беле, вечито покретне лактове и леђа газдаричина.

Она је непрестано у послу, све нешто глача, туца, тре, и већ се не снебива, не огрће шал кад види да је он гледа кроз ошкринута врата, само се осмехне, па опет марљиво туца, глача и тре на великом столу.

Он кашто с књигом приђе до врата, завири на њих и разговара се мало с њом.

— Ви непрестано радите! рече јој једанпут.

Она се осмехну па опет марљиво настави окретати држак кафенога жрвња, а лакат јој је тако брзо описивао кругове, да се Обломову засенуше очи.

— Та ви ћете сустати, настави он.

— Нећу, навикла сам ја, одговори она, тресући жрвњем.

— А кад немате посла, шта чините?

— Како кад немам посла? Свакад има посла, рече она: — до подне ваља готовити ручак, после ручка шити, а пред вече спремати вечеру.

— Зар ви вечеравате?

— Како бисмо без вечере? Вечеравамо. Уочи празника идемо на бденије.

— То је лепо, похвали Обломов. — А у коју цркву?

— У Рожанство, то је наша парохија.

— А читате ли штогод?

Она га поледа тупо и оћута.

— Имате ли књига? упита он.

— Браца има, али не чита. Новине узимамо из гостинице, па браца кашто чита на глас.. и у Вањичке има много књига.

— Зар се ви никад не одмарате?

— Бога ми, никад!

— Ни у позориште не идете?

— Браца иде о Свецима.

— А ви?

— Кад бих ја? А ко ће спремити вечеру? упита она, погледавши га преко рамена.

— Куварица може без вас...

— Зар Акулина! узвикну она зачуђено. — Како би то било? Шта може она без мене? Вечера не би била готова ни до ујутру. У мене су од свега кључеви.

Ћутање. Обломов је са задовољством гледао њене пуне, обле лактове.

— Ала су у вас лепе руке, рече Обломов на један мах: — могле би поднети да се одмах нацртају.

Она се осмехну и мало застиде.

— Рукави ми досађују, правдаше се она: — сад се, знате, носе таке хаљине да све рукаве упрљаш.

И ућута. Обломов је такође ћутао.

„Чим намељем кафе“, шапутала је у себи газдарица, „истуцаћу шећера. Још да не заборавим послати да се купи кима.“

— Требало би да се удате, рече Обломов: — ви сте красна домаћица.

Она се осмехну и стаде изручивати кафу у велику стаклену теглу.

— Одиста велим, додаде Обломов.

— Ко ће узети мене с децом? одговори она и поче рачунати нешто у памети.

„Две десетине...“ говорила је замишљено, „да ли ће их она обе метнути?...“ И оставивши теглу на орман, отрча у кухину. А Обломов оде у своју собу и стаде читати књигу...

„Како је још једра, здрава жена и каква домаћица! Заиста би требало да се уда...“ говорио је онако сам и мислио... о Олги.

Кад је лепо време, Обломов натакне фурашку па обиђе околину; онде западне у блато, овде дође у непријатан додир са псима, и врати се кући.

„Тихо је, лепо у овом крају, само досадно!“ рече Обломов, одлазећи у оперу.

Једанпут, враћајући се доцкан из позоришта, дупали су и он и кочијаш готово читав сахат на врата; псето је промукло, скачући на ланцу и лајући. Он је озебао и наљутио се, па је казао да ће се сутрадан иселити. Али прође и сутрадан и прекосутра, и недеља дана — а он се још не сели.

Њему је било веома досадно што се не виђа с Олгом у оне дане који не беху одређени за походе, што не слуша њен глас, што не чита у њеним очима увек ону исту, непромениту љубазност, љубав, срећу.

Али је зато у одређене дане за походе живео као и летос, занео би се слушајући њено певање, или би јој гледао у очи; а кад буде сведока доста му је био само њен поглед, равнодушан за све, али дубок и значајан за њега.

Него при свем том, што се више примицала зима, њихови састанци насамо бивали су све ређи. Илинским су почели долазити гости, и Обломов није могао по читаве дане уграбити да проговори с њом коју реч. Они су се мењали погледима. Њени погледи исказивали су по неки пут умор и нестрпљење.

Она је с набранам обрвама гледала све госте. Обломову је двапут било чак досадно, и једном после ручка беше узео шешир.

— Куда? упита га на један мах Олга изненађена, створивши се крај њега и ухвативши за шешир.

— Допустите да идем кући...

— Зашто? упита ова. Једна јој обрва беше виша од оне друге. — Шта ћете тамо радити?

— Па радићу... рече, једва расклапајући очи од дремежа.

— Ко би вам допустио да одете? Спремате се ваљда да спавате? упита га, погледавши му оштро у једно па у друго око.

— Шта вам пада на ум! брани се Обломов. — Спавати дању! Мени је, онако, досадно.

И он даде шешир.

— Вечерас ћемо у позориште, рече Олга.

— Не можемо заједно у ложу, додаде он и уздахну.

— Па шта је с тим? А зар је то ништа, што ћемо се видети, што ћеш свратити до нас између чиновна, што ћеш на изласку доћи, довести ме под руку до кола?... Изволите ићи! додаде она заповеднички. — Какве су то ствари!

Нема се куд, отишао је у позориште, и тамо зевао као да је хтео на једанпут прогутати позорницу, чешкао се иза врата и пребацивао ногу преко ноге.

„Ах, да је да се то што пре сврши, па да седим с њом напоредо, а да се не повлачим овако далеко, овде!“ мисло је у себи. „И то после таког лета, па још виђати се овда-онда, крадом, играти улогу заљубљенога дечка... Истину да кажем, ја вечерас не бих ишао у позориште, да сам всћ ожењен: ово је шести пут како слушам ову оперу...“

Између чиновна пође Обломов у ложу Олги и једва се прогура до ње између некака два кицоша. После пет минута умакнуо је и стао код уласка за фотеље, у гомили. Чин се поче и сви похиташе на своја места. И кицоши из Олгине ложе били су ту а нису видели Обломова.

— Какав је то господин био сад у ложи код Илинских? упита један оног другог.

— То је некакав Обломов, одговори онај други немарно.

— Шта је тај Обломов?

— То је... спахија, Штолцов пријатељ.

— А! учини онај први значајно. — Штолцов пријатељ. А шта он ради ту?

— Dieu sait! одговори други, и одоше свак на своје место. Али тај ништавни разговор збуни Обломова.

„Какав је то господин?... Некакав Обломов... Шта он ради ту?... Dieu sait!“ то све тукло га је у главу. „Некакав“!... „Шта ја радим ту“! Како

шта? Волим Олгу; ја сам њен... Па ипак, ето већ је искрснуло питање: шта ја ту радим? Опазили су... Ох, Боже мој! не бива друкчије, ваља штогод..."

Он већ није видео, шта се ради на позорници и какви витезови и женске тамо излазе; грми оркестар, а он га и не чује. Он се обзире тамо и амо и броји, колико има познаника у позоришту: ето ту, онде — свуд седе, сви питају: — „Какав је то господин улазио у ложу код Олге?...“ — „Некав Обломов!“ веле сви.

„Јест, ја сам „некакав“! мислио је снужден, плашљиво. „Мене знају по том што сам Штолцов пријатељ. Шта ћу код Олге? — „Dieu sait!...“ Ено, ено, ти кицоши погледају на ме, па на ложу Олгину!“

Он погледа на ложу: Олгин бинокл беше управљен на њега.

„Јао, Господе!...“ помисли Обломов: „Та она не скида очију с мене! Шта је нашла у мени тако занимљиво? Чудно је благо нашла! Ено сад, чини ми се, показује на позорницу... кицоши се, рекао бих, смеју, гледају ме... Господе, Господе!“

Он се узнемирен почеша опет иза врата, опет праметну ногу преко ноге.

Олга је позвала кицоше из позоришта на чај, обећала да ће поновити каватину и њему рекла да дође.

„Не, данас нећу ићи; треба што пре свршити ствар, па онда... Шта је то, те пуномоћник не шаље одговор из села?... Ја бих давно отишао, пред полазак верио бих се с Олгом... Јао, та она ме једнако гледа! Е то је доиста незгода!“

Он није дочекао свршетак опере, отишао је кући.

Мало по мало па се тај његов упечаток изглади, и он је опет, треперећи од среће, гледао у Олгу кад су насамо, слушао је, угушујући сузе од усхићења, њено певање пред гостима, и, кад дође кући, легао је, без Олгина знања, на диван, али није легао да спава нити да лежи као клада, него да машта о њој, да се у мислима забави срећом, и да се усхићује, погледајући у перспективу својега домаћег, мирног живота, који ће настати и у ком ће сијати Олга

— и све се засијати око ње. Завирујући тако у будућност, он је некад нехотице, некад навалице завиривао на ошкринута врата и гледао како се мичу лактови газдаричини.

Једанпут беше и у природи и у кући идеална тишина; нити тутње кола, ниту лупају врата; у предсобљу одмерено куцка шеталица на сахату и певају канаринке; али то не квари тишину, него јој даје само извесну сенку живота.

Илија Илић лежи немарно на дивану, игра се папучом, упусти је на под, подигне у ваздух, маше њом горе, она падне, он је подигне с пода ногом... Уђе Захар и стаде код врата.

— Шта ћеш? упита га немарно Обломов.

Захар ћути и гледа у њега готово право, а не искосице.

— Шта је? упита Обломов, погледавши га зачуђено. — Ваљда је пирог готов, шта ли?

— Јесте ли нашли стан? упита Захар.

— Нисам још. А што питаш?

— Па нисам још све распремио: посуђе, халџине, сандуци, све то стоји на гомили. Хоћу ли распремати, шта ли?

— Причекај, рече расејано Обломов: — чекам одговор из села.

— Дакле, свадба ће бити после Божића? додаде Захар.

— Каква свадба? упита Обломов, скочивши.

— Зна се каква: ваша! одговори Захар поуздао, као да је то ствар давно свршена. — Па ви се жените?

— Ја се же-ним! Којом? упита с ужасом Обломов, прождирући Захара забезекнутим очима.

— Илинском госпођиц... Захар још и не изусти све, а Обломов му се унесе у очи.

— Шта велиш, несрећниче, ко ти је улио ту мисао? узвикну Обломов патетично, уздржаним гласом, наваљујући на Захара.

— Што сам несрећник? Хвала Богу! рече Захар, оступајући к вратима. — Ко? Још летос казивали су ми Илински служитељи.

— Пссс!... зашишта Обломов, дигнувши прст у вис и претећи Захару. — Ни речи више!

— Зар сам ја то измислио? рече Захар.

— Ни речи! понови Обломов, гледећи на њ страховито, и показа му врата.

Захар изиде и уздахну тако да су одјекнуле све собе.

Обломов није могао доћи к себи; једнако је стојао онако како се затекао, и с ужасом гледао у оно место, где је стојао Захар, потом у очајању ухвати се рукама за главу и седе у наслоњачу.

„Послужитељи знају!“ врзло му се по глави. „Говори се по лакејским собама, по кухињама! Ето до чега је дошло! Он се усудио да пита, кад ће свадба! А тетка још не слуги, или, ако и слуги, она, може бити, слуги што друго, рђаво... Јао јао, јао, шта она може помислити! А ја? А Олга?“

— О, мене несрећника, шта сам учинио! говорио је, окренувши се на дивану ничице. — Свадба! О том поетском тренутку у животу оних који се воле, о тој круни среће — почели говорити лакеји и кочијаши, кад још ништа није свршено, кад нема одговора из села, кад ми је празан новчаник, кад стан није нађен...

Он стаде разматрати поетски тренут, који је на једанпут изгубио боје, чим је Захар проговорио о њему. Обломов стаде гледати другу страну медаље, и узнемирен превртати се с кука на кук, леже на леђа, на један мах скочи, коракну три корака по соби, па опет леже.

„Аја, неће бити добро!“ мислио је са страхом Захар у предсобљу. „Који ме враг нанесе!“

— Откуд они знају? рече опет Обломов. — Олга је ћутала, ја ни заустити нисам смео, а у предсобљу све расправили! Ето шта значе састанци насамо, поезија расвитка и сутона, страсни погледи и чаробно певање! О, та већ те саме песме љубавне никад се лепо не сврше! Треба се најпре венчати, па онда пливати по ружичастој атмосфери!... Боже мој! Боже мој! Да отрчим тетке, да узмем Олгу за руку и да рекнем: „ево моје заручнице!“ Али није ништа готово,

одговора из села нема, новаца нема, стана нема! Не, не, треба најпре избити из главе Захарове ту мисао, угушити гласове, као што се угушује пламен, да се не шири даље, да не буде ватре и дима... Свадба! Шта је то свадба?...

Он се осмехну, сетивши се својега поетског идеала свадбе, дугог вела, неранцине гранчице, шапата из гомиле...

Али боје већ не беху оне исте: ту у гомили беше груби, прљави Захар и сва послуга Илинских, поворка каруца, туђа, хладно радознала лица. Потом, потом му се указивало у даљини све нешто досадно, страшно...

— Треба избити ту мисао из главе Захарове, нека мисли да то нема смисла, одлучи он, час дршћући од узбуђења, а час тешко замишљен.

Кад прође од прилике сахат, он зовну Захара.

Захар се учини, да не чује и стаде се лагано извлачити у кухину. Већ беше отворио врата без шкрипе, али не погоди боком на отворено крило него закачи раменом за оно друго тако, да се оба крила отворише с треском.

— Захаре! викну заповеднички Обломов.

— Шта ћете? одазва се Захар из предсобља.

— Ходи овамо! рече Илија Илић.

— Хоћете ли да вам додам што? Па кажите, ја ћу додати! одговори Захар.

— Ходи овамо! рече Обломов оштро и ударајући гласом на сваки слог.

— Јао, Боже, што ме не узмеш! прошишта Захар, улазећи у собу.

— Но, шта ћете? упита, ставши на вратима као прикован.

— Приђи овамо! рече Обломов свечано, тајанственим гласом, показујући прстом Захару где да ставе, и показа му тако близу, да би морао сести готово на колена господину.

— Куд ћу тамо прићи? Тамо је тесно, чујем ја и одавде, брани се Захар, стојећи упорно код врата.

— Приђи, кад ти кажем! викну оштро Обломов.

Захар крочи једанпут и стаде, као бин, гледајући кроз прозор како тумарају кокоши, а окренувши господину зализак као четку. Илија Илић беше се за један сахат променио од узбуђења, чисто опао у лицу; очи су му играле узнемирено.

„Сад ће почети!“ помисли Захар, градећи се мрачнији и мрачнији.

— Како си ти могао стављати тако неприкладно питање господину? упита Обломов.

„Ето, поче!“ помисли Захар, трепћући крупно и чекајући невесело „жалостиве речи“.

— Питам ја тебе, како си ти могао уселити себи у главу таку лудорију? понови Обломов.

Захар је ћутао.

— Чујеш ли ти, Захаре? Како се ти усуђујеш помислити, а камо ли говорити...?

— Допустите, Илија Илићу, боље ће бити да ја зовнем Анису... одговори Захар и пође к вратима.

— Ја хоћу да говорим с тобом, а не с Анисом, викну Обломов. — Зашто си ти измислио таку бесмислицу?

— Ја нисам измислио, рече Захар. — Казивали су Илински млађи.

— А ко је њима казао?

— Откуд ја знам! Ката казала Семјону, Семјон Никити, Никита Василиси, Василиса Аниси, а Аниса мени... рече Захар.

— Господе, Боже! Сви! узвикну ужаснут Обломов. — Све је то бесмислица, лудорија, лаж, клевета — чујеш ли? додаде ударајући песницом о сто. — То не може бити!

— Зашто не може бити? прекиде га Захар мирно.

— Женидба је обична ствар! Нисте ви сами, сваке жени.

— Свак! рече Обломов. — Та већ умеш ти мене једначити с „другима“, па и са „сваким“! То бити не може! Нити је било, нити ће бити! „Женидба је обична ствар“, чусте ли га? Шта је женидба?

Захар погледа у Обломова, па кад виде како је љутито упрѐ у њега очи, он одмах пренесе свој поглед на десно, у угао.

— Слушај, да ти објасним, шта је то. „Женидба, женидба“, почну говорити беспослени људи, разне жене, деца, по лакејским собама, по дућанима, по трговима. Човек се не зове више Илија Илић, или Петар Петровић, него се зове „младожења“. Јуче га нико није хтео ни погледати, а сутра сви избечили на њ очи, као на каквог лупежа. Не даду му маћи ни у позоришту, ни на улици. „Ево, ево младожење!“ шапућу сви. Па тек колико му људи приђе на дан, сваки се пожури да начини лице што глупље, ето тако као сад у тебе! (Захар брзо пренесе свој поглед опет у дворште) и да рекне штогод што луђе, настави Обломов. — Ето тако се то почне! А ти идеш сваки дан, као осуђен, чим јутро к заручници, и све у углачаним рукавицама, па хаљине мораш имати нове од конца, па да не гледаш као да ти је досадно, па да не једеш, не пијеш, како треба, довољно, него онако да живиш од ветра и од букетâ! И тако то траје по три, четири месеца! Видиш? Па могу ли ја то?

Обломов стаде и погледа, утиче ли на Захара то цртање незгода при женидби.

— Хоћу ли ја да идем? упита Захар, окрећући се к вратима.

— Не, стани! Кад умеш проносити лажне гласове, ти треба да знаш, зашто су лажни.

— Што да знам? рече Захар, разгледајући собне зидове.

— Ти си заборавио. колика трка и журба чека и младожењу и заручницу. И ко ће место мене, хоћеш ли ти, трчати кројачима, чизмарима, тапетару? Нећу се ја сам кидати на све стране. У граду ће сви дознати. „Јесте чули — жени се Обломов?“ — „Зар? Којом? Која је то? Кад ће свадба?“ изговори Обломов разним гласовима. — Само се о том и говори! Та ја ћу се намучити, пасти само од тог, а теби пада на ум — женидба!

Он опет погледа у Захара.

— Да зовнем Анису? упита Захар.

— Зашто да зовеш Анису? Ти си измислио тај лакоумни глас.

— О, зашто ме Бог казни овако данас? прошапута Захар, уздахнувши тако, да му се чак и рамена малко издигоше.

— Па какви су ту трошкови! настави Обломов. — А где су паре? Јеси ли видео, колико је у мене новаца? упита Обломов готово претећи. — Па камо стан? За овај треба платити хиљаду рубаља, па наћи други, дати три хиљаде, и колико још на оправку! Па онда екипаж, кувар, кућевни трошак! Где да нађем толике паре?

— А како се с триста душа жене други? рече Захар, па се сам покаја, јер господин готово скочи с наслоњаче и брзо јурну к њему.

— Ти опет спомињеш „друге“? Пази! рече Обломов, попретивши прстом. — Други станују у две, а много је у три собе; и трпезарија и гостинска соба — све им је ту; а пеки ту и спавају; с децом заједно; једна слушкиња служи сву кућу. Госпођа сама иде на пијац! А зар ће Олга Сергијевна ићи на пијац?

— И ја одлазим на пијац, напомену Захар.

— Ти знаш, колико дохотка добивамо од Обломовке? упита Обломов. — Чујеш ли, шта пише настојник? Дохотка „две хиљаде мање“! Па ти ту треба градити пут, отварати школе, ићи у Обломовку; тамо се нема где становати, куће још нема... Та каква свадба? Шта је теби пало на ум?

Обломов стаде. Он се сам ужасну од те страшне, немиле перспективе. Руже, неранцино цвеће, сјај свечаности, шапат дивљења у гомили — све је то на једанпут помркло.

Он се промени у лицу и замисли се. Потом мало дође к себи, осврте се и виде Захара.

— Шта ћеш ти? упита га мрачно.

— Па ви сте рекли да причекам! рече Захар.

— Иди! махну му руком нестриљиво Обломов. Захар брзо пође к вратима.

— Не, стој! заустави га на једанпут Обломов.

— Сад иди, сад стој! прогунђа Захар, држећи се руком за врата.

— Па како си ти смео разносити о мени такве, неистините гласове? упита Обломов потресено шапатам.

— Кад сам ја разносио гласове, Илија Илићу? Нисам ја, него су Илински млађи причали, да се господин, тобоже, верио...

— Псс!... псикву Обломов, машући строго на њ руком: — ни речи, никад! Чујеш?

— Чујем, одговори Захар плашљиво.

— Нећеш више разносити ту безмислицу?

— Нећу, одговори тихо Захар, који није разумео ни пола речѝ, него је само знао да су „жалостиве“.

— Па пази, чим чујеш да се проговори о том, да те упита ко — кажи: то је трабуњање, то нити је било нити може бити! додаде Обломов шапатам.

— Разумем, прошапута Захар готово гласно.

Обломов се осврте и попрети му прстом. Захар је трептао унезвереним очима и на прстима прилазио к вратима.

— Ко је први то споменуо? упита Обломов стигнувши га.

— Ката је казала Семјону, Семјон Никити, прошапута Захар: — Никита Василиси...

— А ти си свима избрбљао! Научићу ја тебе памети! цикну страховито Обломов. — Разносити клевету о господину! А!

— Што ме мучите жалостивим речима? рече Захар. — Ја ћу зовнути Анису: она све зна...

— Шта она зна? Говори, говори одмах!... Захар за трен ока умаче на врата и с необичном брзином упаде у кухину.

— Баци ту таву, па иди господину! рече Аниси, показавши јој палцем врата.

Аниса даде таву Акулини, извади иза појаса скут, удари длановима о бедрице и, утрвши кажипутем нос, оде господину. Она је за пет минута умирила Илију Илића; казала му је, како се може заклети свим на свету, да није нико ништа о свадби говорио, и како

она сад први пут о том чује; напротив говорили су савим друкчије, да се барон, бој се, верио с госпођицом...

— Шта, барон?! упита Илија Илић, скочивши на један мах, и охлади му се не само срце, него и ноге и руке.

— И то је празно брбљање! рече Аниса брзо, видећи да је још горе учинила. — То је Ката казала само Семјону, Семјон Марти, Марта избрбљала све Никити, а Никита је рекао, да би „добро било, кад би се ваш господин, Илија Илић, верио с госпођицом...“

— Ала је лудак тај Никита! рече Обломов.

— Заиста лудак, потврди Аниса: — и кад иде с колима, као год да спава. Па ни Василиса није веровала, настави она брзо и исприча: како јој је она то казивала још о Великој Госпођи, а Василиси је приповедала сама дадиља како госпођица и не помишља да се удаје, и би ли то било лепо, кад ваш господин не би одавно нашао заручницу, ако би се хтео женити; и рекла је још да је она ту скоро видеда Самојла, па се чак и он томе смејао: каква, вели, свадба? Тетицу једнако боли глава, а госпођица плаче и ћути, више личи на погреб, него на свадбу; па не спрема се ни прђија у кући; у госпођице има силество неокрпљених чарана, и неће се стићи да се закрпе; оне недеље заложили су чак и сребро...

„Заложили сребро? Ни они немају новаца!“ помисли Обломов, и ужаснут пређе очима зидове по соби, па их заустави на носу Анисином, јер их немаде зауставити ни на чем другом. Аниса је и казивала некако тако као да не казује устима, него носом.

— Пази, немој брбљати лудорије! рече Обломов, претећи јој прстом.

— Како бих брбљала! Мени ни на ум не пада, а камо ли да брбљам, окупи Аниса као чегртаљка; — а и немам шта, први пут данас чујем, тако ми Бога! Зачудила сам се кад ми господин рече, поплаших се, чак сва задрхтах! Како је то могућно? Каква свадба? Нико није ни сањао. Ја ни с ким не разговарам ништа, увек сам у кухини. Има месец дана како се нисам виђала с Илинским млађима, заборавила сам и како

их зову. А овде с ким да брбљам? С газдарицом се разговарам само о кућевним пословима; с бабом се и не може говорити: она кашље, а и тврда је на ушима; Акулина је лудача, а покућар пијаница; остају само дечица: шта ћеш говорити с њима? Та ја сам и госпођицу заборавила како изгледа...

— Добро, добро, добро! рече Обломов, махнувши јој нестрпљиво руком да иде.

— Како бих ја говорила што није? додаде Аниса, одлазећи. — А што је Никита казивао, о будалама нико не води рачуна. Мени никад неће пасти на ум: по ваздуги дан тумараш, тумараш — па зар ми је до тог? Бог зна, да је тако! Ето заклећу се на ту икону... И затим се изгуби говорљиви нос на врата, али се говор чуо изнутра још од прилике један минут.

— Ето ти сад! И Аниса вели: би ли то било лепо! прошапута Обломов, склопивши дланове.

— Срећо, срећо! проговори јетко затим. — Како си трошна, како непоуздана! Вео, венац, љубав, љубав! А где су новци? А чим ће се живети? И тебе, љубави, ти чисто, законито благо, треба купити.

Од тог часа маште и спокојство оставише Обломова. Он је рђаво спавао, мало јео, и на све гледао расејано и мрачно.

Он је хтео поплашити Захара па се сâм горе од њега поплашио, кад је проникао у практичну страну питања о женидби и видео, да је то, истина, песнички, али у исти мах и практични, службени корак к истинској и озбиљној стварности и к низу строгих обавеза.

А он није тако замишљао разговор са Захаром. Он се сети, како је хтео то свечано казати Захару, како би Захар зајецао од радости и пао му пред ноге; како би му он дао двадесет и пет рубаља, а Аниси десет...

Свега се сети, и трепета од среће, руке Олгине, њеног страшног пољупца.. и обамре: „Увело је, прошло!“ одјекну у њему.

— А шта ћу сад?...

V.

Обломов није знао, како ће изићи пред Олгу, шта ће рећи она, шта ли ће одговорити он, и одлучио је да не иде к њој у среду, него да одгоди састанак до недеље, кад ће код њих бити много света, те неће моћи њих двоје говорити насамо.

Он није хтео казивати јој глупе служитељске разговоре, да је не би узнемирио злом које се не може поправити, а да јој не каже и то је било незгодно; он неће умети да се претвара пред њом: она ће неминовно докучити из њега све, што би год он затајао у најдубљим дубинама своје душе.

Зауставивши се при тој одлуци, он се већ малко умири и написа у село суседу, својему пуномоћнику, друго писмо, молећи га разложити да похита с одговором, колико је могућно повољним.

Затим стаде размишљати, како ће провести то дуго, досадно прекосутра, које би иначе било тако испуњено Олгиним присуством, невидљивим разговором њихових душа и њеним певањем. А сад још и Захара нанео враг да га узнемири у тако незгодан час!

Он науми да оде до Ивана Герасимовића и да руча код њега, како би му тај досадни дан прошао што је могућно неосетније. А после за недељу он ће доспети да се спреми, а може бити да ће дотле доћи и одговор из села.

Дође и то прекосутра.

Њега разбуди псето које је помамно скакало на ланцу и лајало. Неко уђе у двориште, траже некога. Покућар изазва Захара. Захар донесе Обломову писмо с градске поште.

— Од госпођице Илинске, рече Захар.

— Откуд знаш? упита Обломов љутито. — Лажеш!

— На летњаку су увек доносили од ње така писма, доказиваше Захар.

„Да ли је здрава? Шта ово значи?“ мислио је Обломов, распечаћавајући писмо.

„Нећу да чекам среду (пише Олга): мени је тако досадно што се дуже нећу видети с вама, да вас сутра неминовно чекам у три сахата у Летњем Саду.“

И ништа више.

Опет настаде у души његовој немир, опет се он поче ломити узнемирен, како ће говорити с Олгом, како ће јој погледати у очи.

— Не умем, не могу, рече он. — Хајде, питај Штолца.

Али се утешити тим, што ће она, по свој прилици, доћи с тетком или с другом дамом — на пример, с Маријом Семјоновном, која је тако воли, да већ не може сита да је се нагледа. Он се некако надао да ће пред њима сакрити своју забуну и спремао се да буде разговоран и љубазан.

„И баш изабрала време кад је ручак!“ мислио је, полазећи лено в Летњему Саду.

Чим је ушао у дугачку алеју, виде, како једна женска под велом устаде с једне клупе и пође му у сусрет.

Он никако није мислио да је то Олга: зар сама! не може бити! Она се неће одважити, а нема ни изговора да оде од куће.

Али опет... ход је канда њен: ноге јој иду тако лако и брзо, као да не стају, него лете; а главу и врат нагла малко напред, као год да непрестано тражи очима нешто пред својим ногама.

Други би је познао по шеширу, по хаљини, али он преседи с Олгом цело јутро, на њикад није могао казати, у каквој је хаљини и шеширу била.

У парку не беше готово никог; неки господин постар хода брзо: зацело се креће здравља ради, и две... нису даме, него женске; и дадиља с децом која су већ помодрида у лицу од зиме.

Лишће опало, види се све скроз; вране на дрвима гачу врло непријатно. У осталом ведро је, дан леп, и ако се човек добро умота, онда је топло.

Женска под велом иде ближе, ближе...

— Она! рече Обломов и стаде престрављен, не верујући својим очима. — Шта, ти си? Шта ћеш? упита он, узевши је за руку.

— Како ми је мило што си дошао, рече она, не одговарајући на његово питање. — Мислила сам, нећеш доћи, почела сам страховати.

— Како си дошла овамо, на који начин? питао је он, збуњен од страха.

— Остави; шта те се тиче, каква су то питања? То је досадно! Хтела сам да те видим, па сам дошла — ето то је све!

Она му је снажно стезала руку и гледала га весело, безбрижно, сладећи се тако видно и отворено украденим од судбине тренутком, да је чак почео завидети што и он није тако весео као она. Али ма како да је био забривут, он се није могао ни за тренут заборавити, кад виде њено лице без оне усредсређене мисли која се играла њеним обрвама и прелевала у борицу на челу; сад се Олга појавила без те чудне зрелости у цртама, која га је не једанпут збунила.

У овим тренуцима њено је лице дисало таквом детињском поверљивошћу према судбини, према срећи, према њему... Она беше веома мила.

— Ах, како ми је мило! Како ми је мило! понављала је она, смешећи се и гледећи у њега. — Мислила сам, да те нећу данас видети. Јуче ме је на једанпут обузела така туга — не знам зашто, па сам ти писала. Је ли и теби мило?

Она му загледа у лице.

— Што си тако туробан данас? Што ћутиш? Није ти мило? Ја сам мислила, полудећеш од радости, а ти као да спаваш. Пробудите се, господине, с вама је Олга!

Она га прекорно, лагано одгурну од себе.

— Ти ниси здрав? Шта ти је? упита га.

— Здрав сам и срећан, похита он да рекне како не би дошло дотле да она извлачи тајне из душе његове. — Само сам узнемирен што си сама...

— То је већ моја брига, рече она нестрпљиво.
— Зар би боље било да сам дошла с тетком?

— Боље, Олга...

— Да сам знала, замолила бих је да дође, прекиде му реч Олга увређеним гласом, испустивши његову руку. — Ја сам мислила, да за тебе нема веће среће, него да будеш са мном.

— И нема, нити може бити! одговори Обломов.
— Али како си сама...

— О том не вреди више ни говорити; боље да разговарамо о чем другом, рече она безбрижно. — Слушај... Ух, хтедох нешто рећи, па заборавих...

— Да није то, како си дошла овамо сама? рече он, осврћући се узнемирен на све стране.

— Ах, није! Ти све једно те једно! Како ти се не досади! Шта сам то хтела рећи?... Али све једно, сетићу се после... Ах, ала је овде лепо: лишће све опало, feuilles d'automne — сећаш се Ига? Ено онамо сунце, Нева... Хајдемо на Неву, да се повозамо у чуну...

— Шта говориш? Бог с тобом! Овака хладноћа, а ја сам само у овом слабо постављеном шињелу...

— И ја сам у слабо постављеној хаљини. Шта мари. Хајдемо, хајдемо.

Она стаде трчати и вући га. Он се опирао и гунђао. Али при свем том морао је сести у чун и повести се.

— Како си ти то сама дошла овамо? упита опет Обломов узнемирено.

— Да ти кажем како? задиркиваше га она враголасто, кад бише на сред реке. — Сад могу казати: одавде нећеш побећи, а тамо би побегао...

— А шта можеш казати? рече он са страхом.

— Хоћеш ли доћи сутра к нама? упита она место одговора.

„Ох, Боже мој!“ помисли Обломов. „Као год да је прочитала у мојим мислима, да нисам хтео доћи.“

— Доћи ћу, одговори он гласно.

— Од јутра, на цео дан.

Он се устезаше.

— Е онда нећу казати, рече она.

— Дођи ћу на цео дан.

— Ето видиш... поче она озбиљно: — звала сам те данас овамо зато, да ти кажем...

— Шта? упита он поплашено.

— Да... дођеш сутра к нама...

— Ох, Боже мој! прекиде је он нестрпљиво. — Али како си ти овамо дошла?

— Овамо? понови она расејано. — Како сам овамо дошла? Па тако, дошла сам... Махни се... што да говоримо о том!

Она захити у шаку воде и пљусну му у лице. Он зажмури и трже се, а она прсну у смех.

— Како је хладна вода, рука ми се следи! Боже мој! Како је весело, како лепо! настави она, гледајући на све стране. — Да дођемо опет сутра, али право од куће...

— Зар сад није право од куће? А одакле ти идеш? упита брзо он.

— Из дућана, одговори она.

— Из каквог дућана?

— Како из каквог? Казала сам ти још у парку, из каквог...

— Али ниси казала... рече он нестрпљиво.

— Нисам казала! Чудновато! Заборавила сам! Пошла сам од куће са слугом, до златара...

— Па?

— Па, ето... Каква је оно црква? упита она изненадно возара, показујући руком у даљину.

— Која? Је ли она онамо? упита возар.

— Смољни!¹ рече нестрпљиво Обломов. — Дакле, ишла си у дућан, па шта је било тамо?

— Било је... дивних ствари... Ах, какву сам гривну видеала!

— Није реч о гривни! прекиде је Обломов. — Шта је после било?

— Па то, ништа више, додаде она расејано, разгледајући пажљиво околинду.

— А где је слуга? салете питати Обломов.

¹ Тако се зове један манастир у Петрограду.

— Отишао кући, једва одговори она, гледајући пажљиво зграде на другој обали.

— А како ћеш ти? упита он.

— Ала је тамо лепо! Можемо ли прећи тамо? упита она, показујући сунцобраном на другу страну.

— Та ти тамо наставаш!

— Да.

— У којој улици, покажи ми.

— Али како да оде слуга? пита Обломов.

— Тако, одговори она немарно: — послала сам га по гривну. Он је отишао кући, а ја овамо.

— Како си могла то учинити? рече Обломов, бечећи на њу очи.

Он начини поплашено лице. И она навалице начини тако исто.

— Говори озбиљно, Олга; доста је шале.

— Ја се не шалим, него кажем што јест! рече она мирно. — Ја сам навлаш заборавила гривну код куће, а тетка ме замолила да одем у дућан. Ти се никад не би томе досетио! додаде она с поносом, као да је какав велики посао свршила.

— А ако се слуга врати? упита он.

— Наручила сам да му кажу да ме причека, јер сам отишла у други дућан, а ја сам окренула овамо...

— А ако Марија Михайловна упита у који си други дућан ишла?

— Казаћу, да сам била код кројачице.

— А ако она запита кројачицу?

— А ако се Нева на једанпут сва сручи у море, а ако се овај чун изврне, а ако Морска Улица и наша кућа пропадну у земљу, а ако ти на једанпут престанеш волети ме... рече она и опет му пљусну воду у лице.

— Та слуга се већ вратио, чека... рече он, бришући се. — Хеј, возару, терај обали!

— Немој, немој! заповеди она возару.

— Терај обали! Слуга се већ вратио, наваљује Обломов.

— Нека га! Немој!

Али Обломов остаде сталан и журно пође с њом по парку, а она, напротив, иђаше полако, ослањајући се на његову руку.

— Што хиташ? упита га. — Причекај, хоћу да проведем неко време с тобом.

Она пође још лакше, приви се уз његово раме и увесе му се погледом у лице, а он јој говораше тромо и зловољно о обавезама, о дужности. Она га је слушала расејано, са суморним смешењем, оборивши главу, гледајући преда се или опет њему у лице, и мислила о другим стварима.

— Чуј ме, Олга, рече он на послетку свечано: — макар ти био досадан и навукао на се твоје прекоре, ја ти ипак морам одсудно казати, да смо далеко забраздили. Моја је дужност, моја обавеза, да ти то кажем.

— Шта да кажеш? упита она нестрпљиво.

— Да чинимо врло ружно, што се виђамо тајом.

— Ти си то говорио још на летњаку, рече она замишљено.

— Јест, али ја сам се онда заносио љубављу: једном руком отурао сам те, а другом задржавао. Ти си била поверљива, а ја... некако... варао сам те. Онда је осећање било још ново...

— А сад већ није ново, и почиње ти бивати досадно...

— О, није, Олга! Ти си неправична. Велим, било је ново и зато нисмо имали кад, нисмо могли осветити се. Мене гризе савест: ти си млада, мало познајеш свет и људе, а уз то си тако чиста, тако чедно волиш, да ти ни на ум не пада, под какву оштру осуду падамо обоје због овог што чинимо — а највише ја.

— А шта ми чинимо? упита она, заставши.

— Како шта? Ти вараш тетку, тајом одлазиш од куће, виђаш се насамо с мушкарцем... Покушај да кажеш то све у недељу, пред гостима...

— А зашто да не кажем? рече она мирно. — Ако хоћеш, казаћу...

— И видећеш, настави он: — како ће твоју тетку спопасти мука, даме побећи напоље, а мушкарци лукаво и дрско гледати у тебе...

Она се замисли.

— Али ми смо... заручник и заручница! рече она.

— Да, да, драга Олга, рече он, стискивајући јој обе руке: — и зато морамо бити озбиљнији, опрезнији на сваком кораку. Ја хоћу да те с поносом водим испод руке по овој истој алеји, свему свету на видику, а не тајом; хоћу да се пред тобом погледи обарају с поштовањем, а не да се упиру у тебе дрско и лукаво; хоћу да се ни у чијој глави не сме појавити сумња, да си се ти, поносита девојка, непромишљено, заборавивши стид и васпитање, занела и погазила дужност...

— Нисам ја заборавила ни стид, ни васпитање, ни дужност, одговори она поносито, отевши од њега руку.

— Знаш, знаш, мој невини анђеле, та ја то и не кажем; то ће рећи људи, свет, и никад ти то неће опростити. Тако ти Бога, разумеј шта хоћу. Ја хоћу да ти и у очима света будеш чиста и без замерке, каква одиста и јеси...

Она је ишла замишљено.

— Разумеј, зашто ти ово говорим: ти ћеш бити несрећна и на мене самога пашће одговорност за то. Рећи ће, да сам те навалице обрлатио, да сам крио од тебе провалију. Ти си са мном чиста и спокојна, али кога ћеш уверити да је то тако? Ко ће веровати?

— То је истина, рече она, задрхтавши, па додаде одлучно: — Чујеш, да кажемо све тетке, па нека нас сутра благослови...

Обломов пребледе.

— Шта ти је? упита га она.

— Причекај, Олга, зашто да се журимо?... додаде он брзо.

Усне су му дрхтале..

— А зар ме ниси ти сâм, пре две недеље, журио? упита она, гледећи га суво и пажљиво.

— Али ја тад нисам помишљао на припреме, а има их много! рече он, уздахнувши. — Да причекамо само док дође писмо из села.

— А зашто да чекамо писмо? Зар овакав или онакав одговор може изменити твоју намеру? упита она и погледа га још пажљивије.

— Шта ти сад паде на ум! Није то, него све ваља узети у рачун; та треба казати тетки, кад ће бити свадба. С њом нећемо говорити о љубави, него о таким стварима, за које сад нисам ни мало спремљен.

— Казаћемо јој онда кад добијеш писмо, а међутим ће сви знати да смо заручници, и виђаћемо се сваки дан. Мени је досадно, додаде она: — умарају ме ови дуги дани; сви опажају, запиткују ме, лукаво напомињу тебе... Мени је то све додијало!

— Напомињу мене? једва изговори Обломов.

— Да, нек је хвала Соњички.

— Ето видиш, видиш? Ти ме онда ниси послушала, него си се расрдила!

— Па шта, видиш? Не видим ништа, видим само то, да си страшивица... Не бојим се ја тих напомена.

— Нисам ја страшивица, него опрезан... Него, за име Бога, хајдемо одавде, Олга; погле, ено иду овамо неке каруце. Да нису какви познаници? Јао! Мене већ зној пробија... Хајдемо, хајдемо... рече он бојажљиво, те поплаши и њу.

— Да, хајдемо брже, рече и она шапатом и брзо.

И готово потрчаше алејом до крај парка, не говорећи ни речи, Обломов, обзирући се узнемирено на све стране, а она оборивши главу сасвим и покривши лице велом.

— Дакле сутра! рече она кад бише код онога дућана, где је чекао слуга.

— Не, боље прекосутра... или не, него у петак, или у суботу, одговори он.

— А зашто?

— Па... видиш, Олга... ја једнако мислим, да ли ће стићи писмо?

— Нек буде и тако. А ти бар дођи сутра на ручак, чујеш?

— Добро, добро! додаде он брзо, и она уђе у дућан.

„Јао, Боже мој, до чега је дошло! Какав се терет на једанпут сруши на ме! Шта ћу сад да радим? Соњичка! Захар! кнцоши!..“

VI.

Обломов није ни опазио, да му је Захар дао свим хладан ручак, није опазио како се после тога нашао на један мах у постељи и заспао тврдим, као камен, сном.

Сутрадан задрхтао је кад је помислио да оде к Олги: како може вћи! Он је живо замислио у памети како ће га сви гледати значајно.

Вратар га и онако дочекује некако необично љубазно. Семјон полети, хоће врат да сломи, кад он заиште чашу воде. Ката и дадиља прате га пријатељским осмехом.

„Младожења, младожења!“ нише свима на челу, а он још није тражио теткин пристанак, новаца нема ни гроша, нити зна кад ће имати, не зна чак ни то колико ће добити дохотка са села ове године; куће у селу нема — леп младожења!

Он одлучи, да се, док не добије поуздан извештај са села, виђа с Олгом само недељом, пред сведоцима. И зато сутрадан ујутру није ни помислио да се почне спремати да иде к Олги.

Он се не обрија, не обуче се, лено је прелиставао француске новине, које беше узео оне недеље од Илинских, није погледао непрестано на сахат нити се мргодно, што се казаљка не креће брзо напред.

Захар и Аниса мислили су, да он, по обичају, неће ручати код куће, па га нису ни питали шта ће готовити.

Обломов их изгрди, рекавши им, како он није баш сваке среде ручавао код Илинских, како је то „клевета“ да је ручао код Ивана Герасимовића, и како ће од сад, осем можда недеље и то не сваке, ручавати код куће.

Аниса на врат на нос отрча на пијац да купи никембића за омиљену чорбу Обломовљеву.

Дођоше му газдаричина деца: он прегледа Вањино сабирање и одузимање, и нађе две погрешке. Мани напарту пропис и написа јој велике азове, потом је слушао како цвркућу канаринке и гледао на отворена врата како промичу и крећу се лактови газдаричини.

Кад настаде други сахат газдарица изнутра упита, хоће ли да се мало заложу: пекли су ватрушке.¹ Дадоше му ватрушке и чашицу рибизлове ракије.

Узбуђење Илије Илића малко се стиша и обузе га само туна замисљеност у којој је провео готово до ручка.

После ручка, тек је он, лежећи на дивану, почео климати главом, савладан дремежом, врата од газдаричина одсљења отворише се и отуд се помоли Агафија Матвејевна, с две пирамиде чарана у обема рукама.

Она их спусти на две столице, а Обломов скочи и понуди трећу столицу њој, али она не седе; то јој је беше навика: она је увек на ногама, увек у послу и у кретању.

— Ево данас сам средила ваше чарапе, рече она: — десет и пет парова, али готово све подеране...

— Како сте добри! рече Обломов, приступајући јој и прихвативши је шале ради лагано за лактове. Она се осмехну.

— Што се мучите? Мене је доиста стид.

— Није то ништа, ово је мој домаћи посао; вама нема ко средити, а мени је забава, настави она. — Ево ових двадесет парова сасвим не ваљају: не вреди их ни крпити.

— Не треба, баците све, молим вас! Што се занимате тим ритама. Могу се купити нове...

— Како бих бацила, зашто? Ево ове се могу све поплести, рече она и поче брзо одбрајати чарапе.

— Та седите, молим вас; што стојите? понуди је он.

¹ Нека врста надевене лешињице.

— Нека, најпонижније захваљујем, немам кад се-
дети, одговори она, уклањајући се опет од столице.
— Данас перемо, треба спремити све рубље.

— Ви сте чудо, а не домаћица! рече он, зау-
ставивши поглед на њену грлу и на грудима.

Она се осмехну.

— Дакле, да поплетем чарапе? упита га. —
Поручићу памука и конца. То нам доноси старица из
села, јер овде не вреди куповати: све је труло.

— Кад сте тако добри, изволите поплести, рече
Обломов. — Тек мене је заиста стид што се мучите.

— Не мари ништа; шта да радимо? Ево ово
ћу поплести ја сама, а ове ћу дати баки. Сутра ће
ми доћи у госте заова: у вече нећемо имати никаква
посла, па ћемо поплести. И моја Маша већ почиње
плести, само игле једнако испушта: велике су, нису
згодне за њу.

— Зар се већ и Маша навикава? упита Обломов.

— Навикава, Бога ми.

— Не знам, како да вам захвалим, рече он, гле-
дећи у њу с онаким истим задовољством, с каким је
пре ручка гледао у врућу ватрушку. — Веома, веома
сам вам захвалан и нећу остати дужан, особито Маши:
накуповаћу јој свилених хаљина, оденућу је као лутку.

— Шта ви говорите? Каква захвалност? Што
ће њој свилене хаљине? Не можеш јој најамити ни
цицаних; тако то на њој све плане, особито папуче:
не можемо доста да јој накупујемо на пијацу.

Она устаде и узе чарапе.

— Куд се журите? рече Обломов. — Останите
још мало, ја писам у послу.

— Други пут, у празник; па и ви изволите доћи
к нама на кафу. А сад перемо, идем да видим, је ли
Акулина почела.

— Кад већ није друкчије, а ви идите, не смем
вас задржавати, рече Обломов, гледајући за њом у
њена леђа и лактове.

— И ваш халат извадила сам, настави она: —
може се окрпити и опрати, материја је дивна! Дуго
ће послужити.

— Залуд вам труд! Ја га више не носим, одвикао сам се, не треба ми.

— Све једно, нек се опере; може бити обући ћете га кадгод... кад се ожениће! доврши она, смејући се и затварајући врата.

Њему на једанпут нестале сна, и уши се наоштрише, и очи исколачи.

— И она зна! Сви знају! рече, спуштајући се у столицу за њу спремљену. — О, Захаре, Захаре!

Опет се осуше на Захара „жалостиве“ речи, опет Аниса стаде говорити носом, као она „први пут чује о женидби од газдарице, како, у разговору с њом, није било чак ни помена, па ни женидбе нема, и би ли то било лепо? Мора бити, да је то измислио сам ђаво, ако није тако да Бог да сад у земљу пропала, а и газдарица је готова заклети се на свету икону, да она то није ни слушала за госпођицу Илинску, него је разумела да је то нека друга заручница...“

И много је говорила Аниса, тако да је Илија Илић стао махати руком. Захар је сутрадан покушао да замоли господина да га пусти да оде у госте у стари стан, у Гороховој Улици, а Обломов му даде такве госте, да је једва читав умакнуо.

— Тамо још не знају, па им треба разгласити клевету. Седи код буће! додаде Обломов страховито.

Прође среда. У четвртак доби Обломов опет по градској пошти писмо од Олге, пита га: шта је, шта се то догодило, те није дошао? Пише му, како је цело вече проплакала и готово сву ноћ није спавала.

— Плаче, не спава овај анђео! узвикну Обломов. — Господе! Зашто она воли мене? Зашто ја волим њу? Зашто смо се познали? То је све учинио Андреја; он је нама обома накалемно љубав, као богиње. И каква је ово живот, све немир, све трзавице! А кад ће настати мирна срећа, спокојство?

Уздишући гласно, он је легао, устајао, излазио чак и на улицу, и непрестано тражио норму живота, тако живовање које би било и пуно садржине, и текло тихо, дан по дан, кап по кап, у немом посматрању природе и тихих, једва помичних појава породичног,

мирног живота. Он није волео замишљати живот као широку, хучну и брзу реку, са запенушеним таласима, као што га је замишљао Штолц.

— То је болест, говорио је Обломов: — грозница, трка с препрекама, с пробијањем грудобрана, с поводњем.

Он писа Ольги, да је у Летњем Саду мало назебао, па је морао пити теј и седети два дана код куће, да је сад све прошло и да се наја да ће се видети с њом у недељу.

Она му је написала одговор и похвалила га, што се причувао, саветовала му да остане код куће и у недељу, ако буде потребно, и додала је, да ће она радије триети чаму недељу дана, само нека се он чува.

Одговор је донео онај исти Никита, који је, по казивању Анисном, био главни узрочник брбљања. Он донесе од Олге нове књиге, с поруком, да их прочита и каже, кад се виде, вреде ли да их и она чита.

Она је захтевала да јој одговори како је са здрављем. Обломов написа одговор, даде га сам Никити и право из предсобља испрати га у двориште и пратио га је очима све до капије, да му не би пало на ум да сврати у кухињу и понови тамо „клевету“, и да не би Захар пошао да га испрати на улицу.

Он се обрадовао Ольгину предлогу да се причува и да не долази у недељу, па јој је писао, како му је, збиља, потребно да седи још неколико дана код куће, док потпуно не оздрави.

У недељу је походио газдарицу, пио кафу, јео врућа пирога, и пред ручак послао Захара на ону страну, да донесе деци сладоледа и конфекта.

Захара су једва превезли преко реке натраг; мостови су били већ скинути, и Нева се спремала да се заледи. Обломов није могао ни мислити да у среду иде к Ольги.

Истина, он би се могао сад одмах пребацити на ону страну, настанити се за неколико дана код Ивана Герасимовића, па одлазити, чак и ручавати сваби дан код Олге.

Изговор би био оправдан: Нева га ухватила на оној страни, није стигао да се превезе.

Обломов је то у први мах помислио и брзо спустио ноге на под, али кад се мало размислио опет је, забринут и с уздахом, лагано легао на своје место.

„Не, нека умукну гласови, нека га туђе особе, што походе дом Олгин, мало забораве, а виђаће га тамо већ опет сваки дан онда, кад буду оглашени као заручник и заручница.“

— Досадно је чекати, и бити беспослен, додаде он с уздахом, машајући се за књиге које је Олга послала.

Прочита петнаест страна. Дође Маша да га зове, хоће ли ићи на Неву: сви иду да гледају како река стаје. Он оде и врати се кад је било време за чај.

Тако су пролазили дани. Илија Илић чамовао је, читао, ходао по улици, а кад је код куће завиривао је газдарци на врата, да од чаме проговори с њом реч две. Он јој је једанпут чак самлео три фунте кафе тако усрдно, да му је зној избио по челу.

Он је хтео да јој да књигу да чита. Она, мичући полако уснама, прочита усеби наслов, па врати књигу, рекавши, да ће је узети, кад дођу Свечи, и натерати Вању да чита на глас, па ће тад и бака слушати, а сад нема кад.

У том су преко Неве наместили брвине, и једнога дана скабање псета на ланцу и ужасно лајање огласи да је опет дошао Никита с писамцем, с питањем за његово здравље и с књигом.

Обломов се побоја, да и он не узмора ићи преко брвина на ону страну, па се сакри од Никите, написавши одговор, како је добио мали оток у грлу, како се још не усуђује излазити из куће, и како га „немилостива судбина лишава још за неколико дана среће да види премилу Олгу“.

Он строго заповеди Захару, да не сме брбљати с Никитом, и опет пропрати овога очима до капије, а Аниси попрети прстом, кад она помолу нос из кухине и као хтеде нешто запитати Никиту.

VII.

Прошло је недељу дана. Обломов је, кад устане изјутра, пре свега узнемирено питао, јесу ли намештени мостови?

— Нису још, одговарали су му, и он је мирно проводио дан, слушајући како куцка шеталица, како жрвња кафени жрвањ, и како певају канаринке.

Пилићи нису више пијукали, они су одавно постали одрасле кокоши и склонили су се по кокошињацама. Књиге, које је Олга послала, није могао прочитати: како је на сто петој страни оставио књигу, окренувши јој корице горе, тако и стоји има већ неколико дана.

Али се чешће занима с децом газдаричином. Вања је тако бистар дечко, док је трипут прочитао, запамтио је главне градове у Европи, и Пилија Илић обећао му је поклонити мали глобус, чим само пређе на ону страну, а Машењка му је порубила три мараме — истина невешто, али се тако смешно труди мајушним ручицама и све дотрчава да му покаже сваки порубљени угао.

С газдарицом се разговарао непрестано, чим само смотри њене лактове на ошкринута врата. Он се већ, по кретању лактова, научио распознавати шта ради газдарица, да ли сеје, или меље, или глача рубље.

Чак је покушао да се разговара с бабом, али она не може никако да доврши разговор: застане у пода речи, упре песницом у зид, сагне се, па удри кашљи, као год да врши какав тежак рад, затим хукне — и тим се сврши сав разговор.

Само јединог брацу не виђа никако, или виђа, како промиче велики свежањ поред прозора, а он се, рекао би, и не чује у кући. Чак и кад је Обломов изненадно ушао у собу, где они ручавају, сабивши се у гомилу, браца одмах утр прстима усне, па се сакри у своју светлицу.

Једном, тек се беше Обломов безбрижно пробудио изјутра и узео да пије кафу, Захар изненадно јави, да су мостови намештени. Обломову закуца срце.

— А сутра је недеља, рече он: — треба ићи Олги, цео дан јуначки издржавати значајне и рационале погледе туђих особа, потом јој казати, кад је наумио говорити с тетком. А он је још једнако на тој истој тачки немогућности да се крене напред.

Њему се живо представи, како је оглашен као заручник, како ће сутрадан и прекосутра доћи разне даме и мушкарци, како ће он на једанпут постати предмет радозналости, како ће они дати свечан ручак, пити у његово здравље. Потом... потом ће он, по праву и обавези заручничковој, донети заручници дар...

— Дар! рече ужаснут сам себи и горко се насмеја.

Дар! А у џепу му двеста рубаља! Ако му и пошљу ковце, послаће тамо пред Божић, а може бити и доцније, кад продаду жито, а кад ће продати, колико има жита и колику ће суму добити — то све ваља да објасни писмо, а писма нема. Шта да чини? С Богом, цвонедељно спокојство!

Међу овим бригама јављало се њему прекрасно лице Олгино, њене густе, говорљиве обрве и оне паметне плаве очи, и сва главица, и коса њена, коју је пуштала некако ниско на потиљак, те јој је настављала и допуњавала племенитост целе њене фигуре, почевши од главе па до рамена и струка.

Али чим он устрепти од љубави, одмах се, као камен, свали на њега тешка помисао: шта ће да буде, шта да ради, како да приступи питању о свадби, где ће наћи новаца, чим ће после живети?...

„Причекаћу још; можда ће писмо доћи сутра или прекосутра.“ И узе рачунати, кад је његово писмо могло доћи у село, колико времена може пропустити усед и колики ће рок требати док пошље одговор.

„За ова три, много је за четири дана мора доћи; чећу још ићи Олги“, одлучи он, „тим пре што она гучно и зна да су мостови намештени...“

— Като, јесу ли наместили мостове? упита Олга воју собарицу, пробудивши се истог јутра.

И то је питање понављала сваки дан. Обломов то није ни слутио.

— Не знам, госпођице; данас нисам виђала ни кочијаша, ни покућара, а Никита не зна.

— Ти никад не знаш што мени треба! рече Олга незадовољно, лежећи у постељи и разгледајући верижицу о врату.

— Сад ћу дознати, госпођице. Нисам смела отићи, мислила сам пробудићете се, а давно бих отрчала.

И Ката ишчезну из собе.

А Олга отвори фиоку од столића и извади последње писамце Обломовљево. „Болестан, јадник“, помисли забринута: „тамо је сам, напала га чама... О, Боже мој, да ли ће скоро...“

Она не доврши мисао, а улете у собу Ката сва запурена.

— Намештеви су, намештеци ноћас! рече радосно и дочека на руке госпођицу која брзо скочи с постеље, обуче јој блузу и додаде мале папуче. Олга брзо отвори фиоку, извади нешто из ње и спусти Кати у шаку, а Ката је пољуби у руку. Све то — скок с постеље, спуштена пара у Катину шаку и пољубац госпођичине руке догодило се у један исти тренут. „Ах, сутра је недеља, као наручено! Он ће доћи!“ помисли Олга и живо се обуче, на брзу руку попи чај, па оде с тетком у дућан.

— Да идемо, тетка, сутра у Смољни, на службу? упита она.

Тетка зажмури малко, помисли, па рече:

— Можемо; само далеко је, та сhère! Што ти то паде на ум у зиму!

А Олги је пало на ум само зато, што јој је Обломов показао с реке ту цркву, и она је зажелела да се у њој помоди Богу... за њега, да буде здрав, да је воли, да буде с њом срећан, да се... ова неодлучност, ова неизвесност што пре сврши... Јадна Олга!

Дође и недеља. Олга је некако вешто умела удезити сав ручак по укусу Обломовљевој.

Она је обукла белу хаљину, сакрила испод чипака гривну коју јој је он поклонио, очешљала се како он воли; уочи тог дана наредила је да се удеси

клавир и ујутру је покушала да пева *Casta diva*. И глас јој беше тако звучан, какав није био од како су дошли с летњака. Потом стаде чекати.

Барон је затече у том чекању и рече, да се опет пролепшала као летос, али да је малко порђала.

— Осуство сеоскога ваздуха и мали неред у начину живота осетно су утицали на вас, рече он. — Вама је, драга Олга Сергијевна, потребан пољски ваздух и село.

Он јој неколико пута пољуби руку, те његови бојени бркови оставише чак малену мрљицу на њеним прстима.

— Да, село, одговори она замишљено, али не њему него онако неком, у ваздуху.

— Кад је реч о селу, додаде он: — ваша ће се парница свршити у овом месецу што настаје, и ви можете у априду ићи на своје имање. Оно је мало, али је положај места — дивота! Бићете задовољни. Каква кућа! Парк! Ту има један павиљон, на брду: допашће вам се. Поглед на реку... ви не памтите, било вам је пет година, кад је ваш тата отишао отуд и вас одвео.

— О, како ћу се радовати! рече она и замисли се.

„Сад је већ одлучено“, мислила је у себи: „отићи ћемо тамо, али он то неће дознати пре, док...“

— Рекосте, бароне, у овом месецу што настаје? упита она живо. — Је ли то истина?

— Као год што је истина, да сте ви прекрасни увек, а данас нарочито, рече он и оде тетки.

Олга остаде на свом месту и стаде маштати о скорој срећи, али науми да не говори Обломову о овој новости и о својим плановима.

Она је хтела да прати до краја, како ће љубав начинити преврат у његовој леној души, како ће свим спасти с њега терет, како он неће одолети блиској срећи, добиће повољан одговор из села и пун радости дотрчати, долетети и положити га пред њене ноге, како ће они обоје, брже боље, потрчати тетки, па после...

После ће она њему изненадно казати, како и она има село, парк, павиљон, поглед на реку и кућу, сасвим готову за становање, и како треба најпре отићи тамо, па онда у Обломовку.

„Не, нећу да добије повољан одговор“, помисли она: „јер ће се понети и неће се чак ни обрадовати, што ја имам своје имање, кућу, парк... Боље ће бити нек дође узнемирен непријатним писмом, како је у селу неред, како мора сам отићи тамо. Он ће, на врат на нос, одјурити у Обломовку, издаће на брзу руку све потребне наредбе, много штошта заборавити, неће умети, све ће бити како му драго, па ће појурити овамо и на једанпут ће дознати, да није требало јурити — да има кућа, парк и павиљон с изгледом, да се има где живети и без његове Обломовке...“ Да, да, она му неће ни по што казати, издржаће до краја; нека он оде у село, нек се протресе, оживи — све за њу, за њихову познију срећу! Или, не треба ни то; зашто га слати у село и растајати се? Него кад јој он дође у путничком оделу, блед и брижан, да се опрости на месец дана, она ће му изненадно казати, да не треба ићи до лета, а тад ће отићи заједно...

Тако је она маштала, па је утрчала барону и вешто га опоменула, да о тој новости не говори никому, док не буде време, али никому. Под овим „никому“ она је мислила на самога Обломова.

— Нећу, нећу, зашто бих говорио? рече он. — Мањ само господину Обломову, ако се поведе разговор...

Олга се уздржа и рече мирно:

— Не, ни њему не казујте.

— Ви знате, да је ваша воља мени закон... додаде барон љубазно.

Олга је била и лукава. Кад јако зажели да погледа у Обломова пред сведоцима, она најпре погледа редом у тројицу других, па тек онда у њега.

Колико довијања — све због Обломова! Колико су пута букнуле две пегнице на њеним образима! Колико ли пута додирне она сад ову, сад ону дирку, да види да ли клавир није удешен сувише високо,

или колико ли пута премести ноте с једног места на друго! И сад га ето нема! Шта то значи!

Три, четири сахата — још га нема! У половини петога поче се губити њена лепота, веселост: она поче осетно венути и села је за сто бледа.

А остали за то и не хају, нико то и не опажа — сви једу она јела што су готовљена за њега, разговарају тако весело, равнодушно.

Ни после ручка, ни увече — нема га, па нема! До десет сахата она се час надала, час страховала; у десет сахата отишла је у своју собу.

Најпре је у мислима излила на његову главу сву жуч што јој је узаврела у срцу; није било заједљива сарказма, ни оштре речи, која се само налазила у њеном речнику, а да га она не би њом у мислима казнила.

Потом на једанпут, као да јој се сав организам напуни ватром, па после ледом.

„Он је болестан; сам је; не може ни писати...“ севну јој у глави.

То уверење освоји је потпуно и не даде јој сву ноћ заспати. Она је грозничаво продремала два сахата, била ту ноћ као у буниду, а затим је устала ујутру, истина бледа, али врло мирна и одлучна.

У понедељник ујутру завири газдарица у кабинет Обломовљев и рече:

— Тражи вас нека девојка.

— Мене? Не може бити! одговори Обломов. — Где је?

— Ево је овде, помела се, па ушла на нашу капију. Да је пустим?

Обломов још није знао шта ће рећи, а пред њим се обре Ката. Газдарица оде.

— Като! рече Обломов изненађен. — Откуд ти? Шта ћеш?

— Овде је госпођица, одговори Ката шапатам: — заповедила ми да запитам...

Обломов се промени у лицу.

— Олга Сергијевна! прошапуца у ужасу. — Није истина, Като, ти си се нашалила? Немој ме мучити!

— Бога ми, истина; ево је у колима, зауставила се код чајног дућана, чека, хоће овамо. Послала ме да вам кажем, да пошљете Захара кудгод. Она ће доћи за по сахата.

— Боље да ја одем к њој. Зар да она дође овамо? рече Обломов.

— Нећете стићи; она тек што није дошла; мисли да сте болесни. С Богом, трчим к њој, сама је, чека ме...

И Ката оде.

Обломов необично брзо веза пошу, обуче преник, обу ципеле и зовну Захара, па му рече с грозничавим узбуђењем:

— Захаре, ти си ме пре неки дан молио да те пустим да идеш у госте на ону страну, у Горохову Улицу, где ли, па ето иди сад!

— Нећу да идем, одговори Захар одсечно.

— Иди, иди! навали Обломов.

— Какви гости у радни дан? Нећу да идем! рече Захар јогунасто.

— Ама иди, провесели се, немој се устезати, кад ти господин чини милост, кад те пушта... иди својим пријатељима!

— Нећ иду без трага, и то су ми пријатељи!

— Зар не желиш да се видиш с њима?

— Све су то таки гадови, да их неки пут не бих ни погледао!

— Та иди, иди! навали Обломов и крв му удари у главу.

— Не, не; данас ћу цео дан бити код куће, па тамо у недељу, могу баш и отићи! већка се равнодушно Захар.

— Али иди сад, одмах! жури га Обломов. — Треба да одеш...

— Та куд да идем седам врста због ситнице? брани се Захар.

— Де, иди прошетај два сахата, видиш какав си у лицу као бунован... проветри се!

— Лице, као лице, обично онако као у нас послужитеља! рече Захар, гледајући лено кроз прозор.

„Јао, Боже, сад ће доћи!“ говорио је у себи Обломов, бришући зној са чела.

— Де, буди добар, иди, проходај се, кад те молим! Ево ти двогрошац, да пијеш пива с пријатељем.

— Боље ће бити да седим пред кућом, куд ћу ићи по овом мразу? Пред капијом ћу, ако хоћете, поседети, то могу...

— Не, не; даље од капије, рече живо Обломов: — иди у другу улицу, ено онамо, лево, пошав парку... на ону страну.

„Какво је ово чудо?“ мислио је Захар: „тера ме да ходам; ово још није било.“

— Боље ће бити Илија Илићу, да ја у недељу...

— Хоћеш ли ти ићи? цикну Обломов кроза зубе, полетевши на Захара.

Захар утече, а Обломов зовну Анису.

— Иди на пијак, рече јој, и купи што треба за ручак...

— За ручак је све купљено; скоро ће бити готов... поче говорити нос.

— Ђути па слушај! викну Обломов тако да се Аниса пренерази. — Купи... макар шпаргле... доврши он, домишљајући се и не знајући за што да је пошље.

— Какве шпаргле сад, баћушка? И где да је нађеш овде..

— Марш! подвикну он, и она отрча. — Трчи тамо што можеш брже, викао је он за њом: — и не осврћи се, а отуд да си ишла што можеш лакше, пре два сахата да ниси носа помолила.

— Какво је ово чудо! рече Захар Аниси, сударивши се с њом пред вратима. — Отерао ме да шетам, дао ми двогрошац. Куд ћу да се шетам?

— Господин зна шта ради, рече досетљива Аниса. — Иди ти до Артемија, грофова кочијаша, части га чајем, он тебе увек части, а ја трчим на пијак.

— Какво је ово чудо, Артемије? рече Захар и њему. — Господин ме отерао да се прошетам, и дао ми на пиће...

— А да му није пало на ум да се сам насуче? нагађаше бистро Артемије: — па дао и теби, да му не завидиш. Хајдемо!

Он намигну Захару и махну главом у некаку улицу.

— Хајдемо! понови Захар, па и он махну главом у ту улицу.

„Е ово је чудо, отерао ме да шетам!“ шиштао је Захар за себе, смешећи се.

Они одоше, а Аниса је дотрчала до прве раскрснице, па се шћућурила за плот, у јарку, и чекала шта ће да буде.

Обломов је ослушкивао и чекао, кад неко се прихвати за алку на капији, и у исти трен чу се страшно лајање и псето поче скакати на ланцу.

— Проклето псето! рече Обломов и шкрипну зубима, зграби фурашку и потрча на врата, отвори их и готово у наручју унесе Олгу у кућу.

Она беше сама. Ката је чекала у колима, мало даље од капије.

— Ти си здрав? Не лежиш? Како ти је? упита Олга брзо, не скидајући ни бунду ни шешир и разгледајући га од пете до перчина, кад су ушли у кабинет.

— Сад ми је боље, грло прошло. готово сасвим, рече он, додирнувши грло, и накашља се мало.

— А што ниси дошао јуче? упита она, гледећи га таким испитивачким погледом, да није могао ни речи рећи.

— Како си се ти, Олга, одважила на такав корак? поче он поплашено. — Знаш ли, шта чиниш...

— После о том! прекиде га она нестриљиво. — Питам ја тебе, зашто се ти не даш видети?

Он је ћутао.

— Да ти није скочио јечмичак? упита она.

Он је ћутао.

— Ти ниси био болестан, тебе није болело грло, рече она, уздигнувши обрве.

— Нисам био болестан, одговори Обломов као ђачић.

— Преварио си ме! рече она, гледајући га пренеражено. — Зашто?

— Све ћу ти објаснити, Олга, поче се он правдати. — Важан узрок приморао ме је да не дођем две недеље... бојао сам се...

— Чега? упита она, седајући и скидајући шешир и бунду.

Он узе и једно и друго и метну на диван.

— Речи, оговарања...

— А ниси се бојао, што ја нисам сву ноћ спавала, што сам Бог зна шта помишљала и што у мало нисам пала у постељу? рече она, мерећи га испитивачким погледом.

— Ти не знаш, Олга, шта бива у мени овде, рече он показујући на срце и главу: — ја сам сав узнемирен, као да сам на ватри. Ти не знаш шта се догодило?

— А шта се то догодило? упита она хладно.

— Да ти знаш како се далеко разнео глас о теби и о мени! Ја те нисам хтео узнемирати и нисам ти смео изићи на очи.

Он јој приповеди све, што је чуо од Захара, од Аписе, напомену јој разговор оних кицоша и заврши, рекавши, да он од онда не спава и да у сваком погледу види питање, или прекор, или лукаве напомене на њихове састанке.

— Али ми смо одлучили да оне недеље кажемо мојој тетци, рече Олга: — и онда ти гласови морају умукнути...

— Јест; али ја нисам био рад говорити с тетком до ове недеље, док добијем писмо. Ја знам, да ме она неће питати о мојој љубави, него о имању, заћи ће у појединости, а ја то ништа не могу објаснити, док не добијем одговор од пуномоћника.

Она уздахну, па замишљено рече:

— Да те нисам знала, Бог зна шта бих могла помислити. Бојао се да ме не узнемири лакејским брбљањем, а није се бојао што ће ме бацити у бригу! Ја тебе више не разумем.

— Мислио сам, да ће те њихово брбљање узнемирати. Ката, Марта, Семјон и тај лудак Никита Бог те пита шта говоре...

— Ја одавно знам, шта говоре, рече Олга равнодушно.

— Како знаш?

— Тако. Ката и дадиља говориле су ми давно о том, питале за тебе, честитале ми...

— Зар честитале? упита Обломов с ужасом. — А шта си ти рекла?

— Ништа, захвалила сам им; дадиљи сам покловила мараму и она је обећала да ће сићи до Сергија пешице. Катин сам обећала да ћу се постарати да је удам за посластичара: и она има свој роман...

Он је гледао у њу поплашеним и изненађеним очима.

— Ти долазиш к нама сваки дан: сасвим је природно, што млађи говоре о том, додаде она. — Они први и почињу говорити. Тако исто било је и са Соњичком, па што те то тако плаши?

— Дакле отуд су ти гласови? рече он отегнуто.

— Зар су лажни? Та то је истина?

— Истина! понови Обломов, ни питајући ни поричући, па додаде затим: — Јест, доиста, ти имаш прво; али ја нећу да они знају за наше састанке, зато се и бојим...

— Бојиш се, дршћеш, као дечко... Не разумем! Зар ти мене крадеш?

Он се збуни; она га гледаше пажљиво, па рече:

— Чујеш, ту има нека лаж, нешто што није како ваља... Ходи овамо и кажи све, што имаш на души. Ти си из опрезности могао не доћи дан, два — па и недељу дана, али ти би ме увек известио, писао би ми. Ти знаш да ја већ нисам дете и да није лако збунити ме измишљотином. Шта то све значи?

Он се замисли, потом јој пољуби руку и уздахну.

— Ево шта ја мислим, Олга, рече јој: — у мене је за све ово време тако наплашено уображење тим страхотама за тебе, тако ми је ум измучен бригама и тако ми је срце навређано које оствареним које пропалим надама и очекивањима, да је сав мој организам уздрман: он постаје неосетљив, хоће мира бар за неко време...

— А зашто у мене не постаје неосетљив, и ја тражим мира али крај тебе?

— У тебе је млада, крепка снага и ти волиш јасно, мирно, а ја... ти већ знаш, како ја тебе волим! рече Обломов, спуштајући се на под и љубећи јој руке.

— Још не знам, слабо знам, ти си тако настран, да се ја збуњујем у свом мишљењу о теби; мени се гаси и ум и нада... ми ћемо брзо престати да разумемо једно друго, и тад ће бити зло!

Они ућуташе.

— Шта си радио ових дана? упита она, разгледајући тек сад собу. — Стан ти није добар, ала су собе ниске! Прозори мали, тапети стари... А где су ти остале собе?

Он потрча да јој покажује стан, те да забашури њено питање о том, шта је радио ових дана. Она потом седе на диван, а он се опет спусти на саг, код њених ногу.

— Па шта си радио за ове две недеље? упита га она.

— Читао сам, писао, мислио о теби.

— Јеси ли прочитао моје књиге? Какве су? Ја ћу их повети.

Она узме са стола књигу и погледа отворену страну: страну попала прашина.

— Ти ниси читао! рече она.

— Нисам, одговори он.

Она погледа изгњечене, везене јастуке, неред, прашљиве прозоре, писаћи сто, претури неколико хартија покривених прашином, бркну мало пером у сув дивит и пренеражено погледа у њега.

— Шта си радио? упита га опет. — Ти ниси читао, ниси писао?

— Нисам имао времена, поче он, запињући: — устанеш ујутру, намештају собе, сметају, потом почне разговор шта ће се готовити за ручак, па ти ту дођу газдаричина деца, моле да им прегледаш задатак, у том стигне и ручак. После ручка... кад да се чита?

— Ти си спавао после ручка, рече она тако поуздано, да он, пошто се колебао један минут, одговори тихо:

— Спавао сам...

— А зашто?

— Да ми прође време неосетно; ти, Олга, ниси била са мном, а без тебе ми је живот досадан, неносан...

Он застаде, а она га је оштро гледала.

— Илија! проговори она озбиљно. — Сећаш ли се како си онда у парку рекао, да је у теби букнуо живот; како си ме уверавао да сам ја — циљ твојега живота, твој идеал; како си ме узео за руку и рекао да је она твоја? Сећаш ли се, како сам ти ја то све одобравала?

— А зар се то може заборавити? Зар то није преокренуло сав мој живот? Зар ти не видиш, како сам срећан?

— Не, не видим; ти си ме варао, рече она хладно: — ти опет падаш...

— Варао! Зар се не бојиш грехоте? Кунем ти се Богом, да бих сад скочио у бездан!..

— Да, кад би бездан био ето ту, пред тобом, овог часа, прекиде га она. — Али кад би се одгодило за три дана, ти би се промислио и поплашио се, особито ако би Захар или Аниса стали брбљати о том... То није љубав.

— Ти сумњаш у моју љубав? поче он ватрено. — Мислиш, да оклевам што се бојим за себе, а не за тебе? Зар ја не заклањам твоје име као зидом, зар не стражарим, као мати, да те се не сме дотаћи никакав глас?... О, Олга! Ишти доказа! Ја ти и опет кажем, ако би ти с другим могла бити срећнија, ја бих без речи уступио своје право; ако би било потребно да умрем за тебе, ја бих радо умро! доврши он са сузама.

— Од свега тога ништа није потребно, нико ти то не тражи! Што ће мени твој живот? Уради ти, што треба. Нудити жртве које нису потребне или које се не могу принети, то је досетка лукавих људи, да

не би приносили потребне жртве. Ја знам да ти ниси лукав, али...

— Ти не знаш, колико су здравља унеле у мене ове страсти и бриге! настави он. — Од како тебе знам, ја немам друге помисли... Јест, опет ти кажем, ти си и сад мој циљ, и само ти једина. Ја ћу одмах умрети, померити памету, ако ти не будеш са мном! Ја сад тобом дишем, гледам, мислим и осећам. Па што се чудиш, што у оне дане, кад те не видим, заспим и падам? Мени је све одвратно, све досадно; ја сам машина: ходим, радим, а не опажамам шта радим. Ти си ватра и снага ове машине, рече он, окренувши се на колена и исправљајући се.

Очи му заблисташе, као оно некад у парку. У њима опет засија понос и снага воље.

— Ја сам овог часа готов ићи, куд ти наредиш и учинити шта ти хоћеш. Ја осећам да живим, кад ме ти гледаш, говориш, певаш...

Олга је слушала ове изливе страсти, озбиљно замисљена.

— Слушај, Илија, рече му она: — ја верујем у твоју љубав и у своју моћ над тобом. Па зашто ме онда плашиш својом неодлучношћу и доводиш ме у сумњу? Ти кажеш да сам ја твој циљ, а идеш му тако плашљиво, полагаано; а ти треба да идеш још далеко, ти мораш постати виши од мене. Ја то очекујем од тебе! Ја сам виђала срећних људи, видела сам каква је њихова љубав, додаде она уздахнувши. — У њих све ври, ни мир њихов није налик на твој; они не обарају главу; очи су им отворене; они тешко кад спавају, они раде! А ти?... Не, не, то не наличи на љубав, нити да сам ја твој циљ...

Она сумњиво махну главом.

— Јеси ти, ти!.. рече он, љубећи јој опет руке, и вијући се пред њеним ногама. — Једина ти! Боже мој, каква срећа! говорио је као у бунилу. — И ти мислиш, да је могуће тебе преварити, заспати после таког буђења, не постати јунак! Видећете ви, и ти и Андреја, настави он, гледајући одушевљеним погледом: — до колике висине уздиже човека љубав

такве женске, као што си ти! Погледај, погледај ме: зар нисам васкрснуо, зар не живим у овом тренутку? Хајдемо одавде! Хајде! Хајде! Ја не могу ни часка остати овде; ту ми је загушљиво, гадно! говорио је, гледајући око себе с непретворним гнушањем... Ох, кад би ме овај пламен, што ме сад пали, палио и сутра, и увек! Али кад тебе нема — ја се гасим, падам! Сад сам оживео, васкрсао. Чини ми се, да сам... Олга, Олга! Ти си најлепша на свету, ти си прва женска, ти си... ти си...

Он пониче лицем на њену руку и умукну. Речи му више нису ишле с језика. Он притиште руку на срце, да би утишао узбуђење, управи на Олгу свој страсни, влажни поглед и поста непомичан.

„Нежан, нежан, нежан!“ понављала је Олга у намети, али с уздахом, а не као оно пре у парку, и удубе се дубоко у мисли.

— Време је да идем! рече она љубазно, пренувши се.

Он се на један мах трже.

— Ти овде, Боже мој! Код мене? рече, и онај одушевљени поглед замени се плашљивим обзирањем око себе. Ватрени говор није више ишао с језика.

Он брже боље докопа њен шенир и бунду и, у забуну, хтеде јој натаћи бунду на главу.

Она се насмеја.

— Не бој се за ме, умириваше га. — Тетка је отишла на цео дан; само дадиља зна, да нисам код куће, и Ката. Испрати ме.

Она му пружи руку, и без страха, мирно, у поноситој свести о својој невиности, пређе двориште, поред ужасног лајања и скакања песета на ланцу, седе у кола и оде.

На прозоре, у газдаричином одељењу, гледаху главе; иза угла, поред плота, извири из јарка глава Анисина.

Кад су кола савила у другу улицу, дође Аниса и каза, да је обиграла сав пијац и шпаргле није нашла. Захар се вратио после три сахата и преспавао равно двадесет и четири сахата.

Обломов је дуго ходао по соби, а није осећао да је на ногама, није чуо своје кораке: ходао је тако као да не стаје на земљу.

Али чим се изгуби шкрипа кола по снегу, која однеше његов живот, његову срећу — њега прође немир, глава и леђа његова исправише се, одушевљена ведрина врати се на лице, и очи му беху опет влажне од среће, од милине. По организму његову расплину се нека топлина, свежина, храброст. И сад, као и оно пре, доби вољу да на једанпут стигне свуд, да оде некуд далеко: и онамо, к Штолцу, с Олгом, и у село, на ливаде, у гајеве; доби вољу да се усами у свом кабинету и загњури у рад, и да сâм оде на Рибинско Пристаниште, и да пут гради, и да прочита нову књигу која је тек изишла и о којој сви говоре, и да оде у оперу — данас...

Јест, данас је она била код њега, и он ће ићи код ње, потом ће бити у опери. Како је пун дан! Како се лако дише у овом животу, у сфери Олгиној, у зрацима њеног чедног сјаја, бадре снаге, младог, а финог и дубоког, здравог ума! Он хода, чисто лети; рекао би, неко га носи по соби.

— Напред, напред! вели Олга: — више, више, онамо, до оне црте, где моћ нежности и грације губи своја права и где настаје власт мушкарчева!

Како она јасно види живот! Како ли чита из те тешке књиге свој пут и инстинктивно погађа и његову стазу! Оба живота треба да се слију у једно, као две реке: он је њен руковођ, вођ!

Она види његову снагу и подобност, зна колико је кадар, и покорно чека његову владу. Недостижна Олга! Не узбуњује се, не страши се, обична, а одлучна женска, природна, као и сам живот!

— Одиста, овде је страшна прљавштина! рече он, гледајући око себе. — И тај се анђеоски спустио у блато, освештао га својим присуством!

Он с љубављу погледа столицу, где је она седела, и на једанпут му се засветлише очи: на поду, код столице, виде малу рукавицу.

— Залого! Њена рука, ово је приказивање! О!... узвикну он страсно, притискујући рукавицу на усне.

Газдарица извири на врата и понуди га да види платно: донели су да продаду, па да ли неће и њему требати?

Али он јој захвали суво, не паде му на ум да погледа у њене лактове, и рече да има много посла. Потом се удубе у летошње успомене, пређе у памети све појединости, сети се сваког дрвета, жбуна, клупе, сваке речи што се изрекла, и учини му се да је то све драже, него што је било онда, кад се тим наслађавао.

Он беше сасвим престао владати собом, певао је, разговарао љубазно с Анисом, задиркивао је што нема деце, и обећао јој да ће бити кум, чим се роди дете. С Машом је дигао толики тутањ, да је газдарица провирила на врата и отерала Машу, да не смета укућанину „да ради“.

Остатак дана још га више залуде. Олга је била весела, певала је, а после је слушао певање и у опери, потом је пио код њих чај, и уз чај се водио тако срдачан и искрен разговор међу њим, тетком, бароном и Олгом, да се Обломов осећао потпуно као члан те малене породице. Доста је живео самачки: сад има свој кут; он је добро наврио свој живот; има он и светлости и топлоте — како је лепо живети с тим!

Ту ноћ спавао је мало: једнако је читао књиге које му је Олга послала и прочитао је свеску и по.

„Сутра мора доћи писмо из села“, мислио је, а срце му куца... куца... Једва једанпут!

IVIII.

Сутрадан Захар, успремајући собу, нађе на писаћем столу мајушну рукавицу, дуго је разгледа, насмеја се, па је даде Обломову, рекавши:

— Мора бити, заборавила госпођица Илинска.

— Баволе! продера се Илија Илић, истргнувши му рукавицу из руку. — Лажеш! Каква госпођица Илинска! То је кројачица долазила из дућана да узме меру за кошуље. Како ти смеш измишљати!

— Какав ђаво? Шта измишљам? Ено већ у газдаричином одељењу говоре...

— Шта говоре? упита Обломов.

— Па то, чујем, да је долазила госпођица Илинска са слушкињом...

— Боже мој! изговори Обломов ужаснут. — А откуд они познају госпођицу Илинску? То сте набрбљали ти или Аниса...

Аниса се на један мах помоли до пола на врата из предсобља.

— Како можеш грешити душу, Захаре, и лупати којешта? Не слушајте га, баћушка, рече она: — нико није ни поменуо, нити ко зна, Богом се...

— Де, де, де! зашишта Захар на њу, замахујући лактом да је муне у груди. — Плећеш се онде, где те нико не пита.

Аниса побеже. Обломов попрети обема песницама Захару, потом брзо отвори врата од газдаричина одељења. Агафија Матвејевна сеђаше на поду и претресаше стареж у старом сандуку; око ње беху гомиле крпа, вате, старих хаљина, дугмета и стризица од зверињих кожа.

— Чујте, поче Обломов љубазно али узрујано: — моји млађи брбљају свакојаке трице; тако вам Бога, не верујте им.

— Ја нисам ништа чула, рече газдарица. — Шта брбљају?

— О јучерашњој походи, настави Обломов: — кажу, да је долазила некаква госпођица...

— Шта се нас тиче, ко долази укућанима? рече газдарица.

— Не, не; молим вас, не верујте им: то је потпуна клевета! Никаква госпођица није долазила: долазила је само кројачица, која ми шије кошуље. Долазила да узме меру...

— А где сте поручили кошуље? Ко вам шије? упита живо газдарица.

— У француском дућану...

— Покажите ми, кад вам донесу. Ја имам две девојке: тако шију, таки им је шав, да га ни једна

Францускиња не може израдити. Ја сам гледала, доносице су да покажу, шију грофу Метљинскому: нико не може онако сашити. Ни принети нису ваше, ето те на вама...

— Врло добро, имаћу на уму. Само ви, Бога вам, немојте мислити да је оно била госпођица...

— Шта се мене тиче, ко долази укућанину? Па нека је и госпођица...

— Није, није! одрицаше Обломов. — Али молим вас, та госпођица, за коју брбља Захар, огромног је раста, говори дебело, а ова, кројачица, можда сте чули, каквим танушним гласом говори: има диван глас. Молим вас, немојте мислити...

— Шта се нас тиче? рече газдарица кад он пође. — Дакле, кад вам устреба кошуља, не заборавите казати мени: моје познанице израђују такав шав... оне се зову Лизавета Николавна и Марија Николавна.

— Лепо, лепо, нећу заборавити; само немојте ви помислити, молим вас.

И он оде, затим се обуче и оде к Олги.

Кад се увече вратио кући, нашао је на свом столу писмо из села, од суседа, његовог пуномоћника. Он притрча брзо лампи, прочита га и — руке му клонуше.

„Молим вас покорно да предате пуномоћство другому лицу (писао је сусед), јер се у мене накупило толико посла, да, искрено да кажем, не могу, како треба, надгледати ваше имање. Најбоље ће бити да ви сами дођете овамо, а још боље да се настаните на имању. Имање је добро, али јако запуштено. Пре свега ваља тачније одредити господарско и оброк;¹ то се без господара не може учинити; мужици су размажени, новог настојника не слушају, а стари је варалица, ваља пазити на њега. Количина дохотка не може се одредити. Код овог нереда тешко ћете добити више од три хиљаде, и то од своје летине. Ја рачунам доходак од жита, а у оброк је нада слаба: ваља то узети у руке и извидети што није плаћено — а за то све требаће три месеца. Жито је било добро

¹ Тако се звало оно што су некад руски сељаци плаћали на земљу својим спахијама.

и на цени, и у марту или априлу добићете новце, ако сами припазите на продају. А сад нема готових новаца ни гроша. Што се тиче друма преко Верхлева и моста, ја сам се, почем не добих за толико време од вас одговора, већ договорио с Одонцовим и Беловодовим да просечемо друм преко Нељака, те тако Обломовка остаје далеко у страну. На завршетку, и опет вас молим да изволите доћи што је могућно брже: за три месеца од прилике може се сазнати, чему се можете надати до године. Узгред буди речено, сад су избори: да ли не бисте ви желели да се дате бирати за окружнога судију? Похитајте. Ваша је кућа врло слаба (беше додато на крају). Наредио сам старарици, старому кочијашу и двома старим слушкињама да се отуд преседе у кућу за млађе, јер би било опасно да и даље тамо остану.“

Уз писмо беше приложен запис, колико је четврти¹ жита добивено и овршено и колико сасуто у магацине, колико је одређено за продају и томе сличне кућевне појединости.

„Новаца ни гроша, три месеца, да дођем сам, да уредим сељачке послове, да сазнам колико ће бити дохотка, да се дам бирати“, — све се то згрнуло око Обломова, као авети. Он се обре као у шуми, ноћу, кад се у сваком жбуну и у сваком дрвету привиђа разбојник, вампир, звер.

— Ама, ово је срамота, не дам се ја! говорио је он, трудећи се да се упозна с тим аветима, као што се и плашљивица упиње, да кроз трепавице, које је склопио зажмутивши од страха, погледа на авети, а осећа само како му је хладно око срца и како су му клонуле и ноге и руке.

А чему се надао Обломов! Он је мислио, да ће се у писму казати одређено, колико ће добити дохотка, и, разуме се, да ће добити, што је могућно више, на пример, шест до седам хиљада; да је кућа још добра, те се за невољу може у њој становати, док се буде градила нова; да ће, на послетку, пуномоћник послати

¹ Четврт, мера за жито, има преко 209 литара.

три, четири хиљаде — једном речи, да ће у писму прочитати онај исти смех, игру живота и љубав, што је читао у писамцима Олгиним.

Он већ није ходао по соби као да лети, није се шалио с Анисом, није се узбуђивао надама да ће бити срећан: ваљало их је одгодити за три месеца; али — није доста ни тај рок! За три месеца он ће једва уредити послове и сазнати шта има, а свадба...

„На свадбу не могу ни помислити пре годину дана“, рече он бојажљиво: — „да, да, после годину дана, пре не!..“ Још му треба да доврши свој план, треба да сврши погодбу с немаром, а потом... потом... Он уздахну.

„Да узајним новаца!“ севну му у глави, али он одбаци ту помисао.

„Како могу узајмити! А ако не вратиш на време? Ако послови узиду рђаво, тад ће потражити наплату судом, и име Обломовљево, до сад чисто, недотакнуто...“ Сачувај, Боже! Тад је крај његовом спокојству, поносу... не, не! Други узајмљују, па се после злопате, раде, немају сна, као год да су демона пустили у себе. Јест, дуг је — демон, ђаво, ког не можеш истерати ничим, осем новаца!

Има и таквих људи, који целог свог века живе на туђ рачун, грабе и узимају и лево и десно, па ни у уво! Како ти људи могу мирно спавати, како ли ручавати — то је непојамно! Дуг! Његова је последица — или вечита трудба, као на робији, или срамота.

Да заложим село? А зар то није опет дуг, само неумитан, који се не може одгодити? Плаћај сваке године — неће ти, можда, остати ни да живиш.

Дакле срећа се одгоди на годину дана! Обломов јекну као бодан и леже на постељу, али се на једанпут трже и устаде. А шта му је говорила Олга? Како се обраћала њему, као мушкарцу, и поверила се његовој јачини? Она чека, да он пође напред и да дође до оне висине, где ће јој пружити руку и повести је за собом, показати њен пут! Да, да! Али чим да почне?

Он се промисли, промисли, па се на једанпут дупи по челу и оде у газдаричино одељење.

— Је ли код куће ваш браца? упита газдарицу.

— Код куће је, али легао да спава.

— Онда замолите га да ујутру сврати к мени, рече Обломов: — потребно ми је да се видим с њим.

IX.

Браца уђе у собу исто онако као и пре, исто онако опрезно седе на столицу, увуче руке у рукаве и чекаше шта ће рећи Илија Илић.

— Добио сам из села врло неповољно писмо, као одговор на оно послано пуномоћство — сећате ли се? рече Обломов. — Ево изволите прочитати.

Иван Матвејевић узе писмо и навикнутим очима претрчаваше редове, а писмо малко дрхташе у његовим рукама. Кад прочита, он метну писмо на сто, а руке сакри иза леђа.

— Како ви мислите, шта да чиним сад? упита Обломов.

— Он вам саветује да одете тамо, рече Иван Матвејевић. — Можете, хиљаду и двеста врста није Бог зна шта! За недељу дана пропртиће се пут, па бисте могли отићи.

— Ја сам се сасвим одвикао од путовања; па једно што сам се одвикао, а друго што је зима, право да кажем, било би ми тешко, не бих волео... А уз то биће ми врло досадно саму у селу.

— А имате ли много мужика који вам плаћају оброк? упита Иван Матвејевић.

— Па... не знам, нисам одавно био у селу.

— Треба то знати, како ћете без тога? Није могућно ухватити рачун, колико ћете дохотка добити.

— Да, требало би, понови Обломов: — и сусед ми то исто пише, али ето ствар је зашла у зиму.

— А колико ви рачунате obroка?

— Оброка? Чини ми се... чекајте, имао сам негде рачун... Штолиц га је још давно саставио, али га је тешко наћи. Мора бити, да га је Захар негде за-

турио. Показаћу после... чини ми се, тридесет рубаља од главе.

— Какви су вам мужици? Како живе? упита Иван Матвејевић. — Јесу ли богати, или пропали, сиромаси? Каква је баштина?

— Чујте ме, рече Обломов прилазећи му и узевши га поверљиво за оба скута његова вицмундира.

Иван Матвејевић брзо устаде, али га Обломов посади опет и понови развучено и готово шапатом:

— Чујте ме, ја не знам шта је баштина, шта сеоски рад, шта сиромашан, а шта богат мужик; не знам шта је четврт ражи или овса, ни шта она стаје; не знам у ком се месецу и шта сеје и жње, и бако се и кад продаје; не знам, јесам ли богат или сиромаш, хоћу ли за годину дана бити сит, или ћу бити бољак — ја ништа не знам! заврши он невесело, пустивши скутове вицмундира и одступајући од Ивана Матвејевића. — Дакле, говорите ми и саветујте ме као дете...

— Да како, треба знати, без тога се не може ухватити никакав рачун, рече Иван Матвејевић и осмехну се понизно, уставши и затуривши једну руку за леђа, а другу у недра. — Спахија мора знати колико му је имање и како треба њим управљати... рече он поучно.

— Али ја не знам. Научите ме, ако можете.

— Ја се нисам бавио тим послом, треба се саветовати с људма који знају. Па ево, пишу вам, настави Иван Матвејевић, показујући на писмо средњим прстом, окренувши нокат доле: — да бисте се могли бирати, ето то би било дивота! Провели бисте неко време тамо, служили бисте у окружном суду и уз то бисте временом сазнали како се управља имањем.

— Ја не знам шта је то окружни суд, ни шта се у њему ради, ни како се служи! рече Обломов одсечно, али полугласно, пришавши под сами нос Ивану Матвејевићу.

— Навикнућете се. Та ви сте служили овде, у департману: посао је свуд исти, само ће у формама бити мале разлике. Свуд су претписи, актови, протоколи... Ви бисте били добар секретар, а то није тешко! Само да потписујете. Ако знате, како се ради по департаманима...

— Ја не знам, како се ради по департаментама, рече Обломов монотono.

Иван Матвејевић баци свој двојни поглед на Обломова и ућута.

— Мора бити, да сте непрестано читали књиге? напомену он, осмехнувши се понизно, као и мало пре.

— Књиге! узвикну Обломов с горчином и застаде.

Он не имађаше куражи а није ни требало да се до дна душе открива пред чиновником. Заусти да рекне: „Ја ни књига не читам“, али му се то не оте с језика него се изрази тужним уздахом.

— Па изволели сте се ма чим занимати, додаде смерно Иван Матвејевић, као да прочита у уму Обломовљево одговор о књигама: — јер није могућно, да сте...

— Могућно је, Иване Матвејевићу, ево вам живога доказа — мене! Ко сам ја? Шта сам ја? Хајде упитајте Захара, он ће вам рећи: „господин!“ Јест, ја сам господин и ништа не умем радити! Радите ви, ако знате, и помозите, ако можете, а за свој труд узмите што хоћете — зато сте и учили!

Он поче ходати по соби, а Иван Матвејевић стојао је на свом месту и најлак се обртао свим телом у онај угао куд пође Обломов. Обојица су ћутали неко време.

— Шта сте учили? упита Обломов, ставши опет пред њим.

— Почео сам учити гимназију, али ме отац извади из шестог разреда и намести у службу. Нисам ја Бог зна шта изучио. Читати, писати, граматику, аритметику, а даље нисам ни учио. Прилагодио сам се којекако послу, па се полако таворим. С вама је друкчије: ви сте свршили праве науке...

— Јест, потврди Обломов с уздахом: — доиста сам свршио и вишу алгебру, и политичку економију, и права, али се никако нисам прилагодио послу. Ето видите, ја поред више алгебре не знам, колико имам дохотка. Дошао сам у село, слушао сам и гледао како се ради код нас у кући и на имању и како око нас — никако нису онака права. Дошао сам овамо, ми-

слио сам да ћу како год с политичком економијом начинити каријеру... Али ми рекоше, да ће ми науке користити позније, ваљда под старост, а да најпре морам стећи чинова, а за то ми је потребна само једна наука — да пишем актове. И тако ја се нисам прилагодио послу, него сам постао само господин, а ви сте се прилагодили: па одлучите дакле, како да се исплетем.

— Може се, лако, рече најзад Иван Матвејевић. Обломов стаде према њему и чекаше шта ће рећи.

— Може се то све поверити човеку који зна и пуномоћство пренети на њега, додаде Иван Матвејевић.

— А где да нађем таког човека? упита Обломов.

— Имам ја колегу, неког Исајију Томића Заћортога: мало муца, али је човек вредан и зналац. Управљао је три године великим имањем, па га спахија отпустио, само зато што муца. А он је онда стао код нас у службу.

— А може ли се човек ослонити на њега?

— То вам је најпоштенија душа, немојте се бринути! Он ће своје потрошити, само да угоди властодавцу. Већ је дванаеста година како служи код нас.

— А како ће отићи у село, кад служи?

— Ласно, узеће одсуство за четири месеца. Изволите се ви решити, па ја ћу њега довести овамо. Разуме се, он неће ићи бадава...

— Наравно неће, потврди Обломов.

— Ви ћете изволети положити му путни трошак и храну, колико буде требало дневно, а после, кад сврши посао, награду, по погодби. Ићи ће он, наравно!

— Ја сам вам веома захвалан: избавићете ме од велике бриге, рече Обломов, пружајући му руку. — Како му беше име?..

— Исаије Томић Заћорти, понови Иван Матвејевић, бришући брже боље руку другим рукавом, па узевши за тренут руку Обломовљеву, сакри одмах своју у рукав. — Сутра ћу говорити с њим и довешћу га.

— И дођите на ручак, па ћемо се разговорити. Веома, веома сам вам захвалан! рече Обломов, пратећи Ивана Матвејевића до врата.

X.

Тај исти дан увече, у кући на два спрата, која излази једном страном у улицу где станује Обломов, а другом на невску обалу, у једној соби на горњем спрату сеђаху Иван Матвејевић и Таранћев.

То беше тако звана „гостионица“, пред којом су код врата стајала свега два три празна фијакера, а кочијаши су седели на доњем спрату, са чашама чаја у рукама. Горњи спрат био је намењен за „господу“ из Виборског Краја.

Пред Иваном Матвејевићем и Таранћевом беше чај и бутељица рума.

— Најчистији јамајски, рече Иван Матвејевић, налевајући дрхтавом руком себи чашу рума: — буди задовољан чајшћу, куме.

— Имаш за што и частити, ако ћемо право, одговори Таранћев: — кућа би и иструлила, а онаког укућанина не би дочекала.

— То је истина, истина, прекиде га Иван Матвејевић. — И ако наш посао испадне за руком и Заћорти оде у село — онда ће тек бити напојнице!

— Ама ти си, куме, циција: с тобом се мора човек погађати, рече Таранћев: — дати само педесет рубаља за онаког укућанина!

— Бојим се, прети да ће се иселити, напомену Иван Матвејевић.

— Их, шта говориш, а овамо си неки зналац! Куд ће се иселити? Сад ти њега ни истерати не можеш.

— А свадба? Кажу, жени се.

Таранћев се грохотом насмеја.

— Он се жени! Хоћеш да се владимо, да се неће оженити? рече он. — Та њему Захар и спавати помаже, а камо ли да се жени! Ја сам му до сад увек био на руци: јер би он, брацо мој, умро од глади, или би допао тамнице. Дође кућни настојник, дође газда да затражи што, он ни уста отворити не уме — све ја! Ништа не уме...

— Доиста ништа; не знам, вели, шта се ради у окружном суду, ни у департману; не зна какви су му мужици. Каква је то глава! Хтео сам прснути у смех...

— Ама уговор, уговор што сте углавили! поче хвалити Таранћев. — Мајстор си ти, брате Иване Матвејевићу, у састављању писмена, мајстор боме! Подсећаш ме на покојнога оца! И ја сам био вешт, али сам се одвикнуо, тако ми Бога, одвикнуо. Чим седнем да пишем, одмах ми засузе очи... Није читао уговор, него онако потписао! А у њему и градине, и коњушнице, и амбари.

— Да, куме, докле год буде у Русији будала, што потписују писмена, не прочитавши их, дотле ми оваки можемо живети. Иначе сатри се, зло! Причају стари људи, да овако није било! За двадесет и пет година службе какав сам ја капитал стекао? Могу животарити у Выборском Крају, да се не помаљам на бео дан: имаћу парче хлеба, не тужим се, нећу све појести! Али да имам стан у Литејној Улици, сагове, да се оженим богатом девојком, да изведем децу на пут — тому је прошло време! И лице ми, ето, није за то, и прсти су ми, видиш, црвени, јер пијем ракију... А како да је човек не пије? Покушај! Кажу, гори си од лакеја: данас ни лакеј не носи оваке ципеле и сваки дан мења кошуљу. Васпитаће је данас друкчије — све су то преотели жутокљунци: граде се важни, читају, и говоре француски...

— А посао не знају, додаде Таранћев.

— Знају, брате; данас су и послови друкчији; сваки хоће простије, све нам кваре. Не треба тако писати: то је излишна преписка, троши се узалуд време; може то бити брже... и кваре!

— Ама је уговор потписан, нису га покварили! рече Таранћев.

— То је, наравно, као светиња. Пијмо, куме! И тако ће он послати у Обломовку Заћортога, тај ће малко да посише, па нека после наслеђују наследници...

— Нек наслеђују! рече Таранћев. — А и какви су му наследници: неки даљни рођаци, девете пећке жарило.

— Само се бојим женидбе! рече Иван Матвејевић.

— Не бој се, кад ти кажем. Памти што ти рекох.

— Је ли? узвикну весело Иван Матвејевић. — А знаш ли да пиљи очима у моју сестру... додаде шапатом.

— Шта кажеш? рече Таранћев изненађен.

— Само ћути! Јест, боме...

— Е, брате, зачуди се Таранћев, једва дошавши к себи: — то не бих ни у сну сневао! А шта она вели?

— Шта вели? Ти њу знаш — каква је!

Он ту лупну песницом у сто.

— Зар она уме гледати своју корист? Ђурка, права ћурка: а био је, а грлио — она се само клиби, као кљусе на овас. Друга би на њеном месту... ој, ој! Али ја ћу добро пазити — ти већ разумеш, на што то мирише!

XI.

„Четири месеца! Још за четири месеца усиљавање, виђање кришом, сумњива лица, осмејци!“ мислио је у себи Обломов, пењући се уза стубе к Илинским. „Боже мој! кад ће се ово свршити? А Олга ће ме журити: данас, сутра. Она је тако неодољива, несавитљива! Њу је тешко уверити“...

Обломов дође готово до Олгине собе, а не срете никога. Олга сеђаше у својој маленој гостинској соби, пред спаваћом собом, и беше се задубла у читање неке књиге.

Он бахну пред њу тако изненадно, да се она трже; потом му пружи руку, љубазно и смешећи се, а очи јој као још читаху књигу: гледала је расејано.

— Сама си? упита је он.

— Да. Тетка је отишла у Царско Село, звала је и мене да идем с њом. Ручаћемо готово сами: само ће доћи Марија Семјоновна; друкчије те не бих могла примити. Данас не можеш говорити с тетком. Ала је то све досадно! Него сутра... додаде она и осмехну

се. — А шта би било, да сам ја данас отишла у Царско Село? упита га, шалећи се.

Он је ћутао.

— Ти си брижан? настави она.

— Добио сам писмо из села, рече он монотонно.

— Где је? Јеси га донео?

Он јој даде писмо.

— Ја ништа нећу разумети, рече она, погледавши у хартију.

Он узе од ње писмо и прочита гласно. Она се замисли.

— Па шта ћеш сад? упита га, поћутавши.

— Данас сам се саветовао с братом газдаричиним, одговори Обломов: — и он ми препоручује за пуномоћника Исаију Томића Заћортога: поверићу њему да то све посвршује...

— Туђем, непознатом човеку! узвикну Олга зачуђено. — Да ти скупља оброк, да дотера у ред сељаке, да пази на продају жита...

— Он вели, да је то најпоштенија душа, служи с њим дванаест година... Само муца малко.

— А какав је тај брат твоје газдарице? Познајеш ли га?

— Не знам; али рекао бих, да је врло озбиљан; вредан човек, а уз то ја станујем у његовој кући: биће га стид да ме превари!

Олга ућута и сеђаше, оборивши очи.

— Иначе морам ја сâм ићи, рече Обломов: — а право да ти кажем, то не бих волео. Сасвим сам се одвикнуо од путовања, особито зими... шта више нисам никад ни путовао.

Она је непрестано гледала преда се, мичући вршком ципелице.

— А баш и да одем, настави Обломов: — отуд неће бити никакве користи: ја се нећу умети наћи; мужици ће ме преварити; настојник ће казати шта хоће — ја морам све веровати; новаца ће дати, колико је њему воља. Хеј, нема Андреје, а он би то све удесио! додаде он огорчено.

Олга се насмехну, то јест, само јој се усне осмехнуше, а срце не; на срцу јој беше туга. Она стаде гледати на прозор, зашклиљивши малко једним оком и пратећи свака кола што прођу.

— А тај је пуномоћник управљао великим имањем, настави Обломов: — али га је спахија отпустио само зато, што муца. Ја ћу му дати пуномоћство, предати му планове: он ће се постарати да купи грађу за грађење куће, скупиће оброк, продати жито, донети новце, и онда... Ала се радујем, драга Олга, рече љубећи јој руку: — што те не морам остављати! Ја не бих поднео растанак; без тебе у селу, сам... то је ужасно! Него тек сад треба да будемо врло опрезни.

Она га погледа укочено и чекаше шта ће рећи.

— Јест, поче он лагано, готово муцајући: — треба да се виђамо ређе; јуче су опет говорили код нас, чак и у газдарицином одељењу... а ја то нећу... Чим се сви послови уреде, чим пуномоћник удеси грађевицу и донесе новце... а то ће све бити готово тако за годину дана... онда неће бити више растанка, казаћемо све тетки, и... и...

Он погледа у Олгу: она беше онесвесла. Глава јој се нагла на страну, иза помодрелих усана виђаху се зуби. У сувишној радости и маштању, он није ни опазио, да је Олга код његових речи: „чим се послови уреде, чим пуномоћник удеси,“ побледела и да није чула свршетак његове реченице.

— Олга! Боже мој, њој је зло! викну он и повуче за звонце.

— Госпођици је рђаво, рече Кати која дотрча.
— Брже воде!... спирита!...

— Боже! А све јутро била је тако весела... Шта јој је? шапутала је Ката, доносећи са стола теткина спирт и журећи се са чашом воде.

Олга се разабра, устаде, уз припомоћ Кате и Обломова, из наслоњаче и посрћући пође у своју спаваћу собу.

— Проћи ће ово, рече малаксало: — ово су живци; рђаво сам ноћас спавала. Затвори врата, Като, а ви ме причекајте: ја ћу се опоравити и доћи.

Обломов оста сâм, прислоњао је уво на врата, гледао кроз кључаницу, али се ништа није ни чудо ни видело.

После пола сахата он изиде ходником до девојачке собе и упита Кату:

— Шта ради госпођица?

— Ништа, рече Ката: — легла је, а мени рекла да идем; после сам ушла, а она седи у наслоњачи.

Обломов опет оде у гостинску собу, опет провире кроз кључаницу — ништа се не чује.

Он врло лагано покуца прстом — не одазва се.

Он седе и замисли се. За тај сахат и по много је мислио, много се шта променило у његовим миослима, много је нових одлука одлучио. На послетку зауставио се при том, да и он оде с пуномоћником, у село, али најпре да изиште пристанак теткин на његову женидбу, да се вери с Олгом, да наручи Ивану Герасимовићу да му нађе стан и чак да узајми новаца... мало, да би могао провести свадбу.

Тај дуг може платити од оног што добије за жито. Та што се он тако сневеселио? О, Боже мој, како се све може за тренут изменити! А кад већ оде у село, он ће удесити с пуномоћником да се купи оброк; а најзад, писаће Штолцу: он ће му дати новаца, а после ће доћи и уредити му Обломовку да се свак диви, он ће свуд просећи путове, и мостове поградити, и школе отворити!.. А после ће он и Олга отићи тамо!.. Боже! Ето среће! Како да му то не падне на ум!

И њему на једанпут лакну, разведри се; он стаде ходати из угла у угао, чак је пуцкао тихо прстима, у мало није узвикнуо од радости, дође к вратима Олгиним и зовну је полабо веселим гласом.

— Олга, Олга! Да вам кажем нешто! говораше он, прислонивши усне уз врата. — Нешто чему се и не надате...

Он беше чак наумио да не иде тај дан од ње, него да сачека тетку. „Данас ћемо јој казати и ја ћу отићи одавде као заручник.“

Врата се тихо отворише, и уђе Олга: он је погледа, па на једанпут клону духом; његова радост као да у воду потону: Олга је изгледала као мало постарела. Бледа, али јој очи блистају, у скупљеним уснама, у свакој црти скрива се унутрашњи напрегнут живот, окован усиљеном мирноћом и непомичношћу, као ледом.

Он је у њеном погледу видео одлуку, али какву — то још није знао, само му срце закуца, како никад куцало није. Таких тренутака није бивало у животу његову.

— Слушај, Олга, не гледај ме тако: страх ме је! рече он. — Ја сам смислио: треба удесити сасвим друкчије... настави затим, спуштајући поступно тон, застајкујући и трудећи се да проникне у тај за њега нов израз њених очију, усана и речитих обрва: — ја сам одлучио да одем у село, заједно с пуномоћником... те да тамо... изусти он, да се јева чуло.

Она је ћутала, гледећи у њега укочено, као привиђење.

Он је с тугом нагађао, каква га је пресуда чекала, па узе шешир, али је оклевао с питањем: било га је страх да чује кобну одлуку, и то може бити без апелате. Најзад прибра сву храброст.

— Јесам ли те разумео?... упита је промењеним гласом.

Она лагано, кротко климну главом у знак потврде. Ма да је и без тога погодио њену мисао, он ипак пребледе и још стојаше пред њом.

Она беше мало изнемогла, али је изгледала тако мирна и непомична као камена статуа. То беше онај натприродни мир, кад прибрана намера или поражено осећање даде човеку на једанпут сву снагу, да се уздржи, али само за један тренутак. Она је наљичила на рањеника, који је заптио рану руком, да изусти што је потребно, па онда да издахне.

— Ти ме не мрзиш? упита он.

— Зашто? рече она slabим гласом.

— За све ово, што сам ти учинио...

— Шта си ми учинио?

— Волео сам те, а то је увреда!

Она се тужно осмехну.

— Зато, рече он, оборивши главу: — што си се преварила... Може бити, ти ћеш ми опростити, кад се сетиш, да сам те опомињао, како ћеш се стидети, како ћеш се кајати...

— Ја се не кајем. Мени је само тешко, тако тешко... рече она и застаде, да предахне.

— Мени је теже, рече Обломов: — али то и заслужујем, а за што *ти* патиш?

— Ја сам кажњена за своју охолост, рече она: и сувише сам се поуздала у своју снагу — ето у чем сам се преварила, а не у том чега си се ти бојао. Нисам ја маштала о првој младости и лепоти: ја сам мислила, да ћу те оживети, да можеш још живети мене ради — а ти беше већ давно умро. Ја нисам предвиђала ту заблуду, него сам непрестано чекала, надала се... па ево!... изрече једва и с уздахом.

Она ућута, па седе.

— Не могу стајати: ноге ми клецају. Камен би оживео од оног што сам ја чинила, настави она уморним гласом. — Сад нећу чинити ништа, ни корака, нећу ићи ни у Летњи Сад! све је узалуд — ти си умро! Слажеш ли се са мном, Илија? додаде затим, поћутавши мало. — Ти ме нећеш никад прекорети, што сам се из поноса или из каприса растала с тобом?

Он махну главом да неће.

— Јеси ли ти тврдо уверен, да нам ништа није остало, никакве наде?

— Да, рече он: — то је истина... Али, може бити... додаде неодлучно затим: — после годину дана... Он није имао храбрости да зада одсудан удар својој срећи.

— А зар ти мислиш, да би за годину дана уредио своје послове и живот? упита га она. — Промисли!

Он уздахну и замисли се, борио се сâм са собом. Она прочита на лицу његову ту борбу и рече:

— Чуј ме, ја сам сад дуго гледала слику своје мајке и, чини ми се, добила сам из њених очију савета и снаге. Ако ти сад, као поштен човек... Имај на уму, Илија, да ми нисмо деца и немој да се шалимо: тиче се целог живота! Упитај озбиљно своју савест и кажи ми — ја ћу ти веровати, ја те знам: хоћеш ли ти издржати сав живот? Хоћеш ли ми бити оно, што ми је потребно? Ти ме познајеш, дакле и разумеш, шта хоћу да кажем. Ако рекнеш смело и смишљено „да“, ја ћу тргнути натраг своју одлуку: ево ти моје руке, па хајдемо, куд хоћеш, у иностранство, у село, па и у Выборски Крај!

Он је ћутао.

— Кад би ти знала, како те волим... заусти он.

— Не чекам ја уверавања о љубави, него кратак одговор, прекиде га она готово суво.

— Не мучи ме, Олга! мољаше је он снужено.

— Па Илија, имам ли право или немам?

— Да, рече он увиђавно и одсечно: — имаш право!

— Дакле време је да се растанемо, одлучи она: — док те нису затекли и док нису видели, како сам растројена!

Он још никако да оде.

— А да се и ожениш мноме, шта би онда било? упита она.

Он је ћутао.

— Ти би се сваки дан успављивао све тврђе — је ли истина? А ја? Ти видиш, каква сам? Ја нећу остарети, нећу никад сустати од живота. А кад бих се удала за тебе, ми бисмо почели живети од данас до сутра, чекали бисмо Божић, ишли у госте, играли, и не бисмо ни о чем мислили; легали бисмо да спавамо, хвалећи Бога што је дан брзо прошао, а у јутру се будили са жељом, да данашњи дан буде као и јучерашњи... то би била наша будућност — је ли? Зар је то живот? Ја бих ухватила јектику, умрла бих... а за што, Илија? Би ли ти био срећан?...

Он узнемирено прелете очима таваницу, хтеде се маћи с места, побећи — али га ноге издале. Хтеде нешто рећи, али уста сува, језик се не миче, глас не иде из груди. Он јој пружи руку.

— И тако... поче угушеним гласом, али не доврши него погледом исказа: „с Богом!“

И она хтеде нешто рећи, али ништа не рече; пружи му руку, али јој рука, не додирнувши његову руку, клону; и она хтеде рећи: „с Богом!“ али јој се глас у половини речи прекиде и узе други тон; лице јој грчевито задрхта, она му наслони руку и главу на раме и зајеца. Као год да су јој истргли из руку оружје. Неста мудрице — појави се само женска, без заштите од јада.

— С Богом, с Богом!... оте јој се кроз јецање.

Он је ћутао и у ужасу слушао њен плач, а није смео прекидати га. Он није осећао жалости ни према њој ни према себи; он је сâм био жалостан. Она се спусти у наслоњачу, и притиснувши главу на мараму, ослони се на сто и плакаше горко. Сузе су јој текле не као врела струја што јурне тренутно, од изненадна и тренутна бола, као онда у парку, него су лиле очајно, у хладним млазевима, као јесења дажда, која нештедице поплави њиве.

— Олга, рече он најзад: — зашто мучиш себе? Ти мене волиш, ти не можеш поднети растанак! Узми ме оваког какав сам, воли оно што је добро у мени.

Она одмахну одречно главом, не дижући је.

— Не... не... једва изговори затим: — за мене и за мој јад не бој се. Знам ја себе: исплакаћу га и после већ нећу више плакати. А сад ми не сметај плакати... иди... Ох, немој, чекај!... Бог ме казни!... Боли ме, јао, како боли... овде, на срцу...

И јецање се понови.

— А ако не прође бол, рече он: — и ако твоје здравље посрне? Таке су сузе отровне. Олга, анђеле мој, не плачи... заборави све...

— Не, пусти ме да плачем! Ја не плачем за оним што ће бити, него за оним што је прошло... једва изговори она: — оно је „увело, прошло“... Не

плачем ја, успомене плачу... Лето... парк... сећаш ли се? Жао ми је наше алеје, јергована... Све је то прирасло за срце: боли кад се откида!

Она је, у очајању, њихала главом и јецала, понављајући:

— О, како боли, боли!

— Ако умреш? рече он на један мах с ужасом.

— Помисли, Олга...

— Нећу ја умрети, прекиде га она, дигнувши главу и трудећи се да га погледа кроз сузе. — Ја сам тек скоро сазнала, да сам волела у теби оно, што сам желела да буде у теби, што ми је Штолиц показао, што смо ја и он измислили. Ја сам волела Обломова који ће тек бити! Ти си кротак, поштен, Илија; ти си нежан... голуб; ти склањаш главу под крило — и ништа више не желиш; ти си готов целог века прогукати по кровом... а ја нисам така: мени је то мало, мени треба још нешто, а шта — то не знам! Можеш ли ме научити, казати ми, шта је то што ми не достаје, можеш ли ми дати то све, што бих ја хтела... А нежност... та где ће нема!

Обломову се осекоше ноге; он седе у наслоњачу и отр марамом руке и чело.

Реч Олгина беше љута, она дубоко рани Обломова: чисто га изнутра опече, а споља пирну на њ хладноћом. Место одговора он се осмехну некако жалостиво, боно и стидљиво, као просјак ког су прекорели што је го. Он је седео тако с тим осмехом нејакости, клонуо од узбуђења и увреде; његов потамнели поглед јасно је говорио: „Јест, ја сам убог, јадан, ништаван... бијте ме, бијте!..“

Олга одмах виде, колико је отрова било у њеној речи; она му брзо притрча.

— Опрости ми, пријатељу, рече нежно, као кроз плач. — Не знам, шта говорим; ја сам луда! Заборави све; бићемо као и пре; нека остане све као што је било...

— Не! рече он, па одмах устаде, отклањајући одсудним покретом њену нежност. — Неће остати!

Не узнемируј се, што си рекла истину: заслужио сам... додаде снужено.

— Ја сам сањалица, фантаста! рече она. — Нарав ми је несрећна. Зашто су друге, зашто је Соњичка тако срећна...

Она заплака.

— Иди! рече му одлучно, тржући рукама мокру мараму. — Ја не могу издржати; још ми је драга прошлост...

И опет покри лице марамом, трудећи се да угуши јецање.

— Зашто је пропало све? упита га, подигнувши на једанпут главу. — Ко је тебе проклео, Илија? Шта си учинио? Ти си добар, паметан, нежан, племенит... и... пропадаш! Шта је тебе упропастило? Томе злу нема имена...

— Има, рече он да се једва чуло.

Она га упитно погледа очима пувим суза.

— Обломовштина! прошапута он, па узе њену руку, хтеде је пољубити, али не мoже, него је само притиште снажно на усне, и вреле сузе покапаше јој по прстима. Не дижући главе, не показујући јој лица, он се окрете и оде.

XII.

Бог зна, куд је Обломов лутао, шта ли радио цео дан, тек се вратио кући доцкан ноћу. Газдарица је прва чула лупу на капији и псећи лавез, па разбудила Анису и Захара, рекавши им, да се господин вратио.

Илија Илић није готово ни осетио, како га је Захар свукао, изуо му ципеле и навукао на њ — халат!

— Шта је то? упита само, погледавши халат.

— Газдарица донела данас, опрала га и окрпила, рече Захар.

Како је Обломов сео, тако је и остао у наслоњачи.

Све око њега потону у сан и мрак. Он је седео ослонивши се на руку, није опажао да је мрак, није

чуо како пзбија сахат. Његов ум утонуо је у хаос онакажених, нејасних мисли; оне су летеле, као небом облаци, без циља и без везе — он није ухватио ни једну.

Срце му беше убијено: у њему беше за неко време престао живот. Повратак у живот, у редовно стање, у правилан ток прибранога напора животне снаге вршио се лагано.

Навала крви била је врло јака и Обломов није осећао тела на себи, није осећао ни умор, нити икакву потребу. Могао је лежати, као камен, по читав дан или по читав дан ићи, путовати, кретати се, као машина.

Понајлак и мучним путем ствара се у човеку, или покорност судбини — и тад његов организам полагао и поступно ступа у све своје функције, — или јад сломи човека и он више не устане, с погледом на то какав је јад и какав је човек.

Обломов није знао где седи, чак ни да ли седи: машинално је гледао а није опажао како је забелила зора; слушао је а није чуо, како се разлеже суви кашаљ старичин, како је покућар стао сећи дрва у дворишту, како је у кући настала лупа и вика: гледао је а није видео, како газдарица и Акулина одоше на пијац, како промаче свежањ актова поред плота.

Ни петли, ни псећи лавез, ни шкрипа капије нису га могли тргнути из укочености. Зазвеккаше шоље, стаде вретити самовар.

На послетку, у деветом сахату отвори Захар послужавником врата од кабинета, махну, по обичају, назад ногом да их затвори и, по обичају, промаши, али ипак одржа послужавник: беше се навикнуо дугом практиком, а уз то је знао, да остраг вири на врата Аниса, па чим он упусти што она одмах при-трчи и постиди га.

Загњуривши браду у послужавник и обухвативши га јако, Захар срећно дође до постеље, и тек хођаше спустити шоље на сто поред кревета и разбудити господина — кад има шта видети, постеља не-угњечена, господина нема!

Он се трже, и шоља полете на под, за њом шећерњача. Он стаде хватати ствари у лету и заљуља послужавником, те и остале полетеше. Једва задржа на послужавнику само кашичицу.

— Каква је ово напаст? рече, гледајући како Аниса купи парчета шећера, рбаке од шоље и хлеб.
— А где је господин?

А господин седи у наслоњачи: ни познати га не можеш. Захар га погледа, зијајући зачуђен.

— За што сте, Илија Илићу, преседели сву ноћ у наслоњачи, а нисте легли? упита га.

Обломов окрете лагано главу, погледа расејано Захара, просуту кафу и растурен по сагу шећер.

— Зашто си шољу разбио? рече, па онда приђе прозору.

Снег је падао у прамењу и густо покривао земљу.

— Снег, снег, снег! рече Обломов, не знајући шта говори, а гледајући снег што беше густим слојем покрио ограду, плот и леје у градини. — Све засуо снег! шапну затим очајно, леже у постељу и заспа мртвим сном.

Било је већ око подне, кад га разбуди шкрипа врата од газдаричина одељења; на врата се промоли гола рука с тањиром; на тањиру се пушио пирог.

— Данас је недеља, рече љубазно глас изнутра: — пекли смо пирог; је ли по вољи да окусите?

Али Обломов не одговори ништа: он беше у грозници.

ДЕС ЧЕТВРТИ

I.

Прошла је година дана од како је боловао Илија Илић. Та година дана донела је много промена по разним местима у свету: негде се побунила покрајина, а негде умирила; онде се угасило какво видело света, а онде засијало друго; негде је свет примио нову тајну живота, а негде су се срушила у прах станишта и поколења. Где је пропадао стари живот, ту је избијао нов, као млада трава...

И у Выборском Крају, у кући удовице Пшењинце, ма да дани и ноћи пролазе мирно, не уносећи бујних и изненадних промена у једнолики живот, и ма да су четири годишња времена прошла онако као и лане, живот се ипак није заустављао, него се непрестано мењао у својим појавама, али се мењао с онаком спором поступношћу, с каквом се врше геолошке промене у наше планете: онде се полагао рони брдо, овде море за читаве векове наноси њло, или осече од обале, те гради већу сувоту.

Илија Илић оздравио је. Пуномоћник Заћорти отишао је у село и послао новце добивене за жито све до паре, и одатле му је подмирен подвоз, дневница и награда за труд.

Што се тиче оброка, Заћорти је писао, како се ти новци покупити не могу, јер су неки мужици поиступали, неки отишли по разним местима и не зна се, где се налазе, али он већ прикупља на лицу места поуздане податке.

О путу, мостовима, писао је, како то не иде ласно, како мужици воле пентрати се преко брда и преко

јаруге, док дођу до села где је трг, него радити на грађењу новог друма и мостова.

Једном речи, Илија Илић био је задовољан извештајима и добивеним новцима, и није нашао да је крајна потреба да оде он сам, и био је с те стране умирен до друге године.

Пуномоћник је учинио што треба и за грађење куће: одредивши, заједно с гувернијским архитектом, колико треба материјала, он је наредио настојнику, да, чим пукне пролеће, довлачи грађу и заповедио му да начини стају за цигљу, тако да је Обломову остало само да дође на пролеће и, у име Бога, да почне своју грађевину. Дотле се мислио и оброк покупити, и, осем тога, било је у изгледу да се заложи село, дакле, трошкови су се имали из чега подмирити.

После болести Илија Илић био је задуго мрачан, по читаве сахате падао је у болесничку замишљеност и по неки пут није одговарао на питања Захарова, није опажао, кад упусти шоље на под и кад не убрише прашину са стола, или га газдарица, кад дође празником с пирогом, зетече где плаче.

Потом је, мало по мало, место живе туге настала нема равнодушност. По читаве сахате гледао је Илија Илић како пада снег и гради сметове у дворишту и на улици, како је покрио дрва, кокошињаке, псећи ћумез, вртић, леје по градини, како су се начиниле од коља у плоту читаве пирамиде, како је све умрло и завило се у покров.

Неки пут слушао је дуго како жрвња, кафени жрвањ, како псето на ланцу скаче и лаје, како Захар чисти чизме и како шеталица одмерено куцка.

Газдарица је, као и пре, улазила к њему у собу, да га понуди да купи штогод, или да се прихвати чим; дотрчавала су газдаричина деца: он је с газдарicom разговарао равнодушно љубазно, деци је задавао лекције, слушао како читају, и на њихово детињско брбљање осмешкивао се невесело и без воље.

Али се брег помало ронио, море је осецало од обале или јој придлазило, и Обломов је мало по мало улазио у пређашњи нормални свој живот.

Јесен, лето и зима прођоше тромо, досадно. Али је Обломов чекао опет пролеће и сневао о свом одласку у село.

У марту су напекли шева, у априлу поскидаше с његових прозора капке и јавише, да је Нева чиста од леда и да је настало пролеће.

Он је лутао по врту. Потом стадоше садити поврће у градини; дођоше разни празници. Тројице, Семик, први мај: све се то обележавало брезицама¹, венчићима; у гају су пили чај.

Од како наста лето почеше у кући говорити како иду два велика празника: Ивањ-дан, имендан брацин, и Илин-дан — имендан Обломовљев; спремале су се две важне епохе. И кад се деси те газдарица купи или види на пијацу какву добру четврт телетине, или јој пирог испадне особито добар, она тек рекне: — Ех, кад би се така телетина нашла, или кад би таки пирог испао на Ивањ-дан или на Илин-дан.

Говорили су о петку по Илину-дне и како сваке године одлазе тога дана пешке на Барутане, о свечаности на Смоленском Гробљу, у Колпину.

Под прозорима чуло се наново непријатно квочање квочке и пијукање новог поколења пилића; почеше се пећи пирози с пилетином и свежим печуркама, беше пових киселих краставаца; у брзо се појавише и јагоде.

— Сад већ шкембићи нису добри, рече газдарица Обломову: — јуче су за два пара малих искали седам гроша, али има свеже младице: можемо, ако хоћемо, сваки дан готовити ботвињу.

Домаћи посао у кући Пшењининој развио се, не само зато што је Агафија Матвејевна била домаћица за углед и што је то био њен позив, него још и зато, што је Иван Матвејевић Мухојаров био, у гастрономском погледу, велики епикурејац. Што се тиче хаљина и рубља, био је више него немаран: хаљину је носио по много година и било му је одвратно и мрско

¹ На Семик (седми четвртак по Васкрсу) иду девојке у шуму, тамо иските венчићима и тракама брезову младицу, па је донесу у село, цевајући.
Пр.

дати паре, те купити нову, није је пажљиво вешао, него бацао у угао, на гомилу. Рубине је мењао, као надничар, само у недељу; али што се тиче јела, ту није штедео трошка.

У том се он држао своје рођене логике, коју је сам створио, од како је ступио у службу: „Нико неће видети шта ми је у трбуху — па неће ни говорити којешта; а међутим тешка верижница на сахату, нов фрак, чисте ципеле — све то изазива сумњиве разговоре.“

И зато је на столу код Пшењичине била телетина прве каквоће, јесетра као ћилибар, бели рјабчик.¹ Кашто он сам обиђе и проњушка, као ловачки кер, по пијацу или по пиљарницама, донесе под скутом најбољу кокош, и не жали дати по четири рубље за ћурку.

Вино је узимао с берзе и сам га склањао, сам износио; али на столу никад није нико видео ништа, до стакло ракије, зачињене рибизловим лишћем, а вино се пило у светлици.

Кад пође с Таранћевом да хвата рибу, свакад је бил стрпана у његов палто боца мадере од најбоље врсте, а кад су пили чај у „гостионици“, он је доносио свој рум.

Поступно осећање или помањање дна морскога и одроњавање брда вршило се над свачим, па између осталог и над Анисом: узајамна наклоност Анисина и газдаричина претворила се у нераскидљиву везу, у једну егзистенцију.

Кад је Обломов видео како газдарица суделује у његовим домаћим пословима, он јој једанпут, као од шале, понуди да прими на се сву бригу о његовој храни и да га избави од толиких брига.

Њој сину радост на лицу; чак се осмехнула свесно. Како се проширивало њено поље рада: место једнога, два кућења, или једно, али како велико! Осем тога, она је добивала Анису.

Газдарица се разговарала о том с брацом, и сутрадан је све из Обломовљеве кухине пренето у кухину

¹ Врста дивљих кокошака, врло скупа дивљач у Русији.
Пр.

Пшењицинину; његово сребро и посуђе дошло је у њен бифе, а Акулина је била разрешена од куварице, па постављена за живинарку и поврћарку.

Све је пошло на велико; куповање шећера, чаја, житка, кисељење краставаца, метање јабука и вишања у туршију, кување компота — све је то узело големе размере.

Агафија Матвејевна чисто порасла, а Аниса раширила своје руке, као орао крила, и живот је узаврео и потекао као река.

Обломов је ручавао с том породицом у три сахата, само је браца ручавао одвојено, позније, махом у кухини, јер је врло доцкан долазао из канцеларије.

Чај и кафу доносила је Обломову сама газдарица, а не Захар.

Захар је брисао прашину, ако је хтео, а ако није хтео, онда Аниса улети као вихор, па нешто кецељом, нешто голом руком и готово носом, на једанпут све одува, смахне, поскида, успреми и ишчезне; а ако то она не уради, онда уради газдарица. Кад Обломов изиде у врт, она завири у његову собу, нађе неред, махне главом, па, гуњђајући нешто у себи, пролупка и намести јастуке, загледа у исти мах навлаке, опет шалне сама, како их треба променити, и свуче их, убрише прозоре, завири иза дивана и оде.

Поступно слагање дна морскога, одроњавање брдâ, наносно ило, с додатком лаких вулканских пра-скања — све се то вршило највише у судбини Агафије Матвејевне, и нико није то опажао, а најмање она. То се почело опажати само по обилним, неочекиваним и бескрајним последицама.

Зашто се она од неко доба променила?

Зашто пре, кад загоря месо што се пржи, кад се прекува риба у чорби, кад се не метне зелен у супу, она строго, али мирно и достојанствено прекори Акулину, па заборави, а сад, ако се деси тако што, она скочи иза стола, отрчи у кухину, оспе свом горчином прекоревати Акулину и чак се набури на Анису, па сутрадан припази сама, да ли је метнута зелен, и да ли се није прекувала риба?

Може бити, рећи ће ко, да је њу стид показати се неуредна пред туђим човеком у таком предмету, као што је домаћи посао, на ком се усредредило њено самољубље и сва њена вредноћа!

Добро. А зашто се пре, од осам сахат у вече, склапају њој очи, а у девет, пошто намести децу у постељу и види, је ли у кухини угашена ватра, јесу ли затворени димњаци, је ли све успремљено, легне и већ никакав топ не може је разбудити до шест сахата?

А сад, ако Обломов оде у позориште или се заседи код Ивана Герасимовића и дуго се задржи, њој се не спава, преврће се с кука на кук, крсти се, уздише, склапа очи — а сна нема, те нема!

Чим залупа ко на улици, она подигне главу, кашто скочи с постеље, отвори капчић и слуша: да није он?

Ако закуца на капији, она брзо навуче сукњу и отрчи у кухину, разбуди Захара, Анису и пошље их да отворе капију.

Може бити, рећи ће ко, да се у том види савесна газдарица, која није рада да јој у кући буде неред, да укућанин чека ноћу на улици, док пијан покућар чује и отвори, и да, на послетку, дуго куцање може избудити децу...

Добро. А зашто она, кад се Обломов разболео, није пуштала никог к њему у собу, зашто је застрла собу ћебетима и саговима, а прозоре завесима, и зашто је она, тако добра и кротка, долазила у јарост, ако Вања и Маша малко узвикну или се јаче насмеју?

Зашто је она ноћу, не уздајући се у Захара и Анису, седела крај његове постеље, не спуштајући очи с њега, све до јутрење, па онда, огрнувши бунду и написавши на хартици крупним словима: „Илија“, трчала у цркву, давала хартицу у олтар, да се помене за здравље, потом ишла у угао, клекла и, паднувши ницице главом, дуго се молила Богу, потом брзо ишла на пијак и са зебњом се враћала кући, провиривала на врата и шапатом питала Анису: — Како му је?

Рећи ће ко, да то није ништа друго, него жаљење, болећивост, елементи који владају у женској природи.

Добро. А кад је Обломов, оздрављајући, био сву зиму туробан, једва говорио с њом, није завиривао к њој у собу, није разбироа шта ради, није се шалио, није се смејао с њом — зашто је она порђала, и зашто је на једанпут обузела така хладноћа, таки немар према свему: меље кафу — а не зна шта ради, или натрпа толику силну цигуру, да се не може пити — и не осећа, као год да нема језика. Акулина не укува добро рибу, браца се развиче, оде иза стола: она, као год да је од камена, рекао би и не чује га.

Пре њу није нико видео да је замишљена, а то јој и не доликује: она увек иде и креће се, на све оштро мотри и све види, а сад на једанпут, држећи ступицу на коленима, као год да заспи и не миче се, на тек на једанпут стане тући туцалом тако, да чак и псето залаје, мислећи да неко лупа на капију.

Али чим је Обломов оживео, чим се у њега појавио благи осмех, чим је почео гледати је, као оно пре, љубазно, завиривати на њена врата и шалити се — она се опет попунила, опет је њен кућевни посао ишао живо, будно, весело, с малим оригиналним обележјем: пре се она креће по цео дан, као добро удешена машина, уредно, правилно, иде одмерено, говори ни тихо, ни јако, намеље кафе, натуче шећера, просеје што, седне шити, игла јој иде одмерено, као сказаљка на сахату; потом устане, не журећи се; пође у кухину и застане на по пута, отвори орман, извади штогод, и однесе — све као машина.

А сад, кад је Илија Илић постао члан њене породице, она друкчије и туца и сеје. Своје чипке готово и заборавила. Почне шити, намести се мирно, на једанпут Обломов зове Захара, да му донесе кафу — а она, у три скока, долети у кухину и пази оштро, као год да циља у нешто, докопа кашичицу, прелије три кашичице према светлости, да види је ли се кафа укувала и слегла, да није насута с талогом, и погледа има ли скорупа на млеку.

Кад се готови његово омиљено јело, она пази на кастролу, подигне капак, помирише, окуси, потом она узме кастролу и држи је на ватри. Ако струже

бадем, или туца што за њега, она тако струже и туца с таквом ватром, с таквом снагом, да се сва озноји.

Сав њен домаћи рад, туцање, глачање, просејавање итд, — све је то добило ново, живо значење: мир и угодност Илије Илића. Пре је она сматрала то као обавезу, сад јој је то постало наслада. Она је почела живети, на свој начин, обилато и разнолико.

Али она није знала, шта се од ње чини, никад се није запитала, него је прешла у то слатко ропство без поговора, без противљења и заноса, без трепета, без страсти, без мрачне слутње и мучења, без дражења живаца.

Као год да је на једанпут прешла у другу веру и почела је веровати, не размишљајући, каква је то вера, какви су њени догмати, него покуравајући се слепо њеним законима.

То се некако спустило на њу само собом, а она је подишла као год под облак пун туче, не повлачећи се назад нити бежећи напред, него је заволела Обломова просто, као год да је назебла и ухватила неизлечиву грозницу.

Она није ништа слутила: кад би јој когод то казао, то би било за њу новост — она би се насмешила и застидела се.

Она је ћутећи примила обавезе према Обломову, изучила је физиономију сваке његове кошуље, избројала продрте пете на његовим чарапама, знала је којом ногом устаје с постеље, пазила је кад ће му скочити јечмицак на оку, какво јело воли и колико га једе, је ли весео или туробан, је ли много спавао или није, — као год да је то чинила целог свог века, не питајући се, зашто то чини, шта је њој Обломов, и зашто се тако мучи обо њега.

Кад би је запитали, воли ли она њега, она би се опет осмехнула и одговорила да га воли, али би тако одговорила и онда, кад би Обломов боравио у њеној кући свега недељу дана.

Зашто, или због чега је она управо њега заволела, и због чега се она без љубави удала, и без

љубави дочекала тридесет година, а сад на једанпут као год да је нешто снашло?

И ако веле да је љубав осећање ђудљиво, необјашњиво, које се појављује као болест, ипак и љубав, као и све, има своје законе и узроке. И што су ти закони до сад мало испитани, то је зато, што човеку, ког је снашла љубав, није до тог, да ученим оком прати, како се прикрада у душу упечаток, како спутава осећања као сном, како се изнајпре засену очи, од ког тренутка почне пулс, а за њим и срце, куцати јаче, како се од јуче на једанпут јавља верност до гроба и тежња да се човек сам жртвује, како мало по мало ишчезава оно своје „ја“, па прелази у „њего“ или у „њу“, како ум необично тупи или се необично изоштрава, како се воља предаје вољи другога, како се обара глава, клецају колена, појављују сузе, грозница...

Пре је Агафија Матвејевна мало виђала таких људи, какав је Обломов, а ако је и виђала, виђала их је издалека, и, може бити, они су јој се допадали, али су живели у другој а не у њеној сфери, и није било никакве прилике да се зближи с њима.

Илија Илић не ходи онако, као што је ходио њен покојни муж, колешки секретар Пшењицин, ситним, посленичким ходом, не пише непрестано актове, не дршће од страха што се задоцнио за канцеларију, не гледа у сваког онако, као да моли да га оседлају и појашу, него гледа у све и на све смело и слободно, као да захтева да му се све покорава.

Лице његово није грубо, није црвенкасто, него бело, нежно; његове руке нису налику на руке брацине — не тресу се, нису црвене него беле, мајушне. Кад седне, кад претури ногу преко ноге, кад подупре главу руком — све то ради тако слободно, мирно и лепо; он говори онако, како не говоре њен браца и Таранћев, како није говорио њен муж; она много и не разуме од његова говора, али осећа, да је то паметно, врло лепо, необично; па и то, што она разуме, говори он некако друкчије, него остали.

Рубље носи фино, мења га сваки дан, умива се мирисавим сапуном, чисти нокте — сав је тако леп, тако чист, може да ништа не ради, па не ради, раде му све други: он има Захара и још триста Захара...

Он је господин, он сија, блиста! Уз то је тако добар: како тихо ходи, како ли се креће, додирне је до руке — као кадива, а пре кад је додирне руком муж, као год да је удари! И гледа он, и говори такође благо, с таквом добротом...

Она није мислила, није увиђала ништа од свега овог, али кад би кому другому пало на ум да пропрати и објасни упечаток, који је учинила на њену душу појава Обломовљева у њену животу, тај би морао објаснити га тако, а не друкчије.

Илија Илић знао је, какву је важност унео у тај кутак, почињући од браце до псета на ланцу, које је, од како је он дошао, почело добивати тројином више костију, али није знао, како је та важност ухватила дубоко корен и какву је неочекивану победу задобио над срцем газдаричиним.

У њеном журном старању о његову ручку, рубљу и собама, видео је он само појаву главне црте њенога карактера, коју је опазио још онда кад јој је први пут ушао у кућу, кад је оно Акулина изненадно увела у собу петла који се лепршао, и кад је газдарица, при свем том што је била збуњена немесном ревношћу куваричином, ипак могла да јој каже, да не да пиљару тога, него оног пиргавог петла.

Агафија Матвејевна није била кадра не само да кокетује мало с Обломовом и да му ма каквим знаком покаже шта се дешава у њој, него она, као што рекосмо, није то никад увиђала нити разумевала, она је чак заборавила, да се, пре неког времена, ништа од тог није у њој догађало, и њена се љубав изразила само у безграничној оданости до гроба.

Обломов није видео праву особину њених односа према њему, он је то и даље сматрао као њен карактер. И осећање Пшењицинино, тако нормално, природно, несебично, остало је тајна за Обломова, за њену околину и за њу саму.

Доиста је то њено осећање било несебично, јер је она припаљивала свећу у цркви, молила се Богу за здравље Обломовљево само зато да оздрави, а он то никад није дознао. Она је седела крај његова узглавља по сву ноћ и одлазила у зору, а после није било говора о том.

Његови односи према њој били су далеко простији: у Агафији Матвејевној, у њеним лактовима што се увек мичу, у очима што се на свачем пажљиво заустављају, у њеном вечитом тумарању од ормана до кухине, од кухине до смочаре, а отуд до подрума, у познавању свих домаћих и газдинских угодности, оличавао се за Обломова идеал оног, као океан, непрегледног и ненарушивог мирног живота, чија се слика неизгладиво урезала у његову душу у детињству, под родитељским кровом.

Као год што су његов отац, дед, деца, унучад и гости седели или лежали у леном спокојству, знајући, да има у кући око које их вечито прати и стара се за њих, и неуморне руке, које ће им сашити, нахранити их, напојити, обући и обути, и наместити их да спавају, а на самрти склопити им очи, тако је сад Обломов, седећи и не мичући се с дивана, видео, како се нешто живо и вредно миче њега ради, и ма да сутрадан не огреје сунце, ма да небо застру облаци, и ма да бурни ветар задуже с краја до крај васионе, ипак ће се на његов сто изнети супа и пржено месо, ипак ће његово рубље бити чисто и свеже, ипак ће паучина бити скинута са зида, и он неће знати како се то уради, неће се потрудити ни да помисли шта би хтео, а то ће већ бити погођено и донето му под нос, не лено, не грубо, не прљавим рукама Захаровим, него с будним и кротким погледом, с осмехом дубоке оданости, са чистим, белим рукама и с голим лактовима.

Обломов се сваки дан све више и више спријатељавао с газдарицом: њему љубав није ни на ум падала, то јест, она љубав, коју је недавно преболео, као какве богиње, шарлах или грозницу, те се сад стресе, кад се сети те љубави.

Он се зближавао с Агафијом Матвејевном — као год кад се човек примиче к ватри, од које му бива све топлије и топлије, а у коју се не може заљубити.

Он је после ручка радо остајао у њеној соби и пушио лузу, гледао, како она оставља у бифе сребро, посуђе, како вади шоље, сипа кафу, како нарочито пажљиво опере и обрише једну шољу, па пре свих њу наспе, даје њему и гледа, је ли задовољан.

Он је радо заустављао очи на њену пуном врату и облим лактовима, кад су се отварала врата од њене собе, а кад се за дуго не би отворила, он их је ногом лагано сâм отварао и шалио се с њом, забављао се с децом.

Али њему није било досадно, ако прође јутро а не види је; после ручка, место да остане с њом, он је често одлазио да проспава сахат два; али је знао, да га чека готов чај, чим се пробуди, па чак и у исти тренут, кад се пробуди.

И што је главно, све се то радило мирно; није у њега било ни отока крај срца, ни једанпут није био узнемирен бригом о том, да ли ће видети газдарицу или неће, шта ће она помислити, шта ће јој казати, како ће одговорити на њено питање, како ће га она погледати — ништа, ништа од свега тог.

Тугу, ноћи без сна, слатке и горке сузе — ни једно од тог није он подносио. Седи и пуши, и гледа, како она шије, по неки пут рекне штогод, или не рекне ништа, а при том миран је, ништа му не треба, никуд не жели ићи, као год да је ту све, што му је потребно.

Агафија Матвејевна не гони га ни на што, нема никаквих захтева. Ни у њега се не рађају никаке самољубиве жеље, позиви, тежње за великим делима, нити се он кида, што пролази време, што пропада његова снага, што није ништа учинио, ни зло ни добро, што је беспослен и што не живи, него вегетира.

Њега је као нека невидљива рука посадила, као драгоцену биљку, у сенци да је склоњен од припеке,

под кровом да је заклоњен од кише, па га надгледа, негује.

— Ала вам брзо пролеће игла поред носа, Агафија Матвејевна! рећи ће јој Обломов. — Ви тако хитро потерате оздо, да се одиста бојим, да не пришијете за сукњу нос.

Она се насмеја.

— Ево чим довршим овај поруб, рече готово за себе: — вечераћемо.

— А шта има за вечеру? упита он.

— Кисео купус с младицом, рече она. — Јесетре нема нигде: обишла сам све бакалнице и браца је тражио, па нема. Него ако се нађе жива јесетра — поручио је трговац оданде где стоје кола — па је обећао да ће и нама одвојити. Па онда има телетина, каша...

— А, то је врло лепо! Ала сте ви добри, што сте се сетили, Агафија Матвејевна! Само да не заборава Аниса.

— А шта ја радим? Чујете ли, цврчи? одговори она, отворивши мало врата кухинска. — Већ се пржи.

Затим доврши шав, одгризе конач, сави рад и однесе у спаваћу собу.

И тако се он примицао к њој, као топлој ватри, и једанпут се примиче врло близу, готово да се запали, бар да букне.

Ходао је по својој соби и, окрећући се газдаричиним вратима, виде како јој лактови раде с неobicном журбом.

— Увек сте у послу! рече он, улазећи код газдарице. — Шта то радите?

— Туцам цимет, одговори она, гледајући у ступицу, као у провалију, и туцајући немилице тучком.

— А ако вам ја не дам? упита он, узевши је за лактове и не даде јој да туца.

— Пустите ме! Треба још истуцати шећера, и дати вина за пудинг.

Он је једнако држи за лактове, и лице његово беше јој за вратом.

— Шта бисте радили, да вас... заволим?

Она се насмеја.

— А бисте ли ви мене заволели? упита је опет.

— Зашто да вас не волим? Бог је рекао да волимо сваког.

— А ако вас пољубим? шапну он, нагињући се к њену образу, тако да јој његов дах опече образ.

— Сад није Васкрс, рече она, смешећи се.

— Хајде, пољубите ме!

— Ето, дочекаћемо Васкрс, ако Бог да, па ћемо се онда пољубити¹, рече она, не чудећи се, не збуњујући се, не плашећи се, него стојећи право и непомично, као кљусе, на које међу ам.

Он је лагано пољуби у врат.

— Пазите, просућу цимет, па нећу имати шта метнути вам у пирог, рече она.

— Није никака штета! одговори он.

— Шта је то, опет вам мрља на халату? упита она брижљиво, узевши у руке скут халата. — Чини ми се, зејтин? — Она помириса мрљу. — Где сте се то умрљали? Да није кануло из кандила?

— Не знам, где сам то добио.

— Јамачно сте додирнули врата? сети се на једанпут Агафија Матвејевна. — Јуче смо мазали шарке: једнако шкрипе. Скините и дајте брзо, ја ћу то извадити и запрати: сутра се неће ни познати.

— Добра Агафија Матвејевна! рече Обломов, свлачећи лено с рамена халат. — Знате шта, хајдемо да живимо на селу: тамо је тек газдинство! Шта вам тамо нема: печурака, јагода, компота, живине, стоке...

— Немојте, за што да идем? заврши она уздахнувши. — Овде смо се родили и век провели, овде ваља и умрети.

Он је гледао у њу с лаким узбуђењем, али му очи нису блистале, нису се напуниле сузама, дух му се није отимао на висину, на велика дела. Желео је само да седне на диван и да не скида очи с њених лактова.

¹ У Руса је обичај да се љубе о Васкрсу, као што се ми мирбожујемо (љубимо) о Божићу.

II.

Ивањ-дан је прошао свечано. Уочи тог дана Иван Матвејевић није ишао у канцеларију, тумарао је, као брвљив, по граду, и сваки пут враћао се кући било с торбицом било с котарицом.

Агафија Матвејевна живела је три дана о самој кафи и само су се за Илију Илића готовила три јела, а остали су јели како му драго и шта било.

Уочи тог дана Аниса није ни легала да спава. Једини Захар наспавао се и за њу и за себе, и на све те припреме гледао је немарно и с презирањем.

— Код нас, у Обломовци, готовили су тако свакад кад је празник, говорио је он двојици куvara, који беху за тај дан позвани из грофовске кухине. — Износило се ту по пет пирога, а сосова ни пребротати их не можеш! И по цео дан једу господа, па и сутрадан. Ми после по пет дана једемо што иза њих остане. Тек смо појели, а погледаш — дошли гости, опет се стане готовити, а овде једанпут у години!

Он је за ручком служио јелом прво Обломова и ни по што није пристао да послужи прво некаког господина, с великим крстом о врату.

— Наш је господин коленовић, говорио је поносито: — а ово, какви су ми гости!

Таранћева, који је седео на крају, није никако ни послуживао, или му је сâм вадио јела у тањир, колико је њему било воља.

На ручку беху све колеге Ивана Матвејевића, тридесет душа.

Огромна пастрмка, надевени пилићи, препелице, сладолед и изврсно вино — све је то достојно обежавало празник који бива једном у години дана.

На послетку, гости се стадоше грлити. до неба су дизали укус домаћинов и потом сели да играју карата. Мухојаров се клањао и захваљивао, говорећи, како он није тобоже жалио трећину своје годишње плате, само да буде срећан да угости драге госте.

Пред зору се гости растурише и разидоше, којекако, и опет све умукну у кући до Илина-дне.

На Илин-дан беху у гостима код Обломова од туђина само Иван Герасимовић и Алексијев, гост који ни говори ни одговара, онај што је у почетку ове приповетке звао Илију Илића да иду на први мајски дан. Обломов не само да није хтео изостати иза Ивана Матвејевића, него се трудио да његов дочек гостију блесне таком финоћом и лепотом, за какву се не зна у том куту.

Место масне зељанице, изнесе се на сто ненадевени пирошчићи; пре супе послужише госте каменама; па ту вам беху пилићи у папијотама, с трифлама, најбоље месо, најфиније зеље, енглеска супа.

Насред стола беше намештен огроман ананас, а око њега брескве, вишње, кајсије. У вазама живо цвеће.

Тек су се гости машили за супу; тек је Таранћев изгрдио пирошчиће и кувара, због глупе идеје да не метне ништа у њих, а чу се страшно лајање и скакање псета на ланцу.

Уђоше кола у двориште и неко запита за Обломова. Сви зинуше изненађени.

— Неко од ланских познаника сетио се мог имендана, рече Обломов. — Није код куће, кажи није код куће! рече полагаано Захару.

Ручали су у врту, под вењком. Захар потрча да каже и судари се на стазици са Штолцом.

— Андреја Иванић! зашишта радосно.

— Андреја! узвикну Обломов и полете да га загрли.

— Како сам погодио, управо на ручак! рече Штолц. — Дај да се једе, гладан сам. Једва те наћох!

— Ходи, ходи, седи! рече Обломов ужурбано, посађујући га до себе.

Кад се помоли Штолц, Таранћев први брже боље превали се преко плота и умаче у градину; после њега замаче иза вењка Иван Матвејевић и побеже у светлицу. И газдарица беше устала.

— Ја вас узнемирих, рече Штолц и скочи.

— Куда ћете, што одосте? Иване Матвејевићу! Михеју Андрејићу! зовну Обломов.

Газдарицу је посадио на њено место, а Ивана Матвејевића и Таранћева није могао дозвати.

— Одакле идеш, како си, хоћеш се дуго бавити? осуше се питања.

Штолц беше дошао на две недеље, послом, и спремао се да иде у село, па онда у Кијев и још Бог зна куд.

Штолц је за столом говорио мало, али је јео много: видело се, да је одиста био гладан. Остали су већ и онако јели ћутећи.

После ручка, кад су све прибрави са стола, Обломов нареди да се под вењком остави шампањ и селтерска вода, и оста сам са Штолцом.

Ћутали су неко време. Штолц беше упрџо у њега поглед и дуго га је гледао.

— Па, Илија?! рече најзад, али тако строго, тако упитно, да је Обломов гледао у земљу и ћутао.

— Дакле „никад“?

— Шта „никад“? упита Обломов, чинећи се да није разумео.

— Већ си заборавио: „сад или никад“!

— Ја сад нисам онакав... какав сам био онда, Андреја, рече он на послетку. — Моји су послови, хвала Богу, у реду: ја не лежим беспослен, план је готово свршен, поручио сам два журнала; књиге, што си ми оставио, прочитао сам готово све.

— А зашто ниси дошао на страну? упита Штолц.

— На страну ми није дала доћи...

Он запе.

— Олга? рече Штолц, гледећи у њега изразито. Обломов као да се прену.

— Шта, већ си чуо... Где је ова сад? упита брзо, погледавши у Штолца.

Штолц му не одговори, него га гледаше и даље, завирујући му дубоко у душу.

— Чуо сам, да је отишла с тетком у иностранство, рече Обломов: — одмах...

— Одмах, пошто је увидела своју заблуду, доврши Штолц.

— Зар ти знаш... рече Обломов, не знајући куд ће од забуне.

— Све, рече Штолц: — па и о гранчици јергована. И тебе, Илија, није стид, не боли те? Зар те не пече кајање, сажаљење?...

— Не говори, не спомињи! прекиде га Обломов брзо. — Ја сам и онако већ пао у грозницу, кад сам увидео, колики је бездан између мене и ње, кад сам се уверио, да нисам ње вредан... Ох, Андрија, ако ме волиш, не мучи ме, не говори ми о њој: ја сам њој одавно казивао да је у заблуди, она није хтела веровати... зацело ја нисам много крив...

— Ја тебе, Илија, не кривим, настави Штолц пријатељски: — читао сам твоје писмо. Највише сам крив ја, после она, па тек ти, и то мало.

— Шта ради она сад? упита Обломов бојажљиво.

— Шта? Тугује, лије неутешне сузе и проклиње тебе...

На сваку ову реч појављиваше се на лицу Обломовљевоу страх, болећивост, ужас и кајање.

— Шта велиш, Андреја! рече он, устајући. — Хајдемо, за име Бога, сад, овог часа; ја ћу пред њеним ногама испросити опроштај...

— Седи мирно! прекиде га Штолц, прснувши у смех. — Она је весела, па и срећна, рекла ми је да те поздравим и хтела ти је писати, али сам је ја одвратио, рекао сам јој, да ће те то узбудити.

— Ех, хвала Богу! изговори Обломов готово кроз плач. — Како ми је то мило, Андреја; допусти да те пољубим, па да пијемо у њено здравље.

Они попише по пехар шампања.

— Па где је она сад?

— Сад је у Швајцарској. Под јесен отићи ће с тетком својој кући у село. Због тога сам и дошао сад овамо: ваља још посвршивати нешто у суду. Барон није довршио парницу; он је мислио да испроси Олгу...

— Је ли могућно? Дакле, то је истина, рече Обломов: — а шта је она рекла?

— Разуме се, шта: одбила га; он се наљутио и отишао, и ето сад ја морам довршивати послове! Оне

недеље све ће се свршити. Него шта ти радиш? Зашто си се забио у ову пустињу?

— Овде је, Андреја, мирно, тихо, нико ми не досађује...

— У чем?

— Да радим...

— Али за Бога, овде ти је као год и у Обломовци, само прљавије, рече Штолиц, разгледајући око себе. — Хајдемо у село, Илија.

— У село... добро, не браним: тамо ће се и грађевина скоро почети, само не тако на пречац, Андреја, дај да смислим...

— Опет да смишљаш! Знам ја твоје смишљање: смислићеш, као што си и преклане смислио да идеш у иностранство. Хајдемо тамо по недељи.

— Како могу тако одмах, по недељи? бранио се Обломов. — Теби је узгред, а ја се, за Бога, морам спремити... Овде ми је све покућанство: како ћу га оставити? Ја немам ништа.

— И не треба ти ништа. Де кажи, шта ти треба? Обломов је ћутао.

— Са здрављем сам рђаво, Андреја, рече он: — досађује ми сипња. Опет ми почели јечмичци искакати, сад на једном, сад на другом оку, и ноге ми почеле отицати. И кад заспим ноћу, а мене на једанпут као да удари неко по глави, или по леђима, тако да се тргнем...

— Чујеш, Илија, ја ти озбиљно велим, ти мораш променити начин живота, иначе навући ћеш водену болест или ће те ударити капља. Ти си већ свршио с твојим надама у будућност: кад тебе Олга, онај анђео, није изнела на својим крилима из твога блата, онда ја не могу ништа учинити. Али да избереш себи мали круг рада, да уредиш твоје сеоце, да радиш с мужицима, да уђеш у њихове послове, да градиш, да садиш — све то ти мораш и можеш урадити... Ја ти не дам мира. Сад већ не испуњавам само своју жељу, него и вољу Олгину: она хоће — чујеш? — да не умреш сасвим, да се не сахраниш жив, и ја сам јој обећао да ћу те ископати из гроба...

— Још ме није заборавила! А јесам ли то заслужио! рече Обломов ганут.

— Не, није те заборавила и неће те, канда, никад заборавити: то није заборавна женска. Ти још мораш ићи к њој у село, у госте.

— Само не сад, за име Бога, не сад, Андреја! Остави ме да заборавим. Јао, овде је још...

И он показа на срце.

— Шта је ту? Да није љубав? упита Штолц.

— Није, него стид и бол! одговори Обломов, с уздахом.

— Па добро! Хајдемо у твоје село, треба тамо да зидаш; сад је лето, најбоље време пролази...

— Не, не: имам ја пуномоћника. Он је и сад у селу, а ја могу доћи после, док се спремим, док се размислим.

И стаде се хвалити Штолцу, како је, не мичући се с места, удесио ствари дивота, како његов пуномоћник прибира податке о одбеглим мужицима, како добро продаје жито и како му је послао хиљаду пет стотина рубаља, а по свој прилици, скупиће и послати му оброк још у овој години.

Штолц пљесну рукама, кад то чу.

— Па ти си сасвим опљачкан! узвикну он. — Од триста душа хиљаду и пет стотина рубаља! Ко ти је пуномоћник? Какав је то човек?

— Више од хиљаду и пет стотина, рече Обломов: — он је од тих новаца што је примио за жито добио награду за труд...

— Колико?

— Истину да ти кажем, не памтим, али покажаћу ти: имам негде рачун.

— Хеј, Илија! Ти си доиста умро, пропао! заврши Штолц. — Облачи се, хајдемо к мени!

Обломов се хтеде опирати, али га Штолц готово силом одведе к себи, написа пуномоћство на своје име, натера Обломова да потпише, и рече му, да он узима Обломовку под закуп дотле, док Обломов сам не дође у село и не навикне се газдовати.

— Ти ћеш добивати тројином више, рече му Штолиц: — само ја нећу дуго бити твој закупац, имам ја и својих послова. Хајдемо у село сад, или дођи одмах за мном. Ја ћу бити на имању Олгину: то је триста врста далеко, свратићу и на твоје имање, отераћу пуномоћника, довести ствари у ред, а после ти долази сам. Ја ти нећу дати мира.

Обломов уздахну, рекавши:

— Ала и тај живот!

— Шта ти чини живот?

— Узбуђује, не да мира! Да ми је лећи и заспати... за навек...

— То јест, угасити свећу и остати у мраку! Леп живот! Хеј, Илија! што бар мало не будеш философ! Живот лети, као тренут, а он би хтео лећи и заспати! Остави ти нека живот непрестано пламти! Хеј, кад би човек могао живети двеста, триста година, заврши Штолиц: — колико би онда могао урадити!

— Друго си ти, Андреја, рече Обломов: — ти имаш крила, ти не живиш него летиш; ти имаш дара, самољубља; ти ето ниси дебео, не досађују ти јечмици, не сврби те потиљак. Ти си некако друкчије удешен...

— Доста, доста! Жив човек сам себе удешава и чак мења своју природу, а он пустио трбух, па мисли, да му је природа послала то бремене! И у тебе су била крила, а ти си их отурио.

— Где су та крила? рече Обломов снужено. — Ја ништа не умем...

— То јест, нећеш да умеш, прекиде га Штолиц. — Нема тог човека који не би штогод умео, Бога ми, нема!

— Али ето ја не умем! рече Обломов.

— Ко би те чуо, мислио би да не умеш ни акт суду ни писмо кућном газди написати, а Олги си написао писмо? У њему ниси натрпао ни „који“ ни „да“? Па се наша и глатка хартија, и мастило из енглескога дућана, па и рукопис читак, а?

Обломов поцрвене.

— Кад је затребало, онда су се јавиле и мисли и говор, настави Штолц: — тако лепо да би се могло наштампати и у каквом роману. А кад не мариш, онда и не умем, и не видим на очи, и руке ми малаксале! Ти си своје умење изгубио још у детињству, у Обломовци, међу тетицама, дадиљама и чикама. Почео си тим што ниси умео обути чаране, а завршио си тим што не умеш живети.

— Све је то, Андреја, може бити, истина, али шта да радиш, повратити се не може! рече Обломов с одлучним уздахом.

— Како се не може повратити! узвикну Штолц срдито. — Шта говориш којешта. Слушај, и ради, што ти кажем, па ће се повратити!

Али Штолц је отишао у село сâм, а Обломов је остао, обећавши да ће отићи под јесен.

— Шта ћу казати Олги? упита га Штолц на поласку.

Обломов обори главу и ћутао је невесело; затим уздахну.

— Не спомињи јој о мени! рече најзад збуњен: — кажи, да ме ниси видео, ниси чуо за ме...

— Неће ми веровати, рече Штолц.

— Добро, кажи, да сам пропао, умрo, да ме је нестало...

— Она ће се заплакати и дуго се неће утешити: зашто да је ожалошћавам?

Обломов се беше замислио; очи му беху пуне суза.

— Хајде, добро; слагаћу је, казаћу, да живиш њеном успоменом, заврши Штолц: — и да тражиш строг и озбиљан циљ. А ти упамти, да је циљ живота сам живот и рад, а не женска: у том сте обоје били у заблуди... Како ће јој бити по вољи!

И растадоше се.

III.

Таранћев и Иван Матвејевић састадоше се сутрадан увече по Илину-дне опет у оној „гостионици“.

— Чаја! поручи Иван Матвејевић намргођен, и кад момак донесе чај и рум, он му зловољно гурну бутељицу натраг. — То није рум, него деригуша! рече и извади из џепа своју бутељицу, отвори је и пружи момку да примирише, рекавши му:

— А од сад се не плећи с твојом бутељом.

— Шта ћемо сад, куме, ствар се рђаво окренула! рече он, кад оде момак.

— Да, ђаво донесе њега! рече гневно Таранћев. — Ала је лупеж тај Шваба! Уништио пуномоћство, и узео имање под закуп! Је ли то когод чуо? А, он ће острићи овчицу.

— Ако зна ствар, онда се, куме, бојим да се отуд што не излеже. Кад дозна да је оброк покупљен и да смо га ми примили, тај ће, ја ти кажем, повести парницу...

— Ех, парницу! Ти си, куме, постао плашљив! Не завлачи Заћорти први пут шапу у снахијске паре, уме тај сакрити траг. Ваљда ми даје мужицима при-званице: узима он то у четири ока. Шваба ће се мало једити, дерати, па и ућутати. А ти велиш да ће чак повести парницу!

— Да ли? рече Мухојаров, обрадован. — Па де да пијемо.

Он нали рума и себи и Таранћеву.

— Кад погледаш, рекао би, није могућно ни живети на овом свету, а кад пијнеш, може се живети! тешио се он.

— А ти, куме, настави Таранћев: — ево шта ћеш међутим радити: начини какав рачун, какав хоћеш, за дрва, за купус, за што већ ти хоћеш, Обломов је и онако предао сад куми газдовање, па покажи суму трошка. А кад дође Заћорти, казаћемо, да је донео толико и толико obroка, и да су те паре отишле на кућевни трошак.

— А кад он узме рачуне, и покаже после Шваби, па тај израчуни, онда може...

— Зар он! Та он ће их ћушнути гдегод, ни сам их ђаво неће наћи. А док Шваба дође, дотле ће се то и заборавити...

— Да ли? Пиј, куме, рече Иван Матвејевић, на-
сипајући чашу. — Чајем се брига разгони. Прими-
риши: стаје три рубље. Да поручим сељанку¹?

— Можеш.

— Хеј!

— Ала је то лупеж! „Дај ми, вели, под закуп“,
поче опет Таранћев гневно. — А мени и теби, Ру-
сима, то не би ни на ум пало! То ми све мирише
некако на Швапску. Тамо су све некакe ферме и за-
купи. Чекни мало, он ће њега још акцијама испећи.

— Ама шта су то акције, ја још никако не могу
добро да разумем? упита Иван Матвејевић.

— Швапска измишљотина! рече Таранћев на-
косно. — То је, на пример, бад падне на ум каком било
лопову да гради куће које не могу изгорети, и поду-
хвати се да подигне читав град: треба му новаца,
он онда стане продавати хартице, рецимо, по пет сто-
тина рубаља, а гомила будала купује их и препродаје
један другому. Ако се чује, да предузеће напредује
добро, онда хартице поскупе, ако ли пође рђаво —
онда све пропадне. Остану ти хартице, а новаца нема.
„Где је град?“ упиташ. — „Изгорео“, одговоре ти,
није се доградио, а изуметник побегао с твојим па-
рама. Ето то су ти акције! Њега ће Шваба већ увући!
Чуде се, како га до сад није увукао? Ја сам увек
сметао, чинио сам добро земљаку!

— Да, та је тачка свршена: ствар је решена и
остављена у архив; нема више примања obroка с Обло-
мовке... рече Мухојаров, малко пијан.

— Нек иде до ђавола, куме! Имаш ти новаца
да их лопатом згрнути не можеш! рече Таранћев, и
он малко напнт. — Имаш извор поуздан, само захи-
тај, немој сустати. Де пиј!

— Какав извор, куме? По рубљу и по три рубље
скупљаш целога века...

— Ама ти, куме, скупљаш двадесет година, не-
мој се грешити!

¹ Нека врста вруће чорбе с месом, купусом и луком.

— Па да је и двадесет! одговори Иван Матвејевић несигурним језиком. — Ти си заборавио, да сам ја свега десет година секретар. А пре су ми се по цепу потезали грошеви и двогрошци, а по неки пут, срамота ме и казати, морао се често и бакар примати. Какав је то живот! Хеј, мој куме! Оно су ти људи срећни на свету, што за једну речцу, тек да је шанне на уво другому, или да издиктира један редић, или просто да потпише своје име на акту — и на једанпут му тако набубри цеп, начини се као год ја-стучић, само да легнеш на њ да спаваш. Ето тако да ми је радити малко, поче он маштати, а пиће га освајаше све више и више. — Таког човека молиоци готово и не виде, ни приступити му не смеју. Седне у каруце и викне: „у клуб“! А тамо у клубу, стежу му руку људи с орденима, коцка се али не на петак, и руча, руча — их! Сељанку је срамота и спомињати: намршти се, па пљуне. Зими нарочито готове пилиће за ручак, јагоде износе на сто у априлу! Код куће жене у блондима¹; деца имају гувернанту, очешљана су, накићена су! Хеј, мој куме! Има раја, али греси не пуштају у њега. Пијмо! Ено носе и сељанку!

— Не тужи се, куме, не греси душу: имаш ти капитал, и то леп... рече пијан Таранћев, са црвеним, као крв, очима. — Тридесет и пет хиљада рубаља у сребру — није шала!

— Лакше, лакше, куме! прекиде га Иван Матвејевић. — Па шта ми је то, увек тридесет и пет! А кад ћу дотерати до педесет? Па ни с педесет не можеш у рај. Ако се ожениш, онда мораш живети опрезно, бројиш сваку рубљу, на јамајски рум ни помислити не можеш — какав ми је то живот!

— Али си, куме, спокојан; неко рубљу, неко две — кад погледаш, а ти на дан смакнеш по седам рубаља. Нити те што веже ни стеже, ни мрље, ни дима. А кад неки пут потпишеш име на каквој великој ствари, онда после целог века дрљаш. Не, куме, немој грешити душу!

¹ Нека врста свилених чипака.

Иван Матвејевић није га слушао, него је мислио о нечем.

— Чуј де, поче на један мах, избечивши очи и обрадовавши се нечему тако, да се готово отрезни. — Али нека, бојим се, нећу да ти кажем, нећу да пуштам из главе оваку птицу. Улете у њу благо... Де да пијемо, куме, пијмо брже!

— Нећу да пијем, док ми не кажеш, рече Таранћев, уклањајући чашу.

— Ствар је, куме, замашна, шапну Мухојаров, погледајући на врата.

— Дакле?... упита Таранћев нестрпљиво.

— Ево паде ми на ум једна мисао. Али знаш ли, куме, то ти је тако исто, као и потписати име на каквој великој ствари, тако ми Бога, исто тако!

— Па шта је, хоћеш ли казати?

— А какву ћеш дати част? Хоћеш частити?

— Дакле? упита Таранћев.

— Стани, дај да још промислим. Јест, ту се нема шта уништавати, ту је закон. Дакле, куме, казаћу ти, и то зато што си и ти ту потребан; без тебе не иде. Иначе, Бога ми, не бих ти казао; ствар није така, да је и други ко зна.

— А зар сам ја, куме, теби „други ко“? Мени се чини, да сам ти више пута послужио, и сведок сам ти био, и копије... сећаш ли се? Свињо једна!

— Куме, куме! Језик за зубе. Ето какав си, треснеш, као из топа!

— Који ће ђаво овде чути? Ваљда ја не знам шта радим? рече зловољно Таранћев. — Што ме мучиш? Де, говори.

— Па слушај! Илија Илић бојажљив је, не зна никака реда: онда се од уговора препао, послали му пуномоћство, а он није знао, чега да се лати, чак се не сећа ни колико оброка добива, сâм каже: „ништа не знам“...

— Па? упита Таранћев нестрпљиво.

— Па ето он је почео веома често одлазити мојој сестри. Пре неки дан седео је код ње до један по поноћи, сударио се са мном у предсобљу, и као није ме видео.

Дакле, пазнићемо шта ће још бити, па онда... Ти ниси рођак, па му реци, да није лепо срамотити кућу, да је она удовица; кажи му, да смо то већ дознали; да се она сад не може удати; да је просио један богат трговац, па како је сад дочуо, да он, реци, седи ноћу код ње, неће је.

— Па шта је с тим, он ће се поплашити, изваљити се у постељу, па се ваљати као вепар, и уздицати — и то ти је све, рече Таранћев. — Па каква је отуд корист? Где је част?

— Их, какав си! Кажи ти њему, да ћу ја подвези тужбу, да смо божем мотрили на њега, да има сведока...

— Па?

— Па, ако се много поплаши, а ти му кажи, да се може ствар изравнати, нек прегори неку суму.

— А где су му паре? упита Таранћев. — Ако је да обећа, он ће у страху обећати, ако хоћеш, и десет хиљада...

— А ти ми тад само дај знак, па ћу ја већ начинити облигацију... на сестрино име: „Ја, Обломов, узео сам у зајам од те и те удовице десет хиљада рубаља, с том обавезом“, итд...

— Па која хасна нама, куме? Ја не разумем: паре ће добити сестра и њена деца. А где је част?

— А сестра ће опет мени дати облигацију на толику исту суму; даћу јој да потпише.

— А ако она не потпише? Ако се успротиви?

— Зар сестра!

И Иван Матвејевић зацелу се од смеха.

— Потписаће, куме, потписати и своју смртну пресуду, потписаће је, а неће ни упитати шта је, само ће се осмехнути, па се испружити „Агафија Пшењичина“ у страну, криво, и никад неће дознати шта је потписала. Видиш, ја и ти чинићемо се невешти: сестра ће имати потраживање од колешкога секретара Обломова, а ја од колешке секретарице Пшењичине. Нек пуца Шваба — ствар је по закону! изговори он, дигнувши у вис руке које су му дрхтале. — Пијмо, куме!

— Ствар је по закону! рече Таранћев усхићено.
— Пијмо!

— А ако прође срећно, можемо после две године поновити; ствар је по закону!

— По закону је! рече Таранћев, климнувши главом у потврду. — Де, да и ми поновимо!

— Де, да поновимо!

И испише опет по чашу.

— Само да се твој земљак не успротиви, да не пише најпре Шваби, напомену опрезно Мухојаров: — јер би тад, брате, било зло! Не би се могла повести никака парница; она је удовица, није девојка!

— Писаће! Како неће писати! Писаће после две године, рече Таранћев. — А ако се стане противити, изгрдићу га...

— Не, не, Боже сачувај! Све ћеш покварити, куме: казаће да смо га приморали, може рећи и да смо га тукли, а то је ствар кривична. Не, то не ваља! Него ево шта можеш: најпре се ти заложити и пиј с њим; он воли ракију с рибизловим лишћем. Чим му узаври у глави, ти ми само дај знак, и ја ћу ући с облигацијом. Он неће ни погледати колика је сума, него ће потписати, као оно онда уговор, а после, кад буде потврђена код маклера¹, нек пита колика је! Срамота ће бити таког господина да призна, да је потписао кад није био трезан; ствар је по закону!

— Ствар је по закону! понови Таранћев.

— А онда нек Обломовка припадне наследницима.

— Нек припадне! Пијмо, куме!

— У здравље будала! наздрави Иван Матвејевић.
И попише по чашу.

IV.

Сад се ваља пренети малко назад, до доласка Штолцова на имендан Обломовљев, и у друго место,

¹ То је заклет посредник, ког изберу трговци, те води књигу о свакојаким трговачким уговорима и погодбама, и потврђује их.

далеко од Виборскога Краја. Тамо ће се наћи особе познате читаоцу, о којима Штолц није казао Обломову све што је знао, из неких особитих разлога, или, може бити, зато што Обломов није све о њима ни распитивао, по свој прилици, такође из неких особитих разлога.

Једном у Паризу ишао је Штолц булеваром и расејано прелетао очима свет што пролази, натписе дућанске, а није заустављао очи ни на чем. Он дуго није добивао писама из Русије, ни из Кијева, ни из Одесе, ни из Петрограда. Било му је то досадно, и однео је још три писма на пошту, па се враћао кући.

На једанпут се његове очи уставиле на нечем непомично, изненађено, али потом онет добише свој обичан израз. Две даме скретоше с булевара и уђоше у један дућан.

„Није, не може бити,“ помисли он: „каква мисао! Ја бих знао! То нису оне.“

Али при свем том, он приђе к прозору тога дућана и погледа даме кроз стакла: „не можеш ништа видети, окренуле леђа прозорима.“

Штолц уђе у дућан и стаде се за нешто погађати. Једна од оних дама окрете се према светлости, и он познаде Олгу Илинску — и не познаде је! Хтеде полетети к њој, па застаде и гледаше је укочено.

Боже мој! Каква промена! Она је, и није она. Црте су њене, али је бледа, очи мало као упале, и нема детињског осмеха на уснама, нема наивности, безбрижности. Изнад обрва огледа се мисао да рекнеш крупна није крупна, да рекнеш тужна није тужна, очи јој казују много штошта што пре нису знале, нити казивале. Она не гледа као оно пре, отворено, ведро и спокојно; цело њено лице покрио облак или жалости, или магле.

Штолц јој приђе. Њој се обрве мало узвише; она га у недоумици гледаше за часак, па га познаде: обрве јој се размакоше и спустише симетрично, очи јој севнуше сјајом тихе, не бурне, него дубоке радости. Сваки би брат био срећан, кад би му се тако обрадовала мила сестра.

— Боже! Јесте ли то ви? рече она радосним гласом, који продире у душу, који раздрагава.

Тетка се брзо осврте; и сви троје стадоше говорити у глас. Он их прекореваше, што му нису писале; оне се правдаху. Тек је трећи дан како су дошле и свуд га траже. У једном стану базали су им, да је отпутовао у Лион, и оне нису знале шта ће.

— Али како вам то паде на ум? И ни речи мени! прекоре их он.

— Ми смо се тако брзо спремиле на пут, да вам нисмо хтеле писати, рече тетка. — Олга је хтела да вас изненади.

Он погледа у Олгу: њено лице не потврди речи теткине. Погледа је још пажљивије, али она беше недостижна, неприступна његову посматрању.

„Шта јој је?“ помисли Штолц. „Пре сам погађао њену мисао одмах, а сад... каква промена!“

— Ала сте се ви развили, Олга Сергијевна, одрасли, постали зрелији, рече он гласно: — не могу да вас познам! А једва ако има година дана, како се нисмо видели. Шта сте радили, шта је било с вама? Причајте ми, причајте!

— Та... ништа особито, рече она, разгледајући неку материју.

— А како ваше певање? упита Штолц, проучавајући даље пову за њ Олгу и трудећи се да прочита њему непознату игру на њену лицу; али се та игра, као муња, измаче и сакри.

— Нисам одавно певала, има два месеца, рече она немарно.

— А шта ради Обломов? баци он изненада питање. — Је ли жив? Што ми не пише?

Ту би Олга, може бити, и нехотице издала своју тајну, да јој не стиже у помоћ тетка.

— Помислите, рече тетка, излазећи из дућана: — долазио је код нас сваки дан, па се после на једанпут изгуби. Ми се спремисмо да идемо на страну; послах к њему — казаше, да је болестан, не прима, и тако се не видесмо.

— И ви не знате? упита Штолц брижљиво Олгу. Олга се беше загледала у једне каруце што су пролазиле.

— Он се доиста разболео, рече она, претварајући се да пажљиво разгледа каруце. — Погледајте, тетка, чини ми се, ово прођоше наши познаници с пута.

— Не, не; дајте ви мени рачуна о мом Илији, салете Штолц: — шта сте учинили с њим? Зашто га нисте довели са собом?

— Та казаће вам тетка, рече она.

— Он је ужасно лен, прихвати тетка: — и такав дивљак, да одмах оде, чим се искупи код нас троје-четворо. Помислите, абоновао се у опери и није слушао ни до пола абонмана.

— Није слушао Рубинија¹, додаде Олга.

Штолц махну главом и уздахну.

— Како се ви одважисте на пут! Хоћете ли се дуго бавити? Како то да вам падне на ум тако на једанпут? питаше их Штолц.

— Због ње, по лекарском савету, рече тетка, показујући на Олгу. — Петроград поче осетно утицати на њу, па отпутовасмо да проведемо зиму, али се ето још нисмо одлучиле, где ћемо је провести: да ли у Ници, или у Швајцарској.

— Да, ви сте се јако променили, рече Штолц замишљено, упиљивши очима у Олгу, проучавајући сваку њену жилицу, и гледајући јој у очи.

Илинске су провеле пола године у Паризу. Штолц је био њихов свакодневни и једини друг и путовођ.

Олга се поче осетно опорављати; из замишљености пређе у спокојство и равнодушност, барем тако је изгледала. Шта је било у души њеној — Бог ће знати; она мало по мало постаде Штолцу опет она пређашња пријатељица, и ако се сад није смејала као пре гласним, детињским, звучним смехом, него се само осмејкивала усиљеним осмехом, кад је Штолц насмеје.

¹ Бовано Батиста Рубини, прослављен талијански тенорист (1795—1854).

По неки пут бивало јој је као и мрско што не може отрпети да се не насмеје.

Он је одмах увидео, да је већ не може насмејати: она често погледом и несиметрично повијеним обрвама с борицом на челу саслуша смешну досетку и не насмеши се, него га и даље гледа ћутећи, као год да га прекорева што је тако ветренаст, или нестрпљиво, на једанпут, место одговора на шалу, стави му озбиљно питање, па га мотри таким озбиљним погледом, да се он застиди због свог непажљивог, празног разговора.

Кашто се на њој виђао такав душевни умор од свакодневне људске празне трке и брбљања, да је Штолиц морао изненадно прелазити у другу сферу, у коју се он ретко и нерадо упуштао са женскињем. Колико се мисли, колико умне окретности трошило једино на то, да се дубоки, упитни поглед Олгин разведри и умири, да не жедни, да не тражи питањем штогод даље, гдегод мимо њега!

Како се он узнемиравао, кад, после немарног објашњења, поглед њен постане хладан, суров, кад јој се обрве наберу и по лицу се развуче сенка веног, али дубоког незадовољства. И њему је тад требало употребити за два, за три дана, најфинију игру ума, па чак и лукавство, и жар, и сву своју вештину у понашању према женскињу, те да изазове, и то с муком, мало по мало, из срца Олгина зору ведрине на њено лице, а кротост помирења у њен поглед и осмех.

Он се некад враћао на измаку дана кући измучен том борбом, и био је срећан, кад изиде као победилац.

„Како је сазрела, Боже мој! Како се развила та девојка! А ко јој је био учитељ? Где је слушала поуке о животу? Код барона? У њега је варак, из његових кицошких реченица не можеш ништа поцрпсти! А да није од Илије!...“

И он није могао разумети Олгу, и трчао је сутрадан опет к њој, и већ опрезно, са зебњом читао њено лице, запињући често, и само помоћу свега свог ума и познавања живота савлађујући питања, сумње,

захтеве — све, што је у цртама Олгиним избијало на површину.

Он је, са свећом искуства у рукама, улазио у лавиринт њена ума и карактера, и сваки дан налазио и изучавао све нове црте и фактове, а још никако није видео дна, само је зачуђен и узнемирен пратио, како њен ум захтева сваки дан насушнога хлеба, како њена душа неће да умукне, него непрестано иште искуства и живота.

Уз сву вредноћу, уз сав живот Штолцов прирастала је свакога дана још и туђа вредноћа и живот: кад искити Олгу цвећем, огради је књигама, нотама и албумима, Штолц је бивао спокојан, мислећи, да је за дуго испунио доколицу своје пријатељице, па је ишао да ради, или одлазио да разгледа какве ископине, какво угледно имање, ишао је међ људе, да се позна и нађе с новим, или знатним особама; потом се враћао к њој уморан, да седне крај њена клавира и да се одмори уз звуке њенога гласа. И на једанпут затицао је на лицу њену већ готова питања, а у погледу неодољиво искање рачуна. И он је неосетно, нехотично, мало по мало, излагао пред њом све што је видео и за чим је ишао.

Неки пут она зажели да сама види и сазна оно, што је он видео и сазнао. И он је онда понављао свој рад: ишао је с њом да гледа зграду, место, машину, да чита на зидовима и на плочама стари догађај. Он је мало по мало, неосетно навикао да пред њом гласно мисли и осећа, и једном је, испитавши строго самог себе, увидео, да је почео живети заједнички, у двоје, и да тако живи од како је дошла Олга.

Готово бесвесно, као пред самим собом, он је пред њом гласно оцењивао благо које је добио и дивио се себи и њој; по том је пажљиво испитивао, да није остало какво питање у њену погледу, да ли се на њену лицу види ведрина задовољене мисли и да ли га њен поглед прати као победника.

Ако се то потврдило, он је одлазио кући с поносом, устрептао од узбуђења, и дуго се ноћу тајно спремао за сутра. Најдосаднији, најпречи послови

нису му изгледали сувопарни, него само потребни: они су улазили дубље у основу, у животно ткиво; мисли, посматрања, појаве нису се слагале у архив памћења, ћутећи и немарно, него су сваком дану давале јасну боју.

Како је топла зора обузимала бледо лице Олгино, кад он, не чекајући њен упитни и жудни поглед, похита да баца, ватрено и енергично, пред њу нову тековину знања, нов материјал!

Па како је и он био пуно срећан, кад се њен ум, с таквом истом пажњом и милом покорношћу, трудио да хвата мисли у његовом погледу, у свакој речи, и како су обоје пазили: он на њу, да није остало какво питање у њеним очима, а она на њега, да није остало што неисказано, да није заборавио и, што је најгоре, сачувај Боже! да није занемарно открити јој какав магловит, за њу неприступан кут, и изложити своју мисао?

Што је питање било важније и заплетеније, и што јој га је пажљивије објашњавао, у толико се дуже и сталније заустављао на њему њен поглед и у толико је тај поглед био топлији, дубљи, срдачнији.

„Ово дете, Олга!“ мислио је он, чудећи се. „Та она мене надмашује!“

Он је мислио о Олги, како никад и ни о чем није мислио.

У пролеће одоше сви у Швајцарску. Штолц је још у Паризу био начисто, да од сад не може живети без Олге. Решивши то питање, он је почео решавати питање и о том, може ли Олга живети без њега. Али то питање није могао лако савладати.

Он му је приступао лагано, осврћући се, опрезно, ступао је час на прстима, час слободно, и мислио сад је близу циља, сад ће ухватити какав год несумњив знак, поглед, реч, зловољу или радост, још треба ма јушни потег, једва осетан покрет обрва Олгиних. њен уздах, и сутра ће се знати тајна: он је љубљен!

Он је на њену лицу читао готово детињску поверљивост према себи; она га је неки пут гледала

како није гледала никога, мањ ако би тако гледала само мајку, кад би имала мајку.

Његово долажење, доколицу, читаве дане угађања, она није сматрала као услугу, као угодну жртву љубави, као љубазност срца, него просто као обавезу, као год да јој је он био брат, отац, шта више муж: а то је много, то је све. И она је у свакој речи, у сваком кораку с њим, била тако слободна и искрена, као год да је он имао над њом непобитан претег и ауторитет.

Он је и знао да има тај ауторитет; она је сваки час потврђивала то и говорила, како верује само њему и како се у животу може слепо ослонити само на њега, а ни на ког више на целом свету.

Он се, паравно, тим поносио, али тим се могао поносити и какав постар, разборит и искусан чика, па чак и барон, да је био бистре памети и да је имао карактера.

Него да ли је то био ауторитет љубави — то је питање? Да ли је у тај ауторитет улазило ма колико њене чаробне обмане, оног примамљивог слепила, у ком је женска готова да се љуто превари, и да буде срећна ако се вара?...

Није, она се тако свесно њему покоравала. Истина, очи јој запламте, кад он излаже какву идеју, или износи пред њу душу своју; она га обасипа зрацима својега погледа, али се увек види зашто; а по некад и она сама каже узрок. А у љубави се тече заслуга тако слепо, без разлога, па у том слепилу и безразложности и јест срећа. Ако се она ожалости, одмах се и види, зашто је ожалостена.

Он никад није увребао ни изненадне румени, ни претеране радости, ни уморног или ватреног погледа, а ако је и било штогод на то налик, ако му се и учинило, да се лице њено нагрдило болом, кад он рекне, да ће до који дан отпутовати у Италију, тад, тек му срце застрепи и облије се крвљу од тих драгоцених и ретких тренутака, а на једанпут опет као год да се све покрије велом; она наивно и отворено дода: — Како ми је жао, што не могу ићи с вама, а веома

бих волела! Али ви ћете мени све испричати и тако описати, као да сам и ја била тамо.

И драж се убијала том отвореном, ни пред ким нескривеном жељом и том ништавном формалном похвалом његове вештине у приповедању. Тек он скупи све најситније црте, тек му пође за руком да исплете најтању чипку, остаје му да заврши какву петљицу — већ је ту, сад ће...

А она на једанпут постане опет мирна, немарна, обична, кашто чак и хладна. Седи, ради и слуша га ћутећи, по неки пут дигне главу, баца на њ тако радознале, упитне и право на ствар управљене погледе, тако да је он не једанпут зловољно бацао књигу, или прекидао какво објашњење, па се дизао и одлазио. Осврне се — она га прати зачуђеним погледом; њега буде стид, па се врати и измисли што да се оправда.

Она га саслуша тако просто и поверује му. Чак нема у ње ни сумње, ни лукавог осмеха.

„Да ли ме она воли или не воли?“ врзла су му се по глави ова два питања.

Ако ме воли, зашто је тако опрезна, тако повучена? Ако ме не воли, зашто је тако предусретљива, покорна? Он се спремао да оде на недељу дана из Париза у Лондон и дошао је да јој то каже на сами дан поласка, а раније је није известио.

Да се она на један мах препала, променила у лицу — онда би било све свршено, тајна би се ухватила, он би био срећан! Али му снажно стиште руку и снажди се: он готово да очајава.

— Мени ће бити страшно досадно, рече она: — плакала бих, ја сам сад као сироче. Тетка! Видите, Андреја Иванић путује! додаде плачљиво.

Она га тим посече.

„И тетке се обрати!“ помисли он: „само је још то требало! Видим да јој је жао, да воли, можда... али се те љубави може купити, као робе на берзи, за толики рок, и за толико пажње, и угађања... Нећу се враћати“, мислио је туробно. „Та молим вас, она Олга, девојка, што је пре слушала без поговора! Шта је ово с њом?“

И он се дубоко замисли.

Шта је то с њом? Он није знао једну ситницу, да је она једанпут волела, да је већ издржала, у колико је била кадра, оно девојачко доба кад девојка не уме владати собом, кад изненадно порумени, кад невољно крије бол у срцу, кад се на њој појаве грозничави знаци љубави, прва њена грозница.

А да је то знао, он би дознао, ако не ту тајну да ли га воли или не воли, а оно би бар дознао, зашто је постало тако тешко тумачити, шта бива у њој.

У Швајцарској су били свуд, куд одлазе путници. Али су се чешће и радије заустављали у склопитим местима која се мало похађају. Њих је, или бар Штолца, тако занимала „своја лична ствар“, да их је умарало путовање, које је постајало за њих споредно.

Штолиц је ишао за Олгом по брдима, гледао обронке, водопаде, и у сваком оквиру она је била на првом месту. Он иде за њом каквом узаном стазицом, док тетка седи доле у каруцама; он прати кришом пажљиво, како ће она, кад се појне на брдо, стати, одахнути и какав ће поглед зауставити на њему, неминовно и пре свега на њему: он је већ стекао то уверење.

И тад је добро, и топло му је, и ведро на срцу, али она затим на једанпут баци поглед на околину и застане као укопана, изгуби се у посматрачком дремежу — и њега већ нема пред њом.

Чим се он макне, чим је подсети да је ту, или рекне реч, она се тргне, по некад врисне: као год да је заборавила, је ли он ту или далеко, једном речи — има ли га на свету.

Зато после, код куће, крај прозора, на балкону, она говори њему самому, дуго говори, дуго одбира из душе упечатке, док не искаже све, и говори ватрено, са заносом, кашто застане, тражи реч, и у лету хвата израз који јој он добаци, а у погледу јој севне зрак захвалности на помоћи. Или седне, бледа од умора, у велику наслоњачу, а само њене жудне, неумориве очи кажу му, да жели слушати га.

Она га слуша непомично, а не изгуби ни једну реч, не пропусти ни једну црту његову. Он ућути, а она још слуша, њене очи још питају, и он, на то немо изазивање, настави казивати с новом снагом, с новим заносом.

И тад је добро: и ведро му је, и топло, и срце му куца; дакле, она живи ту, више јој ништа не треба: ту је њено видело, светлост и разум. Али она на једанпут устане уморна, и те исте, мало час упитне очи моле га да оде, или јој се прохте да једе, па једе с таким апетитом...

Све је то прекрасно: он није сањалица; он не би желео бујне страсти, као што је није желео ни Обломов, само из других узрока. Али би ипак хтео, да осећање потече равним колосеком, пошто најпре узаври на извору, те да из њега захити и да се опије, и да после док је жив зна, одакле бије тај кључ среће...

— Воли ли она мене или не воли? говорио је он ломећи се узнемирен, а готово га пробија крвав зној, готово да се заплаче.

У њега се све више и више распаљивало то питање, обухватало га, као пламен, спутавало његове намере: то беше једно главно питање не љубави, него живота. Сад у његовој души није било места ни за што друго.

Изгледа, да су се за то пола године скупиле и нагрнуле на њ све патње и муке љубавне, од којих се тако вешто чувао кад се нађе са женскињем.

Он је осећао, да ни његов организам неће издржати, ако се још за неколико месеца настави то напрезање ума, воље, живаца. Он је сад разумео — што му је досле било непознато, — како се троши снага у тим скривеним од очију борбама душевним са страшћу, како падају на срце неизлечиве ране без крви, али се од њих јауче, и како и живот пропада.

У њега се мало поколебало оно охоло поуздање у своју снагу; он се већ није лакоумно посмевао, кад чује причање, како неки губе памет, и како добивају суву болест од разних узрока, па и... од љубави.

Он се поплаши.

— Не, ја ћу учинити овом крај, рече сам себи: — загледаћу јој у душу, као оно пре, и сутра ћу — или бити срећан, или ћу отићи!... не могу издржати! настави даље, огледајући се у огледалу. — Како сам се променио!... Доста је било!...

И он оде право к циљу, то јест, к Олги.

А шта је чинила Олга? Да ли она није опажала његов положај, или је била неосетљива према њему?

Она није могла да то не опази: и оне женске које нису тако fine, као она, умеју разликовати пријатељску оданост и услуге од нежног појава другог осећања. Ако се тачно схвати њена права, непретворна чедност, коју јој нико није извештачио, кокетерија се код ње није могла замислити. Она је била узвишена над том худом слабошћу.

Остаје да се мисли само то, да се њој, без икаквих практичних погледа, допало то непрекидно, напуњено умом и страшћу обожавање таког човека, као што је Штолц. На сваки начин допало се: јер је то обожавање васпостављало њено увређено самољубље и мало по мало дизало је опет на онај пједестал, с којег је пала; мало по мало враћао се њен понос.

Али како је она мислила: чим се морало свршити то обожавање? Не може се оно до века изражавати у тој вечитој борби Штолцова испитивања с њеним упорним ћутањем. Да ли је она бар слутила, да сва та његова борба није узалудна и да ће он добити парницу, у коју је уложио толико воље и карактера? Да ли он узалуд троши тај пламен и блесак? Хоће ли у зрацима тога блеска потонути слика Обломовљева и оне љубави?...

Она од свега тог није ништа разумела, нити јасно увиђала; она се борила очајнички с тим питањима, борила са самом собом, и није знала како ће изићи из хаоса.

Шта ће? Не може остати у неодлучном положају: јер од ове неме игре и борбе затворених у грудима осећања доћи ће се кад било до речи — па

шта ће она рећи о прошлости! Како ће је назвати, и како ће назвати ово, што осећа сад према Штолцу?

Ако она воли Штолца, онда шта је била она љубав? Да ли кокетерија, лакоумље, или још горе што? Она се сва заплами и поцрвени од стида, кад то помисли. Она неће на се навалити таку оптужбу.

А ако је оно била прва, чиста љубав, онда шта су ови садашњи њени односи према Штолцу? Да није опет игра, варка, фини рачун, да га наврати на женидбу и да тим покрије лакоумље својега владања?... Њу је језа хватала, она је бледила од те саме помисли.

А ако није игра, ни варка, ни рачун — онда је... опет љубав?

Њу је та претпоставка доводила у забуну: друга љубав — за седам, осам месеца после прве! Та ко ће јој то веровати? Како да спомене ту љубав, а да не изазове чуђење, а можда и... презирање! Она на то не сме ни помислити, нема права!

Тражила је у свом искуству: у њему није нашла никаког обавештења о другој љубави. Падали су јој на ум ауторитети тетица, уседелица, разних мудрица, најзад писаца, „мислилаца о љубави“ — и са свих страна чује неумитну пресуду: „женска воли истински само једанпут“. И Обломов је тако изрекао своју пресуду. Помислила је и на Соњичку, како би се она изразила о другој љубави, али је чула од људи што су дошли из Русије, да је њена пријатељица прешла већ на трећу љубав...

Нема, нема она љубави према Штолцу, одлучи Олга, нити је може бити! Она је волела Обломова, и та је љубав умрла, животни цвет увео је за навек! Она има према Штолцу само пријатељство, које је основано на његовим сјајним особинама, потом на његовом пријатељству према њој, на пажњи, на поверењу.

И тако је отурала помисао, па и могућност љубави према својему старому пријатељу.

Ето то је узрок, због којег Штолец није могао ухватити на њену лицу ни у речима никака знака, ни позитивне равнодушности, нити тренутне муње, па

ни искре осећања, које би ма за длаку прелазило границе топлог, срдачног, али обичног пријатељства.

Да би с тим била од једанпут на чисто, њој је остало само то: чим опази да се у Штолцу рађа љубав, да јој не даје хране ни маха, него да што пре отпутује. Али је она већ издангубила: то се догодило давно, а уз то требало је да предвиди, да се његово осећање развија у страст; па онда то није Обломов: од њега не можеш никуд побећи.

Рецимо, да би то и било физички могућно, али њој је морално немогућно да оде; она се испрва користила само пређашњим правима пријатељства и налазила у Штолцу, као и пре, час живог, досетљивог, шаљивог другара, час поузданог и озбиљног посматрача појава у животу — свега, што се догађало с њима, или пролазило мимо њих, што их је занимало.

Али што су се чешће виђали, у толико су се више морално зближавали, у толико је њихова улога постајала живља: од посматрача он је неосетно прешао у улогу тумача појава, њеног вођа. Он је невидљиво постао њен разум и савест, и појавила су се нова права, нове тајне везе, које су спутале сав Олгин живот, све, осем једног тајног кутића, који је она пажљиво крила од његовог посматрања и суђења.

Она је примила то морално старање над својим умом и срцем, и видеала је, да је и она добила свој део утицаја на њега. Они су се мењали правима; она је некако неосетно, ћутећи допустила размену.

Па како сад на једанпут да све одузме?... Па онда у том је толико... толико занимања... задовољства, разноликости... живота... Шта ће она чинити, ако тога не буде? И тако кад јој је пала на ум мисао да бежи — било је већ доцкан, она није била кадра.

Сваки дан који проведе с њим, свака мисао коју не повери њему и не подели с њим — све је то губило за њу своју вредност и значење.

„Боже мој! Кад бих му могла бити сестра!“ мислила је у себи. „Колика је то срећа имати вечита права на такога човека, не само на његов ум, него и на срце, наслађавати се његовим присуством с правом,

отворено, не плаћајући за то никаким тешким жртвама, горчинама, поверавањем хуле прошлости. А сад шта сам ја? Ако он оде — ја не само што немам права да га задржим, него сам дужна желети раста-нак; а и да га задржим — шта ћу му рећи, по ком праву хоћу да га сваки час виђам и слушам?... Зато што ми је досадно, што сам невесела, што ме он поучава, забавља, што ми је од користи и пријатан. Истина, то је узрок, али није право. И шта ја њему дајем у замену? Право да ме гледа узалудно а да не сме помислити на узајмицу, док би се међутим толике друге женске сматрале за срећне...“

Она се ломила и премишљала како ће изићи из тог положаја, и није видела никаква циља, ни краја. Напред је био само страх, да се он не разочара и да се не растану за навек. Кашто јој је долазило на памет, да му каже све, те да једанпут прекине и своју и његову борбу, али изгуби сву храброст, чим то само и поуми. Беше је и стид, и тешко јој беше.

А од свега је најчудније, што је она престала поштовати своју прошлост, чак је почела и стидети је се од како је постала нераздвојна од Штолца, од како је он овладао њеним животом. Нека дозна барон, на пример, или други ко, она би се, наравно, збунила и било би јој неугодно, али се не би кидала тако као што се кида сад, кад помисли, да ће о том дознати Штолц.

Она је с ужасом замишљала, шта ће се огледати на његову лицу, како ће је он погледати, шта ће рећи, шта ли после мислити? Она ће му се на једанпут учинити тако ништавна, слаба, сићушна. Не, не, ни по што!

Она је почела испитивати себе, и с ужасом је пронашла, да се стиди не само свог прошлог романа, него и јунака... А уз то је пекло и кајање што је незахвална према дубокој оданости свог пређашњег пријатеља.

Може бити, она би се навикла и на свој стид, оуглала би: на што се човек неће навикнути! — кад би њено пријатељство према Штолцу било чисто од

сваке користољубиве помисли и жеље. Али и ако је заглашавала чак сваки лукави и примамљиви шапат срца, није могла одолети тлапњама свога уображења: често се пред њеним очима, против њене воље, указивала и сијала слика ове друге љубави; све примамљивије и примамљивије развијала се машта раскошне среће, не с Обломовом, не у леном дремежу, него на пространој арени свестранога живота, са свом његовом дубином, са свима лепотама и невољама — среће са Штолцом...

Тад је она сузама прала своју прошлост и није могла опрати је. Она се трезнила од маште и још брижљивије крила се иза зида непровидности, ћутања и оне пријатељске равнодушности која је узнемиривала Штолца. Потом, кад се заборави, опет се заносила некорисно присуством свога пријатеља, била је бајна, љубазна, поверљива, док је опет незаконита машта о срећи, на коју је изгубила право, не подсети, да је њена будућност изгубљена, да су ружичасти снови прошли, да је животни цвет опао.

Може бити, да би се она временом и помирила са својим стањем и одвекла се од нада у будућност, као што чине све старе девојке, и да би утонула у хладну апатију, или би се почела занимати добрим делима; али незаконита машта изненадно доби страшнију слику, кад је из неколико речи што се отеше Штолцу увидела јасно, да је изгубила у њему пријатеља а добила страшног обожаваоца. Пријатељство је утонуло у љубави.

Она је била бледа то јутро, кад је то увидела, није цео дан излазила, ломила се, борила сама са собом, мислила шта ће сад да чини, каква дужност на њу пада — и ништа није смислила. Сама је кледала себе, зашто у почетку није савладала стид и раније казала Штолцу прошлост, а сад јој ваља савладати још и ужас.

Долазили су јој тренуци одлучности, кад је у грудима стане тиштати, и узавре сузе, кад зажели да полети к њему, и да, не речима, него јецањем, трзавицом, несвестицом, приповеди своју љубав, те да он види и њено испаштање.

Она је слушала, како поступају друге у таким случајима. На пример, Соњичка је казала својему заручнику за заставника, да га је она вукла за нос, да је он дете, да га је она навалице нагнала да чека на мразу, док она изиде да седне у кола, итд.

Соњичка не би оклевала да каже и за Обломова, како се шалила с њим, забаве ради, како је он веома смешан, како није могућно волети „такав џак“, и како то неће нико веровати. Али такав начин поступања могао би оправдати само муж Соњичкин и многи други, а не Штолиц.

Олга би могла изложити ствар у лепшем облику, рећи, да је хтела извући Обломова само из пропасти, па је зато прибегавала, тако рећи, пријатељском кокетовању... да би оживела човека који мре, па после да оде од њега. Али то би било већ сувише извештачено, натегнуто и, на сваки начин, лажно... Не, нема спасења!

„Боже, у којој сам ја невољи!“ кидала се Олга сама. „Да кажем!... Јао, не! нећ он задуго, никад не дозна за то! А да не кажем — то је исто, што и красти човека. То је налик на превару, на излагивање. Боже, помози ми!...“ Али помоћи није било.

Ма како да се наслађавала присуством Штолицовим, она би неки пут пре желела да се не виђа више с њим, да прође у његову животу као једва осетна сенка, да не помрачује његов јасан и паметан живот незаконитом страшћу.

Она би још туговала за својом неоствареном љубављу, оплакала би прошлост, сахранила би у души успомену на њ, потом... потом би, може бити, нашла „лепу партију“, каквих је много, и била би добра, паметна, марљива жена и мати, а прошлост би сматрала као девојачки сан, и не би проживела, него би протаворила свој век. Та све тако чине!

Али овде се ствар не тиче само ње саме, ту је умешан и други, а тај други полаже на њу најбоље и крајње животне наде.

„Зашто сам ја... волела?“ говорила је она сетно и сећала се онога јутра у парку, кад је Обломов хтео

побећи, и кад је она мислила, да ће се књига ње-нога живота заклопити за навек, ако он побегне. Она је тако смело и олако решавала питање љубави, живота, тако јој се све чинило јасно — и све се смрсило у неразрешиив узао.

Она је мудричила, мислила је, да треба само гледати просто, ићи право — па ће се живот послушно разастирати под ногама, као саг, и ништа више!... Она чак није имала на кога свалити кривицу: она је сама била крива!

Не слутећи зашто је дошао Штолиц, Олга безбрижно устаде с дивана, остави књигу и пође му у сусрет.

— Да вам не сметам? упита он, седајући код прозора, окренутога језеру. — Ви сте читали?

— Нисам, већ сам престала читати; смрачује се. Чекала сам вас! рече она благо, пријатељски, поверљиво.

— И боље, потребно ми је да говорим с вама, рече он озбиљно, примакнувши до прозора другу наслоњачу њој.

Она задрхта и занеме. Потом се машинално спусти у наслоњачу и, оборивши главу, не дижући очи, сеђаше у мучном положају. У тај мах зажелела је, да је сто врста далеко од тог места.

У том тренутку севну јој у успомени, као муња, прошлост. „Дошао је суд! Не може се играти живота као лутака!“ говораше јој неки туђи глас: „Не шали се њим — плаћаћеш!“

Они су ћутали неколико тренутака. Он је очевидно прибирао мисли. Олга је бојажљиво погледала у његово порђало лице, у набране обрве, у скупљене усне с изразом одлучности.

„Немезида!“... помисли она, стрепећи у души. Обоје се сиремало као на двобој.

— Ви, наравно, погађате, Олга Сергијевна, о чем хоћу да говорим? рече он, гледећи је упитно.

Он беше сео у засек прозорски, који му је заклањао лице, док је међутим светлост од прозора падала право на њу и он је могао читати, шта јој је на уму.

— Откуд могу знати? одговори она тихо.

Пред тим опасним противником она већ није имала оне снажне воље и карактера, ни оне увиђавности, ни умења да влада собом, с којим је увек излазила пред Обломова.

Она је знала, да зато, што се до сад могла скривати од оштрог погледа Штолцова и срећно водити рат, има захвалити никако не својој јачини, као у борби с Обломовом, него само упорном ђутању Штолцову, његовом скривеном држању. Али у отвореном пољу претег није био на њеној страни, и зато је она питањем: „Откуд могу знати?“ хтела само добити за један прст места и минут времена, да би противник јасније испољио своју намеру.

— Не знате? рече он пристодушном. — Добро, ја ћу вам казати...

— О, немојте! оте јој се на један мах.

Она га ухвати за руку и гледаше га, као да моли да је поштеди.

— Ето видите, погодио сам, да знате! рече он.

— Па зашто рекосте „немојте?“ додаде затим с горчином.

Она је ђутала.

— Ако сте предвиђали, да ћу се кадгод изјаснити, ви сте зацело знали и шта ћете ми одговорити? упита он.

— Предвиђала сам и мучила се! рече она, прибавши се уз наслон од наслоњаче и окренувши се од светлости, призивајући у себи сумрак у помоћ, да он не би читао на њену лицу борбу забуне и туге.

— Мучили сте се! То је страшна реч, изговори он готово шапатом: — то је оно Дантеово: „оканите се сваке наде“. Ја више немам шта ни говорити: ту је све речено! Али хвала и на том, додаде с дубоким уздахом: — изишао сам из хаоса, из таме, и знам бар шта ми ваља чинити. Једини је спас — отићи што пре!

Он устаде.

— Не, за име Божје, не! повика она поплашено и молећи, полетевши к њему и ухвативши га опет за руку. — Смиђујте се на ме: шта ће бити од мене?

Он седе и она такође.

— Али ја вас волим, Олга Сергијевна, рече он готово сурово. — Ви сте видели шта се учинило од мене за ово пола године! Па шта ви хоћете: потпуну победу? Хоћете ли да добијем јектику, или да померим намећу? Хвала лепо!

Она се промени у лицу.

— Идите! рече му с достојанством угушене увреде и уз то дубоке туге, коју не беше кадра сакрити.

— Опростите, погрешно сам! правдаше се он. — Ето ми се већ и посвађасмо. Ја знам, да ви не можете желети да ја одем, али ви не можете замислити ни мој положај, и зато вам је необичан овај мој покрет — да идем. Кашто човек и нехотице постане егоист.

Она промени положај у наслоњачи, као да јој беше незгодно седети, али ништа не рече.

— Па, нека бих и остао, каква корист отуда? настави он. — Ви ћете ми, наравно, понудити пријатељство; али је оно и без тога моје. И кад одем, после годину, после две, оно ће непрестано бити моје. Пријатељство је лепа ствар, Олга Сергијевна, кад је оно — љубав међу младим мушкарцем и младом женском, или кад је успомена о љубави међу старцима. Али, сачувај Боже, ако је оно с једне стране пријатељство, а с друге — љубав. Ја знам да вама није досадно са мном, али како је мени с вама?

— Па, ако је тако, идите, срећан вам пут! прошапутала она да се једва чуло.

— Остати! размишљаше он гласно, — ићи по оштрицу ножа — лепо пријатељство!

— А зар је мени лакше? рече она изненадно.

— Шта је вама тешко? упита је он живо. — Ви... ви нисте заљубљени...

— Не знам, Богом се кунем, да не знам! Али ако ви... ако се ма како промени мој садашњи живот, шта ће бити са мном? додаде она снужено, готово за себе.

— Како треба да разумем то? Уразумите ме, за име Бога! рече он, примичући наслоњачу ближе њој, изненађен њеним речима и дубоким, непритворним тоном, којим беху изговорене.

Он се трудио да разгледа њене црте. Она је ћутала. У њеним грудима пламтела је жеља да га умири, да тргне назад реч „мучила сам се“, или да је растумачи друкчије, а не како је он разумео; али како ће је растумачити — ни сама није знала, само је збуњено осећала, да су обоје под притиском кобне недоумице, у лажном положају, да је обома тешко од тога, и да је само он могао, или је могла она, с његовом помоћи, извести на чистину и довести у ред и прошлост и садашњост. Али је зато потребно прећи бездан, казати му шта је било с њом: како је она желела, а како се бојала — суда његова.

— Ни ја ништа не разумем; ја сам више у хаосу, у тами, него и ви! рече она.

— Слушајте, верујете ли ви мени? упита он, узевши је за руку.

— Безгранично, као својој мајци — ви то знате, одговори она полако.

— А ви ми приповедите, шта је било с вама од онда, од како се нисмо видели. Ви сте сад за мене непојамни, а пре сам вам на лицу читао шта мислите: чини ми се, да је за нас само то начин да разумемо једно друго. Мислите ли и ви тако?

— Ох, да, то је преко потребно... ваља свршити чим било... рече она забринута због неизбежног признања. „Немезида! Немезида!“ мислила је, обарајући главу.

Она је гледала преда се и ћутала. А њему обузе душу ужас од тих простих речи или још више од њена ћутања.

„Она се ломи! Боже! Шта је било с њом?“ мислио је он, а чело му проби хладан зној и осети како му дршћу и руке и ноге. Њему се врзло по глави нешто врло страшно. А она једнако ћути и види се како се бори са собом.

— Дакле.. Олга Сергијевна... пожури је он.

Она је ћутала, само опет учини неки нервни покрет, који се није могао видети у тамнини, само се чу, како шушну њена свилена хаљина.

— Прибирам храброст, рече она најзад: — да ви знате, како је тешко! додаде затим, окренувши се на страну и трудећи се да савлада борбу.

Она је хтела, да Штолиц дозна све не из њених уста, него каквим год чудом. Срећом беше мрачније, и њено је лице било већ у сенци; могао ју је само издати глас и речи јој нису ишле с језика, она се као мучила, од које ће ноте почети.

„Боже мој! Како сам крива, кад ме је овако стид и мучно!“ борила се она у себи.

А пре је с таким поуздањем обртала својом и туђом судбином, била је онда и паметна, и јака! И ето дошао је на њу ред да дршће као девојчица! Стид због прошлости, муке самољубља због садашњости, лажан положај, то је све њу кидало... Несносно!

— Ја ћу вам помоћи... ви сте... волели?... једва изговори Штолиц, тако га заболи та његова реч.

Она то потврди ћутањем. А њега опет обузе ужас.

— А кџга? То није тајна? упита је, трудећи се да изговара чврсто, али је сам осећао, како му дршћу усне.

А њој је било још теже. Да јој је да каже друго име, да измисли други догађај. Она се колебала од прилике за минут, али није имала куд: као човек, који, у тренутку опасности, скочи с окомите обале, или се баца у пламен, тако она изговори: — Обломова.

Он се чисто окамени. Два минута трајало је ћутање.

— Обломова! понови он пренеражен. — То није истина! додаде затим поуздано, нижим гласом.

— Истина је! рече она мирно.

— Обломова! понови он наново. — Не може бити! додаде опет уверавајући. — Ту има нешто: ви нисте разумели себе, Обломова, или најзад љубав.

Она је ћутала.

— То није љубав, то је нешто друго, тврдио је он неоступно.

— Јест, ја сам кокетовала с њим, вукла га за нос, унесрећила га... па се после, по вашем мишљењу, хватам за вас! изговори она угушеним гласом, и у њену гласу опет узавреше сузе од увреде.

— Драга Олга Сергијевна! Не љутите се, не говорите тако: то није ваш тон. Ви знате, да ја не мислим ништа од тога. Али мени не иде у главу, ја не разумем, како Обломов...

— Он је, при свем том, вредан вашег пријатељства; ви не знате како да га цените: па зашто да није вредан љубави? бранила се она.

— Знам ја, да љубав мање захтева, него пријатељство, рече он: — шта више она је често слепа, воли не због заслуга — него онако. Али за љубав је потребно нешто, по неки пут ситнице, нешто што се не може ни одредити ни дати му име а чега нема у мом несравњеном, али и тромом Илији. Ето зашто се ја чудим. Слушајте, настави он живо: — ми овако нећемо никад доћи до краја, нећемо разумети једно друго. Не стидите се појединости, не штедите себе за по сахата, приповедите ми све, а ја ћу вам казати, шта је то било, па и шта ће, можда, бити... Мени се све чини, да је ту... нешто друго... О, кад би то била истина! додаде с одушевљењем. — Кад би то био Обломов, а не други! Обломов! Та то ће рећи, да ви не припадате ни прошлости, ни љубави, да сте слободни... Причајте, причајте брзо! заврши он мирним, веселим гласом.

— Да, за име Бога! одговори она поверљиво, обрадована, што се скиде с ње један део окова. — Ја сама хоћу да излудим. Кад бисте ви знали како сам крива! Ја не знам, јесам ли крива или нисам, треба ли да се стидим прошлости или да жалим за њом, да се надам будућности или да очајавам... Ви споменусте своје муке, а о мојима нисте ни слутили. Па саслушајте ме до краја, само не умом: ја се бојим вашег ума; боље срцем: можда ће оно размислити, да ја немам мајке, да сам била као у шуми... додаде она тихо, потресеним гласом. — Али немојте, поправи се брже затим: — не штедите ме. Ако је ово била

љубав, онда... идите... ту она застаде мало, па настави: — па дођите после, кад се опет јави само пријатељство. А ако је то било лакоумље, кокетовање, онда ме казните, отидите што даље и заборавите ме. Слушајте.

Место одговора он јој снажно стиште обе руке.

Отпоче се исповест Олгина, дуга, до ситница. Она је разговетно, реч по реч, пренашала из своје памети у туђу све, што ју је тако дуго гризло, од чега је црвенила, чим се пре раздрагавала и била срећна, а потом на једанпут пала у вртлог јада и сумње.

Она му исприповеда о шетњама, о парку, о својим надама, о том како се Обломов био пренуо, па опет пао, о гранцици јергована, па и о пољуцу. Само је прећутала оно загушљиво вече у парку — јамачно зато, што још никако није била начисто, какав је оно у ње наступ био.

Испрва се чуо само њен збуњен шапат, али што је више говорила, глас јој је бивао јаснији и слободнији; од шапата прешао је у полутон, затим се попео до пуних грудних нота. Завршила је мирно, као год да је приповедала туђ догађај.

И пред њом се скидао завес, развијала се прошлост, у коју се до тог часа бојала загледати пажљиво. За много штошта у њој отворише јој се очи и она би слободно погледала у Штолца, да није било мрачно.

Она сврши и чекаше пресуду. Али одговор беше гробна тишина.

Шта му је? Не чује се ни реч, ни покрет, па ни дисање, као год да не беше никога с њом!

Та тишина опет баци у њу сумњу. Ћутање се продужи. Шта значи то ћутање? Какву јој пресуду спрема најувиђавнији, најблажи судија на целом свету? Све остало осудило би је немилице, само би он могао бити њен адвокат, њега би она изабрала... он би све разумео, измерио и боље и од ње саме решио у њену корист! А он ћути: зар је њена парница изгубљена?...

Њу опет обузе страх...

Отворише се врата, и две свеће, које унесе собарица, осветлише њихов кут.

Она баци на њ бојаљив, али жудан, упитан поглед. Он прекрстио руке и гледа у њу тако кротким, отвореним очима, слади се њеном забуном.

Њој одлакву на срцу, открави се. Спокојно уздахну и у мало се не заплака. У тренутку врати јој се благост према себи, а поверљивост према њему. Била је срећна као дете, ком су опростили, умирили га и помиловали.

— Је ли то све? упита он тихо.

— Све! рече она.

— А његово писмо?

Она извади из портфеља писмо и даде му. Он приђе свећи, прочита га и остави на сто. А његове очи окретоше се опет к њој с оним изразом, који она већ одавно није видеела код њега.

Пред њом је стојао пређашњи пријатељ, који је поуздан у себе, малко подсмевач а бескрајно добар, који је мази. На лицу његову нема ни сенке од патње, ни сумње. Он је узе за обе руке, пољуби и једну и другу, потом се дубоко замисли. Сад се она беше ућутала и, не трепћући, пазила је покрет његове мисли на његову лицу.

На једанпут он устаде.

— Боже мој, да сам знао, да се ствар тиче Обломова, зар бих се мучио толико! рече он, гледајући у њу тако љубазно, с таквом искреношћу, као да није ни имала те ужасне прошлости. На њену срцу беше тако весело, свечано. Беше јој лакнуло. Постаде јој јасно, да се стидела само њега, а он је не кажњава, не бежи! Шта јој је сад стало до суда целог света!

Он је већ опет владао собом, био је весео; али њој то беше мало. Она је видеела, да је оправдана; али је желела, као суђена, да зна и пресуду. А он узе шешир.

— Куда ћете? упита она.

— Ви сте узбуђени, одморите се! рече он. — Сутра ћемо се разговарати.

— Зар хоћете, да сву ноћ не заспим? прекиде га она, држећи га за руку и посађујући на столицу. — Хоћете да одете, не казавши ми, шта је то... било, шта сам сад, шта ћу... бити. Имајте сажаљења, Андреја Иванићу: ко ће мени то казати? Ко ће ме казнити, ако заслужујем, или... ко ће ми опростити?... додаде она и погледа га тако нежно пријатељски, да он баца шешир и у мало сам не паде пред њу на колена.

— Анђеле — допустите да кажем — мој! рече он. — Не мучите се узалудно: није потребно ни кажњавати вас, ни опраштати вам. Ја чак немам ништа да додам вашој причи. Шта можете ви сумњати? Хоћете да знате шта је то било, и како се зове? Ви то знате већ... Где је писмо Обломовљево? Он узне писмо са стола.

— Слушајте! и прочита: „Ваше садашње „волим“ није садашња љубав, него она која ће тек доћи; ово је само бесвесна потреба да волите, која се, у недостатку праве хране, исказује кашто код женскиња у милошти спрема каквога детета, спрема друге које женске, па чак и у сузама или у хистеричним наступима!.. Ви сте погрешили (читао је Штолиц удајући гласом на ту реч): пред вама није онај ког сте чекали, о ком сте маштали. Причекајте, он ће доћи, и тад ћете се пренути; биће вам мучно и стидно што сте погрешили...“

— Видите, како је то истинито! рече он. — Вама је било и стидно и мучно због... заблуде. Овом не треба ништа додавати. Он је имао право, а ви му нисте веровали, и у том је сва ваша кривица. Требало је да сте се тад растали; али њега је освојила ваша лепота... а вас је ганула... његова голубија нежност! додаде он, мало посмешљиво.

— Ја му нисам веровала, мислила сам, да се срце не вара.

— О, вара се: и по кашто како љуто! Него код вас није ни долазило до срца, додаде он: — с једне стране уображење и самољубље, с друге слабост... А ви сте се бојали, да неће у животу бити

другог празника, да ће само тај бледи зрак обасјати живот, па после бити вечита ноћ...

— А сузе? рече она. — Зар оне нису текле од срца, кад сам плакала? Ја нисам лагала, ја сам била искрена...

— Боже мој! За чим се неће заплакати женска? Та ви сами велите, да вам је било жао гранчице јергована, омиљене клупе. Додајте томе преварено самољубље, неуспешну улогу спаситељке, малко навике... Пуно разлога за сузе!

— Зар су и наши састанци, и шетње заблуда? Ви знате, да сам ја... била код њега... изрече она збуњено и, рекао би, хтеде сама заглушити своје речи. Она се трудила да окривљује саму себе само зато, да би је он ватреније бранио, да би била све права и правија у његовим очима.

— Из вашег приповедања види се, да на последњим састанцима нисте имали о чем ни разговарати. У ваше тако зване „љубави“ није имало садржине; она се није могла даље помаћи. Ви сте се још пре расанка растали и били сте верни не љубави, него њену привиђењу, које сте сами измислили — у том је сва тајна.

— А пољубац? шапну она тако тихо, да он и не чу, него се досети.

— О, ала је то крупна ствар, рече с комичном строгошћу: — за то би вас требало лишити... једног јела за ручком.

Он је гледао у њу непрестано с великом милоштом с великом љубављу.

— Шалом се не оправдава така „погрешка“! рече она строго, увређена његовом шалом и немарним тоном. — Мени би било лакше, кад бисте ме казнили каквом оштром речи, кад бисте мој поступак назвали његовим правим именом.

— Ја се не бих ни шалио, кад се ствар не би тицала Илије, него другога, правдаше се он: — онда би се погрешка могла завршити... несрећом; али ја знам Обломова...

— Други, никад! прекиде га она планувши. — Ја сам познавала Обломова више, него ви.

— Ето видите! потврди Штолц.

— Али да се он... променио, оживео, да ме је послушао... зар га ја не бих и тад волела? Зар би и тад била лаж, заблуда? упита она, да би извидела ствар са свих страна, те да не остане ни најмања пега, никака загонетка.

— То јест, кад би на његовом месту био други човек, прекиде је Штолц: — нема сумње, ваши би се односи развили у љубав, учврстили се, и тад... Али то је други роман и други јунак, до ког нам није стало.

Она одахну, као да свали последњи терет с душе. Обоје су ћутали.

— Ох, ала је то срећа... оздрављати! изговори она полагаано, као цветајући, и управи на њ поглед тако дубоке захвалности, тако топлот, невиђеног пријатељства, да је он у том погледу смотрио варницу, коју је узалудно вребао готово годину дана. Прође га нека дрхтавица од радости.

— Не, ја оздрављам! рече он и замисли се. — Их, да сам само могао знати, да је јунак тога романа — Илија! Колико је времена прошло, колико се крви искварило! А зашто? Зашто! понављао је готово јетко.

Али на један мах као да се отрезни од те јеткости, као да се прену из мучне двоумице. Чело му се разведри, очи погледаше веселије.

— Али види се, да је то било неизбежно: зато, како сам сад спокојан и... како срећан! додаде чисто опијен.

— Сад ми се то чини као сан, као да није ништа ни било! рече она замишљено, једва чујно, чудећи се својој изненадној промени. — Ви сте ишчупали не само стид и кајање, него и тугу, бол — све... Како сте то учинили? упита га тихо. — И зар ће то све проћи, та... погрешка?

— Да како, и ја мислим да је већ прешло! рече он, погледавши је први пут љубавничким очима и то не кријући: — то јест, све што је било.

— А што буде... неће бити... погрешка... него истина?... упита она, не изговоривши све.

— Ево ту је написано, одлучи он, узевши опет писмо: — „Пред вама није онај ког сте чекали, о ком сте маштали: он ће доћи, и тад ћете се пренути...“ И ви ћете заволети, додајем ја, тако ћете заволети, да ће мало бити не године, него читав век за ту љубав, само не знам... кога? доврши он, упревши у њу очи.

Она обори очи и скупи усне, али су кроз трепавице избијали напоље зраци, усне задржавале осмех, али га не могоше задржати. Она погледа на њ и насмеја се тако од срца, да јој се чак завртеше сузе.

— Ја сам вама казао, Олга Сергијевна, шта је с вама било и чак шта ће бити, заврши он. — А ви мени ништа не одговарате на моје питање, које ми не дадoste довршити.

— Али шта ја могу одговорити? рече она у забуну. — Бих ли ја имала права, кад бих могла рећи то, што вам је тако потребно и чега сте ви... тако вредни? додаде шапатом и стидљиво га погледа.

У њеном погледу опет му се привидеше варнице новог пријатељства; опет задрхта од среће.

— Немојте хитати, додаде он, — кажите, чега сам вредан, кад се сврши ваша срдачна црнина, црнина пристојности. Мени је штошта казала и ова година дана. А сад решите само то питање: да ли да идем или... да останем?

— Чујете, ви кокетујете са мном! рече она на једанпут весело.

— О, не! рече он озбиљно. — То није мало-пређашње питање, сад оно има друго значење: ако останем, с каквим ћу правима остати?

Она се на једанпут збуни.

— Видите, да не кокетујем! рече он, смејући се, задовољан што ју је ухватио. — Га ми, после овога разговора, морамо се друкчије понашати једно према другому: ми већ нисмо оно, што смо били јуче.

— Ја не знам... прошапута она још већма збуњена.

— Хоћете допустити да вам дам савет?

— Говорите... ја ћу га слепо послушати! додаде она готово са страсном покорношћу.

— Удајте се за мене, док не дође „он“!

— Још не смем... шапну она, покривајући лице рукама, узбуђена, али срећна.

— А зашто не смете? упита је и он шапатором, нагињући њену главу к себи.

— А ова прошлост? шапну она опет, насло- нивши му главу на груди, као мајци.

Он лагацко одвоји њене руке од лица, пољуби је у главу, и дуго је гледао њену забуну, с насладом је видео како јој се у очима заблисташе и опет изгубише сузе.

— Увенуће, као ваш јергован! заврши он. — Ви сте добили лекцију; сад је време да се њом користите. Отпочиње се живот: дајте мени вашу будућност и не мислите ни о чем — ја јамчим за све. Хајдемо тетки!

Штолц је доцкан отишао својој кући.

„Што сам тражио нашао сам“, мислио је уснут, гледајући заљубљеним очима дрвета, небо, језеро, па чак и маглу што се дизала поврх воде. „Дочекао сам! Толико година жудње, трпљења, штедње снаге душевне! Дуго сам чекао — и све је награђено: ево ово је последња срећа човекова!“

Сад се у његовим очима све заслонило срећом: контоар, очеве кочије, рукавице од јеленске коже, масни рачуни — сав послени живот. У његовој успомени ускрсну само миомирна соба његове матере, варијације Херцове, кнежевска галерија, плаве очи, смеђа напудрована коса — и све је то наткрилио неки нежан глас Олгин: он је у памети слушао њено певање...

— Олга — моја жена! прошанута он, задрхтавши страсно. — Све се нашло, нема се шта тражити, нема се више куд ићи!

И у заносу од среће, ишао је кући, не опажајући пута, ни улица...

Олга га је дуго пратила очема, потом је отворила прозор, и неколико минута дисала ноћном хла-

довином; узбуђење јој се полагано утишало, груди су се надимале одмерено.

Она управи очи на језеро, у даљину, и замисли се тако тихо, тако дубоко, као да је заспала. Хтела је ухватити, о чем мисли, шта осећа, па није могла. Мисли су летеле тако једнолико, као таласи, крв је текла тако бујно по жилама. Она је проучавала срећу и није могла одредити, где су јој границе, и шта је она. Мислила је, откуд јој је тако тихо, мирно, добро, зашто је спокојна, а уз то...

— Ја сам његова заручница... прошапутала она.

„Ја сам заручница“! мисли девојка с поноситим трепетом, кад дочека тај тренутак, који осветли сав њен живот, и она тад израсте високо, па с висине гледа на ону мрачну стазу, којом је јуче ишла сама и неопажена.

А зашто Олга није устрептала? И она је ишла сама стазом, неопажена, и њу је на раскршћу срео „он“, дао јој руку и извео, не у блесак зракова што очи засењују, него као на разлив широке реке, у про- страна поља и на хумове што се примамљиво осмешкују. Она није зажмурила од блеска, није јој срце претрнуло, није плапуло уображење.

Она је с тихом радошћу уставила поглед на разлив живота, на његовим широким пољима и зеленим хумовима. Њу није пролазила језа по леђима, није пламтео поглед поносом: само кад је тај поглед пренела с поља и хумова на онога који јој је дао руку, осетила је како јој низ образ мили лагано суза...

Она је једнако седела, као да спава — тако је тих био сан њене среће: она се није помакла, готово није дисала. Загњурена у заборав, она је управила мислени поглед у неку тиху, ведру ноћ, с благом светлошћу, с топлином и мирисом. Сан среће раширио је широка крила и пловио лагано, као облак преко неба, над њеном главом.

Она није у том сну видела себе увијену у велове и блонде за два сахата, а после у посленичке крпе за цео век. Она није уснила ни свечану гозбу, ни свеће, ни веселе узвике; она је уснила срећу, али

тако просту, тако неокићену, да је још једном, без трепета од поноса, а само с дубоком мишином прошанутала: — Ја сам његова заручница!

V.

Боже мој! Како је све мрачно и досадно изгледало у стану Обломовљевоу, пошто је прошла година и по после имендана, кад му је изненадно дошао на ручак Штолц. И сам Илија Илић беше подадуо, чама се угнездила у његове очи и извиривала отуд, као каква болест.

Он похода, похода по соби, потом легне и гледа у таван; узме књигу с поличнице, претрчи очима неколико редова, зевне и почне добовати прстима по столу.

Захар је постао још неспретнији, нечистији; појавиле су му се закрпе на лактовима; он изгледа тако јадно, гладно, као да се рђаво храни, мало спава а за троје ради.

Халат на Обломову отрцао се, ма како брижљиво да су се зашивале рупе на њему, он се цепа свуд и где нема шва; одавно би требало набавити нов. Хаљине на постељи такође отрцане, гдешто накрпљене; завеси на прозорима одавно избледели и, ма да су опрани, налице на крпе.

Захар донесе стари чаршав, простре га на половини стола, до Обломова, потом опрезно, стегнувши зубима језик, донесе прибор са стаклетом ракије, метну хлеб и оде.

Врата од газдаричина одељења отворише се и уђе Агафија Матвејевна, носећи брзо таву у којој је цврчала кајгана.

И она се страшно променила, не на боље. Порђала је. Нема оних облих, белих образа, што нити црвене ни бледе; не лаште се ретке обрве; очи су јој упале.

На њој је стара цицана хаљина; руке су јој и преплануле и огрубеле од рада, од ватре, или од воде, или и од једног и од другог.

Акулина већ одавно није у кући. Аниса — и у кухини, и у градини, и живину надгледа, и подове пере, и мете; она не доспе сама, и Агафија Матвејевна, хтела не хтела, ради у кухини: туца, сеје и тре мало, јер мало има кафе, цимета и бадема, а о чипкама је и заборавила мислити. Сад јој се чешће дешава да сецка лук, тре рен и томе сличне зачине. На лицу њеном лежи дубока сета.

Али не уздише она због себе, ни због своје кафе, не тужи она зато, што нема прилике да се ужурба, да погаздује на велико, да натуца цимета, да метне ваниле у сос, или да вари густу повлаку, него зато, што је већ друга година како ништа од тог не једе Илија Илић, зато што се њему не узима кафа на пудове¹ из најбољег дућава, него се купује у бакалници на двогрошке; повлаку не доноси Чухонка, него се набавља у тој истој бакалници; зато, што му она место сочна котлета доноси за доручак кајгану, начињену са ужеженом, устојалом у бакалници шунком.

А шта то значи? Значи то, да је друга година како доходак од Обломовке, који Штолц уредно шаље, иде на подмирење потраживања по облигацији, коју је Обломов дао газдарици.

Брацина „ствар по закону“ испала је преко сваког очекивања. Кад је Таранћев први пут напоменуо скандалозно дело, Илија Илић се тргао и збунно; затим су отишли да се намире, после су нили сви троје и Обломов је потписао облигацију, с роком на четири године; а после месец дана Агафија Матвејевна потписала је таку исту облигацију на име брацино, не слутећи шта је то и зашто она потписује. Браца је рекао, да је то писмено потребно због куће и казао јој да напише: „ову сам облигацију својеручно потписала“, та и та (име и презиме, и шта је).

Она се само због тог устезала, што је требало много писати, и молила је брацу да нагна Вањушу да он то испише, јер је „он почео читко писати“, а она ће, може бити, натрпати и што не треба. Али

¹ Пуд — мера, има нешто више од 16 килограма.

је браца салетео, и она је потписала криво, косо и крупно. Више о том није никад било помена.

Кад је Обломов потписивао, он се мало тешио тим, што ће ти новци отићи сиромасима, а после, сутрадан, кад му је глава била ведрa, он се са стидом сетио тог посла и трудио се да то заборави, клонио се да се не састане с брацом, и кад Таранџев поведе реч о том, он је претио да ће се одмах иселити из стана и отићи у село.

После, кад је добио новце из села, браца му је дошао и изјавио, да ће њему, Илији Илићу, бити лакше кад почне отплаћивати одмах од дохотка; да ће се потраживање за три године измирити, иначе кад дође рок и кад се документ да на извршење, село ће се морати изложити јавној продаји, јер у Обломова толика сума неће бити у готовини нити се може предвидети.

Обломов је разумео, у какве је замке пао, кад је све, што је слао Штолиц, стало ићи на отплату дуга, а њему остајала само мала количина новаца да животиари.

Браца је хитао да сврши ту добровољну погодбу са својим дужником за две године, да не би што побркало ствар, и зато је Обломов на једанпут пао у тежак положај.

Изнајпре се то није јако опајало, јер је он и навикао да не зна колико му је у цену новаца; али Ивану Матвејевићу паде на ум да испроси кћер неког брашнара, па нађе засебит стан и исели се.

Газдински полет Агафије Матвејевне на једанпут застаде: јесетрина, као снег бела телетина и ћурке стадоше се појављивати у другој кухини, у новом стаун Ивана Матвејевића Мухојарова.

Тамо су увече гореле свеће, скупљала се потоња родбина брацина, његове колеге и Таранџев; све се обрело тамо. Агафија Матвејевна и Аниса на један мах осташе зијајући, и са залудно спуштеним рукама, над празним кастролама и лонцима.

Тад је Агафија Матвејевна први пут сазнала, да она има само кућу, градину и пилиће, а да ни цимет

ни ванила не расте у њеној градини; увидела је, да су на пијацу пиљари мало по мало престали клањати јој се дубоко и с осмехом, да је те поклоне и осмехе почела добивати нова, дебела и накинђурена куварица њеног браце.

Обломов је дао газдарици све новце, које му је оставио њен браца на издржавање, и она је, три четири месеца, без рачуна, као и пре, млела на пудове кафе, туцала цимет, пржила телетину и ћурке, и то је радила до последњег дана, кад је потрошила и последњих седам гривана и дошла к њему да каже, да у ње нема новаца.

Он се трипут преврте на дивану од тог гласа, затим погледа у своју фиоку: ни у њега не беше ништа. Стаде се сећати, куд је део новце, и ничег се није сетио; попипа руком по столу, да нема ситнине, упита Захара, тај ни у сну није снιο. Она оде браци и наивно каза, да у кући нема новаца.

— А куд сте ти и тај властелин страћили хиљаду рубаља, што сам му дао на трошак? упита он. — А где ћу ја наћи новаца? Ти знаш, да ја ступам у законити брак: две куће не могу издржавати, а ти и тај господин пружајте се према покривачу.

— Што ви, браца, прекоревате мене због господина? рече она. — Шта вам он чини? Никог не дира, живи мирно. Нисам га ја звала у стан, него ви и Михеј Андрејић.

Он јој даде десет рубаља и рече, да нема више. Али после, пошто је с кумом у „гостионици“ промозгао о ствари, одлучио је, да не може тако оставити сестру и Обломова, да ће, можда, доћи ствар и до Штолца, а тај ће бахнути, дознати и, шта више, некако прекројити, да нећеш моћи ни судом наплатити дуг, при свем том што је „ствар по закону“; Шваба је, наравно, препреден!

Он стаде давати још по педесет рубаља на месец, рачунајући да ће те паре извући из Обломовљевих доходака за трећу годину, али је уз то објаснио и чак се заклео сестри, да неће дати ни гроша више, и израчунао је колико треба да троше на храну,

како ће умањити трошкове, чак је одредио, каква ће кад јела готовити, израчунао је, колико она може добити за пилиће, за купус, и рекао је, да се с тим може живети певајући.

Агафија Матвејевна забринула се први пут у животу не о газдинству, него о нечем другом; први је пут заплакала, не што се наједила на Акулину због разбијена посуђа, не што браца грди због неукуване рибе; први пут појавила јој се страшна оскудица, али страшна не за њу, него за Илију Илића.

„Како ће сад тај господин“, премишљала је она: „јести место шпаргле репу с маслом, место рјабчика јагњетину, место настрмака и јесетрине као ћилибар — усољена смуђа, а може бити, и питија из бакалнице...“

Ужас! Она није домислила до краја, него се журно обукла, узела кола и отишла у мужевљу родбину, не на Васкрс ни на Божић, не на породични ручак, него ујутру рано, забринута, с необичним говором и питањем, шта ће да ради, и да узме од њих новаца.

Они имају много: одмах ће дати, чим дознаду, да је то за Илију Илића. Кад би то било њој за кафу, за чај, деци за хаљине, за ципеле, или за друге сличне захтеве, онда не би ни поменула, али ово је за крајњу потребу, дошло је већ до грла: да купи шпаргле Илији Илићу, рјабчике да му пржи, он воли француски грашак...

Али тамо се зачудише, новаца јој не дадоше, него рекоше, ако Илија Илић има каквих ствари, златних или, можда, сребрних, па чак и звериње коже, онда може заложити, и рекоше јој да има таквих добротвора, који ће дати трећину од тражене суме дотле, док он опет не добије паре из села.

Ова практична поука пролетела би некад преко генијалне газдарице, не додирнувши њену главу, и не би јој се могла растумачити никаквим начином, а сад је она умом својега срца разумела, срачунала све и метнула на мерило... свој бисер, који је добила у мираз.

Илија Илић, не слутећи ништа, пио је сутрадан ракију с рибизловим листом, залагао се изврсном младцом, јео чорбу од омиљених шкембића и белог свежег рјабчика. Агафија Матвејевна јела је мало послужитељске чорбе и каше, и, само да прави друштво Илији Илићу, попила две шоље кафе.

У брзо за бисером извадила је из потајног сандука огрлицу, па је онда отишло сребро, па бунда...

Дође рок кад се шаљу новци из села: Обломов јој даде све. Она искупи бисер и плати интерес на огрлицу, сребро и бунду, па му је опет готовила шпарглу, рјабчике, а само форме ради пила је с њим кафу. Бисер је опет дошао на своје место.

Недељу по недељу, дан по дан, сатирала се она, мучила се, ломила, продала је шал, послала је да прода свечану хаљину и остала је у цицаном свакодневном оделу, с голим лактовима, а недељом је покривала врат старом испрљаном марамом.

Ето зашто је она порђала, зашто су јој очи упале и зашто је она сама донела доручак Илији Илићу.

Она је чак била толико храбра да начини весело лице, кад јој је Обломов рекао, да ће сутра доћи к њему на ручак Таранћев, Алексијев и Иван Герасимовић. Ручак је био укусан и чисто послужен. Она није постидела домаћина. Али колико је то њу стало немира, трке, тражења по бакалницама, па песна, чак и суза!

Како је она на једанпут заронила у узбурканост живота и како је познала његове срећне и несрећне дане! Али је она водела тај живот, не обзирући се на сву горчину својих суза и брига; она га не би променила за онај пређашњи, тихи ток, кад није познавала Обломова, кад је с достојанством владала посред пуних кастрола, које су кркљале и цврчале, посред тава и лонаца, кад је заповедала Акулини, покућару.

Она чак задршће од ужаса, кад јој изненадно падне на ум мисао о смрти, и ако би смрт једним махом учинила крај њеним неусахнулим сузама, свакодневном тумарању и несклапању очију сваке ноћи.

Илија Илић доручкова, послуша мало како Маша чита француски, поседе у соби код Агафије Матвејевне, гледао је, како је крпила Вањичкин капутић, окрећући га десет пута а на једну а на другу страну, и у исто време трчала је непрестано у кухину да види, како се пржи јагњетина за ручак, и да ли није време да се закува чорба.

— Што се ви непрестано бринете? рече Обломов. — Оставите!

— А ко ће се бринути, ако нећу ја? рече она. — Ево чим ударим овде две закрпе, одмах ћемо зготовити чорбу. Ала је несташан дечко, овај Вања! Оне недеље окрпила сам му капутић, био је као нов — па опет подерао! Што се смејеш? окрете се она Вањи који је седео за столом, у панталонама и у кошуљи с једном помоћи.¹ — Ево нећу ти окрпити до сутра, и нећеш моћи трчати на капију. Мора бити, деца ти подерала: тукао си се — признај?

— Нисам, мамице, само се поцепало, рече Вања.

— Јест, баш само! Боље би било, кад би ти седео код куће и учио лекције, него што трчкараш по улицама! Ево кад Илија Илић опет каже, да рђаво учиш француски, ја ћу ти и ципеле скинути, па ћеш морати седети за књигом!

— Ја не волим учити француски.

— Зашто? упита Обломов.

— Па у француском има много ружних речи... Агафија Матвејевна плану, Обломов се грохотом насмеја. Јамачно су већ раније говорили о „ружним речима“.

— Тути, неваљали деране, рече она. — Боље утри тај нос, зар не видиш какав ти је?

Вањуша шмркну, али носа не утр.

— Причекајте, док добијем новце из села, ја ћу му наручити два пара, умеша се Обломов: — сиви капутић, а до године мундир: прећи ће у гимназију.

— Ех, може он још и старо носити, рече Агафија Матвејевна: — а паре ће требати за кућу. Спре-

¹ Помоћи — зову Руси оне кајише од панталона што се носе преко рамена. Пр.

мићемо усољене говеђине, накуваћу вам компота...
Идем да видим, је ли Аниса донела скоруи...

Она устаде.

— Шта ће бити данас? упита Обломов.

— Чорба од гргеча, пржена јагњетина, и ташци.
Обломов ућута.

У том дојури неки екипаж, неко закуца на капији, псето на ланцу поче скакати и лајати.

Обломов оде у своју собу, мислећи, да је когод дошао газдарици: месар, пиљар, или друга слична особа. Така похода праћена је обично искањем новаца, немањем са стране газдаричине, потом претњом од стране продавчеве, па молбама да почека од стране газдаричинз, па грдњом, треском врата, капије и помамним скакањем и лајањем псећим — једном речи непријатном сценом. Али дојурио је екипаж — шта ће то значити? Месари и пиљари не иду у екипажима.

На једанпут утрча у његову собу газдарица, поплашена, и рече:

— Дошао вам гост!

— Ко? Таранћев или Алексијев?

— Није, није, него онај што је ручао на Илин-дан.

— Штолиц? рече Обломов узнемирен, обзирући се око себе, куд би отишао. — Боже! шта ће рећи, кад види... Кажите, да сам отишао! додаде брзо, па оде у газдаричину собу.

Аниса стиже на време у сусрет госту. Агафија Матвејевна беше уграбила да јој каже заповест. Штолиц поверова, само се зачуди, како то Обломов није код куће.

— Добро, кажи, да ћу доћи после два сахата, доћи ћу на ручак! рече и оде онде близу, у јавни врт.

— Доћи ће на ручак! испоручи Аниса поплашено.

— Доћи ће на ручак! понови у страху Агафија Матвејевна Обломову.

— Треба зготовити други ручак, одлучи он, поћутавши.

Она га погледа погледом пуним ужаса. Њој је остало свега пола рубље, а до првога, кад браца даје паре, има још десет дана. На веру нико не да.

— Нећемо стићи, Илија Илићу, напомену она бојажљиво: — нека једе што има...

— Не једе он то, Агафија Матвејевна: чорбу од греча ни да види, чак ни кечигу не једе; јагњетину ни у уста да узме.

— Могли бисмо узети језика у кобасичарници! рече она на једанпут, као да јој неко каза: — ту је близу.

— То је добро, то може; и наредите каквога зеља, зелена боба...

— Боб је осам гривана фунта! заусти да рекне, али не може превалити преко језика. — Добро, ја ћу већ удесити... рече она, наумивши да боб замени купусом.

— Реците да се узме фунта сира швајцарског! заповеда он, не знајући колико новаца има Агафија Матвејевна: — и ништа више! Ја ћу се извинити: рећи ћу му, да се нисмо надали... И кад би се могао спремити бакав бујон.

Она беше пошла.

— А вина? сети се он на једанпут.

Она му одговори новим погледом, пуним ужаса.

— Треба послати да се донесе лафит, заврши он хладнокрвно.

VI.

После два сахата дође Штолц.

— Шта је с тобом? Како си се променио, подадуо, блед! Јеси здрав? упита Штолц.

— Слабо здравље, Андреја, рече Обломов, грлећи га: — лева ми нога нешто трне.

— Ала је овде код тебе прљаво! рече Штолц, обзирући се око себе. — Та што не бациш тај халат? Погле, сав у закрпама!

— Навика, Андреја; жао ми растати се с њим.

— А спаваће хаљине, а завеси... поче Штолц: — је ли и то навика? Жао ти променети те дрошке? За Бога, зар ти можеш спавати на овој постељи? Ама шта је то с тобом?

Штолц погледа у Обломова, па опет завесе, па постељу.

— Ништа, рече Обломов збуњен: — ти знаш, да ја увек нисам био велики чистунац у својој соби... Боље ће бити да се руча. Хеј, Захаре! Постављај брзо сто... Па шта радиш ти, хоћеш ли се дуго бавити? Одакле идеш?

— Питаш, и одакле идем? упита Штолц. — Па теби овде не долазе гласови из живог света?

Обломов га је радознало гледао и чекао, док изговори.

— Шта ради Олга? упита он.

— А, ниси је заборавио! Ја сам мислио, да ћеш је заборавити, рече Штолц.

— Нисам, Андреја, зар је могућно њу заборавити? То би значило заборавити, да сам некад живео, био у рају... А сад ето!... Он уздахну. — Па где је она?

— У свом селу, газдује.

— С тетком? упита Обломов.

— И с мужем.

— Она се удала? узвикну Обломов, избечивши очи.

— А чега се ти плашиш? Да не успомена?... додаде Штолц тихо, готово нежно.

— О, не, Бог с тобом! правдао се Обломов, долазећи к себи. — Нисам се ја поплашио, него зачудио; не знам, зашто ме је то изненадило. Је ли се удала давно? Је ли срећна? Казуј, тако ти Бога! Осећам да си скинуо с мене велики терет! Ма да си ме уверавао, да ми је опростила, ипак, знаш... нисам био спокојан! Све ме је нешто гризло... Драги Андреја, како сам ти захваљан!

Он се радовао тако од срца, тако је поскакивао на свом дивану, тако се растресао, да га је Штолц дуго гледао и био чак ганут.

— Како си ти, Илија, добар! рече му. — Твоје срце заслуживало је њу! Ја ћу јој све приповедити.

— Не, не, не казуј! прекиде га Обломов. — Она ће сматрати да сам без осећања, што сам се обрадовао, кад сам чуо да се удала.

— А зар радост није осећање, и то још без егоизма? Ти се радујеш само њеној срећи.

— Тако је, тако! прекиде га Обломов. — Бог ће знати, шта ја брбљам... А ко је, ко тај срећни? Ја и не питам.

— Ко? понови Штолц. — Ала ти, Илија, не умеш да погађаш!

Обломов на једанпут устави на свом пријатељу непомичан поглед: његове црте укочише се за тренут и неста му румени с лица.

— Да ниси... ти? упита.

— Опет си се уплашио! А чега? рече Штолц, насмејавши се.

— Не шали се, Андреја, кажи истину! рече Обломов узбуђено.

— Бога ми, не шалим се. Друга је година како сам се оженио Олгом.

Мало по мало губио се страх на лицу Обломовљевоу, уступајући место мирној замишљености; он још није подизао очи, али је његова замишљеност за часак била већ пуна тихе и дубоке радости, и кад је полагано погледао Штолца, у погледу његовом већ беше раздраганост и сузе.

— Драги Андреја! изговори Обломов, грлећи га! — Драга Олга... Сергијевна! додаде и презиме, уздржавајући усхићење. — Вас је благословио сам Бог. Боже мој! ала сам срећан! Па кажи јој...

— Казаћу, да не познајем другог Обломова! прекиде га Штолц дубоко потресен.

— Немој, кажи јој, подсети је, да сам се ја срео с њом зато, да је изведем на пут, и да ја благосиљам тај сусрет, да је благосиљам и на новом путу! Шта би било, да је други... додаде он с ужасом: — али сад, заврши весело: — не црвеним због своје улоге, не кајем се; снао ми је терет с душе; у души ми је ведро, и ја сам срећан! Боже! хвала ти!

И опет је готово скакао од узбуђења на дивану: час му ударе сузе, час удари у смех.

— Захаре, спреми шампањ за ручак! викну он, заборавивши да нема ни гроша.

— Све ћу казати Олги, све! рече Штолц. — Није то узалуд, што те она не може да заборави. Није; ти си био ње достојан: твоје је срце дубоко као кладенац!

Глава Захарова помоли се из предсобља.

— Изволите овамо! рече Захар, дајући знак господину.

— Шта је? упита он нестрпљиво. — Одлази!

— Дајте новаца! шапну Захар.

Обломов на једанпут умукну.

— Де, не треба! шапну на врата. — Кажи, да си заборавио, ниси стигао! Иди!... Немој, ходи овамо! рече гласно. — Знаш ли, Захаре, шта је ново? Честитај! Андреја Иванић оженио се!

— Јао, баћушка! Кад ми Бог даде да доживим ту радост! Честитам, баћушка, Андреја Иванићу; Бог вам дао небројено година живота, и дечице да дочекате. Јао, Господе, ето радости!

Захар се клањао, осмејкивао, сипао, шиштао. Штолц извади једну новчаницу и даде му.

— На, ево ти, па купи капут, рече му: — погледај, идеш као прави просјак.

— Коју сте узели, баћушка? упита Захар, хватајући руке Штолцове.

— Олгу Сергијевну — сећаш се? рече Обломов.

— Госпођицу Илинску! Господе! Ала је то дивна госпођица! Право је имао Илија Илић што ме је онда грдио, маторога пса! Грешан сам био, крив сам био: све сам на вас обарао. Ја сам онда и Илинским млађима испричао, а није Никита! И тако се начинила права клевета. Јао, Господе, јао, Боже мој!... говорио је он једнако, одлазећи у предсобље.

— Олга те зове у село, к себи у госте; твоја се љубав охладила, није опасно: нећеш бити љубоморан. Хајдемо.

Обломов уздахну, и рече:

— Не, Андреја, не бојим се ја ни љубави ни љубоморе, али ипак нећу вам доћи.

— А чега се бојиш?

— Бојим се зависти: ваша срећа биће мени огледало, у ком ћу увек видети свој горки и убијени живот; а ја већ друкчије живети нећу, не могу.

— Окани се, драги Илија! Ти ћеш и нехотице почети да живиш онако, како живе они који су око тебе. Рачунаћеш, газдовати, читати, слушати музику. Како се у ње сад израдио глас! Сећаш ли се *Casta diva!*

Обломов одмахну руком, да то не спомиње.

— Хајдемо! наваљиваше Штолц. — То је њена воља; она неће одустати. Ја сустанем, а она не. То је такав пламен, така живост, да чак и ја кашто потеглим. Опет ће се појавити у твојој души прошлост. Сетићеш се парка, јергована, па ћеш се растрести...

— Не, Андреја, не, не спомињи, не дирај, за име Бога! прекиде га Обломов озбиљно. — Мене то тишти, а не весели ме. Успомене — то је: или нај-узвишенија поезија, кад су то успомене о живој срећи, или љута боља, кад се тичу залечених рана... Дела да разговарамо о чем другом. Да, ја ти нисам захваљно за твоје старање о мојим пословима, о селу. Пријатељу мој! Ја ти не могу захвалити, нисам кадар; тражи захвалности у свом сопственом срцу, у својој срећи — у Олги... Сергијевној, а ја... ја ти... не могу захвалити! Опрости, што те до сад ја нисам опростио бригае. Али ето, скоро ће пролеће, и ја ћу неминовно отићи у Обломовку...

— А знаш ли, шта се ради у Обломовци? Ти је нећеш познати! рече Штолц. — Ја ти нисам писао, јер ти не одговараш на писма. Мост је начињен, кућа лане у лето изидана и покривена. Само о намештају унутра брини се ти сам, по свом укусу — у то ја нећу да се мешам. Имањем управља нов управитељ, мој човек. Ти си видео у извештају издатке.

Обломов је ћутао.

— Ниси га читао? упита Штолц, гледећи у њега. — Где је?

— Чекај, наћи ћу после ручка; треба питати Захара...

— Хеј, Илија, Илија! Да ли да се смејем, да ли да плачем!

— После ручка наћи ћемо. Хајде да се руча! Штолц се намршти, седајући за сто. Он се сети Илина-дне: каменица, ананаса, шљука; а сад види дебео неки чаршав, стаклета за сирће и зејтин без запушача, запушена хартицама; на тањирима по велико парче црна хлеба, виљушке с изломљеним дршцима. Обломову дадоше чорбу, а њему супу с крупом и обарено пиле, затим је дошао тврд језик, па јагњетина. Беше и црна вина. Штолц насу пола чаше, огледа, метну чашу на сто и већ више није огледао. Илија Илић попи две чаше рибизлове ракије, једну за другом, па се жељно наклопи на јагњетину.

— Вино ништа не ваља! рече Штолц.

— Опрости, у хитњи нису доспели да оду на ону страну, рече Обломов. — Ето ако хоћеш рибизлове ракије? Дивна је, Андреја, пробај!

Он нали још једну чашу и попи.

Штолц га погледа зачуђено, али оћута.

— Агафија Матвејевна гради је сама: дивна је то жена! говораше Обломов, мало напит. — Право да ти кажем, ја не знам, како ћу у селу живети без ње: таку кућаницу не можеш наћи.

Штолц га је слушао, набравши мало обрве.

— Мислиш, ко ово све готови? Аниса? Аја! настави Обломов. — Аниса надгледа пилиће, плеви купус у градини, и подове пере; а ово све готови Агафија Матвејевна.

Штолц није јео ни јагњетине, ни ташака, оставио је виљушку, па гледао, како је то све слатко јео Обломов.

— Сад већ нећеш видети на мени преврнуту кошуљу, настави Обломов, с апетитом сисајући кошчицу. — Она све прегледа, све спази, немам ни једне неокрпљене чарапе — и све сама. А какву кафу кува! Ево почистићу те после ручка.

Штолц га је слушао ћутећи, са забринутим лицем.

— Сад се њен брат иселио, пало му на ум да се жени, па газдинство, знаш, већ није онако велико, као пре. А пре је имала пуне руке! Од јутра до мрака само лети: и на пијац, и у гостински двор¹... Знаш, казаћу ти, заврши Обломов, владајући слабо језиком: — кад би ми дао две три хиљаде, ја те онда не бих угошћавао језиком и јагњетином; изнео бих ти читаву јесетру, пастрмака, филе прве сорте. А Агафија Матвејевна починила би чудеса и без кувара — да како!

Он попи још чашу ракије.

— Ама пиј, Андреја, одиста пиј! Дивна ракија! Теби неће начинити оваку ракију Олга Сергијевна! рече он заплећући. — Она ће ти испевати *Casta diva*, али не уме начинити ракију овако! Ни пирог с пилетином и печуркама неће ти испећи! Тако су пекли, пре, само у Обломовци и ево овде! А што је још добро, то је то, што не готови кувар; тај, Бог зна, каким рукама прави пирог; а Агафија Матвејевна — то ти је сама чистота!

Штолц га је слушао пажљиво.

— И руке су јој биле беле, настави Обломов, јако збуњен ракијом: — да их пољубиш! А сад су постале грубе, јер све ради сама! Сама ми глача кошуље! изговори он осетљиво, готово плачући. — Јест, Бога ми, видео сам својим очима. Другог ни жена тако не надгледа — Бога ми! Дивна је жена Агафија Матвејевна! Ех, Андреја! Да се хоћеш доселити овамо с Олгом Сергијевном, да хоћеш узети овде летњак: ала бисмо онда проживели! У гају бисмо пили чај, у петак по Илину-дне ишли бисмо на Бартане, за нама би ишла кола с јелом и са самоваром. Тамо бисмо, на трави, на сагу лешкарили! Агафија Матвејевна научила би и Олгу Сергијевну како се ради у кући, зацело би је научила. Сад ето пошло рђаво: брат се иселио; а кад би нам дали три четири хиљаде, ја бих теби овде изнео таквих ћурака...

— Ти добиваш од мене пет! рече на један мах Штолц. — Па куд их деваш?

¹ Гостински двор — то је множина дућана под једним кровом, у којима се продаје житак.

— А дуг? омаче се Обломову изненадно.
Штолц скочи.

— Дуг? понови он. — Какав дуг?

И погледа га, као што страшни учитељ погледа ђачића који хоће да се сакрије.

Обломов на једанпут уђута. Штолц седе до њега на диван.

— Ко ме си дужан? упита га.

Обломов се мало отрезни и дође к себи.

— Никому, слагао сам, рече он.

— Ниси; него ето сад лажеш, али невешто. Шта је овде код тебе? Шта је с тобом, Илија? А! Дакле због тог је јагњетина, кисело вино! Ти немаш новаца! А куд их деваш?

— Доиста сам дужан... мало, газдарици за храну... рече Обломов.

— За јагњетину и за језик! Илија, казуј шта се ради овде код тебе? Какав је то догађај: брат се иселио, у кући пошло рђаво. Ту нешто има. Колико си дужан?

— Десет хиљада, по облигацији... прошапута Обломов.

Штолц скочи и опет седе

— Десет хиљада? Газдарици? За храну? понови он с ужасом.

— Да, много смо узимали: живео сам врло раскошно... Сећаш се, ананаси, па брескве... и тако сам се задужио... муцао је Обломов. — Али што да мислимо о том?

Штолц му не одговори. Он је премишљао у себи: „Брат се иселио, у кући пошло рђаво — и сасвим је тако: све изгледа голо, јадно, прљаво! А каква је жена ова газдарица? Обломов је хвали! Она га надгледа; он говори о њој с топлином...“

Штолц се на једанпут промени у лицу, разумеде шта је. Нешто га ледну.

— Илија! упита он: — Шта је теби... ова жена?...

Али Обломов беше спустио главу на сто и заспао.

„Она га пљачка, дере све с њега... то се чини сваки дан, а ја до сад нисам ни слутио!“ мишљаше Штолц у себи.

Он устаде и отвори врата газдаричина, тако нагло да је она, кад га угледа, испустила од страха кашичицу којом је мешала кафу.

— Потребно ми је да говорим с вама, рече Штолц уљудно.

— Изволите у гостинску собу, ја ћу сад доћи, одговори она плашљиво.

Па метнувши на врат мараму, уђе одмах за њим у гостинску собу и седе на крајичак дивана. Шала већ не беше на њој и она се трудила да сакрије руке под мараму.

— Вама је Илија Илић дао неко писмено? упита он.

— Није, одговори она с тупим, зачуђеним погледом: — он мени није давао никако писмо.

— Како никако?

— Ја нисам видеела никако писмо! понови она с оним истим, тупим чуђењем...

— Писмено да вам је дужан! понови Штолц.

Она се размисли мало, па рече:

— Да сте ви говорили с брацом, а ја нисам видеела никако писмо.

„Је ли она луда, или препредена?“ помисли Штолц.

— Али он вам је дужан? упита је.

Она га погледа тупо, па јој се лице на једанпут уозбиљи, чак се и немир огледаше на њему. Сети се заложенога бисера, сребра, бунде, па мишљаше, да Штолц напомиње тај дуг; само никако није могла разумети, како су то дознали, кад она није ни речи проговорила о тој тајни, не само Обломову него ни Аниси, којој је давала рачун о свакој копјејци.

— Колико вам је дужан? упита Штолц неспокојан.

— Ништа ми није дужан! Ни копјејке!

„Крије преда мном, стиди се, грабљиви створ, глобарка!“ помисли у себи. „Али ја ћу дознати.“

— А десет хиљада? рече он.

— Каквих десет хиљада? упита она узнемирено и зачуђено.

— Вама Илија Илић дугује десет хиљада по облигацији — да или не? упита он.

— Он ми ништа не дугује. Био је дужан уз пост месару дванаест и по рубаља, али има три недеље како је платио; и за повлаку млекарици такође је платио — он ми није ништа дужан.

— Зар у вас нема документа од његове руке?

Она га тупо погледа, па одговори:

— Ама да сте говорили с брацом, он станује преко улице, у кући Замикалова, ево овде; има и подрум у кући.

— Не, не; допустите да говорим с вама, рече Штолц одлучно: — Илија Илић сматра да је дужан вама, а не браци...

— Он мени није дужан, одговори она: — а што сам залагала сребро, бисер и зверку, ја сам то залагала себе ради. Купила сам ципеле Маши и себи, Вањуши кошуљице, и дала сам пиљарима. А за Илију Илића није потрошено ни копјејке.

Он је гледао у њу, слушао је и погађао смисао њених речи. Он сам, рекао би, беше близу да растумачи тајну Агафије Матвејевне, и поглед немара, готово презирања, који је, док је говорио с њом, бацао на њу, замени се нехотично погледом радозналости, па чак и саучешћа.

У залагању бисера и сребра, он је у пола, магловито, прочитао тајну њених жртава, и само није могао оценити, да ли су се оне приносиле из чисте оданости, или с надом у какве год доцније добити.

Он није знао да ли да жали Илију, или да се радује. Изишло је на видело, да он није дужан њој, да је тај дуг некака лоповска замка њенога браце, али се обелоданило и много друго... Шта значи то залагање сребра, бисера?

— Дакле ви немате потраживања од Илије Илића? упита он.

— Потрудите се ви да говорите с брацом, одговори она монотono: — мора бити да је сад код куће.

— Ви велите, да вам није дужан Илија Илић?

— Ни копјејке, тако ми Бога! закле се она, гледећи у икону и крстећи се.

— Хоћете ли то казати пред сведоцима?

— Пред свима, ако хоћете и пред попом!... А што сам заложила бисер и сребро, то сам учинила за своје трошкове...

— Врло добро! прекиде је Штолц. — Сутра ћу доћи к вама с два моја познаника, а ви нећете одрећи да кажете пред њима то исто?

— Боље ће бити да се ви разговорите с брацом, понови она: — јер ја нисам ни обучена... непрестано у кухини, није лепо, кад виде туђи људи, замериће.

— Неће, неће; а с вашим брацом видећу се ја сутра, пошто ви потпишете акт...

— Ја сам се сасвим одвикла од писања.

— Али не треба ту много писати, свега два реда.

— Немојте, поштедите ви мене; нека ето Вањуша напише: он пише чисто...

— Не, немојте одрицати, навали Штолц. — Ако ви не потпишете акт, онда то значи, да вам Илија Илић дугује десет хиљада.

— Не, не дугује он мени ништа, ни једне копјејке, тврди она: — Тако ми Бога!

— Онда сте ви дужни потписати акт. С Богом, до сутра!

— Боље ће бити да ви сутра свратите до браце... говораше она, испраћајући га: — ено онде, на углу, преко улице.

— Нећу, а и вас молим да не говорите браци ништа о мени, иначе ће Илији Илићу бити врло непријатно...

— Добро, нећу му казати ништа! рече она послушно.

VII.

Сутрадан је Агафија Матвејевна дала Штолцу сведоцбу, да она нема никаког новчаног потраживања од Обломова. С том сведоцбом бахнуо је Штолц изненадно пред брацу.

То беше прави гром за Ивана Матвејевића. Он извади облигацију и показа уздрхталим средњим прстом десне руке, окренувши ноџат доле, потпис Обломовљев и потврђење маклерово.

— Закон, рече он: — мене се не тиче; ја само чувам интересе сестрине, а какве је новце узимао Илија Илић, мени није познато.

— На том вам се неће проћи! попрети му Штолц, одлазећи.

— Ствар је по закону, а мене се не тиче! правдао се Иван Матвејевић, кријући руке у рукаве.

Сутрадан чим је дошао у канцеларију, дође момак од генерала¹, зове га да одмах дође к њему.

— Генералу! понови сва канцеларија с ужасом. — Зашто? Шта ли је? Да не тражи какво дело? Које ли тражи? Брзо, брзо! Прошивајте дела, правите изводе! Шта ли ће то бити?

Увече дође Иван Матвејевић у „гостионицу“ као изгубљен. Таранћев га је већ одавно ту чекао.

— Шта је, куме? упита га нестрпљиво.

— Шта! рече монотонно Иван Матвејевић. — А како ти мислиш, шта је!

— Изгрдише те, је ли?

— Изгрдише! наруга му се Иван Матвејевић. — Боље би било да су ме пребили! И ти си ми красан! прекоре га. — Не кажеш ми, какав је тај Шваба!

— Та говорио сам ти, да је препреден!

— Ништа је то, што је препреден! Виђали смо ми препредене! Него зашто ми ниси казао, да је он сила? Он разговара с генералом, па кажу један другому „ти“, овако као ја теби. Зар бих се ја плео с таким човеком, да сам знао!

— Али ствар је по закону! узвикну Таранћев.

— Ствар је по закону! наруга му се опет Мухојаров. — Дела кажи им тамо: језик ти се узме. Знаш ли ти, шта ме је генерал питао?

— Шта? упита Таранћев радознано.

¹ Од гувернатора.

— „Је ли истина, да сте ви, с некаким нитковом, опили спахију Обломова и нагнали га да потпише облигацију на име ваше сестре?“

— И баш рече: „с нитковом“? упита Таранђев.

— Да, тако је рекао...

— А ко ли је тај нитков? упита опет Таранђев.

Кум га погледа.

— Бајаги, не знаш? рече јетко. — Као да ниси ти?

— Како да умеша мене?

— Захвали Шваби, и својему земљаку. Шваба је све намирисао, испипкао...

— Требало је, куме, да си другог ког показао, а за мене да си рекао да ја ту нисам ни био.

— Е гле! А какав си ти светац! рече кум.

— Па шта си ти одговорио, кад је генерал запитао: „је ли истина, да сте ви тамо, с некаким нитковом“?... Ето ту га је требало преварити.

— Преварити? Покушај да га превариш! Очи му некако зелене! Упињао сам се, упињао, хтедох рећи: „Није истина, клевета, ваше превасходство, ја не познајем никаког Обломова, то је све Таранђев“!... али не иде с језика; само сам пао пред његове ноге.

— А шта они хоће, да поведу парницу, шта ли? упита Таранђев потмуло. — Ја се у то не мешам; ето ти, куме...

— Не мешаш се! Ти се не мешаш? Нема то, куме, него кад је већ дошло да се пада у клопку, онда ти први: ко је наговорио Обломова да пије? Ко га је ружио, претио му?...

— Па ти си ме научио, рече Таранђев.

— А ти си малолетан, шта ли? Ја нећу ништа да знам, ништа да чујем.

— То је, куме, непоштено! Колико је припало теби мојом помоћи, а мени је допало свега триста рубаља...

— А зар ја сам све на себе да примим? Ала си вешт! Не, не; ја нећу ништа да знам, рече Мухојаров: — мене је сестра замолила, жена је, па не зна те ствари, да пријавим облигацију код маклера — то је све. Ти и Заћорти били сте сведоци, ви сте и одговорни.

— Требало би да добро изгрдиш сестру: како је смела ићи против брата? рече Таранћев.

— Сестра је луда, шта ћеш да јој чиниш?

— Шта вели она?

— Шта? Плаче, а окупила једно те једно: „није, вели, дужан Илија Илић“, па крај, ни новаца му она није никаквих давала.

— Али ти имаш од ње облигацију, рече Таранћев: — ти нећеш изгубити своје...

Мухојаров извади из цепа облигацију сестрину, исцепа је на парчета и даде Таранћеву.

— На, ево, поклањам је теби, хоћеш ли? додаде он. — Шта ћу јој узети? Кућу с оно градинице, шта ли? Ни хиљаду рубаља неће нико дати: кућа сва трошна. Па онда шта сам ја, нисам ваљда какав некрст? Зар да је отерам у свет с дечицом?

— Дакле, почеће се истрага? упита Таранћев плашљиво. — Ето ту, куме, да нам је извући се што јевтиније: ти сад, брате, избављај!

— Каква истрага? Неће бити никаке истраге! Генерал попрети да ће нас протерати из овог града, али се Шваба заузео, неће да се срамоти Обломов.

— Шта рече, куме! Као да ми се свали брдо с плећа! Хајде да пијемо! рече Таранћев.

— Да пијемо? Од каквих то доходака? Је ли од твојих?

— А шта је с твојима? Данас си, зацело, смотао седам рубаља?

— Шта! С Богом доходи! Ја ти нисам све ни казао, шта је генерал рекао.

— Шта је рекао? упита Таранћев, поплашивши се опет.

— Заповедио ми да дам оставку.

— Шта велиш, куме! узвикну Таранћев, избеживши на њ очи. — Ех, сад ћу изгрдити земљака као никога! заврши гневно.

— Ти би само да се грдиш!

— Не, не; изгрдићу ја њега, како хоћеш! рече Таранћев. — У осталом, истина, боље да причекам; ево шта ми паде на ум, слушај, куме!

— Шта? рече Иван Матвејевић у недоумици.

— Може се ту добар посао свршити. Само штета, што си се иселио из куће...

— А шта?

— Шта! рече он, гледећи у Ивана Матвејевића. — Припазити на Обломова и на сестру, какве то они пироге пеку, па онда... сведоке! И онда ту ни Шваба не може ништа. А ти си сад беспослен: затражићеш истрагу — ствар је по закону! Не бој се, и Шваба ће се поплашити, и пристати да се равна.

— Одиста, то би се могло! одговори Мухојаров замишљено. — Ти ниси глуп кад се ваља довити, само ниси за посао, ни Заћорти није. Него ја ћу већ наћи начина, чекај! рече мало живље. — Даћу ја њима! Ја ћу своју куварицу послати крадом у кухину код сестре: она ће се спријатељити с Анисом, све ће испикати, па онда... Хајде да пијемо, куме!

— Да пијемо! понови Таранћев. — А ја ћу већ после изгрдити земљака!

Штолц је покушао да одведе Обломова, али га овај замоли да га остави само за месец дана, тако га замоли, да Штолц није могао да не попусти. По казивању Обломовљевоу, њему је тај месец био потребан, да посвршује све рачуне, да изда стан и тако удеси ствари с Петроградом, да се већ више не враћа тамо. Потом је требало купити све да се намести кућа у селу; најзад хтео је да нађе себи добру економку, као што је Агафија Матвејевна, па се чак надао да ће и њу наговорити да прода кућу и да се пресели у село, то за њу достојно поље — разноврсног и великог газдовања.

— Кад је реч о газдарици, прекиде га Штолц: — ја сам те хтео питати, Илија, у каквим си ти везама с њом...

Обломов на једанпут поцрвене.

— Шта хоћеш да кажеш? упита га брзо.

— Ти врло добро знаш, рече Штолц: — иначе не би имао рашта црвенети. Слушај, Илија, ако ту може штогод помоћи опрезност, ја те преклињем свим нашим пријатељством, буди опрезан...

— У чем? Кажи, молим те! брањаше се збуњен Обломов.

— Ти си говорио о њој с таким жаром, да, доиста, почињем мислити, да ти њу...

— Волим, хоћеш да кажеш? Махни се, Бога ти! прекиде га Обломов с усиљеним смехом.

— Онда је још горе, ако ту нема никакве моралне искре, ако је то само...

— Андреја! Зар си ти мене познавао као неморална човека?

— А зашто си поцрвенео?

— Зато што си ти могао тако што помислити. Штолц климну сумњиво главом.

— Пази, Илија, немој да паднеш у јаму. Проста жена; прљав живот, загушљива сфера тупоумља, грубост — пих!...

Обломов је ћутао.

— Па, с Богом, заврши Штолц. — Дакле, ја ћу казати Олги, да ћемо те на лето видети, ако не код нас, оно у Обломовци. Упамти: она неће одустати!

— Зацело, зацело, одговори Обломов уверавајући: — додај и то, да ћу код вас зиму провести, ако она допусти.

— Тек би је тим обрадовао!

Штолц је отпутовао истога дана, а увече дође Обломову Таранћев. Није могао отрпети, да га добро не изгрди због свога кума. Само није узео у рачун, да се Обломов, у друштву с Илинским, одвикао од њему сличних појава, и да су се апатија и попустљивост према грубости и безочности замениле одвратношћу. То би се већ одавно обелоданило, а у неколико се и опазило, кад је Обломов боравио још на летњаку, али га је од тада Таранћев похађао ређе и уз то је долазио кад је било и других особа, па није ни било међу њима сукоба.

— Здраво, земљаче! рече Таранћев пакосно, не пружајући руку.

— Здраво! одговори Обломов хладно, гледајући на прозор.

— Шта је, [испратио си свог добротвора?

— Испратио. Па шта?

— Красан добротвор! настави заједљиво Таранћев.

— Шта, теби се не допада?

— Та ја бих њега обесио! викну Таранћев угушено, с мржњом.

— Где сад!

— И тебе с њим о једну грану!

— А зашто?

— Кад што радиш, ради поштено: ако си дужан, а ти плати, не извијај. Шта си сад починио?

— Чујеш, Михеју Андрејићу, поштеди ти мене од тих твојих прича; ја сам те, из лености, из немара, дуго слушао: мислио сам да имаш бар мрву савести, а ти је немаш. Ти си с оним лупежом хтео да ме превариш: ко је од вас гори — не знам, само сте ми обојица одвратни. Пријатељ ме је исплео из тог лудог посла...

— Леп пријатељ! рече Таранћев. — Чуо сам, да ти је и заручницу преотео; добротвор, нема се шта рећи! Е, будала си ти, брате, земљаче...

— Молим те, окани се тих ствари! прекиде га Обломов.

— Не, нећу да се оканим! Ти ниси хтео да чујеш за мене, ти си незахвалан! Ја те наместио овде, нашао ти жену — благо. Мир, свака угодност — све сам ти нашао, обасуо те добротворством, а ти окренуо крпу од мене. Нашао си добротвора: Швабу! Узео ти имање под закуп; чекни само, опељешиће он тебе, надаваће ти још и акција. Опремиће већ он тебе у свет, памти што ти рекох! Будала си ти, кажем ти, и мало је будала, ти си још уз то стока, незахвална!

— Таранћеве! викну страшно Обломов.

— Шта вичеш? Та ја ћу викнути да чује сав свет, да си ти будала, скотина! раздера се Таранћев. — Ја и Иван Матвејевић надгледали смо те, чували, као год робови служили те, на прстима ти прилазили, пазили на сваки твој поглед, а ти си га онао пред старијим: сад је остао без места и без залогаја хлеба! То је ниско, гнусно! Ти му мораш сад дати половину

имања; дај одмах меницу на његово име: ти сад ниси пијан, при свести си, дај, кажем ти, без тога не идем одавде...

— Што вичете тако, Михеју Андрејићу? рекоше газдарица и Аниса, извиривши на врата. — Два човека застала на улици, па слушају, каква је вика...

— Хоћу да вичем, дере се Таранћев: — нек се посрами ова будала! Нек те опљачка тај допов Шваба, који се сад везао и с твојом милосницом...

У соби одјекну жестока ћушка. Кад га удари Обломов по образу, Таранћев за тренут ућута, клону на столицу и пренеражен стаде колутати у наоколо забезекнутим очима.

— Шта је ово? Шта је ово, а? Шта је ово! говорио је, блед, задихан, држећи се за образ. — Срамота? Платићеш ти мени ово! Одмах ћу тужбу гувернатору: ви сте видеде?

— Ми ништа нисмо видеде! рекоше обе жене у глас.

— А! Овде је завера, овде је разбојнички стан! Чета лупежа! Отимају, убијају...

— Напоље, гаде! викну Обломов, блед, дршћући од љутине. — Овог часа, да не буде нога твоја овде, или ћу те убити, као пса!

Он тражаше очима штап.

— У помоћ! Убиство! Помагајте! дере се Таранћев.

— Захаре! Избаци напоље тог ниткова, и да се не усуди крочити овамо! викну Обломов.

— Изволите, ево вам Бога, а ево врата! рече Захар Таранћеву, показујући на икону и на врата.

— Ја нисам дошао теби, него куми, дере се Таранћев.

— Идите ви с милим Богом! Не требате ви мени, Михеју Андрејићу, рече Агафија Матвејевна. — Ви сте долазили браци, а не мени! Ви сте мени загорчали. Напијете се, наједете се, па се још грдите.

— А! Тако ли је, кумо! Добро, онда ће вас брат научити. А ти ћеш ми платити за ову срамоту! Где ми је шешир? Ђаво вас однео! Разбојници, душо-

гупци! дерао се он, идући преко дворишта. — Платићеш ти мени за ову срамоту!

Псето је скакало на ланцу и лајало.

После овога Таранћев и Обломов нису се више видели.

VIII.

Штолц није долазио у Петроград неколико година. Само једанпут свратио је на кратко време на имање Олгино и у Обломовку. Илија Илић добио је од њега писмо, у ком га саветује да он сам оде у село и да узме у своје руке имање, које је већ доведено у ред, а Штолц је отишао с Олгом Сергијевном на јужну обалу Крима; он је имао два циља: да посвршује своје послове у Одеси, и да жена његова опорави здравље, порушено после порођаја.

Настанили су се у мирном кутку, на морској обали. Кућа им беше скромна и омања. Унутрашње уређење у кући имало је тако исто свој стил, као год што су и спољашња архитектура, и сав намештај носили печат мисли и личнога укуса домаћинског. Они су сами донели много свакојаких ствари; много су им послали из Русије и из иностранства свежњева, сандука, возова.

Може бити, да би љубитељ комфорта слегао раменима, кад би погледао сву спољашњу разноликост намештаја, старинских слика, статуа с одломљеним рукама и ногама, некад рђавих, али по успомени скупоцених гравира, ситница. Ваљда би очи каквога znalца засијале на једанпут ватром жудње, кад би погледале ову или ону слику, какву књигу пожутелу од времена, стари порцелан, или камење и новце.

Али усред тог намештаја и слика из разних столећа, усред ситница, које нису имале ни за кога вредности, али које су за њих обоје обележене срећним сахатом, знаменитим тренутком, у мору књига и нота, провејавао је топал живот, нешто што дражи ум и естетичко осећање; свуд је присуствовала или будна

мисао, или је сијала лепота човечијег дела, као што је у наоколо сијала вечита лепота природе.

А ту је нашао места и висок писаћи сто, какав беше у оца Андрејиног, и рукавице од јеленске коже; у углу је висео огртач од мушеме до ормана с минералима, шкољкама, испуњеним птицама, с мустрама разне глине, робе и осталогa. Усред свега тога, на почасном месту, блистао се у позлати с инкрустацијом, клавир Ераров.

Сплет од винове лозе, бршљана и пужића покривао је кућицу с врха до дна. С галерије се видело море, с друге стране — пут у град.

Одатле је гледала Олга Андреју, кад је одлазио од куће послом, па, кад га смотри да се враћа, спусти се доле, претрчи велики цветњак и дугачку алеју тополâ и полети мужу у загрљај, свакад са запламтелим од радости образима и сјајним погледом, свакад с једнаком топлином нестрпљиве среће, при свем том, што је већ прошла не прва и не друга година од како се удала.

Штолц је гледао на љубав и на женидбу, може бити, оригинално, претерано, али у сваком случају самостално. И ту је он пошао слободним и, како се њему чинило, простим путем: али какву је мучну школу посматрања, трпљења и труда издржао, док је научио чинити ове „просте кораке!“

Он је примио од свог оца да на све у животу па чак и на ситнице гледа озбиљно; може бити, примио би од њега и ону педантску строгост којом Немци прате свој поглед, сваки корак у животу, па и живот брачни.

Као таблица на каменој плочи, тако је био нацртан свима и свакому на видику живот старогa Штолца, и под тим се није имало шта више замишљати. Али мати, својим песмама и нежним шапатом, потом кнежев дом с разним особама, па онда универзитет, књиге и свет — све је то одводило Андреју од праве стазе, коју му је његов отац обележио; руски живот цртао је своје невидљиве узоре и од небојене таблице градио живу, пространу слику.

Андреја није окивао у педантске окове осећања; шта више он је, пазећи само да не изгуби „терен под ногама“, давао закониту слободу немим маштама, ма да се, кад се отрезни од њих, по својој немачкој природи или по чем другом, није могао уздржати да не прави закључке и да не изнесе отуд какву год животну опаску.

Он је био отресит телом, јер је био отресит духом. Као дечко био је жив и волео је правити лудорије, а кад се није лудио, он се занимао послом, под очевим надгледањем. Није имао кад расплинати се у маште. У њега није отрулило уображење, није се искварило срце: чистоту и чедност и једног и другог чувала је пажљиво мати.

Као младић, он је инстинктивно чувао свежину своје снаге, потом је већ почео рано увиђати, да та свежина рађа бадрост и веселост, да даје ону храброст којом се мора накалити душа, те да се не плаши од живота, па ма какав он био, већ да га сматра, не као тешко ропство ни као мученички крст, него само као дужност, и да достојно издржи борбу с њим.

Он је много мисаоне бриге посветио и срцу и његовим мучним законима. Посматрајући хотимице и нехотице одблесак лепоте на уображење, потом прелаз упечатка у осећање, његове симптоме, игру, и исход, и гледајући око себе и улазећи у живот, он је створио себи уверење, да љубав, снагом Архимедове полуге, креће свет; да је у њој толико свеопште, непобитне истине и добра, колико је лажи и зла у неразумевању и злоупотреби љубави. А где је добро? Где је зло? Где је граница међу њима?

Код питања: где је лаж? у његовом су се уображењу отегле шарене маске из садашњег и прошлога времена. Он је с осмехом, час црвенећи, час мрштећи се, гледао бескрајну поворку јунака и јунакиња љубави: гледао је дон-Кихоте, у челичним рукавицама, и даме њихових мисли, с педесетогодишњом узајмичном верношћу за време њихова расстанка; гледао је пастирчиће, с руменим образима и простодушним избеченим очима, и њихове Хлое, с јагањцима.

Појављивали су се пред њим напудровани маркизи, у чипкама, с очима у којима светлуца ум и сразвратним

осмехом; потом Вертери који су се поубијали из пушке, повешали и подавили у води; даље, појављивале су се увеле девојке, с вечним љубавним сузама и с манастиром, па брката лица скорашњих јунака, с бујном ватром у очима, наивни и свесни дон-Хуани, и мударци, који стрепе да се не посумња да су заљубљени, а кришом обожавају своје собарице... сви, сви!

Код питања: где је истина? тражио је он и далеко и наблизу, и уображењем и очима, примере простог, поштеног, а дубоког и нераскидног зближења са женском, и није нашао; ако му се и учинило да је нашао, то се само учинило, а после се морао разочаравати, и он се с тугом замислио и чак почео очајавати.

„Види се да тог добра није дато у свој његовој потпуности“, мислио је он: „или су она срца, што су обасјана светлошћу такве љубави, срамежљива: стиде се и крију се, не трудећи се да побијају мударце; може бити, жале их, опраштају им у име своје среће, што они згазе у блато цветак, кад нема земље, где би могао дубоко пустити корен и од њега израсти тако дрво, које би дало хладовине свему животу.“

Гледао је он бракове, мужеве, и у њиховим односима према женама видео је увек сфинкса с његовом загонетком, увек као нешто непојамно, неисказано до краја; а међутим ти мужеве не мисле о тешким питањима, него иду брачним путем тако равним, поузданим кораком као да немају шта решавати и тражити.

„Да ли они немају право? Може бити, да одиста више ништа не треба“, мислио је он, не верујући себи и гледајући, како неки брзо прелазе љубав као азбуку супружанства или као форму уљудности, као год да су се поклонили, улазећи у друштво, па — брже на ствар!

Они нестрпљиво збацују с леђа пролеће живота; многи се после целога века пречају на своје жене, као божем криво им, што су некад били луди да их воле.

Неке љубав дуго не оставља, кашто до под старост, али их не оставља никад ни осмех сатиров...

Најзад, велики део ступа у брак онако, као што узимају имање, и уживају његове стварне користи:

жена уноси у кућу бољи ред — она је домаћица, мати, учитељица деце; а на љубав гледају, као што практичан домаћин гледа на ком је месту имање, то јест одмах се навикне на њ и после га и не опажа никад.

— Па шта је ово: урођена неподобност услед природних закона, говорио је он: — или оскудица спреме, васпитања?... А где је она симпатија, што никад не губи природну лепоту, што се не одева у будалинско руво, што јој се мења облик, али се не гаси? Какве су природне боје у тог добра што је свуд различено и што собом све испуњава, у тог сока животног?

Он се пророчки загледао у даљину и тамо, као у магли, појављивала му се слика осећања, и слика женске, одевене у његову боју и осветљене његовим бојама, слика тако проста, али светла, чиста.

— Машта! машта! говорио је он, трезнећи се, с осмехом, од узалудног раздражења мисли. Али нацрт те маште живео је и против његове воље у његовој успомени.

Њему се испрва снила у тој слици будућност женске у опште; а кад је после, у одрасле и сазреле Олге, видео не само раскош развијене лепоте, него и снагу, спремну за живот и жељну да живот разуме и да се бори с њим, једном речи кад је видео све залоге своје маште, у њему се појави давнашња слика љубави, коју је готово и заборавио, и стаде му се у тој слици привиђати Олга, и далеко напред учини му се, да је у њиховој симпатији могућна истина — без будалинскога рува и без злоупотреба.

Не играјући се питањем о љубави и о браку, не уплећући у њега никакве друге рачуне, новце, везе, положаје, Штолц је, при свем том, разбијао главу, како ће се његова спољашња, до сад неуморна радљивост сложити с унутрашњим, породичним животом, како ће се он од туриста и трговца претворити у породичног чуваркућу? Ако се смири од те спољашње трке, чим ће се испунити његов живот код куће? Васпитавати, учити своју децу, спремати их за живот, то, истина, није лак ни празан задатак, али је до њега још далеко, а дотле шта ће он радити?

Њега су одавно и често узнемиравала ова питања, и није му био тежак самачки живот; њему није падало на ум, да, чим му закуца срце кад осети у близини лепоту, наметне на се брачне вериге. Зато је био немаран и према Олги, док беше девојка, само се забављао с њом као с милим дететом, које обећава велике наде; шалећи се, узгредно, бацао је у њен жедни и примљив ум нову, смелу мисао, вешто посматрање живота, и, не мислећи нити слутећи, настављао је у њеној души живо схватање појава и правилан поглед, а затим је заборављао и Олгу и своје немарне поуке.

А кад по неки пут види, како у њој засијају не сасвим обичне црте ума и погледи, како у ње нема лажи нити она тражи општег обожавања, како осећања њена долазе и пролазе просто и слободно, како она нема ништа туђе, него само своје, и како је то „своје“ тако смело, једно и стално — он је онда био у недоумици, откуд њој то, а није познавао своје летимичне поуке и напомене.

Да је он тад обратио пажњу на њу, он би увидео, да она иде готово сама својим путем, а од крајности је чува површно надгледање теткино; да је нису оптеретили, као многобројно туторство, ауторитети толиких дадиља, бакица, тетица, с традицијама родбине, фамилије, сталежа, застарелих нарави, обичаја и сензација; да њу не воде по путањи силом утвреној, него да она иде по новој стази, по којој је прокрчила свој колосек својом памећу, погледом и осећањем.

Њу природа није ничим тим увредила; тетка не управља деспотски њеном вољом и памећу, и Олга много штошта сама погађа и разбира, опрезно завирује у живот, слуша... између осталог, и говор и савете својега пријатеља...

Он ништа од тог није увиђао и само је очекивао од ње много унапред, али далеко унапред, не надајући се никад да ће му она бити друг.

А она, из самољубиве скромности, — дуго није дала себе познати, и тек после тешке борбе на страни, он је са чуђењем увидео, какав је пример простоте, снаге и природности израстао од онога детета које је

много обећавало а које је он заборавио. Ту се мало по мало откривао пред њим дубок бездан њене душе, који му је ваљало пунити и никад не напунити.

Изнајпре се морао дуго борити са живошћу њене нарави, прекидати грозницу младости, сузбијати узбуђења у одређене границе, давати раван ток животу, и то све за време: јер тек он склопи поверљиво очи, дизала се опет узбуна, живот је био кључем, чуло се ново питање неспокојног ума, узнемиреног срца; тад се морало умиривати раздражено уображење, отклањати или будити самољубље. Кад се она замисли код какве појаве — он похита да јој да кључ за ту појаву.

Вера у случајности, магла халуцинације ишчезавала је из живота. Пред њом се отварала светла и слободна даљина, и она је, као год у бистрој води, видела у њој сваки камичак, водојажу и потом чисто дно.

— Ја сам срећна! шапутала је она, бацајући поглед захвалности на свој прошли живот и, кушајући будућност, сећала се свог девојачког сна о срећи, који је сневала некад у Швајцарској, оне тихе, ведре ноћи, и видела је, да се тај сан, као сенка, провлачи у животу.

„Зашто је мени пало ово у део?“ мислила је она смерно. Она би се често због тог забринула, неки пут је чак и страховала, да се та срећа не поруши.

Пролазиле су године, а они нису сустајали да живе. Настала је и тишина, утишала се и узбуђења; кривине животне постале су разумљиве, сносиле су се трпељиво и храбро, а њихов живот још се није утишао.

Олга се већ васпитала да озбиљно разуме живот; две егзистенције, њена и Андрејина, слиле су се у један ток; дивље страсти нису могле узети маха: све је у њих било хармонија и тишина.

Изгледало је, као да треба само заспати у том заслуженом миру и уживати, као што уживају становници мирних кутака, који се састају трипут на дан, зевајући уз обичан разговор, падајући у тупи дремеж, мучећи се од јутра до мрака, што се о свем промислило, све изговорило и све урадило, што се нема шта више го-

ворити и радити, и што је већ „такав живот на овом свету“.

И у њих се радило споља све као и у других. Устајали су рано, и ако не зором; волели су дуго седети за чајем, неки пут су чак као лено ћутали, потом одлазили у своје кутове, или су радили заједно, ручавали, одлазили у поља, занимали се музиком... као и сви, као што је маштао и Обломов.

Само није у њих било дремежа, сете; они су проводили дане без чаме и без апатије; није било у њих мутна погледа, речи; у њих се разговор није свршавао, бивао је често ватрен.

По собама су се разлегали њихови звучни гласови, допирали су до врта, или су тихо говорили, као год кад пријатељ црта пред пријатељем узор своје маште, први покрет који не може језик да ухвати, пораст мисли која се јавља, шапат душе који се једва чује...

И њихово ћутање било је — кашто замишљеност од среће, о којој је јединој некад сневао Обломов, или мисаони рад свакога за се над бескрајним материјалом, што га даје једно другому...

Они су често падали у немо дивљење пред вечито новом и сјајном лепотом природе. Њихове осетљиве душе нису се могле обикнути на ту лепоту: земља, небо, море — све је будило њихово осећање, и они су ћутећи седели једно до другог, гледали, једним очима и једном душом, тај творачки блесак, па су и без речи разумевали једно друго.

Они нису равнодушно дочекивали јутро; нису се могли тупо занети у сумрак топле, звездане, јужне ноћи. Њих је будило вечито кретање мисли, вечито дражење душе и потреба да у двоје мисле, осећају, говоре!..

Па шта је било предмет тих ватрених препирака, тихих беседа, читања, далеких шетњи?

Па све. Још на страни Штолц се одвикао да сам чита и ради: овде, непрекидно с Олгом, он је и мислио у двоје. Он је једва могао стизати за уморљивом журбом њене мисли и воље.

Питање, шта ће он радити у породичном животу, већ је легло, решило се само собом. Он је морао њу посветити чак у свој радни, послени живот, јер се она у животу без кретања гушила, као без ваздуха.

Ма каква грађевина, послови на свом или Обломовљеви имању, компанијске операције — ништа се није радило без њена знања или учешћа. Ни једно се писмо није слало, док се њој не прочита, никака мисао, а још мање извршење, није се пронело мимо њу; она је знала све, и њу је занимало све, јер је занимало њега.

Извајпре је он то чинио зато, што се није могао сакрити од ње; писало се писмо, водио се разговор с пуномоћником, с каквим било набављачима — то се све радило пред њом, на њене очи; после је он то наставио по навици, а напослетку то се претворило у потребу и за њега.

Њена напомена, савет, одобравање или неодобравање постали су за њ неизбежна проба: он је увидео, да она разуме исто тако као и он, и да не оцењује и не суди лошије од њега... Захара је вређала така подобност у своје жене, и вређа многе — а Штолиц је био срећан.

Па тек читање и учење — вечито храћење мисли, њено бескрајно развијање! Олги је било криво за сваку књигу, за сваки чланак у новинама, који јој се не покаже; она се озбиљно љутила или налазила увређена, кад он не нађе за добро да јој покаже што, што је, по његову мишљењу, сувише озбиљно, досадно, за њу неразумљиво; она је то звала педантеријом, застареломшћу, назадношћу, а њега је називала „старом швапском пароком“. Међу њима су се због тога дешавале живе, раздражљиве сцене.

Она се љутила, а он се смејао, она се још горе љутила, и тек су се тад мирили, кад он престане шалити се и кад подели с њом своју мисао, знање, или читање. Свршавало се тим, да је све, што је њему потребно и што је он хтео знати и читати, било потребно и њој.

Он није њој наметао научну технику, те да се после, с најлуђим хвалисањем, поноси „ученом женом“.

Кад би се у ње измакла у говору једна реч, па и напомена на ту претензију, он би поцрвенео горе, него кад би она одговорила тупим погледом незнања на питање обично у области знања, али још неприступачно савременом женском васпитању. Он је само желео, а она двапут више, да не буде ништа неприступачно — не њену знању, него њену разумевању.

Он јој није цртао таблице и бројеве, али је говорио о свем, много читао, не обилазећи педантски никакву економску теорију, ни социјална или филозофска питања; говорио је са запосом, страсно: он јој је чисто сликао бескрајну, живу слику знања. После су из њеног памћења ишчезнуле појединости, али се никад није могла изгладити слика из примљива ума, нису се губиле боје и није се гасила ватра, којом је он осветљавао космос који њој ствара.

Он задршће од поноса и среће, кад опази, како се после варница те ватре светли у њеним очима, како у њену говору звучи одјек казане јој мисли, како је та мисао ушла у њено сазнање и разумевање, прерадила се у њену уму и провирује из њених речи, не сувопарна и сурова, него с блеском женске грације, а особито кад се каква плодотворна кап из свега што је говорено, прочитано, насликано, спусти, као зрно бисера, на светло дно њена живота.

Као мислилац и као уметник, он јој је ткао паметну егзистенцију, и још никад у свом веку није био тако озбиљно заузет, ни у оно доба кад је учио школу, ни у оне тешке дане, кад се борио са животом, исплетао се из његових заплета, и јачао, прекаљујући се у огледима мушкости, као што је заузет сад, занимајући се с тим неумуклим, вулканским радом духа своје жене!

— Како сам срећан! говорио је Штоли у себи и маштао на свој начин, затрчавао се унапред, кад прођу медене брачне године.

Њему се у даљини опет осмешкивала слика, не Олге себичне, не жене која страсно воли, не матере дадиље, која после угине у животу без боје, никому непотребном, него нешто друго, узвишено, готово нечувено...

Њему се привиђала мати стваралица и учесница моралнога и друштвенога живота читавог срећног поколења.

Он је са зебњом помишљао, хоће ли у ње имати довољно воље и снаге... на јој је журно помагао да што пре покори живот, да спреми готовину јунаштва за борбу са животом — баш сад, док су обоје млади и снажни, док их живот штеди, или док се његови ударци не чине тешки, док горчина тоне у љубави.

Њихови су се дани замрачавали, али не задуго. Неуспеси у пословима, губитак замашне суме новаца — све то једва их је дирнуло. То их је стало излишних брига, трчања, па се брзо заборавило.

Смрт теткина изазвала је горке, искрене сузе Олги, и пала је на њен живот као сенка за неко пола године.

Најживље страховање и вечиту бригу задавале су дечије болести, али чим би прошла опасност, враћала се срећа.

Њега је највише узнемиривало здравље Олгино: она се дуго опорављала после порођаја, и ма да се опоравила, он није престао бринути се због тог. Чинило му се, да нема страшније несреће.

— Како сам срећна! говорила је и Олга тихо, посматрајући са задовољством свој живот, и у часу таког сазнања обузимала је кашто сета... особито од неког времена, после три четири године како је удата.

Чудан ти је човек! Што је њена срећа била потпунија, тим је она постајала сетнија, па чак... бојажљивија. Она је почела оштро мотрити на себе и опазила је, да њу доводи у бригу та тишина у животу, тај станак на срећним тренуцима. Она је силом отресала с душе ту сету и ускоравала животне кораке, грозничаво тражила хуке, кретања, брига, молила да иде с мужем у град, пробала да завири у свет, међ људе, али не за дуго.

Таштина светска дотицала је и њу лагано и она је хитала у свој кутак да збаци с душе какав тежак, необичан упечаток, и наново је улазила, час у ситне бригае домаћега живота, по читаве сахате није остављала дечију собу и вршила је дужности матере да-

диље, час се удубљивала с Андрејом у читање, у разговоре о том шта је „озбиљно и досадно“, или су читали песнике, говорили о путовању по Италији.

Она се бојала да не падне у нешто налик на Обломовљеву апатију. Али ма колико се она трудила да збаци с душе те тренутке периодичне укочености и душевнога сна, њој се ипак прикраде изнајпре привиђење среће, окупи је ведре ноћ и окупи дремежом, потом опет настаје сетан станак, као одморак живота, а затим... забуна, страховање, мучење, некака потмула туга, чују се нека мутна, магловита питања у неспокојној глави.

Олга је пажљиво ослушкивала, испитивала себе, али ништа није испитала, није могла докучити, шта по некад иште, шта тражи душа њена, него само иште и тражи нешто, чак као — страшно је рећи — тугује, као мало јој је било срећна живота, као да је сустала од њега, па тражи још нових, нечувених појава, завирује далеко напред...

„Ама шта је ово“? мислила је она с ужасом. „Зар треба и зар је могуће желети још што? Па куда ћу ићи? Немам куд! Даље нема пута... Зар већ нема, зар си већ свршила круг живота? Зар је ту све... све...“ говорила је њена душа, а нешто није изговарала... и Олга се узнемирено обзирала унаоколо, да није ко дознао, да није чуо тај шепат душевни... Питала је очима небо, море, гору... нигде нема одговора: тамо је даљина, дубина и мрак.

Природа је говорила увек једно и исто; она је у њој видела непретржан, али једнолик ток живота, без почетка, без свршетка.

Она је знала, кога ваља питати за те немире, и добила би одговор, али какав? Шта ће бити ако је то узбуна неплоднога ума, или, што је још горе, жеђ срца које није створено за симпатију, које није женско! Боже! Она, његов идол — па без срца, са чврстим, ничим задовољним умом! Па шта ће бити од ње? Зар плава чарапа¹? Како ли ће она пасти, кад се открију

¹ Плава чарапа — женско надрикнућа које пише књиге.
Пр.

пред њим ове нове, нечувене, а, наравно, њему познате патње!

Она се склањала од њега, или измишљала болест, кад су јој очи, преко воље, губиле кадивену мекост, па гледале некако суво и врело, кад је на лицу њеном лежао густ облак, и кад се она, поред свег напора, није могла ни усилжено насмешити ни говорити, кад је равнодушно слушала најзамашније новости из политичкога света, најзанимљивија објашњења новoga корака у науци, нове творевине у уметности.

Међутим њој се није плакало, није било изненадна трепета, као онда, кад су радили живци, кад се будила и показивала њена девојачка снага. Не, ово није оно!

— Па шта је ово? питала се она у очајању, кад јој је на једанпут почела досађивати чама, кад је постала равнодушна према свему, у прекрасно вече згодно за размишљање, или поред колевке, па чак и усред милоште и разговора мужевља...

Она на једанпут као да се окамени и умукне, затим се с претворном живошћу жури, да сакрије своју чудну болест, или се изговори да има мигрену и легне да слава.

Али њој није било лако сакрити се од оштра погледа Штолцова: она је то знала, и у души се спремала за разговор, кад дође, с такoм бригом, као што се некад спремала да се исповеди за прошлост. Разговор је дошао.

Једанпут увече шетали су се они по тополовој алеји. Она му се беше готово обесила о раме и ћутала је као нема. Мучио је њен незнани наступ, и о чем год он поведе разговор, она је одговарала кратко.

— Дадиља каже, да је Олињка кашљала ноћас. Да ли да пошљемо по доктора? упита је он.

— Ја сам јој дала теја, а сутра је нећу пустити да хода, после ћемо већ видети! одговори она монотono.

Дођоше до краја алеје ћутећи.

— А што ти ниси одговорила на писмо својој пријатељици, Соњички? упита он. — А ја сам једнако

чекао, у мало нисам одоцнио на пошту. То је већ треће њено писмо без одговора.

— Да, рада сам да је већ што пре заборавим... рече она и ућута.

— Поздравио сам Бичурина од твоје стране, поче опет Андреја: — он је заљубљен у тебе, и тако ће га, можда, то мало утешити, што његова пшеница неће стићи на место до рока.

Она се суво осмехну.

— Да, казивао си ми, рече немарно.

— Шта је, теби се спава? упита он.

Њој закуца срце, као и увек, кад су се год почињала питања, ближа к ствари.

— Још не, одговори она с извештаченом будноћом: — а што ме питаш?

— Ти си болесна? упита је он опет.

— Нисам. Откуд ти се то чини?

— Па, тако си сетна!

Она му снажно стеже раме обема рукама.

— Нисам, нисам! одрицала је лажно веселим гласом, у ком је ипак звучала одиста као нека сета.

Он је изведе из алеје и окрете јој лице према месечини.

— Погледај ме! рече и добро јој загледа у очи.

— Могло би се помислити, да си... несрећна! Тако су ти очи данас необичне, па и није само данас... Шта је теби, Олга?

Он је узе за струк и поведе опет у алеју.

— Знаш ли шта: ја сам... огладнела! рече она, трудећи се, да се насмеје.

— Не лажи, не лажи! Не волим ја то! додаде он с притворном строгошћу.

— Несрећна! понови она с прекором, зауставивши га у алеји. — Да, већ ако несрећна зато... што сам и сувише срећна! изговори она с таким нежним, благим тоном у гласу, да је он пољуби.

Она се ослободи. Претпоставка, и ако олака и у шали, да она може бити несрећна, изазва је изненадно да буде отворена.

— Не мори мене чама нити ме може морити: ти то знаш и сам, и наравно не верујеш својим речима; нисам ја болесна, него... дешава се кашто... те ме обузме нека туга... ето ти — несносни човече, кад се већ од тебе не може сакрити! Јест, туга, а не знам зашто!

Ова му наслони главу на раме.

— То ли је! А зашто? упита је он тихо, нагнувши се њој.

— Не знам, одговори она.

— Ипак, мора бити узрока, ако не у мени, ни око тебе, онда у теби самој. По неки пут така туга није ништа друго, већ зачетак болести... Јеси ли ти здрава?

— Да, може бити, рече она: — да је ово нешто на то налик, ма да ништа не осећам. Ти видиш, како једем, шетам, спавам, радим. На једанпут наиђе на ме нешто, нека зловоља... живот ми се учини... као да није у њему све... Али остави се, не слушај: ово је све празно...

— Говори, говори! салете он живо. — Дакле, није све у животу: шта још?

— Некад се као плашим, настави она: — да се ово не промени, не сврши... ни сама не знам! Или ме мучи луда мисао: а шта ће бити још?... Та мене ова срећа... сав живот... говораше она све тише и тише, стидећи се ових питања: — све ове радости, бриге... природа... шапуташе она: — све ме вуче некуд још; постајем ничим незадовољна... Боже мој! Ја се чак стидим ових будалаштина... ово је маштање... Не осврћи се на то, не гледај... додаде молећи и умиљавајући се око њега. — Ова ће туга брзо проћи и мени ће опет бити ведро, весело, као што ми је ево сад опет!

Она се приви уз њега тако бојажљиво и умиљато, стидећи се одиста и као молећи да јој опрости те „будалаштине“.

Дуго је муж питао, а она му је дуго казивала, као болесница лекару, симптоме туге, изређала му сва потајна питања, нацртала му душевну забуну и после како се губио тај мираж — све, све, што је могла запамтити и запазити.

Штолц је опет ишао ћутећи алејом, оборио је главу и удубао се свом мишљу, узнемирен и с недоумицом, у нејасно признање женино.

Она му загледа у очи, али ништа не виде; и кад су, по трећи пут, дошли до краја алеје, она му не даде да се обрне, и она сад њега изведе на месечину и погледа му упитно у очи.

— Шта велиш? упита га бојажљиво. — Смејеш се мојим лудоријама, је ли? То је врло лудо, та туга, је ли истина?

Он је ћутао.

— А што ћутиш? упита га нестрпљиво.

— Ти си дуго ћутала, ма да си, наравно, знала да сам ја одавно опазио то на теби; па пусти сад мене да мало ћутим и да се размислим. Ти си ми задала тежак задатак.

— Ето ти ћеш сад почети мислити, а ја ћу се кидати, што премишљаш сам за себе. Узалуд сам ти казала! додаде она. — Боље говори што...

— А шта да ти рекнем? рече он замишљено. — Може бити, у теби говори још растројство живаца: у том ће случају доктор, а не ја, казати, шта ти је. Треба сутра послати по њега. А ако није то... поче он и замисли се.

— А „ако није то“, шта је, говори! навали она нестрпљиво.

Он је ишао, једнако замишљен.

— Деда, говори! рече она, дрмајући га за руку.

— Може бити, то је обиље уображења: ти си сувише жива... а може бити, дозрела си дотле... заврши он полугласно, готово за себе.

— Молим те, Андреја, говори гласно! Не могу трпети, кад мрмљаш за се! рече она жалбено. — Ја му напричала лудорије, а он оборио главу, па шалуће нешто под нос! Мене је чак страх с тобом, овде, у помрчини...

— Ја не знам, шта да рекнем... „наиће туга, узнемире те нека питања“: шта ћеш из тог разумети? Разговараћемо ми опет о том, па ћемо видети: чини ми се, треба опет да се купаш у мору...

— Ти си промрмљао: „а ако си... може бити... дозрела“: шта си мислио тим? упита га она.

— Мислио сам... поче он полагаано, говорећи замишљено, ни сам не верујући свом мишљењу, а и као стидећи се својега говора: — ето видиш... бивају тренуци... то јест, хоћу да кажем, ако то није знак каквог растројства, ако си потпуно здрава, онда си, може бити, дозрела, дошла си у оно доба, кад живот престаје расти... кад нема загонетака, кад је сав познат...

— Ти, чини ми се, хоћеш да кажеш, да сам остарела? прекиде га она живо. — Да се ниси усудио! рече попретивши му чак прстом. — Ја сам још млада, снажна... додаде, исправљајући се.

Он се насмеја, па рече:

— Не бој се; ти, чини ми се, не мислиш никад остарити! Не, није то... у старости снага изда и престане борити се са животом. Није; него твоја туга, терет — ако буде само то што ја мислим — биће пре знак снаге... Тражење живог, раздраженог ума премаши кашто животне границе, па кад не нађе, наравно, одговора, онда се појављује туга... привремено незадовољство животом... То је туга душе, која је питала живот за његову тајну... Може бити и код тебе је то... Ако је тако — онда то нису лудорије.

Она уздахну, али, рекао би, више од радости, што се њена бојазан свршила, и што у очима мужевљим не пада, него напротив...

— Али ја сам срећна; ум ми није пуст; ја не маштам; живот ми је разнолик — па шта ћу више? На што та питања? рече она. — Ово је болест, притисак!

— Може бити, притисак је за мрачан, слаб ум, који није спреман на њ. Та туга и питања, може бити, многим су померили памет; а неким се јављају, као накарадна привиђења, као бунило...

— Срећа се прелива, човек би рад био да поживи... а ту се на једанпут умеша какав јед...

— А! То је плата за Прометејев огањ. Па то још није ништа, што трпиш, него треба и да волиш ту тугу

и да поштујеш сумњања и питања: она су сувишно обиље, раскош живота, и јављају се више на врховима среће, кад нема грубих жеља; она се не рађају усред трудбенога живота: где је јад и невоља, тамо није де тог; гомиле пролазе и не знају ову маглу сумњања, тугу питања... Али ко се сукоби с њима у своје време, тому она нису маљ, него мили гости.

— Али с њима не можеш изићи на крај: она дају тугу и равнодушност... готово према свему... додаде она неодлучно.

— А да ли за дуго? Потом освежавају живот, рече он. — Она те доводе до бездана, од којег ништа не добијаш, и с великом љубављу нагоне те да опет гледаш на живот... Она изазивају већ окушане снаге да се боре с њима, као зато, да им не дају заспати...

— Мучити се некаком маглом, привиђењима! рече она жалбено. — Све ти је светло, па тек на једанпут спусти се на живот каква злокобна сенка! Зар нема лека томе?

— Како да нема! Наслон на живот! А кад њега нема, онда је и без питања несносно живети.

— Па шта да се чини? Да се човек преда и да тугује?

— Ништа, рече он: — ваља се наоружати сталношћу, па стрпљиво, неоступно ићи својим путем. Ја и ти нисмо титани, настави он, грлећи је: — ми нећемо, с Манфредима и Фаустима, ићи у дрску борбу с бунтовним питањима, нећемо примити њихово изазивање, оборићемо главе и смерно преживети тежак час, па ће нам се после опет осмехнути живот, срећа и...

— А ако се она никад не окане: туга ће нас узнемиривати све више и више?... упита она.

— Па шта је с тим? Примићемо је као нову стихију живота... Али не, то не бива, не може бити код нас? То није твоја туга; то је општа болест човечанства. На тебе је прснула једна кап... Све је то страшно, кад се човек одлама од живота.. кад нема наслона. А код нас... Дај, Боже, да та твоја туга буде оно, што ја мислим, а не знак какве болести... онда

би било горе. Ето то је зло, пред којим ћу ја пасти без одбране, без моћи... А иначе, зар магла, туга, некака сумњања и питања могу лишити нас нашега добра, наше...

Он и не изговори, а она, као ван себе, баци му се у наручје, и као бахантка, у страсном заборау обамре за тренут, обвивши му руке око врата.

— Ни магла, ни туга, ни болест, па ни... смрт! прошапутала она усхићено, опет срећна, умирена, весела. Чинило јој се, да га никад није волела тако страсно, као у том часу.

— Пази, да судбина не чује твоје гунђање, заврши он празноверном напоменом, коју му ули нежна опрезност: — и да то не сматра као незахвалност! Она не воли, кад се њени дарови не цене. Ти си се до сад још упознавала са животом, а доћи ће време да га подносиш... Причекај док се он разигра, док настане невоља и трудба... а то ће настати — тад ти... неће падати на ум та питања... Чувај снагу! додаде Штолц тихо, готово за себе, у одговор на њено страсно узбуђење. У његовим речима звонила је туга, као год да је већ видео у даљини и „невољу“ и „трудбу“.

Она је ћутала, јер беше за тренут поражена сетним звуком његова гласа. Она је безгранично веровала њему, па је веровала и његову гласу. Она се заразила његовом сетношћу, прибрала се, повукла се у себе.

Ослонивши се на њега, ишла је машинално и лагано алејом, и упорно ћутала. Она је бојажљиво, одмах за мужем, гледала у даљину живота, онамо, где ће, по његову казивању, настати доба „искушења“, где чека „невоља и трудба“.

Она поче сањати други сан, а не ведру ноћ; њој се откривао други крај живота, а не ведар и свечан, у тишини, усред бескрајног изобиља, насамо с њим...

Не, она је сад видела низ губитака и оскудица, окупаних сузама, неизбежних жртава, живот поста и невољног одрицања од жеља што се рађају у беспосличењу, јаук и јецање од нових, сад непознатих им

осећања; сневала је болести, неред у пословима, губитак мужа...

Она је дрхтала, губила наду, али је с јуначком радозналошћу гледала тај нови начин живота, гледала га је с ужасом и мерила своју снагу... Само једина љубав није је изневерила ни у том сну, она беше веран чувар и новог живота; али ни љубав не беше ова!

Нема њеног топлог даха, нема светлих зракова и ведре ноћи; кроз толике године све је изгледало као детињске игре пред том далеком љубављу, коју је примио на себе озбиљни и страшни живот. Тамо се неће чути пољупци и смех, ни трепетни замишљени разговори у вртићу, посред цвећа, у празник природе и живота... Све је „увело и прошло“.

Она љубав што не вене и не пропада лежала је обилато, као животна снага, на њиховим лицима — у часу заједничке жалости, светлила се у погледу заједничке патње, измењеном лагано и ћутке, и чула се у бескрајном узајмичном трпљењу животнога мучења, у уздржаним сузама и загушеном плачу...

У нејасну тугу и питања, што су долазила Олги, уселили су се тихо други, истина удаљени, али јасно одређени и страшни снови...

Уз умирљиву и поуздану реч мужевљу и у безграничном поверењу према њему, одмарала се Олга, и од своје загонетне, не свакому знане туге, и од пророчких, страшних снова будућности, и ишла је храбро напред.

После „магле“ настајало је ведро јутро, с бригадама материнским и домаћичким; тамо је привлачио к себи цветњак и поље, а онамо кабинет мужевљи. Она се није играла живота с безбрижним уживањем, него је с притајаном и будном мишљу живела, спрема се, чекала...

Она је расла све више, више... Андреја је видео, да је његов пређашњи идеал женске и жене недостижан, али је био задовољан и његовим бледим огледањем у Олги: он се није никад ни томе надао.

Међутим је и њега још задуго, готово целог века, чекала не мала брига како ће одржати на једној

висини своје мушко достојанство у очима самољубиве, поносите Олге, не из тричаве ревности, него зато да се не би помрачио овај кристални живот; а то би се могло догодити, кад би се ма и мало поколебала њена вера у њега.

Многим женским није потребно ништа од тога: кад се једном удаду, оне покорно примају и добре и рђаве особине мужевље, мире се без поговора са спремним положајем и сфером, или тако исто покорно попуштају првом случајном заносу, признавајући одмах како није могућно или не находећи да је потребно противити му се: „судбина, тобоже, страсти, женско је — слаб створ“, итд.

Па чак ако муж и надмаша гомилу умом — том чаробном снагом мушком, таке жене поносе се тим претегом својега мужа као каквом драгоценом огрлицом, и то само у том случају, ако тај ум остане слеп према њиховим худим, женским погрешкама. А ако се он усуди да прозре у сићушну комедију њихове лукаве, ништавне, по некад порочне егзистенције, онда им буде тешко и тесно од тога ума.

Олга није знала за ту логику покорности слепој судбини, и није разумевала сићушне женске страсти и заносе. Пошто је већ једном признала у изабраном човеку достојанство и права на себе, она је веровала у њега и зато га је волела, а кад је престала веровати — престала је и волети, као што је било с Обломовом.

Али онда су још њени кораци били неодлучни, воља колебљива; она је онда тек загледала у живот и почела мислити о њему, тек сазнавала стихије свога ума и карактера и прикупљала материјал; дело стварања још се није почињало, путови живота још нису били погођени.

А сад је она веровала у Андреју не слепо, него свесно, и у њему се остварио њен идеал мушкога савршенства. Што је више, што је свесније она веровала у њега, тим је њему теже било држати се на једној висини, бити јунак не само њеног ума и срца, него и уображења. А она је веровала у њега тако, да

није признавала између њега и себе другог посредника, ни друге инстанције, осем Бога.

Зато она не би поднела да се ма за длаку понизе достојанства која је она признала; свака лажна нота у његову карактеру или уму начинила би страшан дисонанс. Срушена зграда среће сахранила би је под рушевинама, или, ако би још остала читава њена снага, она би тражила...

Али не, таке жене не варају се двапут. После пропасти таке вере и таке љубави није могућан препорођај.

Штолц је био веома срећан својим обилатим, бурним животом, у ком је цветало неуведо пролеће, па га је суревљиво, вредно, пажљиво обрађивао, чувао и неговао. Он се до дна душе ужасавао само тад, кад се сети, да је Олга била за длаку близу пропасти, да се овај погођен пут — њихова два бића, састављена у једно, могао мимоићи; да се због непознавања животних путова могла учинити убиствена погрешка, да Обломов...

Он ту задршће. Шта! Зар Олга у оном животу, који јој је Обломов спремао! Она — где се мили из дана у дан, сеоска госпођа, дадиља своје деце, домаћица и — ништа више!

Сва питања, сумњања, сва грозничавост живота — све би то отишло на бриге о газдовању, на очекивање празника, гостију, породичних састанака, на рођења и крштења, на апатију и сан мужевљи!

Брак би био само форма, а не садржина, средство а не циљ; служио би као широк и сталан оквир за походе, за дочек гостију, за ручкове и вечерње забаве, за празно брбљање...

А како ће она поднети тај живот? Изнајпре се отима, тражећи и погађајући тајну живота, плаче и мучи се, по том се навикне, гоји се, једе, спава, тупи...

Не, не би тако било с њом: она би плакала, мучила се, сушила се и умрла у наручју доброга мужа који је воли а који је слаботиња... Јадна Олга!

А ако се ватра не угаси, живот не умре, ако снага одоли и заште слободе, ако она размахне кри-

лима, као снажна и хитра орлица, која је за тренутак заробљена slabим рукама, и вине се на ону високу стену, где види орла, који је још јачи и хитрији од ње?... Јадни Илија!

— Јадни Илија! рече једанпут Андреја гласно, сетивши се прошлости.

Кад он помену то име, Олга на један мах спусти руке са швом на крило, устурѝ главу назад и дубоко се замисли. Штолцов узвик пробудио је њену успомену.

— Шта ли је с њим? упита она затим. — Зар се не може дознати?

Андреја слеже раменима, па рече:

— Готово да помислиш, да смо у оном времену, кад није било пошта, кад су људи, који се разиђу на разне стране, сматрали један другога за изгубљена, и кад су се одиста губили без јава.

— Требало би да пишеш опет кому од својих пријатеља: барем бисмо дознали...

— Не бисмо дознали ништа до то што већ знамо: да је жив, здрав, да је у истом стану — то ја знам и без пријатеља. А шта је с њим, како сноси свој живот, је ли умро морално, или још тиња у њему искра живота — то туђ човек неће дознати...

— Јао, не говори тако, Андреја: мени је и страшно и тешко слушати! Ја бих и желела да знам, и бојим се да знам...

Она беше готова да заплаче.

— На пролеће ићи ћемо у Петроград, дознаћемо сами.

— То је мало што ћемо дознати, треба учинити све.

— А зар ја нисам чинио? Зар сам му мало говорио, бринуо се за њ, уређивао његове послове — а он да се бар одазвао на то! Кад се састанемо, готов је на све, а чим се уклониш — лаку ноћ; опет је заспао. Мучиш се с њим као с пијаним човеком!

— Зашто да се уклањаш! рече Олга нестрпљиво. — С њим треба поступати одлучно: узети га са собом у кола и одвести. И ми ћемо се сад пре-

селити на имање; он ће нам бити близу... узећемо га са собом.

— И ето мени и теби бриге! размишљахте Андреја, ходајући тамо и амо по соби. — Ни краја јој нема!

— Зар ти је тешка? рече Олга. — То је нешто ново! Ја први пут чујем твоје гунђање на ту бригу.

— Ја не гунђам, одговори Андреја: — него размишљам.

— А одакле је потекло то размишљање? Ти си признао сам, да је то досадно, узнемирљиво, је ли?

Она га погледа испитујући. Он махну одречно главом.

— Не, није узнемирљиво, него узалудно: то ја кашто мислим.

— Не говори, не говори! заустави га она. — Ја ћу опет, као оне недеље, мислити цео дан о том и бити сетна. Ако се у теби угасило пријатељство према њему, онда си дужан сносити ту бригу из љубави према човеку. Ако ти одустанеш, ја ћу му отићи сама и нећу изићи из куће без њега: њега ће дирнути моје молбе; ја осећам, да ћу горко заплакати, ако га видим убијена, мртва! Може бити, да ће га сузе...

— Васкрснути, мислиш? прекиде је Андреја.

— Не, неће га васкрснути за рад, него ће га бар нагнати да се обазре око себе и да свој живот замени чим бољим. Он неће бити у блату, него близу себи равних, с нама. Ја сам се онда само појавила и он се за један минут пренуо и застидео...

— А да ти њега не волиш као пре? упита је Андреја у шали.

— Не! одговори Олга озбиљно, замишљено, као да гледа у прошлост. — Ја не волим њега као пре, али има нешто у њему, што ја волим, чему сам, чини ми се, остала верна и што нећу изневерити, као неки...

— А који неки? Реци, отровна змијо, уједи, пецни: ја, је ли? рече он опет као у шали, па настави озбиљно: — Вараш се. Ако хоћеш да знаш истину, онда сам ја и тебе научио да га волиш и у мало те нисам усрећио. Да није мене било, ти би прошла мимо њега,

а не би га ни опазила. Ја сам ти дао разумети, да он има и памети као и остали, само је заривена, загушена сваким трицама и заспала у беспосличењу. Хоћеш ли да ти кажем, зашто ти је он мио, и зашто га још волиш?

Она климну главом да хоће.

— Зато, што је у њему нешто драгоцене од сваког ума, а то је: поштено, верно срце! То је његово природно злато; он га је пронео кроз живот неповређено. Он је падао од удара, хладио се, заспао на послетку, убијен, разочаран, изгубивши моћ да живи, али није изгубио поштења и верности. Његово срце није издало ни једне лажне ноте, за њ се није прилепило блато. Њега неће преластити никака накићена лаж, и ништа га неће свући на лажан пут; нег се око њега таласа читав океан ђубрета, зла, нег се сав свет отрује отровом и пође наопачке — никад се Обломов неће поклонити идолу лаж, у његовој души биће свакад чисто, светло, часно... То је кристална, прозрачна душа; таких је људи мало; они су ретки; то су зрна бисера у томи! Његово срце не можеш зичим поткупити; на њега се можеш свуда и свакад ослонити. Ето чему си ти остала верна и зашто мени неће никад бити тешка брига о њему. Ја сам познавао много људи с узвишеним особинама, али никад нисам нашао срца чистијег, светлијег и простијег; многе сам волео, али никог тако стално и топло, као Обломов. Ко га једанпут позна, тај га мора волети. Је ли тако? Јесам ли погодио?

Олга је ћутала, оборивши очи и гледајући у рад. Андреја се замисли.

— Зар није ту све? Шта има још? Ах!.. додаде весело, пренувши се из мисли. — Сасвим сам заборавио „голубију нежност“...

Олга се насмеја, брзо остави свој шав, притрча Андреји, обави му руке око врата, неколико тренутака гледаше га сјајним очима право у очи, потом се замисли, наслонивши главу мужу на раме. У њеној успомени ускрсну кротко, замишљено лице Обломовљево, његов нежни поглед, покорност, потом његов

жалостив и стидљив осмех, којим је, на расстанку, одговорио на њен прекор... и би јој тако тешко, тако жао...

— Ти га нећеш оставити, ни занемарити? рече она не скидајући руку с врата мужевља.

— Никад! Већ ако се изненадно отвори међу нама какав бездан, или искочи зид...

Она га пољуби.

— Кад одемо у Петроград, ти ћеш ме повести к њему?

Он је неодлучно ћутао.

— Је ли? је ли? захтевала је она неопуступно одговор.

— Слушај, Олга, рече он, трудећи се да ослободи врат од беочуга њених руку: — најпре треба...

— Не, не; кажи: да, обећај, ја се нећу оканити!

— Не браним, рече он: — али само не први, него по други пут кажем ти: ја знам шта ће бити с тобом, ако он...

— Не говори, не говори!.. прекиде га она. — Јест, ти ћеш ме повести: кад смо заједно, учинићемо све. Ти сам нећеш умети, нећеш хтети!

— Нек буде; али ти ћеш се растројити и, може бити, за дуго, рече он, не сасвим задовољан што је Олга изнудила од њега приставак.

— Имај на уму, заврши она, седајући на своје место: — да ћеш одустати само онда, кад се „отвори бездан или издигне зид између њега и тебе“. Ја не ћу заборавити ове речи.

IX.

Мир и тишина почива над Виборским Крајем, над његовим некалдрмисаним улицама, дрвеним тротоарима, над празним вртovima, над ендецима зараслим у коприву, где под плотом каква коза, с откинутаом узницом о врату, марљиво чупка траву или тупо дрема, а у подне протупкају кицошке, високе потпетице каквог писара што прође тротоаром, зањиха се чипкаст завес на прозорићу и иза здравца провири чиновниковица, или на један мах над плотом, у врту, искочи тренутно и у исти се мах сакрије једно лице једне

девојке, одмах за њим искочи друго тако исто лице, па и оно ишчезне, а појави се опет оно прво и замени га ово друго; разлеже се цика и кикот девојака што се цубају на цубаљци.

Све је тихо у кући Пшењицининој. Уђеш у њено мало двориште, видећеш живу идилу: кокоши и петлови узбуне се и потрче да се крију по угловима; псето на лавцу почне скакати, лајући; Акулина престане мусту краву, а покућар прекине сећи дрва, па обоје радознало погледају госта.

— Кога тражите? упита покућар па, кад чује име Илије Илића, или кућне газдарице, покаже ћутећи на врата, и опет се лати сећи дрва, а гост оде чистом стазицом, посутом песком, дође до врата, у којих је на стубицама прострт прост, чист простирачић, повуче за бакрен, очишћен, сјајан дршчић од звонца, и врата отвори Аниса, деца, неки пут сама газдарица, или Захар — али после свих Захар.

Све је у кући Пшењицининој показивало тако обиље и домаће богаство, каквог није било ни пре, кад је Агафија Матвејевна живела заједно у кући с брацом.

Кухина, ћилери, бифе — све је то било пуно орманића с посућем, великим и малим, с округлим и овалним чинијама, сосницима, шољама, с гомилама тањира, лонцима, челичним, бакреним и земљаним.

По орманима беше поређано и њено сребро, давно и давно откупљено и сад никад не давано у залогу, и сребро Обломовљево.

Ту беху читави редови огромних, бокастих и мајушних чајника и неколико редова порцеланских шоља, простих, са живописом, с позлатом, с изрекама, с пламеним срцима, с Кинезима. Па ту беху велике стаклене тегле, с кафом, циметом, ванилом, чајнице од кристала, стаклета са зејтином, са сирћетом.

Па онда читаве полице беху претрпане свежњима, стаклићима, котарчицама, с домаћим лековима, с травама, мазовима, мелемима, спиритима, камфором, с прашковима, кадовима; а ту је био и сапун, течности за чишћење чипака, за вађење мрља и тако даље,

и тако даље — све, што ћеш наћи у којој хоћеш кући у свакој провинцији, код сваке добре кућанице.

Кад Агафија Матвејевна отвори нагло врата од ормана, напуњеног свима тим потребама, ни она не може да издржи онај скуп свих наркотичних мириса и најпре за часак окрене главу у страну.

У смочари беху обешене о таваницу шунке, да их не кваре миши, па ту беше сир од сваке врсте, главе шећера, сушена риба, кесице са сувим печуркама, и орасима купљеним од Чухонца.

На поду су стајале качице масла, велики покривени ђупови са скорупом, котарице с јајцима — и чега ти ту није било! Требало би перо каквога Хомира, да поређа потпуно и до ситница све, што је било натрпано по свима угловима, на свима полицама тога мајушнога ковчега домаћега живота.

Кухина беше прави паладијум радљивости велике газдарице и њене достојне помоћнице, Анисе. Све је било у кући и све под руком, на свом месту, и, могло би се рећи, да је у свем поредак и чистота, да није остао један кут у читавој кући, у који никад није ушао зрак светлости, ни струја чиста ваздуха, ни око газдаричино, ни брза рука Анисина, која све убрише. То је кут или гнездо Захарово.

Собица његова била је без прозора и вечити мрак припомогао је да се од човекова стана начини мрачна јазбина. Кад Захар по неки пут затече у својој собици газдарицу с каквим плановима за поправку или за чишћење, он јој одлучно објави, како то није женски посао одређивати, где и како треба да стоје четке, виск и чизме, како се никога то не тиче, зашто његове хаљине стоје на гомили на поду, а постеља у запећку, у прашини, и како те хаљине носи и на тој постељи спава он, а не она. А што се тиче метле, дасака, двеју цигаља, данцета од качице и двеју цепаница, које он држи код себе у соби, он без тих ствари не може да буде у домаћем послу, а зашто — то није објашњавао. Даље је изјавио, да прашина и паучина њему не смета и, на кратко, да он не завлачи нос њима у кухину, па не жели, дакле, ни да оне њега дирају.

Анису, коју је једанпут затекао у својој соби, погледао је тако презриво и замахнуо је тако озбиљно лактом да је груне у груди, да она није смела више завиривати у његову собу. Кад је та ствар отишла на вишу инстанцију, да је расправи Илија Илић, господин је пошао да види и нареди, како треба, мало оштрије; али, кад је само помолио главу на врата у Захарову собу и погледао од прилике један минут на све што је било унутра, он је само пљунуо и није рекао ни речи.

— Шта сте добиле? промрмља Захар Агафији Матвејевној и Аниси, које беху дошле с Илијом Илићем, надајући се, да ће његово мешање довести до какве год промене. Потом се насмеја на свој начин, свим лицем, тако да му се обрве и залисци размакоше на разне стране.

У осталим собама било је свуд светло, чисто и проветрено. Нестало је старих, излизаних завеса, а прозори и врата на гостинској соби и кабинету беху завешени плавим и зеленим драперијама и белим кончаним завесима, са црвеним фестонима — све рад руку Агафије Матвејевне.

Јастуци су били бели као снег и уздизали се као брдо, готово до тавана; јоргани свилени, топли.

Читаве недеље била је соба газдаричина забрчана с неколико развучених и један до другог са-стављених столова, на којима су се разастирали ти јоргани и халат Илије Илића.

Агафија Матвејевна кројила их је својом руком, постављала ватом и прошивала, повијајући се по раду својим снажним грудима, упијајући се у њ очима, па чае и устима, кад је требало одгрести конач, и радила је с вољом, с неуморном вредноћом, награђујући себе скромно мишљу, да ће тај халат и ти јоргани покривати, грејати, чувати и неговати величанственога Илију Илића.

Он је, лежећи у својој соби на дивану, по читаве дане с уживањем гледао, како се њени голи лактови мичу натраг и напред, за иглом и концем. Он је не једанпут дремао уз швиқтање продеваног и пуцкаће одгриженог конца, као некад у Обломовци.

— Доста сте радили, суштаћете! уставља је он.

— Бог воли рад! одговори она, не одвајајући очију ни руку од рада.

Њему се кафа давала онако исто пажљиво, чисто и укусно, као оно у почетку, кад се, пре неколико година, доселио у тај стан. Чорба од шкембића, макароне с пармезаном, зељаница, ботвиња, своји пилићи — све се то готовило тачним редом једно за другим и правило пријатну разноликост у монотоним данима те кућице.

У прозоре су од јутра до мрака допирали весели сунчани зраци, пола дана с једне, а пола дана с друге стране, ништа их није заклањало, јер су с обе стране биле градине.

Канаринке су весело цвркутале; здравац и зумбул, који су кашто доносила деца из грофова врта, просипали су по соби јак мирис, који се пријатно мешао с димом чисте хаванске цигаре и цимета, или ваниле, коју је газдарица туцала, мичући енергично лактовима.

Илија Илић живео је некако у златном оквиру живота, у ком су се, као год у диорами, мењале само обичне фазе дана и ноћи и годишњих времена; других промена, особито крупних догађаја, који са дна живота узмете сав талог, често пута горак и мутан, није било.

Од како је Штолц избавио Обломовку од лоповскога дуга брацина, и од како су се браца и Таранћев сасвим уклонили, с њима се уклонило и све што је било непријатељско у животу Илије Илића. Њега су сад окружавале тако просте, добре, љубазне особе, које су се све сложили да својом егзистенцијом подупру његов живот, да му помогну да га и не опажа, и не осећа.

Агафија Матвејевна беше на зениту својега живота; она је живела и осећала да живи обилато, како пре никад није живела, али само то није могла никад исказати, као год ни пре, или, боље рећи, то јој није ни на ум падало. Она је само молила Бога, да продужи век Илији Илићу и да га избави од сваке „невоље,

гнева и оскудице“, а себе, своју децу и сву кућу остављала је на вољу Божју. Зато се на њену лицу огледала једна и иста срећа, потпуна, задовољена и без жеља, дакле, ретка и код сваке друге природе немогућна.

Она се попунила; груди и рамена бујали су истим задовољством и пуноћом, у очима је светлила кротост и само кућевна брижљивост. Њој се беше вратило оно достојанство и спокојство, с којим је пре господарила у кући, међу покорном Анисом, Акулином и покућаром. Као оно пре, она сад не иде, него плива од ормана до кухине, од кухине до смочаре, и одмерено, не журећи се, издаје зановести, с пуном свешћу о оном, што чини.

Аниса је постала још живља, него што је била пре, јер је сад више рада: она се непрестано креће, жури, трчи, ради, све како газдарица нареди. Очи су јој чак сјајније, а нос, онај речити нос, све се истиче пре целе њене особе, све се црвени од брига, мисли и намера, и све говори, ма да и ћути језик.

Обе су одевене лепо, свака према достојанству својега чина и дужности. Газдарица стекла велики орман, са читавим низом свилених хаљина, мантила и бунди; капе је поручивала на оној страни, готово у Литејној Улици, ципеле није узимала с Апраксинова Моста, него из трговине, а шешир — помислите, из Морске Улице! И Аниса, кад посвршује послове, особито у недељу, обуче свилену хаљину.

Само Акулина једнако иде са скутом заденутим за појас, и покућар не може ни у летње жеге да се растане од својега краткога кожуха.

За Захара не вреди ни говорити: он је од сурога фрака начинио себи кратак капут, и није могућно погодити, какве су му боје панталоне, и од чега му је поша. Он очисти ципеле, потом спава, седи пред капијом, тупо гледа понеког човека што туда прође, или, најзад, седи у оближњој бакалници и ради све оно исто и онако исто, што је радио пре, испрва у Обломовци, а после Гороховој Улици.

А Обломов? Обломов је био потпун и природан рефлекс и израз тога мира, задовољства и безметежне

тишине. Загледајући добро у свој начин живота, промишљајући о њему и навикавајући се све више и више на њ, он је, најзад, одлучио, да нема куд више ићи, да нема шта више тражити, да се идеал његова живота остварио, ма да је без поезије, без оних зракова којима му је некад уображење цртало господски, раскошан и безбрижан ток живота у његову селу, међу његовим сељацима и млађима.

Он је на свој садашњи живот гледао као на наставак оног истог обломовчанског живота, само с другим колоритом места и, унеколико, времена. И овде, као и у Обломовци, успевао је да се јевтино погоди са животом, да ућари од њега и осигура себи непомућен мир.

Он је у души ликовао, што се склонио од достигнућих, тешких захтева и бура животних, што се уклонио испод оног хоризонта, под којим севају муње великих радости и проламају се изненадни громови великих жалости, где играју лажне наде и величанствена привиђења среће, где човека глође и једе своја мисао и где га убија страст, где пада и где побеђује ум, где се човек бије у непрекидној битки, па одлази с бојнога поља измучен и увек незадовољан и ненасићен. Он се, не окусивши сласти, које се добивају у борби, у мислима одрекао њих и осећао је мир душевни само у забаченом кутићу, где се не зна за кретање, ни за борбе, ни за живот.

А ако узавре његово уображење, и пробуде се заборављене успомене и неиспуњене маште, ако и у његовој савести затрепере прекори што је проводио живот тако, а не друкчије, — он онда спава немирно, буди се, скаче с постеље, по неки пут лије хладне сузе без надања за светлим, за навек угашеним идеалом живота, као што неки лију сузе за милим покојником, с горким осећањем признања да се нису довољно старали за њ за живота.

Потом погледа на оно што је око њега, окуси пролазнога блага и умири се, гледајући замишљено како вечерње сунце тихо и мирно тоне у руменилу, и најзад реши, да се његов живот не само стекао,

него да је и створен, шта више да му је намењен тако обичан и лак, да би се тим изразила могућност идеално мирне стране човечијег живота.

Другима је, мислио је он, пало у део да изразе бурне стране живота, да покрећу снаге које стварају и руше: сваки има свој задатак!

Ето каква се философија створила у обломовчанског Платона, па га је убујкавала усред питања и строгих захтева дужности и задатка! Он се и родио и васпитао не као гладијатор за арену, него као мирни гледалац борбе; његова бојажљива и лена душа не би могла поднети узбуђења од среће, ни ударе у животу, — и тако је он био сам собом израз једне стране живота, па није ни имао шта тражити, ни мењати у њему, нити се кајати.

Узбуђење и кајање јављало се, с годинама, ређе, и он се тихо и поступно спуштао у прост и широк мртвачки сандук остатка свог живота, који је начинио својим рођеним рукама, као старци пустињаци, који, одричући се живота, копају сами себи гроб.

Он је већ престао маштати о уређењу имања и о том да тамо отпутује са целом кућом. Управитељ, ког је Штолц поставио, слао му је тачно врло велики доходак. пред Божић, мужици су доносили жита и житка, и кућа је напредовала обиљем и весељем.

Илија Илић набавио је чак и два коња, али, из урођене му опрезности, таке коње, који су се после трећег удараца бичем кретали испред куће, а на први и други ударац један се коњ макне и корачи у страну, па се онда други коњ макне и корачи у страну, па тек затим опруже напрегнуто врат, леђа и реп, крену се оба на један мах и потрче, узмахујући главама. На њима су возили Вађу на ону страну Неве, у гимназију, и газдарица се возила кад пође да купује разне ствари.

Уз месојеђе и о Васкрсу цела породица, па чак и Илија Илић, излазили су да се провозају и да обиђу шатре; по некад су узимали ложу и ишли у позориште, опет сви из куће.

Лети су одлазили ван града, у петак по Илиндне ишли су на Барутане, и у животу су се ређали обични појави, не уносећи, могло би се рећи, штетних промена, кад ударци у животу не би никако допирали до малених мирних кутака. Али, на несрећу, кад гром потресе брда из темеља и огромне ваздушне просторије, он одјекне и у мишјој рупици, истина слабије и заглушеније, али је то за мишју рупицу осетно.

Илија Илић јео је слатко и много, као у Обломовци, ходио је и радио лено и мало, такође као у Обломовци. Не обзирући се на то што залази у године, он је безбрижно пио вино, ракију с рибизловим лишћем и још је безбрижније и веома дуго спавао после ручка.

На једанпут се све то промени.

Једном после дневнога одмора и спавања, хтеде он устати с дивана а не мoже, хтеде рећи нешто — ни језик му се не покорава. Он, у страху, стаде махати само руком, да му дође ко у помоћ.

Да је био са самим Захаром, могао би тако телеграфисати руком до ујутру па и умрети, што би се тек дознало сутрадан; али је око газдаричино светлило над њим, као око Промисла: њој није требало памети, него само слутње у срцу, да Илији Илићу нешто није добро.

И чим ју је та слутња обавестила, Аниса је већ летила на колима по доктора, а газдарица му је обложила главу ледом, и од једанпут извукла из скривеног орманића све спирите, и течности, — све, што су јој навика и чувење показивали да употреби. Чак је и Захар доспео у то време да обује једну чизму и тако се, с једном чизмом, налазио, заједно с доктором, газдарицом и Анисом, око господина.

Илији Илићу повратише свест, пустише му крв и потом рекоше, да је то био апоплексичан удар и да он мора променити начин живота.

Ракија, пиво и вино, кафа, с малим и ретким изузецима, па онда све што је масно, месано, љуто — забрањено му је, а место тога наређено му свакодневно кретање и умерено спавање, само ноћу.

Без ока Агафије Матвејевне не би од тог ништа било; али је она умела увести тај систем тим, што је подвргла под њега сву кућу, па је, час досетљивошћу, час љубазношћу, одвраћала Обломова од примамљивих покушаја на вино, на спавање после ручка, и на масну зељаницу.

Чим он задрема, падала је столица у соби, онако, сама од себе, или се с треском разбијао какав стари, непотребан суд у суседној соби, а ако то није, онда деца дигну таку вреву — да човек бежи из куће! Ако то не помогне, онда се чуо њен кротки глас: она га је звала и запиткивала о чем било.

Путања из врта просечена је до у градину, и Илија Илић ходао је ујутру и увече том путањом по два сахата. С њим је ходала она, а ако она не може, онда Маша, или Вања, или стари познаник, који ни на што не одговара, свему се покоравала и на све пристаје, Алексијев.

И ето Илија Илић иде лагано по путањи, ослањајући се Вањи на раме. Вања већ момчић, у гимназијском мундиру, једва уздржава свој живи, журни корак, умеравалујући се према ходу Илије Илића. Обломов једном ногом не стаје сасвим слободно — трагови удара.

— Па, хајдемо, Вањуша, у собу! рече он.

И упутише се к вратима. Али их пресрете Агафија Матвејевна.

— Куда ћете тако рано? упита она, не пуштајући их да уђу.

— Како рано! Прошли смо двадесет пута тамо и амо, а одавде до плота има педесет хвати, то износи две врсте.

— Колико сте пута прошли? упита она Вањушу. Он се узврпољи.

— Не лажи, у мене гледај! попрети му она, гледајући га у очи. — Ја ћу одмах познати. Сети се недеље, нећу те пустити у госте.

— Не, мамице, право да кажем, прошли смо... дванаест пута.

— Ао, варалицо једна! рече Обломов. — Ти си једнако кидао багрен, а ја сам бројао сваки пут...

— Не, не; проходајте још! Ни чорба ми није готова! одлучи газдарица и залупи пред њима врата.

И Обломов, хтео не хтео, одброја још осам пута, па онда већ дође у собу.

У соби, на великом округлом столу, пушила се рибља чорба. Обломов седе на своје место, сâм на дивану; поред њега десно, на столици, Агафија Матвејевна, лево, на малој дечијој столици с оградацом, посадише некако детенце, тако од три године. Поред њега седе Маша, већ девојчица од тринаест година, па Вања и, најзад, тога дана седе и Алексијев према Обломову.

— Чекајте, дајте да вам метнем још овог гречића: ала се подесио тако дебео! рече Агафија Матвејевна, међући Обломову у тањир гречча.

— Добро би било да има и пирога! рече Обломов.

— Заборавила сам, збиља заборавила! А помишљала сам још синоћ, па ме памћење ето изневерило! изговори се вешто Агафија Матвејевна. — И вама сам, Иване Алексићу, заборавила зготовити купуса с котлетима, додаде окренувши се Алексијеву. — Не љутите се.

И ту се вешто изговорила.

— Све једно; ја могу јести све, рече Алексијев.

— Збиља, што му не зготове шунке с грашком, или бифтек? упита Обломов. — Он то воли...

— Ја сам сама ишла и гледала, Илија Илићу, па није било добре говеђине! Али сам наредила да вам се начини кисељ¹ од вишњевог сирупа: знам да ви то волите, додаде она окренувши се Алексијеву.

Кисељ није био шткодљив за Илију Илића и зато га је морао волети и јести Алексијев који на све пристаје.

После ручка нико и ништа не могаше уздржати Обломова да не лежи. Он је обично легао одмах ту на дивану, налеђице, али само да полешкари један часак. Да не би заспао, газдарица је одмах ту, на

¹ Кисељ је нека врста питија, што се начине од брашна и сока од вишања.

дивану, сипала кафу, ту су се и деца играла на сагу, и Илија Илић, хтео не хтео, морао се мешати у њихову игру.

— Немој више дирати Андрицу: одмах ће заплакати! викао је он на Вањушу, кад је овај задиркивао дете.

— Машењка, пазн, да се Андрица не удари о столицу! опомињао је он брижљиво, кад се дете завуче под столицу.

И Маша потрчи да извуче „брацу“, као што га је звала.

Све ућута за минут, газдарица изиде у кухину да види, је ли готова кафа. Деца се примирише. У соби се чу хркање, најпре тихо, као под сурдином, затим јаче, и кад уђе Агафија Матвејевна с кафеником који се пушио, њу порази хркање, као у кочијашкој кући.

Она прекорно махну главом на Алексијева.

— Будио сам га, али неће да чује! рече Алексијев, правдајући се.

Она брзо остави кафеник на сто, узе с пода Андрицу и полагано га посади на диван до Илије Илића. Дете се успуза по њему, дође до лица и ухвати га за нос.

— А! Шта? Ко је то? рече узнемирено Илија Илић, пренувши се.

— Заспали сте, а Андрица се попео и разбудио вас, рече газдарица љубазно.

— А кад сам заспао? правдао се Обломов, узимајући Андрицу у наручје. — Ваљда нисам чуо, како се ручицама пентрао к мени? Све ја чујем! Ао, враже један, зар за нос хваташ! Сад ћу ја тебе! Чекај само, чекај! говорио је, мазећи и милујући дете. Потом га спусти на под и уздахну да је сва соба одјекнула.

— Приповедајте што, Иване Алексићу! рече он.

— Све смо изговорили, Илија Илићу; немамо шта причати, одговори овај.

— Е, како да немате шта? Ви одлазите међ људе: зар нема ништа ново? Ваљда, читате новине?

— Да, читам кашто, или други читају, разговарају, а ја слушам. Ето јуче, код Алексија Спиридонића, син, ђак, читао је на глас...

— А шта је читао?

— О Енглезима, како су некеме послали пушака и барута. Алексије Спиридоних рече, да ће бити рата.

— А коме су то послали?

— У Шпанију или у Инђију — не сећам се, само посланик је био врло незадовољан.

— А који посланик? упита Обломов.

— Ето то сам већ заборавио! рече Алексијев, погледавши у таван и трудећи се да се сети.

— С ким ће бити рата?

— С некаким турским пашом, чини ми се.

— Па, шта још има ново у политици? упита Илија Илић, поћутавши.

— Па пишу, да се земљина кугла непрестано хлади: да ће се некад сва смрзнути.

— Где сад! Зар је то политика? рече Обломов. Алексијев се збуни.

— Дмитрије Алексић спомену најпре политику, правдаше се он: — а после је читао све од реда, а није казао, кад се политика свршује. Знам, да је већ дошла на ред и литература.

— А шта је читао о литератури? упита Обломов.

— Па читао је да су најбољи писци: Димитријев, Карамзин, Баћушков и Жуковски...

— А Пушкин?

— Пушкина тамо нема. И ја сам помислио зашто га нема! Та он је женије, рече Алексијев, изговоривши „г“ као „х“.

Настаде ћутање. Газдарица донесе рад и поче сновати иглом горе и доле, погледајући овда-онда Илију Илића, Алексијева и ослушкујући осетљивим увом, да нема где нереди, вреве, да се не грди чухини Захар с Анисом, да ли Акулина пере судове, да није шкрипнула капија у дворишту, то јест, да покућар није умакао у „гостионицу“.

Обломов је тихо утонуо у ћутање и замишљеност. Та замишљеност не беше ни спавање ни будно стање: он је безбрижно пустио мисли да блуде по вољи, није их прибирао ни на што, мирно је слушао одмерено куцање срца и по кашто би лагано трепнуо, као човек,

који није ни на што управно свој поглед. Он је пао у неодређено, загонетно стање, у неку врсту халуцинације.

Дођу по некад човеку ретки и кратки замишљени тренуци, кад му се чини, да по други пут преживљује неки момент који је некад и негде преживео. Било да је видео у сну појав који се пред њим догађа, било да га је преживео кадгод пре, па заборавио, — тек он види: иста лица седе око њега, која су седела и онда, исте речи биле су изговорене већ једанпут, али уображење није кадро да га опет тамо пренесе, памћење не васкршава прошлост и доводи га у недоумицу.

А тако је било сад с Обломовом. Њега окружује некака тишина која је већ негде била, њиха се позната шеталица, чује се пуцкање одгрижена конца; понављају се познате речи и шапат. — Ето никако не могу да уденем конач у иглу: на ти, Машо, ти боље видиш!

Он лено, машинално као у бунилу, гледа газдарицу у лице, и из дубине његових успомена помаља се позната слика, коју је негде видео. Он се труди да погоди, кад је и где то слушао...

И привиђа му се велика гостинска соба у родитељској кући, осветљена лојаном свећом, па му се привиђа покојна мати како седи за округлим столом и њене гошће: оне шију, ћутећи; отац хода, ћутећи. Садашњост и прошлост слиле се у једно и измешале.

Тлапи му се, да је доспео до оне обећане земље, где теку реке меда и млека, где људи једу незарађен хлеб и ходе у злату и сребру...

Слуша он причање снова, привиђења, звуку тањира и лупу ножева, прибија се уз дадиљу, слуша њен старачки, уздрхтали глас: — Милитриса Кирбићевна! вели му она и показује на слику газдаричину.

Њему се чини, да онај исти облачак иде преко плавога неба, као и онда, и да душе исти поветарац на прозор и игра се његовом косом; обломовчански ћуран хода и кауче под прозором.

Напољу залаја псето: мора бити да је дошао гост. Да није дошао Андреја, с оцем, из Верхњева? То је био за њега празник. Зацело, мора бити да је он:

кораци ближе, ближе, отварају се врата... „Андреја!“ вели он. И одиста, пред њим је Андреја, али није дечко, него зрео човек.

Обломов се прену: пред њим је на јави, а не у халуцинацији, стојао прави, истински Штолц.

Газдарица брзо зграби дете, диже свој рад са стола, и одведе децу; ишчезну и Алексијев. Штолц и Обломов осташе сами, ћутећи и непомично, гледајући један у другога. Штолц је њега пробијао очима.

— Јеси ли то ти, Андреја? упита Обломов да се једва чуло од узбуђења, као што пита само љубавник своју драгану, после дугога растанка.

— Ја сам, рече Андреја тихо. — Јеси ли жив, здрав?

Обломов га загрли и снажно се приви уз њега.

— Ах! јекну он место одговора дубоко, изливши у том „ах“ сву јачину дуго кривене у души туге и радости, која се никад, може бити, од како су се растали, није излила ни на кога и ни на што.

Они седоше и опет су укочено гледали један у другога.

— Јеси ли здрав? упита Андреја.

— Јесам, хвала Богу, сад.

— А био си болестан?

— Да, Андреја, имао сам удар...

— Је ли могућно? Боже мој! рече Андреја поплашено и бодећиво. — Али без последица?

— Да, само левом ногом не владам слободно... одговори Обломов.

— Ех, Илија, Илија! Шта би од тебе? Та ти си се сасвим изгубио! Шта си радио за ово време? Није шала, већ је пета година, како се нисмо видели!

Обломов уздахну.

— А што ниси отишао у Обломовку? Зашто ми ниси писао?

— Шта да ти кажем, Андреја? Ти познајеш мене па ме не питај више! рече Обломов тужно.

— И једнако си овде, у овом стану? рече Штолц разгледајући собу: — и ниси се иселио?

— Да, једнако овде... Сад се већ нећу ни селити!

— Шта, одиста нећеш?

— Јест, Андреја... одиста.

Штолц га погледа укочено, замисли се и стаде ходати по соби.

— А шта ради Олга Сергијевна? Је ли здрава? Где је? Сећа ли се?...

Обломов не доврши све.

— Здрава је и сећа те се, као да сте се јуче растали. Одмах ћу ти казати, где је.

— А како деца?

— И деца су здрава... Него кажи, Илија, шаљеш ли се ти, да ћеш остати овде? Та ја сам дошао по тебе, да те поведем онамо, к нама, у село...

— Не, не! рече Обломов тихим гласом и погледајући на врата, очевидно узнемирен. — Молим те, и не почињи, не говори...

— Зашто? Шта је теби? поче Штолц. — Ти знаш мене: ја сам одавно ставио то себи у задатак и нећу одустати. До сад су ме задржавали разни послови, а сад сам слободан. Ти мораш живети с нама, близу нас: тако смо одлучили ја и Олга, тако ће и бити. Хвала Богу, што сам те затекао тако, а не горе. Ја се нисам надао... Хајдемо!... Ја сам спреман да те силом одведем! Треба да живиш друкчије, ти разумеш како...

Обломов је нестрпљиво слушао тај говор.

— Не вичи, молим те, тише! замоли он. — Тамо је...

— Шта је тамо?

— Чуће... газдарица ће помислити, да одиста хоћу да одем...

— Па шта је с тим? Нека је неке помисли!

— Јао, како би то било! прекиде га Обломов.

— Чујеш, Андреја! додаде на једанпут одлучним, необичним тоном: — не покушавај узалуд, не наговарај ме: ја ћу остати овде.

Штолц зачуђено погледа свог пријатеља. Обломов је мирно и одлучно гледао у њега.

— Ти си изгубљен, Илија! рече Штолц. — Ова кућа... ова жена... сав овај живот... Не може бити: хајдемо, хајдемо!

Он га ухвати за рукав и повуче к вратима.

— Зашто ти хоћеш да ме водиш? Куд? говораше Обломов, опирући се.

— Напоље из ове јаме, из блата, на светлост, у просторију, где је здрав, нормалан живот! навали Штолц строго, готово заповеднички. — Где си? Што си стао? Дођи к себи! Зар си се за овај живот спремао, да спаваш, као кртица у рупи? Сети се...

— Не спомињи ми, не дирај у прошлост: повратити се не може! рече Обломов, а на лицу му се огледаше мисао, с пуном свешћу суђења и воље. — Шта хоћеш ти дачиниш са мном? Од онога света, у који ме вучеш, ја сам се за навек оченуо; ти не можеш спојити, не можеш саставити две раскинуте половине. Ја сам прирастао за ову јаму осетљивим местом: покушај да ме отргнеш — настаће смрт.

— Али обазри се, где си и с ким си?

— Знам, осећам... Ах, Андреја, све ја осећам, све разумем: мене је одавно стид живети на свету! Али не могу ићи с тобом твојим путем, баш и кад би хтео... Може бити, последњи пут било је још и могућно. Сад... (он обори очи и поћута од прилике минут) сад је доцкан... Иди и не заустављај се око мене. Ја заслужујем твоје пријатељство — то Бог види, али не заслужујем твојега старања.

— Не, Илија, ти говориш нешто, а не казујеш све. Али ћу те ја при свем том одвести, баш ћу те зато и одвести што сумњам... Слушај, рече Штолц: — обуци што, па хајдемо к мени, преседи вечерас код мене. Приповедаћу ти много, много: ти не знаш, да је у нас сад узаврело, ниси слушао?...

Обломов га је гледао упитно.

— Ти се не виђаш с људима, ја сам то и заборавио: хајдемо, све ћу ти приповедити... Знаш, ко је овде пред капијом, у каруцама, чека ме... Зовнућу је овамо!

— Олга! оте се на једанпут поплашеном Обломову; он се чак промени у лицу. — За име Бога, не дај јој овамо, иди! С Богом, с Богом, тако ти Бога!

Он је готово гурао Штолца напоље; али се овај није хтео маћи.

— Ја не могу отићи њој без тебе: дао сам јој реч, чујеш, Илија? Ако не данас, онда сутра, ти можеш само одгодити, али ме нећеш отерати... Сутра, прекосутра, али ћемо се ипак видети!

Обломов је ћутао, оборивши главу, и није смео погледати у Штолца.

— Кажи, кад? Олга ће ме питати.

— Јао, Андреја, рече он нежним, молбеним гласом, грлећи га и наслоњајући му главу на раме. — Остави ме сасвим... заборави...

— Како, за увек? упита Штолец зачуђено, уклањајући се од његова загрљаја и гледајући му у лице.

— Да! прошапута Обломов.

Штолец стукну од њега за један корак.

— Јеси ли то ти, Илија? прекоре га он. — Ти отураш мене, због ње, због те женске!... Боже мој! готово јаокну он, као од изненадна бола. — То дете, што сам мало час видео... Илија, Илија! Бежи одавде, хајдемо, хајдемо брже! Како си пао! Ова женска... шта је она теби?...

— Жена! изговори мирно Обломов.

Штолец се скамени.

— А оно дете... мој син! Име му је Андреја, за успомену на тебе! изговори Обломов од једанпут и мирно одахну, сваливши са себе терет исповести.

Сад се Штолец промени у лицу, и својим зачуђеним, готово бесвесним погледом бленуо је око себе. Пред њим се на једанпут „отвори бездан“, издиже се „каменити зид“, и Обломова као нестаде, као год да се изгубио испред његових очију, као да је у земљу пропао, и он је само осетио ону љуту тугу, коју осети човек, кад хита с узбуђењем, после дугог растанка, да види свога пријатеља, па дозна, да га већ одавно нема, да је умро.

— Пропао! рече он машинално, шапатом. — А шта ћу казати Олги?

Обломов је чуо последње речи, хтео је нешто рећи, а није могао. Он пружи Андреји обе руке и загрлише се ћутећи, снажно, као кад се грле људи

пред бој, пред смрт. Тај је загрљај угушио њихове речи, сузе, осећања...

— Не заборави мог Андреју! беху последње речи Обломовљеве, изговорене угушеним гласом.

Андреја је, ћутећи, полагаано изишао из куће, полагаано и замишљено прешао преко дворишта и сео у каруце, а Обломов је сео на диван, наслонивши се лактовима на сто и покривши лице шакама.

„Не, нећу ја заборавити твога Андреју“, мислио је с тугом Штолц, идући преко дворишта. „Ти си, Илија, пропао: не вреди ти казивати, да твоја Обломовка није више у пустињи, да је и на њу дошао ред, да је и њу сунце огрејало! Нећу ти казивати, да ће до четири године бити у њој железничка станица, да ће твоји мужици отићи да граде насип, и да ће се после твоје жито вући железником до пристаништа... Па онда... да су тамо отворене школе, да се учи свет књизи, а даље... Нећу ти казивати, јер ћеш се ти поплашити од нове среће, тешко ће бити твојим ненавикнутим очима. Али ћу повести твога Андреју онуд, куд ти ниси могао ићи... и с њим ћу остваривати наше младићске снове. — С Богом остај, стара Обломовко!“ рече он, осврнувши се последњи пут и погледавши у прозоре мале кућице. „Ти си преживела свој век!“

— Шта би? упита Олга и срце јој јако закуца.

— Ништа! одговори Андреја, суво, испрекидано.

— Је ли жив, здрав?

— Јест, одговори Андреја нехотице.

— А што си се вратио тако брзо? Зашто ниси позвао мене и зашто га ниси довео? Пусти мене!

— Није могућно!

— Па шта се тамо чини? упита Олга поплашено. — Зар се „бездан отворио“? Хоћеш ли ми казати?

Он је ћутао.

— Али шта је тамо?

— Обломовштина! одговори Андреја туробно, и на даља питања Олгина ћутао је суморно све до куће.

X.

Прошло је пет година. Много се штошта изменило и у Виборском Крају: празна улица, која је ишла кући Пшењицининој, попунила се летњацима, међу којима се издигла дугачка, камена, државна зграда, која није дала сунчаним зрацима да весело ударе у окна мирног згредишта лености и спокојства.

И сама је кућица мало оветшала, изгледала је занемарена, нечиста, као човек необријан и неумивен. Боја се скинула, олуци за кишу местимице поломљени: зато су у дворишту биле прљаве баре, преко којих је, као и пре, бачена узана даска. Кад ко уђе на капију, стара Арапка не скаче помамно на ланцу, него лаје промукло и лено, не излазећи из свога ћумеза.

Па и у самој кућици какве промене! У њој заповеда туђа женска, свађају се друга деца. У њој се опет појављује овда-онда црвено, испијено лице бујнога Таранћева, а нема више кротког, ћутљивог Алексејева. Не види се ни Захар, ни Аниса; нова дебеља куварица послује у кухини, вршећи нерадо и грубо благе заповести Агафије Матвејевне, и она иста Акулина, са заденутим за појас скутом, пере карлице и ћупове; онај исти дремљиви покућар, и у оном истом кожуху, беспослено проводи свој век у свом ћумезу. У извесне сахате рано изјутра и око ручка промиче опет поред плота „браца“, с великим свежњем актова под пазухом, у каљачама, и зими и лети.

А шта је било с Обломовом? Где је он? Где? — На најближем гробљу, под скромним белегом почива тело његово, међу жбуновима, на склониту месту. Гране јергована, који је посадила пријатељска рука, савиле су се над његовим гробом, и мирно мирише педен. Рекао би, сам анђеол мира чува сан његов.

Ма како будно да је пазило на сваки тренут његова живота око жене која га је воледа, ипак су вечити мир, вечита тишина и лено пузење из дана у дан тихо зауставили машину живота. Како из-

гледа, Илија Илић свршио је без бола, без мука, као год кад стане сахат који су заборавили навити.

Нико није видео његове последње тренутке, није чуо његов самртни ропач. Апоплексични удар поновио се још једанпут, после годину дана, и опет је прошао срећно: само је Илија Илић постао блед, слаб, мало је јео, ређе је почео излазити у вртић, и бивао је све ћутљивији и замишљенији, по неки пут је и плакао. Он је слутно да је смрт близу, па је се бојао.

Неколико пута бивало му је рђаво, али је то пролазило. Једанпут изјутра донела му беше Агафија Матвејевна, по обичају, кафу и — затекла га како мирно почива на самртној постељи, као год да је заспао, само му глава малко спала с јастука и рука му беше грчевито притиснута на срце, где се, како изгледа, скупила и стала крв.

Три године удовује Агафија Матвејевна: за то време све се изменило на пређашњи начин. Браца се занимао набавкама, па пропао и добио је, једва, помоћу разног довијања и мољакања, пређашње секретарско место у канцеларији, „где записују мужике“, па опет одлази пешице на дужност и доноси четвртине и полутине рубље и двогрошке, те пуни њима далеко сакривен сандучић. Газдинство је било онако исто грубо и просто, али масно и обилато, као и пре, док није дошао Обломов.

Главну улогу у кући играла је жена брацина, Ирина Пантелејевна, то јест, она је задржала себи право да устаје доцкан, да пије кафу трипут, да мења трипут на дан хаљину и да пази у кући само на то, да јој сукње буду уштиркане што је могућно јаче. Више се она није ни у што мешала, и Агафија Матвејевна била је, као и пре, жива шеталица у кући; надгледала кухину и сто, служила је сву кућу чајем и кафом, крпила све, пазила на рубље, на децу, на Акулину и на покућара.

А зашто је то она чинила? Та она је госпођа Обломовљева, спахница; могла би живети оделито, независно, да не оскудева ни у ком и ни у чем?

Шта је могло њу нагнати да прими на се терет туђега кућења, бриге о туђој деци, о свима тим ситуацијама, на које жена себе осуди или из љубави, по светој дужности породичних веза, или због парчета насушнога хлеба? А где је Захар, где је Аниса, њене слуге по свим правима? Где је, на послетку, жива залога, коју јој је оставио њен муж, где је мали Андрица? Где су јој деца од пређашњег мужа?

Њена деца изведена су на пут, то јест, Вањуша је свршио школе и стао у службу; Машењка се удала за настојника некаког државног завода, а Андрицу су узели да васпитају Штолц и његова жена, и сматрају га као члана своје породице. Агафија Матвејевна није никад једначила ни мешала судбину Андричину са судбином прве своје деце, и ако им је у свом срцу, може бити, не знајући давала свима једнако место. Али васпитање, начин живота, будућност Андричину одвајала је она читавом провалом од живота Вањушкина и Машењкина.

— Шта су ми они? Рите, као што сам и сама, говорила је она немарно: — родили су се као простаки, а овај, додавала је готово с поштовањем и с неком, ако не бојажљивошћу, оно опрезношћу, милујући Андрицу: — овај је... господичић! Гле, како је бео, као наливен, како су му мајушне ручице и ножице, а косица, као свила! Сушти покојник!

И зато је она без речи, шта више с извесном радошћу, пристала на понуду Штолцову да га узме на васпитање: она је мислила, да је тамо његово право место, а не ту „у простоти“, с њеним прљавим рођацима и с децом брацином.

Од прилике пола године, после смрти Обломовљеве, живела је она с Анисом и Захаром у кући, убијајући се жалошћу. Она је угазила стазицу до гроба мужевља и исплакала очи своје, готово ништа није јела, није пила, живела је само о чају, и често ноћу није склапала очију и изнемогла је сасвим. Она се никад никому није жалила и, рекао би човек, што се више одмицала од тренутка расстанка, тим се више повлачила у себе, у своју тугу, и склањала се од

сваког, па чак и од Анисе. Нико није знао, како јој је у души.

— А ваша газдарица непрестано плаче за мужем, говорио је куварици пиљар на пијацу, код ког су узимали што треба за кућу.

— Једнако жали за мужем, говорио је поскуричарци црквени тотор, показујући на њу у гробљанској цркви, где је неутешна удовица долазила сваке недеље да се моли Богу за покој душе и да плаче.

— Још се једнако убија! говорили су у кући брациној.

Једном, дође јој изненада неочекивана најезда целе брацине породице, с децом, па чак и с Таранћевом, под изговором саучегћа. Осуше се празне утехе, савети „да не убија себе, да се штеди деце ради“ — све, све што јој је говорено пре петнаест година, кад јој је умро први муж, и што је онда имало жељена успеха, а сад је изазивало у њој однекуд тугу и одвратност.

Њој беше много лакше, кад почеше говорити о другим стварима и кад јој рекоше, да сад могу опет живети заједно, да ће и њој бити лакше „носити јаде међу својима“, а и њима ће бити добро, јер нико, као она, не уме држати кућу у реду.

Она замоли да јој оставе рок да се промисли, потом је туговала још два месеца и најзад је пристала да живи с њима заједно. У то време узео је Штолиц к себи Андрицу, и она је остала сама.

И ено је сад у мркој хаљини, са црном вуненом марамом око врата, иде из собе у кухину, као сенка: као и пре отвара и затвара ормане, шије, глача чипке, али то ради полако, без енергије, говори као преко воље, тихим гласом, и не гледа као пре у наоколо очима што безбрижно прелећу с предмета на предмет, него гледа с прибраним изразом, с притајаном унутарњом мишљу у очима. Та се мисао невидовно спустила на њено лице, канда у онај тренут, кад се свесно и дуго загледала у мртво лице својега мужа, и од онда је није више остављала.

Она се кретала по кући, радила рукама све што је било потребно, али њена мисао није у том суде-ловада. Над лешом својега мужа, кад је изгубила њега, она је, рекао би, на једанпут разумела свој живот и замислила се над његовим значењем, и та се замишљеност спустила за навек као сенка на њено лице. Пошто је исплакала живи јад, она се зауставила код свести о губитку: све је остало умрло за њу, осем Андрице. Само кад је њега видела, у њој су се као будили знаци живота, црте на лицу оживљавале су, очи се пуниле радосном светлошћу, па затим сузама од успомена.

Њу се није тицало ништа шта се око ње збива: било да се ражљути браца због узалудно потрошене или неисценкане рубље, због загорела печења или због бајате рибе, било да се наљути снаха због меко уштирकаних сукања, због слабог и хладног чаја, било да је увреди дебела куварица, Агафија Матвејевна ништа не опажа, као да се њу то и не тиче, не чује чак ни увредљив шапат: — Госпођа, спахиница!

Она на све одговара достојанством своје жалости и покорним ћутањем.

А напротив, кад дођу Свечи, Божић, веселе вечери уз месојеђе, кад све ликује, пева, једе и пије у кући, она се на једанпут, усред општега весеља, зацене од плача и склони се у свој кут.

Потом се опет прибере и по неки пут гледа брацу и жену његову чак као с неким поносом и сажаљавањем.

Она је разумела, да је њен живот био и прошао, да је Бог метнуо у њен живот душу и опет је извадио, да је у њену животу грануло сунце, па помркло за навек... За навек, то је истина; али је и живот њен добио значења за навек: сад је она већ знала, зашто је живела и да није живела узалуд.

Она је тако обилато и много волела: волела је Обломова — као милосника, као мужа и као господина; само она то није могла, као ни пре, приповедити никому. И нико је не би ни разумео у њеној околини. Где би нашла за то речи? У речнику ње-

нога браце, Таранћева и њене снахе није било таквих речи, јер није било ни појмова; само би је разумео Илија Илић, али она њему није никад казивала, јер онда није ни она сама разумевала нити је умела казати.

С годинама она је све боље и јасније разумевала своју прошлост и тајила је све дубље, бивала је све ћутљивија и све више повучена у себе. На сав њен живот просули су се зраци и блага светлост од седам година, које су пролетеле као један тренут, и она није имала шта више желети, није имала куд ићи.

Само кад у зиму дође Штолц из села, она отрчи к њему у кућу и жељно гледа Андрицу, с нежном бојажљивошћу милује га, па би онда хтела да каже нешто Андреју Ивановићу, да му захвали, најзад, да изложи пред њим све, све, што се прикупило и живело непрестано у њеном срцу: он би је разумео, али она не уме, него само полети Олги, припије се уснама на њене руке и лину јој грохотом тако вреле сузе, да и Олга нехотице заплаче с њом, а Андреја, узбуђен, брзо изиде из себе.

Њих је све везивала једна општа симпатија, једна успомена о чистој, као кристал, души покојниковој. Они су је молили да иде с њима у село, да живи заједно с њима, поред Андрице, а она је одговарала увек једно: — Где смо се родили и век провели, ту треба и да умремо.

Узалуд је Штолц давао њој рачуна о управљању над имањем, узалуд јој је слао дохотке, који су њој припадали, она му је све враћала и молила га да чува за Андрицу.

— То је његово, а није моје, говорила је она упорно: — њему ће требати; он је господин, а ја ћу проживети и овако.

XI.

Једном, око подне, ишла су дрвеним тротоарима у Виборском Крају два господина; за њима су полако ишле каруце. Један од њих беше Штолц, а

други — његов пријатељ, књижевник, пун човек, апатична лица, са суморним, као буновним очима. Дођоше управо према цркви; служба се беше свршила и свет поврвео на улицу; а пре свију просјаци. Било их је доста и свакојаких.

— Да ми је знати, откуд се накупе ти просјаци? рече књижевник, гледајући просјаке.

— Како откуд? Помиле из разних јазбина и кутова...

— Не питам то, рече књижевник: — него да ми је знати: како човек може постати просјак, доћи у то стање? Да ли то бива изненадно или поступно, бива ли истински или лажно?..

— Што ће ти то? Да нећеш писати *Mystères de Pétersbourg*?

— Може бити... рече књижевник, зевајући лено.

— Па ево ти прилике: упитај ког му драго, за једну рубљу у сребру продаће ти целу своју историју, а ти је напиши и продај, па ћеш још ћарити. Ево једног старца, тип просјака, чини ми се, најобичнији. Еј, старче! Ходи овамо!

Старац се осврте, скиде капу и приђе им.

— Милостива господо! зашита он. — Уделите сиромасу, исакаћеном у тридесет битака, престарелом војнику...

— Захаре! рече Штолц зачуђено. — Јеси то ти?

Захар на једанпут ућута, потом, наткривши руком очи од сунца, загледа се у Штолца.

— Опростите, ваше превасходство, не познајем... сасвим сам обневидео!

— Заборавио си пријатеља својега господина, Штолца! прекоре га Штолц.

— Јао, јао, баћушка, Андреја Иванићу! Боже, вид сам изгубио! Баћушка, оче рођени!

Он потрча да ухвати руку Штолцову, па, кад је не ухвати, пољуби га у skut од хаљине.

— И мени, грешном псу, даде Бог да доживим оваку радост!... узвикну он и плачући и смејући се.

Цело његово лице беше као прожежено модрим печатом, од чела до подвољка. Нос му беше, поврх

тога, поплаветнео. Глава сасвим ћелава; залисци му беху, као и пре, велики, али згужвани и замршени, у сваком као да беше метнут по комад снега. На њему беше стари, сасвим излизан шињел, у којег није било једнога скута; обуо је старе изношене каљаче на босу ногу; у рукама је држао сасвим олињалу шубару.

— Ох! Господе милостиви! Какву си ми милост даровао на данашњи празник!...

— Што си ти у таком стању? Зашто? Зар те није стид? упита га оштро Штолц.

— Јао, баћушка, Андреја Иванићу! Шта да радим? поче Захар, уздахнувши тешко. — Чим да се храним? Пре, док је Аниса била жива, ја се нисам овако потуцао, имао сам и парче хлеба, а кад она умре уз колеру — Бог да је прости! — браца госпођин не хте ме држати у кући, назва ме готованом. Све ми је то начинио Михеј Андрејић Таранћев, кад год прођеш поред њега, удари те ногом остраг: већ се није могло живети! Колико сам ја прекорѝ претрпео. Верујете ли, господине, да ми је пресело и оно парче хлеба. Да није било госпође, Бог јој дао здравље! додаде Захар, прекрстивши се: — ја бих одавно пропао на мразу. Она ми је зими давала који хаљетак и хлеба колико хоћеш, и крајичак крај пећи — све ми је из своје добротe давала. Али због мене стадоше и њу прекоревати, и ја одох куд ме очи воде! Ево сад је друга година како се злопатим...

— А зашто ниси нашао службу? упита га Штолц.

— Где ћеш, баћушка Андреја Иванићу, наћи данас службу? Служио сам на два места, па нисам добро прошао. Није данас онако, како је некад било; много је горе. Хоће да су им лакеји писмени; па ни код велике господе нема више онако, да је предсобље пуно натучено послуге. Данас држе све по једног, ретко где два лакеја. Ципеле изувају сами: измислили некаку машиницу! настави Захар. — Срамота, стидно пропада господство!

Он уздахну.

— Ето, бејаш се погодио код неког Швабе, трговца, да седим у предсобљу: све је било лепо, али ме он посла у буфет да послужујем! Је ли то мој посао? Једанпут понесем посуђе, некако чешко, чије ли, подови глатки, клизави — Бог их убио! На једанпут мени ноге излетеше, и све посуђе, онако заједно с послужавником, тресну о земљу: па, истераше ме! На другом месту бејаш се допао једној старој грофици: „лепо изгледа“ рече и узе ме да јој будем ћирица. Служба лепа, старинска: само седи што важније на столици, претури ногу преко ноге, маши, и не одговарај одмах, кад ко дође, него најпре се издери, па онда пусти, или за врат, па избаци, како кад затреба; а добрим гостима, зна се већ: палицом одмахнеш, ево овако! и ту Захар одмахну руком. — Што кажу, лака служба! Али госпођа беше тако непогодна — Бог је видео! Једанпут завири код мене у собицу, виде стеницу, па се ражљути, развика се, као год да сам ја измислио стенице! Где може бити кућа без стенице! Други пут прошла поред мене, па јој се учинило да заудара из мене ракија... ето така јој нарав! И отказа ми.

— Па ето доиста заудара, бије из тебе! рече Штолц.

— Од јада, баћушка, Андреја Иванићу, тако ми Бога, од јада! зашишта Захар, намрштивши се горко. — Покушавао сам да будем и кочијаш. Погодио сам се код некога газде, али ми ноге промрзнуше: ослабио сам, остарео сам! Коњ се опет десио љут; једанпут јурну под каруце, у мало ме не изломи; други пут оборио сам једну бабу, па су ме и казнили...

— Добро, доста! Немој се скитати ни пити. Дођи к мени, ја ћу ти дати крова, ићи ћемо у село, чујеш?

— Чујем, баћушка Андреја Иванићу, али...

Он уздахну.

— Нисам рад ићи одавде, од гронка! Ту је мој хранитељ, Илија Илић, рече и заплака се: — опет сам га поменуо данас, Бог да га прости! Онаког господина узе Господ! Живео је на радост људма, требале је да живи сто година... јецао је и говорио Захар, мрштећи

се. — Ето, данас сам био на гробку његову; чим дођем овамо, одмах одем на његов гроб, седнем онде и седим, а сузе ми само теку... Тако се по некад замислим, утиша се све и учини ми се, као да ме зове: „Захаре! Захаре!“ Чак ме мравци подиђу! Никад нећу наћи онакога господина! А како је тек вас волео — Бог му дао у рају насеља!

— Е хајде дођи да видиш Андрицу: ја ћу наредити да те нахране и одену, а после како ти драго! рече Штолц и даде му новаца.

— Дођи ћу; како не бих дошао да видим Андреју Илића? Ваљда је већ велички! Господе! Какву ми радост даде Бог да дочекам! Дођи ћу, баћушка, Бог вам дао много здравља и небројено година... шиштао је Захар за каруцама које се удаљаваху.

— Па, јеси ли чуо историју тог просјака? рече Штолц своме пријатељу.

— А какав је то Илија Илић, што га он спомиње? упита књижевник.

— Обломов; ја сам ти много пута о њему говорио.

— Да, сећам се тог имена: то је твој друг и пријатељ. Шта је било с њим?

— Пропао је, изгубио се ни за што.

Штолц уздахну и замисли се.

— А беше наметан као и остали људи, душа чиста и светла, као стакло; племенит, нежан, и — пропаде!

— А зашто? Какав је узрок?

— Узрок... какав узрок! Обломовштина! рече Штолц.

— Обломовштина! понови књижевник у недоумици. — Шта је то?

— Сад ћу ти приповедити: чекај да прикупим мисли и сећање. А ти запиши: може бити, ваљаће кому год.

И он му приповеди ово, што је овде написано.

ПОПРАВКЕ

У ПРВОЈ КЊИЗИ:

СТР.	РЕД	МЕСТО	ТРЕБА
3	4	озго С.	А.
17	17	» чо-	човеку
34	1	оздо деле	деле се
73	6	» слезини	јетри
74	12	» одрасне	одрасле
78	16	оздо па	на
87	15	» супротење	супроћење
112	18	озго недостаје	не достаје
117	1	» удуби	удубе
122	4	» не чувеним	нечувеним
123	15	» ракоље	раколе
126	15	оздо пе	не
143	12	озго лупати	лутати
153	13	озго поседивши	поседевши
154	5	» сажаљевањем	сажаљавањем
158	16	» почне	поче
206	19	» премишљати	промишљати
259	4	» сажаљевања	сажаљавања
263	18	» свему	свем
264	8	оздо између речи »ци- пеле« и »као«	изостале речи: так високо
300	3	» сажалевање	сажаљавање
301	18	озго пристатати	пристати
314	19	оздо сажаљевању	сажаљавању
320	2	» превијала се	прибијала се
326	16	озго гераси	тераси
327	16	» врагили	вратили
327	10	оздо и то је	»и то је

У ДРУГОЈ КЊИЗИ:

СТР.	РЕД	МЕСТО	ТРЕБА
12	16	оздо ру	ру-
17	11	озго могао	могла
21	18	оздо напомену	напомену

СТР.	РЕД	МЕСТО	ТРЕБА
25	18	оздо послужовник	<i>послужавник</i>
25	14	» послужовник	<i>послужавник</i>
25	12	» послужовника	<i>послужавника</i>
30	3	озго хаљиницу	<i>хаљинице</i>
37	2	оздо поледа	<i>погледа</i>
38	15	» кима	<i>цимета</i>
42	6	озго ниту	<i>нити</i>
43	1	» дигнувши	<i>дигнувши</i>
43	16	» Јао	<i>Јао,</i>
47	20	» пеки	<i>неки</i>
48	11	» безмислицу	<i>бесмислицу</i>
49	11	оздо носом	<i>носом</i>
65	18	» усеби	<i>у себи</i>
86	11	» заложим	<i>заложу</i>
96	15	озго мног-	<i>много</i>
96	16	» мио	<i>ми-</i>
96	17	» послетку-	<i>послетку</i>
104	9	оздо знег	<i>снег</i>
112	5	озго сахат	<i>сахата</i>
121	8	» Аниса	<i>Аниса</i>
136	14	оздо нову	<i>нову</i>
137	17	озго и	<i>и</i>
139	7	оздо по том	<i>потом</i>
140	5	» ма	<i>ма-</i>
142	20	» Ако	<i>„Ако</i>
142	18	» покорна?	<i>покорна?“</i>
147	3	озго на	<i>на</i>
160	10	оздо милоштом	<i>милоштом,</i>
167	13	» на	<i>на</i>
167	9	» стаун	<i>стапу</i>
209	13	» ма шиално	<i>машинално</i>

ИЗДАЊА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

I коло (1892)

1. Живот и прикљученија Димитрија Обрадовића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Ж. Поповић. Цена 1·40 дин.

2. Смора и са сува, црте др. Милана Јовановића. Цена 1·40 дин.

3. Даворје Ј. С. Поповића, за штампу приредио и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 1·40 дин.

4. Бакоња Фра-Брне, написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љуб. Јовановића. Цена 2 дин.

5. Драматски Списи Косте Трифковића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Данило А. Живаљевић. Цена 1·40 дин.

6. Истинска Служба, написао И. Н. Потаненко, прево М. Ђ. Милићевић. Цена 1·40 дин.

7. Историја Српскога Народа, с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љуб. Ковачевић и Љуб. Јовановић, свеска I. Цена 1·40 дин.

II коло (1893)

8. Живот и Прикљученија Димитрија Обрадовића, свеска II, за штампу приредио и поговор и речник написао Ж. Поповић. Цена 1·40 дин.

9. Мемоари Проте Матије Ненадовића, за штампу приредио и предговор, регистре и речник написао Љубомир Ковачевић. Цена 2·80 дин.

10. Два Идола, написао Богобој Атанацковић, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

11. Камено Доба, написао Јован Жујовић. Цена 2 дин.

12. Прве Жртве, приповетка из српске прошлости, написао Андра Гавриловић. Цена 1·40 дин.

13. Из Природе, мањи списи др. Јосифа Панчића, за штампу приредио и предговор написао Ж. Живановић. Цена 2 дин.

14. С Француског Парнаса, преводи Владимира М. Јовановића. Цена 2 дин.

III коло (1894)

15. Антологија Дубровачке Лирике, за штампу приредио и предговор и речник написао Милан Решетар. Цена 1·40 д.

16. Тамо амо по Истоку, црте др. Милана Јовановића, свеска I, с речником и с картом Индискога Океана и околних земаља. Цена 2 дин.

17. Песме Јована Илића, за штампу приредио Љуб. Стојановић. Цена 2 дин.

18. Драматски Списи Косте Трифковића, свеска II, за штампу приредио и предговор написао Дан. А. Живаљевић. Цена 1·40 дин.

19. Воденица на Флоси, написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска I. Цена 2 дин.

20. Воденица на Флоси, написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска II. Цена 2 дин.

21. Историја Српскога Народа, с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, свеска II. Цена 1·40 дин.

IV коло (1895)

22. Басне Доситеја Обрадовића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Андра Николић. Цена 1·40 дин.

23. Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Милутин К. Драгутиновић. Цена 2 дин.

24. Низ старијих приповедака, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

25. Тамо амо по Истоку, црте др. Милана Јовановића, свеска II, с речником. Цена 2 дин.

26. Бијесни Роландо, спјевао Лодовико Ариосто, пре-пјевао Драгиша Станојевић, свеска I, с предговором, напоменама и речником. Цена 2 дин.

27. Тартиф и Тврдица, комедије од Молијера, превели Јован Ђорђевић и др. Владан Ђорђевић, за штампу приредио и предговор написао Јован Ђаја. Цена 1·40 дин.

28. Из науке о светлости, написао Ђорђе М. Станојевић, с предговором и 158 слика. Цена 2 дин.

V коло (1896)

29. Басне Доситеја Обрадовића, свеска II, за штампу приредио и поговор написао Андра Николић. Цена 2 дин.

30. Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића, свеска II, за штампу приредио Милутин К. Драгутиновић. Цена 3 дин.

31. Слике из сеоскога живота, написао Јанко М. Веселиновић, свеска I. Цена 2 дин.

32. Тодор од Сталаћа, трагедија у пет чинова, написао Милош Цветић. Цена 2 дин.

33. Бијесни Роландо, спјевао Лодовико Ариосто, пре-пјевао Драгиша Станојевић, свеска II, с напоменама и речником. Цена 3 дин.

34. Девајтис, роман од Марије Рођевичевне, превео с пољскога Никола Манојловић — Рајко. Цена 3 дин.

35. Књига о здрављу, српско издање приредио др. Милан Јовановић — Батут, са 53 слике у тексту и 2 засебне таблице у боји. Цена 3 дин.

VI коло (1897)

36. Житије Герасима Зелића архимандрита, свеска I, за штампу приредио П. П. Ђорђевић. Цена 2 дин.

37. Босанчице, кратке приче из Сарајева, испричао Мита Живковић. Цена 2 дин.

38. Горски Цар, роман, написао Светолик П. Ранковић. Цена 3 дин.
39. Бијесни Роландо, спјевао Лодовико Ариосто, пре-
пјевао Драгиша Станојевић, свеска III, с напоменама и речни-
ком. Цена 3 дин.
40. Бијесни Роландо, спјевао Лодовико Ариосто, пре-
пјевао Драгиша Станојевић, свеска IV, с напоменама, речни-
ком и поговором. Цена 3 дин.
41. Историја Карла XII од Волтера, превео Стојан
Новаковић. Цена 3 дин.
42. Подземне воде, издани, извори, бунари, тер-
ме и минералне воде, написао др. Светолик Радовановић,
са 40 слика. Цена 2 дин.
43. Завјет, драмат у 4 чина, написао Симо Матавуљ
Цена 2 дин.

VII коло (1898)

44. Житије Герасима Велића архимандрита, све-
ска II, за штампу приредио П. П. Ђорђевић. Цена 3 дин.
45. Еписке песме Јована Суботића, свеска I, за
штампу приредио и предговор написао Љубомир Стојановић.
Цена 3 дин.
46. Приповетке Лазе Ј. Лазаревића, свеска I, за
штампу приредио и предговор написао Љубомир Јовановић.
Цена 2 дин.
47. Горе доле по Напуљу, путничке цртице др.
Милана Јовановића, за штампу приредио др. Никола Вулић;
предговор написао А. Гавриловић. Цена 2.50 дин.
48. Уједињење Немачке, написао др. Драгољуб М.
Павловић. Цена 3 дин.
49. Векфилдски Свештеник, написао Оливер Голд-
смит, превео и предговор написао др. Љубомир Недић. Цена
2 динара.
50. Искрице Николе Томазеа, за штампу приредио
и предговор написао Данило Петрановић. Цена 1 дин.

Сва досадашња кола књига могу се добити преко повере-
ника или непосредно од Управе Српске Књижевне Задруге, и то:
I, II, III и IV по цену од 7, V, VI и VII по цену од 10, а сва кола
заједно по цену од 6 динара од кола.

ЗАБАВНИК

СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

стаје за све задругаре годишње четири динара или круне, за незадругаре седам динара или круна; уз то, добротвори, оснивачи и повереници добивају бесплатно и лепе тврде корице, када се сврши које од дела, које излазе у »Забавнику«.

Прва година »Забавника« има ова дела:

1. Обломов, роман у четири дела, написао И. А. Гончаров, превео с рускога Милован Ђ. Глишић. 4.—дин.

2. Богородичина Црква, роман у два дела, написао В. Иго, превео с францускога Душан Л. Ђокић. (Свршиће се још у две свеске »Забавника« за 1899. годину) 3.—дин.

3. Приповетке I, у којој су збирци ови преводи:
Оргуљаш из Поникла, написао Хенрик Сјенкјевич.
Свечи ратују, написао Ђовани Верга.

Јолантини сватови, написао Херман Судерман.

Прва велика прашка трговина пауцима, написао Ладислав Строупежњици.

Жан Гурдон, написао Емил Зола.

Давид Свен, написао Н. Хоторн.

Гушчар, написао Херман Судерман.

Пребрана пшеница, написао Н. С. Љесков.

Три девојчице, написао Пол Бурже. 2.—дин.